Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

OBERST GUDMUND SCHNITLER

VERDENSKRIGEN

1914—1918

KRISTIANIA
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1924

INDHOLD

	Side
Krigens utbrud	7
Tyskernes og franskmændenes planer for krigen	10
Operationene begynder paa vestfronten	19
Kampe i Elsass-Lothringen	28
Tyskernes fremrykning til Marne	31
Tyskerne gaar forbi Paris	42
Joffre vil kjæmpe ved Marne	49
Marneslaget	56
Kampe paa østfronten	70
Slaget ved Tannenberg og De Masuriske Sjøer	73
Kampe mellem russerne og østerrikerne	84
Angrep mot tyskernes nye front nord for Marne	92
Kapløpet til havet	98
Høstfelttoget i Polen og Galizien	113
Skyttergravskrigen paa vestfronten	125
Krigen tilsjøs	128
Vestfronten 1915	132
Østfronten 1915	141
Centralmagtenes store angrep paa østfronten	149
Kampen om Dardanellerne	169
Felttoget mot Serbien	171
Høstslaget i Champagne og Artois 1915	176
Stillingen og planerne for aaret 1916	184
Kampene om Verdun 1916	190
Østfronten 1916	200
Sommeslaget 1916	207
Centralmagtenes indre front 1916	219
Kampene i Rumænien	226
Krigen tilsjøs. Skagerakslaget	234
Planer for krigen 1917	238

Side

Nivelles store angrep 247
Ententens nye angrep 1917..... 256
Østfronten 1917..... 262
Italiens deltagelse i krigen..... 277
De politiske forhold 1917 283
Kampe i Asien og koloniene..... 292
Fredsoffensiven i Frankrike 1918..... 298
Ententens angrep 1918..... 334

KARTER

Side

1. De første operationer paa vestfronten 20
2. Tyskernes fremrykning mot Marne 43
3. Østpreisen aug.—septbr. 1914..... 76
4. Russere og østerrikere aug.—septbr. 1914..... 87
5. Kapløpet til havet 100
6. Høstfelttoget i Polen og Galizien..... 116
7. Centralmagtenes store angrep 1915 155
8. Verdun 1916 195
9. Felttoget mot Rumænien..... 228
10. Kampe 1917 267
11. Kampene i Italien 279
12. Tyskernes angrep mars–april 1918 310
13. Tyskernes angrep i Flandern april 1918..... 317
14. Tyskernes angrep mai og juli 1918 321
    Fochs motangrep 18. juli..... 321

Krigens utbrud.

Spændingen mellem Europas stormagter hadde i aarene før verdenskrigens utbrud tilspidset sig i den grad at en liten uforutset begivenhet skulde utløse den i krigens eksplosion. Skuddet i Sarajevo den 28. juni 1914 blev den ytre foranledning til verdenskrigens utbrud.

De diplomatiske forhandlinger efter den østerrik-ungarske tronfølgers mord førte ikke til noget. En maaned senere fulgte i løpet av kun en ukes tid krigserklæring paa krigserklæring. Og i begyndelsen av august 1914 stod flere av Europas stater i kamp mot hverandre. England, Frankrike, Rusland, Belgien, Serbien og Montenegro mot Tyskland og Østerrik-Ungarn. Midt i august stillet Japan, Englands forbundsfælle, sig paa ententens side. Og i oktober tiltraadte Tyrkiet centralmagtenes forbund. Dermed var 10 stater, hvorav 6 blandt verdens mægtigste, trukket ind i verdenskrigen, som senere skulde anta endnu større dimensioner, da ogsaa Italien, Bulgarien, Rumænien, Portugal, De Forenede Stater foruten Kina og enkelte sydamerikanske stater kom med. De faa og forholdsvis smaa stater som stod utenfor krigen, hadde ikke magt og evne til paa nogen effektiv maate at gripe regulerende ind i den verdenskatastrofe som utviklet sig. Denne gik sin gang og antok dimensioner

som verden aldrig hadde set maken til. Med næsten utrolig energi førtes krigen ikke alene paa Europas slagmarker, men ogsaa i Asien og Afrika og paa verdenshavene, og med magtmidler saa store at tidligere tiders ødelæggelseskunst ved sammenligning svinder ind til rene ubetydeligheter.

I begyndelsen av august 1914 traadte de mange folk under vaaben, paa centralmagtenes side mer end 3 millioner soldater, paa ententens mer end 5 millioner. Over alt, dog særlig inden Tyskland og Frankrike, arbeidet det militære apparat med en punktlighet og sikkerhet som var imponerende.

Kun faa telegrammer var tilstrækkelig til at løsgjøre denne verden av nye kræfter. Millioner av mænd i sin bedste alder forlot sit arbeide i skog og paa mark, i verksteder, fabriker, kontorer og studiesalene og ilte til kasernerne for derfra at bli sendt frem til grænsen. Alle haabet de at være hjemme igjen inden kort tid. Kun faa anet at den krig de drog ut i, skulde vare i flere aar og ødelægge værdier, materielle og aandelige som aldrig tidligere, og ende med at kaste Europa ut i et kaos, hvis utgang neppe nogen endnu kan overse.

Ikke mange dagene, 5—6 eller der omkring, varte den egentlige mobilisering. Derpaa rullet i uendelig rekkefølge de talløse tog til grænsene. Opmarsjtransportene foregik efter de planer generalstabene hadde gjort op lang tid i forveien. Og et par uker efter mobiliseringens begyndelse stod arméene i sine opmarsjomraader, den ene armé ved siden av den anden, og hver armé inddelt i armékorps og divisioner og mindre dele, helt ned til en haandfuld mænd under sin fører. En organisation saa nøiagtig og sikkert bygget op at hver del var som et led nødvendig i det hele, store hærlegeme. Den store masse krigere, som talte ikke alene hundretusener, men endog millioner, var saa fast sammenføiet i alle sine dele at de kunde føres av en enkelt mand, feltherren, like saa fast og

sikkert som den lille flok av den leder som hadde dem alle under sit direkte opsyn.

Den første prøve, hærens mobilisering og opmarsj, en ikke ringe ydelse, var bestaat. Den næste, styrkeprøven mellem arméene, de store operationer og mange slag, skulde begynde. Og efter nogen tid kom atter en prøve, og ikke den mindste, styrkeprøven mellem folkene. Da gjaldt det hvad de — ikke alene deres arméer — kunde yde og utholde under det store opgjør.

Den korte varighet av krigen som de fleste, nær sagt alle, hadde regnet med, viste sig som et fata morgana. Det varte ikke længe før dette var let at forstaa. Slaget ved Marne gav mange det første sikre varsel derom. Utholdenhetsprøven blev derfor ikke den mindste i en krig hvor mægtige riker ikke i uker og maaneder som forutsat, men i mer end 4 aar maatte utholde en paakjending, hvor alle kræfter maatte tages i bruk. Det blev i ordets fuldeste forstand en krig, ført av hele folket og med alle dets interesser og evner underordnet krigens krav og krigens store maal. Det blev en krig som mer end nogensinde grep ind i hvert hjem og hver familie inden de krigførende land, tildels ogsaa inden de nøitrale, og som krævet i sin tjeneste folkets hele kraft, dets industri og handel og alt det som hørte folket til. Det blev en krig, ført med stadig større forbitrelse og større anstrengelser. En krig, hvor det gjaldt ikke alene at beseire fienden og derved faa ham til at be om fred, men at ødelægge ham i den grad, at han blev tvunget til den fred som seierherren paabød ham.

Tyskernes og franskmændenes planer for krigen.

Samtlige planer for krigen, som jo længe hadde været forutset og regnet med, gik ut fra den forutsætning at den vilde bli av kort varighet, fra nogen maaneder til i høiden et halvt aar. Den moderne industristat kunde ikke taale en langvarig krig; det var den almindelige mening. Hvorledes skulde staten i længden kunde klare sig, naar de fleste mænd fra 20—40—50 aars alderen forlot hjem og arbeide og drog ut i felten! Krigen vilde bety saa store økonomiske vanskeligheter for den enkelte familie som for den hele stat, at den — det mente de fleste — snart maatte slutte, om ikke av anden grund, saa fordi den vilde dø hen av mangel paa næring. Kun forholdsvis faa, som i sin tid den gamle feltmarskalk Moltke og senere den engelske krigsminister, lord Kitchener, regnet med muligheten av en langvarig krig. Moltke mente at de moderne staters tekniske, økonomiske og industrielle hjælpemidler var saa store at de kunde holde ut, selv under en mangeaarig krig. «Ingen av dem kan i et eller to felttog bli saa fuldstændig nedkjæmpet at de vil erklære sig for overvundet og slutte fred paa saa haarde betingelser, at de ikke atter skulde kunne reise sig, om ogsaa først efter aarelang frist, for at fornye kampen. Det kan

bli en syvaarskrig, det kan bli en tredveaarskrig» var Moltkes mening den gang han som generalstabschef arbeidet med planerne for den store krig - han mente hang som et damoklessverd over Europa.

Hver av de to magtgrupper hadde ved forhandlinger og avtaler bragt paa det rene hvordan krigen i store træk skulde føres, særlig hvor arméene skulde opmarsjere og de første operationer finde sted. Alle stater vilde gaa til angrep saa sterke som deres arméer var blit efterat den væbnede fred i mange aar hadde hersket i Europa. Ingen av dem vilde i eget land vente paa fiendens angrep og krigens ødelæggelser. De værdier som i eget land stod paa spil, var for store. Og angrepet var i aarene før verdenskrigen blit anset for den kampmaate som bød paa saa store fordele at den burde anvendes.

Tyskernes plan gik ut paa at aapne krigen med et stort angrep ind i Frankrike. De vilde først slaa franskmændene, derefter russerne. Angrepet ind i Frankrike skulde utføres av syv tyske arméer. De skulde opmarsjere langs grænsen foran Rhinen, fem arméer nord for den sterke tyske fæstning Metz, to arméer syd for denne fæstning. De fem arméer i nord skulde gjennem Belgien og Luxemburg rykke ind i Nordfrankrike og støttet til fæstningen Metz foreta en stor svingning til venstre sydover mot Paris, og derfra videre østover ind i Frankrike. De skulde drive de franske stridskræfter foran sig og tvinge dem tilbake mot Frankrikes østgrænse, hvor de to sydlige tyske arméer skulde ta imot dem. De franske arméer skulde her trænges sammen og bli beredt et stort nederlag, et nyt Sedan eller, som det ogsaa het, et nyt Cannæ, med avgjørende resultat for Frankrikes deltagelse i krigen. Tyskernes seier over franskmændene skulde være saa fuldstændig, at franskmændene skulde tvinges til fred efter et felttog som efter beregningen skulde vare i den forholdsvis korte tid av

seks—syv uker. Ialfald skulde operationene ind i Frankrike i løpet av disse uker være saa langt fremskredet, at de tyske hovedstridskræfter kunde bli frigjort. Og da skulde turen komme til Rusland. De tyske arméer, i hvert fald den større del av dem, skulde med jernbane sendes østover for nu at beseire Rusland. Krigen mot Rusland som hittil skulde være ført alene av østerrikerne og en enkelt tysk armé, skulde nu derimot føres med al kraft og bringe den endelige, store seier over Tysklands og Østerrikes fiender.

Denne plan var utarbeidet allerede i slutten av 90-aarene av den daværende tyske generalstabschef, grev Schlieffen. Tidligere hadde tyskernes plan for krigen mot Rusland og Frankrike — en krig de længe hadde regnet med vilde komme — gaat ut paa at angripe og nedkjæmpe først Rusland, derefter Frankrike. Schlieffen hadde valgt den omvendte fremgangsmaate, altsaa Frankrike først, væsentlig av den grund at han ikke turde utsætte Tyskland for et angrep av franskmændene. Han mente at krigen med Rusland maatte ta sin tid. Og imens vilde den franske hær, som i de senere aar hadde faat en betydelig større angrepskraft, kunne rykke ind i Tyskland. For at hindre dette vilde da Schlieffen rykke ind i Frankrike.

Ingen tid var at tape for de tyske arméer som skulde beseire franskmændene og derefter vende sig mot russerne. De maatte efter Schlieffens mening ikke la sig opholde av de sterke, moderne franske fæstninger som spærret Frankrikes østgrænse, Verdun, Toul, Epinal, Belfort. Han vilde derfor gaa frem mot den svakt befæstede nordfront, selv om det maatte ske ved at krænke Belgiens nøitralitet, og derved utsætte Tyskland for den fare at England blev med i krigen. Denne fare, mente dog Schlieffen, var tilstede under alle omstændigheter.

Ved opgjøret av denne plan hadde Schlieffen lagt

hovedvegten paa en sterk høire fløi, den egentlige angreps- og støtfløi. Den skulde være saa sterk som paa nogen maate mulig. Den skulde som hodet paa hammeren kunne knuse alt som stillet sig i veien for den. Den skulde rykke frem som en vældig «bataillon carré», under hvis drønnende skridt alt som stillet sig imot den skulde trampes ned. Og tapene under fremrykningen skulde utfyldes snarest mulig, eftersom tyskerne trængte frem i Frankrike. Straks efter mobiliseringen skulde nye korps bli dannet og sendt til høire fløi saa snart jernbanetrafiken tillot det. Og landverns- og landstormstropper skulde ogsaa sendes frem. De skulde beskytte jernbanelinjer, skulde beleire eller indeslutte fæstninger, og i det hele gi arméene den tryghet i ryggen som er nødvendig. «Den sidste musketer og den sidste kanon» gjaldt det at faa frem til høire fløi. «Sørg kun for at den høire fløi blir sterk» var Schlieffens sidste indtrængende formaning ikke mange dage før han døde i januar 1913.

General Moltke, som flere aar før krigens utbrud, allerede i januar 1906, var blit Schlieffens efterfølger som generalstabschef, holdt fast ved Schlieffens plan i store træk. Men han svækket styrken av høire fløi, som gjennem Belgien skulde rykke ind i Frankrike og der sikre tyskerne den store avgjørende seier. Han gjorde til gjengjæld venstre fløi sterkere, hele tre og et halvt korps, ca. 150 000 mand, sterkere end Schlieffen hadde villet. Moltke mente at forskjellige tegn tydet paa at franskmændene vilde rykke ind i Elsass-Lothringen med stor styrke, kanske selve hovedstyrken av de franske tropper. Og han vilde ikke prisgi Elsass-Lothringen. Han regnet endog med at tyskerne under visse forhold kunde komme til at kjæmpe den avgjørende kamp her med de tropper som var paa deres venstre fløi. Schlieffen derimot hadde anset en stor fransk offensiv ind i Elsass-Lothringen for usandsynlig. Men vilde den allikevel bli forsøkt,

saa han i den ingen fare. Han hadde endog anset den for meget velkommen, da franskmændene derved vilde gjøre et utfald fra den store fæstning Frankrike mer eller mindre ind i intet. Og tyskerne kunde føle sig sikker paa at franskmændene, hvis tyskerne blot fortsatte sin fremrykning med den sterke høire fløi, vilde vende om hurtigst mulig i den retning hvor den største fare truet, altsaa mot tyskernes høire fløi.

Franskmændenes plan for krigen gik ut paa at møte med et motangrep det angrep som de ventet tyskerne vilde føre ind i Frankrike. Efter de skjæbnesvangre forsvarskampe i krigen 1870—71 var opfatningen inden den franske hær gjennemgaaende den at krigen maatte føres mest mulig offensivt; «offensive à outrance» var blit slagordet inden den franske hær. Et angrep ind i Tyskland vilde ogsaa spare eget land for krigens rædsler.

De franske arméer skulde opmarsjere ved grænsen; fire arméer i første linje, en i reserve. Saa snart opmarsjen var endt, skulde angrepet begynde over hele linjen. Arméene skulde rykke frem i to store grupper, en paa hver side av fæstningen Metz, som skulde indesluttes, og derved nøitraliseres. Bak hver av fløiene skulde samles en gruppe reservedivisioner, som skulde staa til hærledelsens disposition som to strategiske reserver. Den franske hærledelse vilde yderligere kunne disponere som strategiske reserver de stridskræfter som blev trukket fra Afrika, hvis det blev helt rolig i Marokko, Algier og Tunis, eller fra fronten mot Italien i det tilfælde dette land blev nøitralt, hvormed franskmændene regnet. Derom fik de ogsaa snart visshet, da Italien erklærte sig nøitral straks ved krigens utbrud. Disse stridskræfter skulde bli sendt til den del av krigsskuepladsen hvor de mest trængtes.

Denne plan, den saakaldte «mobiliseringsplan 17» skrev sig fra vaaren 1913. Den var likesom den ty-

ske plan én mands verk, som enhver operationsplan bør være. Den som skal utføre planen, bør ogsaa ha utkastet den og ved hjelp av generalstaben ladt den utarbeide. Den franske generalstabschef Joffre, som var utset til lederen i krig, var planens far. Han hadde forelagt den for det øverste krigsraad, og den var vaaren 1913 blit bifaldt av krigsministeren som den politisk ansvarlige. Den tyske plan derimot var ikke blit forelagt nogen ansvarlig politisk myndighet til godkjendelse. I december 1912 var det kun blit meddelt den tyske rikskansler at gjennemmarsjen gjennem Belgien var nødvendig. Og rikskansleren, Bettmann-Hollweg, som var imot denne gjennemmarsj, hadde dog ikke motsat sig den og heller ikke gaat av som rikskansler. Efter hans mening kunde man ikke fra civilt hold motsætte sig en militær plan som i alle dele var gjennemtænkt og som blev betegnet som nødvendig. Det er tvilsomt om rikskansleren har meddelt planen videre til utenriksministeren, statssekretær von Jagow.

Joffres plan for krigen gik ut fra den forutsætning at tyskerne ikke vilde gaa gjennem Belgien. Han hadde dog utarbeidet ogsaa en anden noget modificeret plan, som skulde anvendes for det tilfælde at tyskerne allikevel skulde gaa gjennem Belgien ind i Nordfrankrike. Under denne forutsætning skulde den franske opmarsj utstrækkes mer nordover med alle fem arméer i første linje. Og et fransk kavalerikorps — Sordets korps — skulde straks rykke ind i Belgien øst for Maas for at faa rede paa de tyske kolonner som rykket frem her, og opholde dem.

Tidligere franske operationsplaner som planen 1911 av den daværende generalstabschef, general Michel, hadde derimot ventet en offensiv av tyskerne gjennem Belgien over Maas. Under denne forutsætning var størsteparten av de franske stridskræfter, dengang omtrent en halv million mand, blit dispo-

neret nordover mot den belgiske grænse, og hovedreserven skulde opmarsjere i egnen om Paris.

Joffres modificerte plan om opmarsj av de franske arméer mer nordover traadte i kraft allerede den 2. august, efterat tyskerne denne dag hadde meddelt i Brüssel at de maatte gaa gjennem Belgien. En stor fordel var det for franskmændene at de saa tidlig kunde bestemme sig for denne plan. De franske jernbanetransporter frem til opmarsjstedene begyndte nemlig først den 5. august. Franskmændene kunde saaledes uten nogen forsinkelse benytte de opgjorte planer om at la opmarsjen utstrække sig mer nordover med alle fem arméer i første linje. En forandring efter at opmarsjtransportene allerede var begyndt, vilde derimot ha beredt franskmændene særlig store vanskeligheter, saadan som de franske jernbanelinjer er beliggende med Paris som centrum, hvorfra de straaler ut mot grænsen. En større transport av tropper langs grænsen nordover vilde endog ha været umulig som Joffre selv uttrykker det. Dette hadde franskmændene forutset og derfor utarbeidet denne ændrede plan.

De britiske stridskræfter, det lille, men fortrinlig utdannede ekspeditionskorps, var av franskmændene forutsat, hvis England blev med i krigen, at bli anvendt til venstre for de franske arméer, saa at fronten derved vilde bli forlænget.

Den britiske og franske generalstab hadde i nogen aar før krigens utbrud hat en del konferancer sammen for at komme overens om hvordan de britiske tropper burde anvendes i Frankrike for det tilfælde at England kom til at delta i en krig mot Tyskland. Bindende avtaler var dog ikke i nogen form blit indgaat. Franskmændene hadde imidlertid truffet forberedelser til de britiske stridskrefters utlastning i Kanalhavnene og deres opmarsj i Nordfrankrike, forat de hurtig kunde slutte sig til det store angrep mot de tyske arméer.

Franskmændene vilde at de britiske stridskræfter skulde opmarsjere i Nordfrankrike, like ved den belgiske grænse ved den franske fæstning Maubeuge. I et britisk krigsraad, som blev holdt dagen efter at England den 5. august hadde erklært sig for at delta i krigen, kom det imidlertid til en skarp diskussion blandt de britiske ministre og generaler om det spørsmaal hvor opmarsjen skulde foregaa. Den nyutnævnte krigsminister, lord Kitchener, mente at briternes stilling ved Maubeuge vilde være for langt fremme. Han frygtet for at tyskerne vilde omfatte de forbundne arméers venstre fløi og kaste denne tilbake. Dette vilde gjøre et saa meget sterkere indtryk paa de britiske soldater som de nu for første gang paa femti aar stod overfor en europæisk motstander. Han vilde derfor opmarsjere længer sydpaa ved Amiens. Generalløitnant Sir Douglas Haig foreslog endog at vente med at sende britiske tropper til Frankrike. Felttoget skulde først bli effektivt aapnet, saa at man vilde være istand til at bedømme i hvilken retning briternes samarbeide vilde være mest fordelagtig. Chefen for ekspeditionskorpset, general French, og flere av de ledende officerer ved ekspeditionskorpset holdt dog paa en opmarsj fremme ved Maubeuge. Og franske officerer, som den 10. august kom til London for at træffe avtale om anvendelsen av de britiske stridskræfter, anmodet indtrængende om at opmarsjen maatte finde sted fremme ved Maubeuge. Dette blev da bestemt.

French blev dog før sin avreise av den britiske regjering indprentet at ta hensyn til sin armés ringe styrke og derfor undgaa unødige tap og ikke mer end nødvendig sætte sine tropper paa spil. Blev der i Frankrike stillet ham for vidtgaaende opgaver, skulde han i ret tid sende forespørsel derom til den britiske regjering. Han skulde være helt uavhengig av den franske ledelse og ikke under nogen omstændig-

het staa under befaling av nogen anden end den britiske regjering.

Ut til venstre for franskmændenes arméer vilde i tilfælde ogsaa komme den belgiske hær, da franskmændene antok at belgierne vilde motsætte sig en fremrykning av tyske tropper gjennem deres land. Enhver tvil herom bortfaldt ved den belgiske regjerings telegram av 4. august 1914 til regjeringene i London, Paris og Petersburg. Her uttalte den belgiske regjering løftet om samvirken med ententen for at motstaa tyskerne, som denne dag hadde gaat over den belgiske grænse. Den belgiske hær var dog under reorganisation da krigen brøt ut og derfor daarlig forberedt for at delta i kamp mot en saa fortrinlig forberedt motstander som tyskerne.

Operationene begynder.

Et par uker efterat krigen var begyndt, stod arméene færdig til at rykke frem. Tog efter tog hadde i ustanselig rækkefølge rullet frem mot grænsen og bragt troppene til de steder som var bestemt i operationsplanen. De store operationer kunde ta sin begyndelse, ofte den mest kritiske tid i en krig. Litet eller intet vet man om fienden. Grænsen har været spærret fra krigen brøt ut og kanske endnu tidligere. Overalt er patruljer og avdelinger blit vist tilbake naar de søkte at komme frem for at bringe paa det rene fiendens stilling. Arméene er derfor skjult for hverandre, og begge førsøker at famle sig frem som i mørke. Begge vil de søke at faa rede paa hvor fiendens arméer er, hvor talrike de er, og hvilke planer fienden har. Først lidt efter lidt forsvinder det mørke fienden er indhyllet i. Men ikke kan man vente med at handle indtil man faar klarhet over fiendens stilling. Netop i begyndelsen av krigen maa man handle og handle energisk. Ellers faar fienden frit spillerum for sin vilje og sine planer. De første operationer betyr meget som indledningen eller kanske rettere sagt grundlaget for hele krigens gang. Forløper de heldig, bidrar dette tillike i høi grad til at skape tillid og tro hos troppene til ledelsen og til egen seier, og det betyr den halve seier.

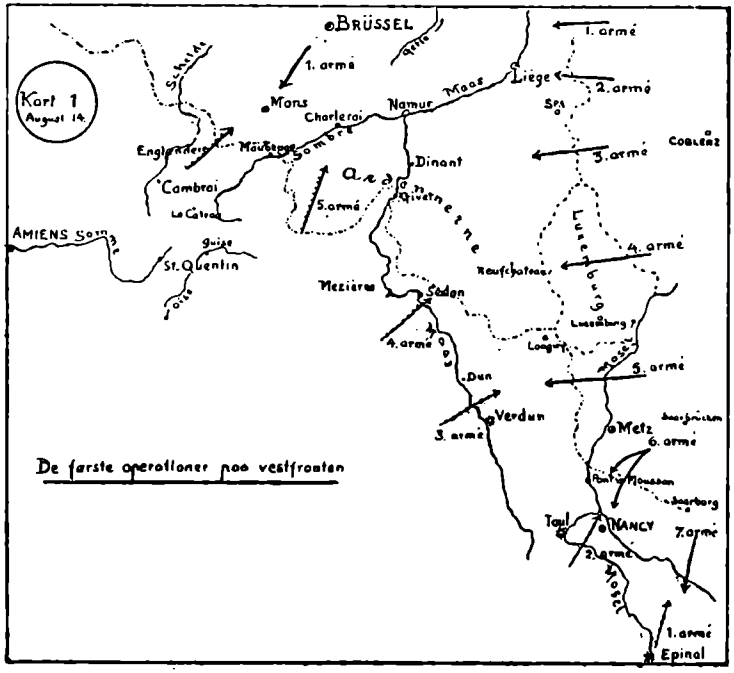

Da operationene skulde begynde midt i august maaned 1914, stod syv tyske arméer opmarsjert vest for Rhinen mellem den hollandske grænse i nord og den schweiziske grænse i syd. Mot dem stod fem franske arméer, som hadde opmarsjert langs linjen Belfort, Toul, Verdun og Mezières. Længer mot nord stod den belgiske hær noget vest for Maas bak den lille elv Gette, som spærret veien mellem Liège og Brüssel. Noget længer tilbake, mer vestover, i Nordfrankrike omkring fæstningen Maubeuge, syd for Brüssel, var en britisk armé i færd med at opmarsjere.

Alle disse tropper, tilsammen mer end 3½ million mand, skulde nu sættes i bevægelse mot hverandre. Paa tysk side noget over 1 600 000 mand, paa fransk side en noget større styrke, hvortil kom den britiske armé paa ca. 100 000 mand og de belgiske tropper ca. 200 000 mand.

Begge motstandere hadde desuten til raadighet de saakaldte bakre opbud, som dog ikke gik ind i feltarméene, og som heller ikke hadde sin opgave fremme i kamplinjen, ialfald ikke i begyndelsen av krigen. Dette var væsentlig de saakaldte ersatztropper og landvernstropper og de franske territorialtropper.

Alt i alt hadde baade Tyskland og Frankrike ved krigens begyndelse i 1914 mobilisert hver ca. 2½ million mand. Frankrike med sine 40 millioner indbyggere hadde da maattet indkalde 12—14 aarsklasser, alle de krigsdygtige mænd fra 20 til 32 og 34 aar gamle. Tyskland med sine 68 millioner indbyggere hadde derimot kun behøvet at indkalde 7—8 aarsklasser, de ældste 26 til 28 aar gamle, og hadde da tillike faat en reserve paa mer end 800 000 mand. Denne reserve var dog endnu ikke utdannet for krigstjenesten, men fuldt ut skikket for den, og kunde efter en forholdsvis kortvarig utdannelse paa nogen maaneder sendes frem til fronten.

Den tyske støtgruppe, de fem arméer paa høire fløi, hadde som sin første opgave den at komme over Maas for derefter at rykke videre ind i Belgien og Frankrike. Fæstningen Liège, som spærret veien længst mot nord, var blit tat et par dage før opmarsjen var færdig. Tyskerne hadde nemlig allerede den 4. august gaat over den belgiske grænse for ved et overraskende angrep at bemægtige sig denne festning og derved sikre sig den vigtige overgang over Maas.

Opgaven var dristig. Men allerede den 7. august var byen Liège i tyskernes besiddelse. Og fortene som omgav byen, blev derefter tat et efter et. Særlig hadde det nye, overraskende sterke skyts, den 42 cm. morter — «die dicke Bertha» — og den østerrikske 30.5 cm, haubitz hat en ødelæggende kraft mot panserfortene. Ved erobringen av Liège hadde Ludendorff udmerket sig og git bevis paa den energi og kraft som han senere i saa rikt maal skulde vise sig

i besiddelse av. Som generalstabsofficer hadde han været tilstede ved angrepet og personlig stillet sig i spidsen for den kolonne som trængte ind i byen, mens de andre kolonner hadde opgit angrepet og trukket sig tilbake. Liège's erobring var den første store begivenhet i krigen og blev nogen tid det almindelige samtaleemne inden den tyske hær. Denne bedrift blev anset som et godt varsel for fremtiden. Den reelle nytte av erobringen var heller ikke ringe. Fæstningen var i ret tid faldt i tyskernes hænder, hvorved Maasdalen og derved hele Belgien laa aapen for tyskernes indmarsj. Og straks, endnu før opmarsjen var helt færdig, strømmet tyskerne ind over Belgien. De vilde sikre sig den vundne fordel.

Fæstningen Liège hadde ikke en dag hindret de tyske armeers indrykning i Belgien. Men angrepet paa fæstningen hadde allerede de første dage av krigen varslet om tyskernes hensigt at bryte ind gjennem Belgien og derved git ialfald den ytre foranledning til englændernes deltagelse i krigen mot tyskerne.

Den 2. august var i et møte av den engelske regjering blit forhandlet om hvorvidt England skulde stille sig solidarisk med Frankrike. Man hadde valgt en mellemvei. Utenriksministeren, Sir Edward Grey, var blit bemyndiget til at meddele den franske ambassadør Cambon forsikringen om hjælp av den britiske flaate, hvis den tyske flaate trængte ind i Kanalen eller gik over Nordsjøen for at foreta krigsoperationer mot den franske kyst. Krænkelsen av Belgiens nøitralitet blev nu «casus belli» for England, og det paa et saa tidlig tidspunkt at de engelske tropper kom til at delta allerede i de første kampe ved den franske grænse. En stor vinding for franskmændene.

Den 18. august var tyskerne færdig med sin op-

marsj og begyndte fremrykningen ind i Belgien og Frankrike.

Da tyskerne, omtrent en million mand, rykket over Maas ind i Belgien, vek de belgiske tropper tilbake til Antwerpen, deres sidste tilflugtssted inden Belgien. Ogsaa den belgiske regjering flyttet til Antwerpen.

Tyskerne lot Antwerpen observere av et korps. Den 20. august besatte de Brüssel, og lot samme dag Namur, midtpunktet for flere jernbanelinjer og veier, bli indesluttet av general Gallwitz. Til angrepet paa fæstningen fik han til raadighet en saa stor styrke som hele to korps. Fæstningen skulde hurtig erobres. Han fik ogsaa tungt artilleri, bl. a. 42 cm. morterer og 30.5 cm. østerrik-ungarske haubitzer. Namurs sidste fort faldt allerede den 25. august efter kun faa dages kamp. Namur spærret ikke længer veien for tyskerne til Frankrike.

I egnen nord for Charleroi, det vigtige overgangssted for tyskerne over elven Sambre, ikke langt fra Namur, hadde de imidlertid den 19. august stødt paa fransk kavaleri. Det var de følehorn som var sendt ut av kavalerikorpset Sordet. Dette korps hadde allerede den 6. august rykket ind i Belgien øst for Maas, men var en uke senere blit trukket vestover for i egnen om Maubeuge at dække opmarsjen av den britiske armé. Efter de meddelelser tyskerne hadde faat, skulde denne armé allerede for nogen dage siden være gaat i land i Frankrike. Det het ogsaa at en fransk armé skulde være under marsj frem mot Sambre. Tyskerne regnet med et stort slag her ved Sambre en av de første dage.

Joffre undervurderte i begyndelsen helt den styrke hvormed tyskerne rykket ind i Belgien. Han antok at de var opmarsjeret i tre grupper, en hovedgruppe omkring Metz og i Luxemburg og to mindre grupper paa hver side av hovedgruppen. Den nordre gruppe

paa fem armékorps vilde efter Joffres mening rykke ind i Belgien gjennem den forholdsvis lille landstrekning som ligger øst for Maas; fæstningene Liège og Namur vilde spærre tyskerne overgangen over elven. Endnu ut i august maaned, da tyskerne allerede for mer end en uke siden hadde banket paa Liège's porte, og da denne fæstnings sidste forter umiddelbart stod for fald, værdsatte Joffre fremdeles ikke høit nok den fare at tyskerne med stor styrke vilde rykke ind i Belgien, og over Maas og Brüssel videre ind i Nordfrankrike. De franske reservedivisioner bak franskmændenes venstre fløi sammen med englænderne og belgierne ansaa han ialfald tilstrækkelig til at hindre dette angrep, hvis det mot formodning skulde forsøkes. Større styrke vilde tyskerne ikke kunne ha til dette foretagende saa langt ut mot vest, mente Joffre. Han regnet nemlig ikke med de tyske reservekorps som var sat ind i første linje og derved i høi grad øket felthærens styrke.

Den franske general som hadde kommandoen længst mot nord, general Lanrezac, føreren av 5. franske armé, hadde derimot allerede fra første stund av næret frygt for at tyskerne vilde med stor styrke omgaa ham gjennem Belgien. Denne hans frygt vokste — som han selv uttrykker det — «fra time til time» efterat tyskerne hadde gaat til angrep mot Liège. Forgjæves fremholdt han dette i sine rapporter til hovedkvarteret. Og allerede en av de første dage under selve opmarsjen hadde han sendt en general ned til Joffres hovedkvarter i Vitry ved øvre Marne for at varsle om denne fare. Da det ikke førte til noget resultat, reiste Lanrezac den 14. august om morgenen selv ned til hovedkvarteret. Han maatte dog vende tilbake med uforrettet sak og meget nedstemt, «med døden i sjelen», som han uttrykker det.

Den næste dag den 15. august om aftenen forstod dog Joffre den fare som truet franskmændene ved ty-

skernes fremrykning over Maas gjennem Belgien. Han mente nu at tyskernes hovedangrep kom her. Og dette vilde han møte med et motangrep, ikke alene av den britiske armé og de belgiske tropper som oprindelig tænkt, men ogsaa av 5. franske armé. Denne armé fik derfor ordre til at ta stilling mer vestover bak elven Sambre med front mot nord. Ut til høire skulde to franske arméer, 4. og 3. armé, samtidig utføre et støt nord for Metz ind i tyskernes centrum, som Joffre mente var svækket, da tyskerne med saa stor styrke hadde gaat vestover gjennem Belgien. Under støtet nord for Metz skulde en fransk styrke indeslutte og derved nøitralisere denne fæstning. Længer sydpaa hadde to andre franske arméer, 1. og 2. armé, allerede for nogen dage siden gaat til angrep nord for Vogeserne ind i Lothringen og Elsass. Da Joffre den 20. august fik melding om at disse arméer var kastet tilbake av tyskerne, bestemte han at det store motangrep nord for Metz skulde begynde den næste dag. Tyskernes fremrykning var da allerede i fuld gang over hele fronten, og det kunde ikke vare længe før store kampe maatte finde sted.

1. tyske armé, som netop hadde gaat gjennem Brüssel, var paa vei sydover mot Maubeuge, hvorfra englænderne var paa marsj nordover. 2. tyske armé svinget vest for Namur ind mot Sambre, og bak denne elv hadde 5. franske armé netop tat stilling, støttet i høire flanke av fæstningen Namur og elven Maas. Litt længer sydpaa rykket 3. tyske armé frem mot Maas næsten uten at møte motstand. Denne armé hadde tat den like vei fremover mot Dinant, overgangsstedet over Maas ikke mange kilometer syd for Namur. Den kom derved til at støte ind i en aapning som var opstaat mellem de franske arméer, efterat 5. armé var blit forflyttet vestover bak Sambre. Søndenfor 3. tyske armé rykket de to tyske arméer, 4. og 5. armé, ogsaa frem mot Maas. De gik mot

Mezières og Verdun, hvorfra de to franske arméer, 3. og 4. armé, marsjerte dem imøte.

I dagene den 22. og 23. august kom det til store kampe i Belgien og Nordfrankrike. Disse kampe fandt sted inden to skarpt adskilte omraader paa begge sider av Maas. Av størst betydning var kampene paa vestsiden av Maas. Her laa operationenes tyngdepunkt. Tyskerne hadde inden dette omraade samlet en omtrent dobbelt saa stor styrke som motstanderne; 1. og 2. tyske armé, som virket sammen med 3. tyske armé, ialt ca. 700 000 mand, mot 5. franske armé og den britiske armé, tilsammen ca. 350 000 mand. Tyskernes strategiske stilling var derved avgjort fordelagtig. De belgiske tropper, som hadde trukket sig tilbake til Antwerpen, var foreløbig sat ut av spillet.

Øst for Maas blev 3. franske armé i slaget ved Longwy, like ved den franske grænse, og noget længer nordpaa blev 4. franske armé i slaget ved Neufchateau, ogsaa kaldt Ardennerslaget, tvunget av 4. og 5. tyske armé til retræt mot Maas. Ved elven Sambre hadde 2. tyske armé imens kjæmpet med 5. franske armé, slaget ved Charleroi eller ogsaa kaldt slaget ved Namur. Kampen blev ført like syd for Sambre, hvor Lanrezac hadde ladt sin armé ta stilling for at gaa til angrep, saa snart forsterkning var indtruffet og den britiske armé opmarsjert til venstre for franskmændene. Efter to dages kamp valgte Lanrezac den 23. august at gaa tilbake «for at undgaa et nyt Sedan». «Vi er slaat, men den ulykke kan repareres. Saa længe 5. armé lever, er Frankrike ikke tapt», var hans ord til sine nærmeste officerer.

Længer vestpaa var det samtidig kommet til kamp ved Mons mellem englænderne under marskalk French og 1. tyske armé under general Kluck.

Tyskerne hadde hittil forgjæves søkt at faa vite om englænderne var gaat i land i Frankrike, og hvor

de i tilfælde befandt sig. Den øverste tyske hærledelse, som hadde kvarter i Coblenz, hadde helt indtil slaget ved Mons været av den mening at større engelske troppestyrker endnu ikke var gaat iland i Frankrike. Inden 1. tyske armés ledelse var derimot opfatningen i disse dage en anden. Der regnet man med at den engelske armé allerede var i Frankrike. Denne opfatning var bl. a. bygget paa uttalelser i engelske aviser, som arméstaben var kommet i besiddelse av. Arméstaben ventet derfor et sammenstøt med englænderne i disse dage.

Dagen før slaget ved Mons hadde tyske flyvere faat ordre til at rekognoscere forskjellige jernbanestationer, som tyskerne antok at englænderne vilde benytte til utlastning av troppene. I det regnfulde veir hadde flyverne imidlertid ikke kunnet rekognoscere. Om formiddagen før slagdagen fik derimot 1. tyske armé fra Marwitz's kavalerikorps melding om at englænderne var helt fremme ved Maubeuge og Mons. Englænderne var, som chefen for 1. tyske armés generalstab, general Kuhl, uttrykker det, «altsaa pludselig like overfor os».

Efter heftige kampe den 23. august ved Mons maatte englænderne gaa tilbake. Tyskerne søkte at hindre at deres retræt skulde kunne gaa i vestlig retning. De vilde kaste dem sydover ind i fæstningen Maubeuge, hvor de vilde blit et forholdsvis let bytte for tyskerne. French overveiet ogsaa et øieblik om han skulde søke ind under fæstningens beskyttelse; men erindringen om Bazaines skjæbne i Metz sikret ham mot denne feil. Han fortsatte retrætten i sydvestlig retning mot Somme.

Veien ind i Frankrike var aapen for de tre tyske arméer paa høire fløi.

Kampe i Elsass-Lothringen.

Ogsaa i Elsass-Lothringen var blit kjæmpet. Længst sydpaa søkte franskmændene at trænge ind i Elsass, deres gamle besiddelse. Kampene her blev dog uten nogen betydning, selv om ganske store stridskræfter var i virksomhet, paa fransk side en tid endog en hel armé, Elsassarméen under general Pau. Længer nordpaa derimot, mellem Vogeserne og Metz, kom det til større kampe, som skulde faa en meget stor betydning for krigens hele forløp. Allerede den 14. august hadde de to franske arméer, 1. og 2. armé, begyndt at rykke ind i Tyskland frem mot Saarburg og Saarbrücken. 6. og 7. tyske armé, som opmarsjerte paa den anden side av grænsen, hadde ordre til at gaa tilbake for franskmændenes angrep. Franskmændene skulde bli trukket bort fra deres sterke Moselfront og lokket ind i et bakhold, saa at de maatte kjæmpe med 6. tyske armé i fronten og 7. tyske armé i ryg og flanke. Kronprins Rupprecht av Bayern, føreren av operationene her i Lothringen, meldte dog allerede tidlig under retrætten til Moltke, at hans tropper, som bestod av sydtyskere, kun med den største uvilje gik tilbake og prisgav sit land. De kunde ikke føres længer bakover uten skade for deres holdning, het det. Moltke gav kronprins Rupprecht frie hænder. Og de to arméer gik til angrep tidligere end

efter den oprindelige plan. Slaget i Lothringen den 20.—22. august tvang franskmændene tilbake igjen over grænsen. Men slaget blev utkjæmpet under forhold, hvor tyskerne ikke kunde opnaa det store resultat de hadde regnet med. De 6½ ersatzdivisioner, som var blit sendt frem for at forsterke kronprins Rupprechts tropper, var ikke alle kommet til at delta i slaget. Og 7. tyske armé, som den 19. august om aftenen endnu var dypt inde i Vogeserne, kom heller ikke fuldt ut til at delta i slaget. Den opnaadde ikke at komme i ryggen paa franskmændene.

Slaget i Lothringen blev ikke nogen stor avgjørende seier for tyskerne. Fienden blev kun trykket et stykke tilbake. Og det skulde snart vise sig at den maate hvorpaa tyskerne utnyttet seieren kom i det lange løp til at bringe franskmændene fordelen ved situationen paa denne del av fronten.

Kronprins Rupprecht hadde nu i virkeligheten allerede løst sin opgave, nemlig den at bringe klarhet over franskmændenes stilling her sydpaa og sikre denne del av fronten mot overraskelser ved et angrep her i krigens begyndelse av den franske hovedstyrke. Tidspunktet var kommet, da en stor del av de tyske tropper i Elsass-Lothringen kunde føres over til tyskernes høire fløi som oprindelig planlagt. Men i steden derfor fattet den øverste tyske hærledelse den for tyskerne skjæbnesvangre beslutning at forfølgelsen ind i Lothringen skulde fortsætte med hele styrken av 6. og 7. armé for derved at opnaa et stort resultat ogsaa her paa denne søndre del av krigsskuepladsen.

Seierene og de store fremskridt av tyskernes høire fløi gav den øverste tyske hærledelse det indtryk at en forsterkning av denne fløi ikke var nødvendig. Desuten var jernbanelinjerne gjennem Belgien i saa stor utstrækning ødelagt, at Moltke frygtet for at troppene fra Elsass-Lothringen kanske ikke vilde komme frem i ret tid til at delta i kampen paa høire

fløi. Den tanke var da opstaat hos ham at utvide den oprindelige operationsplan. 6. og 7. tyske armé skulde utnytte seieren i Lothringen til at trænge frem over øvre Mosel. Tyskerne skulde med begge fløier, den høire og den venstre, helt indkredse franskmændene og opnaa en endnu mer fuldstændig Cannæseier end den som oprindelig var planlagt. En snarlig ende paa krigen hadde tyskerne da den bedste utsikt til. Ialfald maatte — saa mente Moltke — et angrep her ved Mosel fastholde saa sterke dele av den franske hær at den nye operation i hvert fald vilde være den mest fordelagtige for tyskerne.

Det skulde dog snart vise sig at spærrefæstningene ved øvre Mosel, særlig Toul og Epinal, stillet sig i veien for denne nye plan. Efter erfaringene fra Liège hadde derimot tyskerne troet at de vilde kunne nedkjæmpe ogsaa de franske fæstninger i kort tid. Tungt artilleri blev trukket frem. Tyskernes angrep ved Mosel kom dog til at møte saa sterk motstand at det snart viste sig at de ialfald ikke vilde kunne opnaa nogen hurtig avgjørelse her ved Mosel. Og imens blev 6. og 7. tyske armé fastholdt i dette avsnit.

Tyskernes fremrykning til Marne.

De slag som i tiden fra den 20.—23. august blev utkjæmpet langs hele den franske grænse fra Vogeserne i syd til Sambre i nord, blev av vidtrækkende betydning. Joffres angrepsplan var gaat i stykker allerede i begyndelsen av operationerne. Han var blit tvunget til at løse sin opgave ikke længer som angriper, men som forsvarer, ialfald foreløbig. Tyskerne derimot kunde fortsætte fremrykningen ind i Frankrike.

De franske arméer og den britiske armé maatte over hele fronten gaa tilbake. Dette gjorde et saa meget sterkere indtryk paa de franske tropper og det franske folk, som tanken helt naturlig vendte sig mot nederlagene og de skjæbnesvangre begivenheter i 1870—71. En stor del av Frankrike maatte bli prisgit fienden, bl. a. vigtige industriomraader, hvilket let kunde faa de største følger for landet.

Joffre var, som han selv uttrykte det i en skrivelse til krigsministeren den 24. august, tvunget til retræt og forsvar, støttet til de franske fæstninger og til de sterke terrængavsnit som laa paa arméenes vei under retrætten ind i Frankrike. Hans opgave var nu den at holde ut og tilføie fienden størst mulig skade og tap for derefter paany at kunne ta offensiven naar tiden kom.

Den franske hærledelse tapte dog i denne vanskelige tid ikke hodet. Den viste sig tvertom at makte den svære opgave at føre de slagne franske arméer tilbake under en lang retræt uten at arméene tapte motet og heller ikke evnen til paany at gaa til angrep.

Joffre selv var under retrætten altid virksom og fik god hjælp av sine nærmeste mænd, særlig generalstabschefen, general Berthelot. Fra hovedkvarteret i Vitry-le-François blev den 25. august om aftenen utstedt ordren for retrætten og for den nye manøvre som Joffre hadde planlagt. I denne ordre blev fremhævet at det gjaldt at undgaa den fare som truet franskmændenes venstre fløi. Denne maatte derfor tilbake, men saa snart som mulig søke efter leilighet til paa ny at gaa frem mot fienden. Tyskerne maatte ikke uhindret faa trænge ind i Frankrike.

De franske stridskræfter skulde gaa tilbake i sydvestlig retning mot Paris, dog ikke længer end til en linje fra Verdun i øst til Amiens i vest. En ny fransk armé skulde imens trækkes sammen længst ut paa venstre fløi ved Amiens, paa den nordre eller søndre bred av Somme, alt efter omstændighetene. Retrætten skulde utføres under størst mulig motstand. Korte, heftige motstøt, særlig ved hjælp av artilleri, skulde opholde og sinke tyskernes fremmarsj. Naar de franske arméer var kommet tilbake til den valgte linje Verdun—Amiens, skulde de i avsnittet om Amiens gaa til angrep mot tyskernes høire fløi. Paa den øvrige del av fronten skulde imidlertid de franske tropper som en sterk hindring dæmme op for de tyske arméers fremmarsj.

Angrepet mot tyskernes ytterste høire fløi skulde først og fremst utføres av den armé som skulde opmarsjere ved Amiens, 6. franske armé under Maunoury's kommando. Den blev for den væsentlige del dannet av tropper som kom med jernbanen fra den franske østfront, hvis sterkt befæstede avsnit tillot at

tropper blev sendt bort. Allerede de første dage av september skulde denne armé være færdig til angrep. Dens opmarsj ved Amiens skulde dækkes av Sordets kavalerikorps og av franske territorialdivisioner.

Tyskernes angrep ind i Frankrike var begyndt paa en maate som gav dem stor tro og tillid til sit foretagende. De tyske arméer hadde trængt seierrike frem og stod overalt paa fransk jord undtagen paa en liten strækning i øvre Elsass. Hele Belgien med undtagelse av Antwerpen var prisgit tyskerne, som i stormskridt rykket videre sydover ind i Frankrike mot Paris, drivende de franske stridskræfter foran sig. Felttogets krise kunde synes allerede overvundet og utfaldet ikke længer tvilsomt. Alt bar fremover mot den sidste store avgjørelse, seieren over de franske arméer.

En avgjørelse av felttoget hadde dog tyskerne i virkeligheten endnu ikke paa nogen maate opnaadd. Vestmagtenes arméer hadde lidt nederlag og var drevet tilbake. Den kjendsgjerning laa aapen i dagen. Men de hadde unddraget sig omklamringen baade i nord ved Sambre og i syd i Lothringen. Endnu fuldt ut kampdygtig og optat av sin store opgave, Frankrikes forsvar, var de gaat tilbake i eget land og kunde der i rikt maal utnytte alle de hjælpekilder landet bød paa. Tap av folk og materiel blev rikelig erstattet. Jernbanerne, i fuld stand som de var for at kunne benyttes av franskmændene og englænderne, begunstiget deres arméers bevægelser og forsyninger paa en ganske anden maate end tilfældet var for de tyske arméers vedkommende. Og ikke vek franskmændene tilbake over hele fronten som tyskerne antok. De vilde ikke opgi Mosellinjen og heller ikke Verdun. Her hævdet de sine stillinger. Og disse blev som faste støttepunkter for hele bevægelsen bakover. Og retrætten var ikke en flugt for fienden til trods for det mismot og de uordener som kunde finde sted blandt de franske tropper, særlig inden 5. armé. De franske

arméer gik tilbake for at finde en ny utgangsstilling for kampene, i terræng og under forhold som frembød fordele for franskmændene under de kampe som før eller senere paany maatte finde sted.

Felttoget var langt fra kulmineret, tvertom forestod en langt større styrkeprøve end hittil. Nye store opgaver skulde stilles begge parter. Ikke efter chablon, regler og principper kan disse opgaver løses. Feltherren maa gaa fra beslutning til beslutning, fra handling til handling. Fra dag til dag maa han frit vælge den løsning som viser om han er situationens herre eller dens slave. Om han er hammer eller ambolt. Den som pryler eller pryles.

Krigføringen er en improvisationens opgave, og hvem magtet nu den bedst, Joffre eller Moltke? Hvem magtet at se klarest situationen som den var og som den maatte utvikle sig? Feltherren maa fremfor nogen ha den evne at kunne forutse og ikke la sig villede av en situation som vistnok i øieblikket kan være gunstig, men som tillike byr paa store farer.

Netop i disse dage da tyskernes forhaabninger var de stolteste, utviklet sig de forhold som i løpet av et par uker skulde føre til en helt ny situation paa krigsskuepladsen. Og disse forhold kom ganske logisk og naturlig som følge av den maate hvorpaa de to motstandere hver paa sin side blev ledet. Den ene av Moltke, den anden av Joffre.

For tyskerne gjaldt det nu som fra felttogets begyndelse at være saa sterke paa høire fløi at de hurtig kunde drive de allierte tropper tilbake. De tre arméer paa denne fløi, hvis stridskræfter allerede fra først av var knapt tilmaalt for sin vældige opgave, skulde nu, efter som kravene steg til dem, bli betydelig svækket ved de dispositioner Moltke traf.

Den øverste tyske hærledelse viste sig at ha en helt

feilagtig bedømmelse av stillingen fremme ved fronten. Den antok at de i virkeligheten allerede hadde opnaadd den store avgjørelse i vest. Fra arméene var ofte meldt om fiendens flugtlignende retræt og om avgjørende seiere. Dette burde dog ha betydd noget andet og mere end alene det at fienden var kastet tilbake, eller ogsaa at et angrep var avverget saaledes som tilfældet hittil hadde været. En tysk armé meldte endog at «fienden var ødelagt foran hele arméens front». Disse meldinger maatte naturligvis bidra sit til at den øverste tyske hærledelse let kunde overvurdere resultatet av det som var vundet. Den hadde gaat i krigen med stor tro paa seieren, og den la ikke tilstrækkelig vegt paa den nøkterne tale som det forholdsvis ringe antal fanger og erobret skyds burde ha betydd for tyskerne.

Moltke mente endog at tiden var inde til at sende tropper til østfronten, sterkt truet som denne var av de russiske arméer. Han vilde hjælpe den haardt lidende provins Østprøisen. Landet øst for Weichsel skulde ikke længer bli prisgit kosakkenes indfald og herjing.

Moltke tænkte først at sende seks, senere fire korps til østfronten, men blev staaende ved at sende to korps og en kavaleridivision. Og det til trods for at ledelsen i øst, Hindenburg og Ludendorff, ikke hadde bedt om nogen forsterkning. I to telefonsamtaler med chefen for Moltkes operationsavdeling, oberstløitnant Tappen, hadde Ludendorff endog uttrykkelig erklært at dette ikke var ubetinget nødvendig. Hvis det var nogensomhelst vanskelighet med at sende troppene fra vestfronten, maatte de bli der. De to korps og den ene kavaleridivision blev efter ordre fra det tyske hovedkvarter den 25. august tat fra tyskernes høire fløi, hvor det dog gjaldt at ha det størst mulige antal tropper, da hele opgavens løsning avhang av denne fløis styrke. Denne svækkelse av tyskernes høire fløi

var saa meget betænkeligere som denne fløi allerede var blit svækket med 3½ korps som var trukket ut av fronten. To av dem var sendt mot Antwerpen, et mot fæstningen Maubeuge og en division mot sperrefortet Givet.

Den tyske hærs styrke, særlig dens høire fløi som rykket hurtig frem og var stadig i kamp, maatte yderligere bli formindsket under det raskt fremadskridende angrep ind i Frankrike. Hærens fremmarsj forbrukte mange kræfter. Tapene ved fegtning og under marsj var betydelige. Og eftersendelsen av nye soldater og nyt materiel var vanskelig, navnlig frem til høire fløi, da de belgiske jernbaner alene kunde trafikeres paa kortere strekninger. Tyskernes høire fløi hadde i det hele ingen dybdegruppering mer. Og vilde den overhodet kunne ha styrke nok til den store, omfattende bevægelse ind i Frankrike gjennem terræng som bød gode betingelser for forsvar, og mot en fiende som man maatte regne med trak til sig nye tropper fra andre, mindre utsatte dele av krigsskuepladsen?

Schlieffens plan hadde gaat ut paa at la syv korps gaa vest for Paris, mens seks andre korps skulde indeslutte Paris. 1. tyske armé, som nu skulde rykke mot Paris, hadde kun fem korps og ingen reserve bak sig. De store reserver, som Schlieffen vilde ha ophobet bak fronten for at fylde hullene, var ikke for haanden. De kjæmpet foran Toul, Nancy og Epinal; de rullet avsted paa jernbanen østover til kamp mot russerne. Og de landverns- og landstormsavdelinger som skulde dække i ryggen, var ikke sendt frem for at beskytte kommunikationslinjer, særlig jernbaner, veier, telegraf- og telefonlinjer, beleire eller indeslutte fæstninger. «Den sidste musketer og den sidste kanon» var ikke ført frem til tyskernes høire fløi.

Paa den venstre fløi derimot, i Lothringen, hvor ingen avgjørelse skulde falde, var tyskerne sterke og

vedblev at være det. Ikke blev det bruk for det vognmateriel som chefen for feltjernbanevæsenet holdt beredt til transport av fem—seks korps fra venstre til høire fløi. Vistnok var de ødelagte jernbanelinjer i Belgien endnu ikke sat istand, saa de kunde benyttes. Men allerede i løpet av august maaned hadde tyskerne faat i drift en jernbaneforbindelse gjennem Belgien over Brüssel ind i Nordfrankrike til Cambrai. Og selv om troppene ikke kunde bli ført helt frem til forsterkning av den høire fløi, kunde de ialfald blit befordret til Luxemburg eller et andet sted bak støtfløien, for derfra at marsjere frem til fronten. Det hadde ikke været nødvendig at de forsterket direkte høire fløi. De kunde sættes ind paa passende sted av fronten, f. eks. ved Verdun, og tyskernes høire fløi kunde da blit forsterket ved en forskyvning av 4. og 5. armé over til høire.

De tyske arméer fortsatte imidlertid sin fremrykning ind i Frankrike saa hurtig som mulig for at søke at opnaa den endelige avgjørelse her i vest. Særlig maatte den tyske armé længst ut paa høire fløi forcere fremrykningen, da hele utfaldet først og fremst avhang av denne armés fremgang.

Den motstand denne armé, 1. tyske armé, møtte, blev stadig større og større under fremrykningen sydover. Det kom til flere sammenstøt med de franske stridskræfter. Disse stridskræfter bestod i begyndelsen væsentlig av mindre gode tropper, territorialtropper og reservetropper, og av Sordets utmattede kavalerikorps. Men eftersom tyskerne nærmet sig Somme, kom op i kamplinjen franske tropper, som tilhørte den nydannede 6. franske armé. Tyskerne kastet dog overalt fienden tilbake. Men et spørsmaal var det om ikke denne armé snart maatte svinge til venstre for at nærme sig naboarméen, 2. tyske armé. Dens kræfter vilde i længden ikke strække til for den langt utgaaende bevægelse ind i det fiendtlige land,

Den løp fare for at bli isolert og henvist alene til sig selv uten reserver bak sig i et stort landomraade, hvor de fiendtlige stridskræfters antal stadig økedes.

I de sidste dage av august, den 27., utstedte den tyske øverste hærledelse en ordre til arméene om at rykke hurtig frem. Franskmændene skulde ikke faa lov og tid til at ordne sig paa ny. Reisning av nye franske stridskræfter skulde forhindres, og Frankrike skulde fratas mest mulig midlene til at fortsætte krigen. Og det store avgjørende slag mot de franske og britiske tropper skulde utkjæmpes saa snart som mulig. Den store oprindelige plan om en omgaaen av de fiendtlige arméer i vest blev i denne ordre fuldt ut opretholdt. Likeledes planen om en fremrykning paa begge sider av Paris.

Tyskerne rykket saa hurtig frem at Joffres plan om dannelsen av en ny fransk armé ved Amiens blev tilintetgjort. De gik over Somme allerede den 28. august, før den nye franske armé, Maunoury, hadde faat tid til at samle sig her. Kavalerikorpset Sordet, som foran Amiens skulde sikre denne armés sammendragning, hadde intet kunnet utrette. Det var saa utmattet at det snart maatte trække sig tilbake helt til Versailles. Ogsaa territorialdivisionene ut til venstre for 6. armé maatte trække sig sydover mot nedre Seine. De dele av Maunoury's arme som var naadd frem til Somme, kom den 28. august i kamp med tyskerne og blev kastet tilbake. Maunoury maatte med de tropper han raadet over, søke nedover mot Paris for der at samle arméen under beskyttelse av befæstningene.

Joffres nye plan blev saaledes likesom hans første plan kuldkastet ved tyskernes hurtige fremrykning. Og forholdene inden franskmændenes og englændernes vidstrakte front tillot heller ikke at deres arméer ialfald foreløbig kunde tænke paa kamp over hele linjen. Ikke bak Aisne og Somme, men længer inde i Frank-

rike maatte Joffre i tilfælde søke den næste store kamp. Et stort landomraade maatte franskmændene fremdeles opgi før de atter kunde gjenopta sin offensiv og la det komme til den nye store styrkeprøve.

En av de sidste dage av august gav Joffre ordre til Lanrezac om at gjøre et fremstøt vestover mot St. Quentin for at lette retrætten for englænderne, som nogen dage tidligere hadde lidt store tap under en kamp ved Le Cateau. French motsatte sig et forslag av Joffre om at delta i fremstøtet sammen med Lanrezac.

Joffre, som i disse kritiske dage paa en ganske anden maate end Moltke var den som ledet operationene og forsøkte at være tilstede overalt hvor faren var størst, opfordret gjentagne gange endog i meget skarpe ordelag Lanrezac til at skynde sig med motstøtet. Lanrezac hadde dog en viss frygt for sin flanke, da han i nord hadde Bülows armé, i vest Klucks armé mot sig.

Den 29. og 30. august gik han imidlertid frem til angrep. Det kom til kamp ved Guise og St. Quentin. Under denne kamp var den franske armé sterkt utsat i begge flanker, særlig den høire. Den trak sig dog i god tid tilbake.

Inden den franske front opstod imidlertid en stor luke mellem de to arméer paa venstre fløi. For at faa utfyldt denne blev en ny armé dannet under Foch, den saakaldte 9. armé.

Den 1. og 2. september gav Joffre ordre om retrættens fortsættelse, trods han nogen dage tidligere hadde mottat meddelelse fra Antwerpen og Kjøbenhavn om store jernbanetransporter av tyske tropper fra Frankrike østover. Det var de to tyske korps og den tyske kavaleridivision som blev sendt til østfronten, og hvis transporter var blit røbet for fienden.

Joffre vilde unddra sig tyskernes tryk. Han vilde fremdeles trække sine arméer tilbake, pivoterende om

høire fløi, som støttet sig til de faste punkter Verdun og Nancy—Toul. De franske arméer skulde derved faa tid og ro til at ordne sig og trække forsterkninger til sig. Derefter skulde de gaa over til offensiven naar tiden var inde «for den endelige seier», som Joffre uttrykte det. Med 5. franske armé og French's armé vilde han endog gaa bak Seine og med Foch's armé bak Seines bielv Aube.

Spørsmaalet Paris var ved denne tid blit aktuelt. Skulde hovedstaden forsvares som fæstning, eller skulde den som «aapen by» bli prisgit fienden? Den 28. august hadde den franske regjering fattet den beslutning at Paris ikke skulde forsvares som fæstning, men betragtes som aapen by. To dage senere blev denne beslutning tat tilbake efter forestilling av byens myndigheter og nogen ministre. Og den 2. september blev det efter anmodning av Joffre bestemt at fæstningen Paris skulde indgaa i hærens operationsomraade og derved underlægges Joffres kommando. Denne dag flyttet regjeringen til Bordeaux.

Allerede nogen dage tidligere var en ny fransk regjering blit dannet, en krigsregjering av alle partier, ogsaa socialistene. Den hadde det opdrag at føre krigen til det ytterste. Og i en overenskomst i London den 4. september blev det bestemt at ingen av ententemagtene skulde slutte nogen særfred. Det franske folks fædrelandskjærlighet og de ledende mænds vilje viste sig stillingen voksen trods det voldsomme pres franskmændene var utsat for av de fremrykkende tyske arméer.

Paris med sine forholdsvis svake befæstninger og sit forældede skyts hadde ikke nogen stor motstandskraft overfor de nye angrepsmidler, hvis virkning allerede hadde vist sig ved Liège og Namur. Litet nyttet det at Galliéni, den nyutnævnte, energiske og dygtige guvernør, i den korte tid han hadde til raadighet, søkte med alle midler at øke befæstningenes

motstandsevne. Paris maatte faa støtte av felthæren. Men som støtte for 6. franske armé, Joffres venstre fløi, var Paris av betydning, og det ikke mindst derved at Paris som det betydelige jernbaneknutepunkt tillot en sammendragning av franske tropper til denne del av fronten.

6. franske armé naadde natten til den 3. september ind til Paris. Den tok stilling nord for Paris i egnen mellem Marne og Oise. Arméen var sterkt utmattet efter de lange marsjer i hete og under savn og kamp. Kavalerikorpset Sordet, som skulde hvile ut i Versailles, blev likeledes underlagt Galliéni. Til Paris's besætning hørte desuten en del reservedivisioner, territorialdivisioner og andre tropper, som sammen med 6. armé talte ialt ca. 140 000 mand, hvorav dog en stor del var mindre brukbare tropper.

Tyskerne gaar forbi Paris.

Tyskernes plan om fremrykning paa begge sider av Paris maatte snart opgis. Denne plan hadde git arméene for vidtstrakte maal. Høire fløis stridskræfter strak ikke til for en saa langt utgaaende operation.

1. tyske armé møtte efter at ha gaat over Somme stadig større motstand. Den merket tydelig hvordan de franske stridskræfter foran dens front og ut i dens høire flanke tiltok i antal. Arméen maatte kjæmpe sig frem, og fangne franskmænd meldte om troppetransporter fra det sydlige og østlige Frankrike over Paris til Amiens. Og 2. tyske armé, som ved St. Quentin og Guise hadde maattet vise tilbake motstøtet av 5. franske armé, bad om støtte av 1. armé. Mellem de to arméer var opstaat et stort mellemrum, som blev utfyldt alene av kavalerikorpset Marwitz. Dette var med hele sin styrke blit sendt over til venstre fløi av 1. armé, som derved blev sterkt utsat i høire flanke.

Tiden var inde da 1. tyske armé maatte ta en ny marsjretning. Den 30. august om aftenen bestemte general Kluck sig for at svinge sydover mot elven Oise. Han vilde nærme sig 2. armé og haabet desuten at kunne komme i flanke og ryg av Lanrezac's stridskræfter, som i disse dage foretok sit motstøt mot 2. armé. Fremrykningen mot nedre Seine vest for Paris, saaledes som den øverste tyske hærledelse hadde villet, var altsaa opgit.

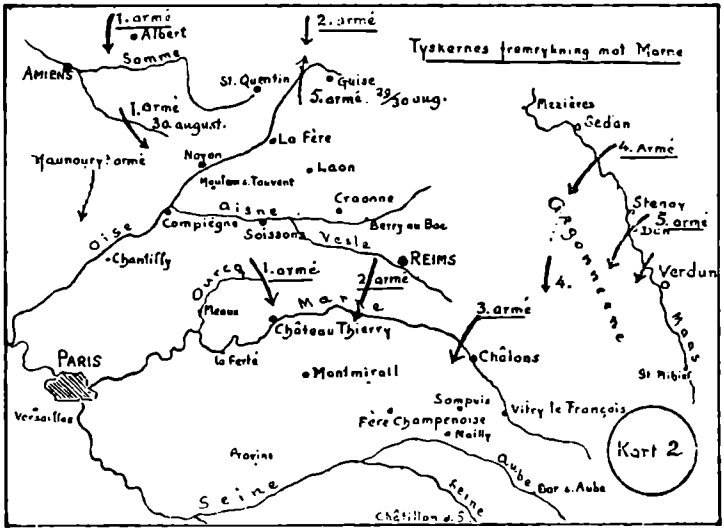

1. tyske armé sendte om aftenen den 30. august melding til hovedkvarteret om den nye marsjretning. Samme nat fik arméen fra hovedkvarteret et traadløst telegram, som billiget de nye dispositioner. De tyske arméers marsjretning paa høire fløi gik nu ikke længer mot sydvest, men mot syd.

En betydningsfuld vending i operationene var begyndt. Angrepet mot Paris var opgit. Og tyskernes store, omfattende plan var dermed i virkeligheten ogsaa opgit. Tyskernes høire fløi skulde ikke længer som hodet paa hammeren knuse alt som stillet sig i veien for den. Nu vek den til side for Paris, den store by og fæstning, inden hvis mure store stridskræfter kunde være samlet for alt det tyskerne visste. Det var ikke længer franskmændene som nu var truet ut i flanken, men tyskerne selv. Deres operationsplan hadde faat en helt ny karakter, ikke frivillig valgt av tyskerne, men likefrem tvunget dertil av begivenhetene. Det hadde vist sig umulig for tyskerne at la

den forholdsvis svake høire fløi komme saa langt vestover som Moltke hadde git ordre til den 27. august. Franskmændenes venstre fløi var i virkeligheten blit fri. Den fandt støtte i fæstningen Paris og frembød ikke længer et maal for tyskernes omfatningsforsøk. Den kom endog til at true tyskernes høire flanke.

Den tyske overledelse, som den 30. august tok kvarter i Luxemburg, hadde saaledes maattet ændre sin opfatning og utstedte den 2. september ordre for den nye operation. Den høire fløi skulde nu svinge til venstre forbi Paris og trænge franskmændene i sydøstlig retning bort fra denne by. Den øverste tyske hærledelse tilføiet at det var ønskelig at det tyske kavaleri paa høire fløi skulde vise sig foran Paris og ødelægge alle de jernbanelinjer som førte til den franske hovedstad.

De tyske arméer rykket vistnok fremdeles seierrik frem uten at bli stanset av franskmændene; men mer og mer viste faren sig ved at tyskernes høire fløi manglet en stor reserve, og at deres venstre fløi blev fastholdt av den sterke fæstning Verdun og de sterke befæstninger ved Mosellinjen, særlig Nancy og Toul.

5. tyske armé kunde ikke frigjøre sig for Verdun. Denne franske fæstning holdt fast paa den tyske armé som en stor magnet, og tillot ikke at den kom langt nok vestover der hvor avgjørelsen skulde finde sted. Heller ikke kunde 6. og 7. tyske armé komme over Mosel og delta i det store opgjør som forestod mellem Paris og Maas. Franskmændene opgav hverken Verdun, Toul, Nancy og endnu mindre Paris. Som sterke hjørnepillarer, fastmuret i Frankrikes jord, blev de staaende i den franske front som endnu var sammenhængende til trods for den lange retræt.

Rollerne var nu i virkeligheten byttet om. Franskmændene med sin venstre fløi forankret i Paris truet tyskernes høire fløi, som drog forbi befæstningene og

6. franske armé. Klucks armé gik ikke længer mot franskmændenes fløi og flanke, men mot deres front. Og trudselen mot tyskernes høire fløi vilde stadig bli større jo længer de kom ind i Frankrike.

1. tyske armé hadde ordre til at holde sig noget bakenfor 2. armé. I den korte ordre som den øverste tyske hærledelse hadde sendt som traadløst telgram, var ikke angit nogen begrundelse for ordren eller nogen oplysning om situationen. Arméledelsen, som derfor selv maatte gjøre sig op et billede av situationen, gik ut fra at 6. tyske armé hadde kommet over Mosel og rykket frem mot franskmændenes høire flanke. Den fiendtlige hær kunde da bli omringet, hvis tyskernes høire fløi kunde omfatte fiendens anden flanke. Derfor mente 1. armé at den kunde fortsætte sin fremrykning til trods for at den var foran 2. armé.

De tyske arméer fortsatte sin fremrykning trods faren ved at gaa over Marne med Paris i flanken. Den 3. september gik 1. tyske armé over Marne ved Château Thierry; den næste dag gik ogsaa 2. og 3. tyske armé over Marne. Og ut til venstre for 3. armé naadde 4. og 5. tyske armé frem i egnen mellem Chalons s/M og Verdun.

1. tyske armé rykket videre frem sydover den hele tid foran 2. tyske armé. Franskmændene ydet haardnakket motstand. 1. armé hadde ikke indtrykket av at ha foran sig en flygtende fiende. Tegn herpaa som bortkastede geværer, efterlatt skyts og vogner manglet. Et tysk korps og en kavaleridivision blev igjen paa nordre bred av Marne for at sikre mot Paris. 1. armé fik betænkeligheter ved at fortsætte fremrykningen. Den følte sig usikker overfor Paris og var ikke klar over de andre tyske arméers stilling. Under stadig svære kampe og anstrengende marsjer hadde den nu naadd grænsen av sin ydeevne.

Ogsaa 2. tyske armé rykket frem et stykke sønden-

for Marne, men uten at støte paa fienden. I armé-ordren den 3. september om aftenen het det at fienden var under flugtlignende retræt i sydlig og sydøstlig retning. 3. tyske armé hadde efter at ha gaat over Marne vest for Chalons ogsaa naadd grænsen av sin ydeevne. Den maatte den 5. september ha hviledag.

Tyskernes plan om at trænge franskmændenes venstre fløi i sydøslig retning bort fra Paris var ikke lykkedes. De franske arméer hadde forbindelse med Paris. Og den tyske hærledelse visste nu at franske tropper var med jernbanen sendt fra fronten Toul—Belfort vestover, og at andre franske tropper var trukket tilbake fra fronten foran 3., 4. og 5. tyske armé. Tyskerne maatte derfor regne med at sterke franske stridskræfter blev sammendradd i egnen om Paris for at beskytte hovedstaden og derfra true tyskernes høire fløi. De maatte sikre sig derimot og kunde ikke længer tænke paa den store plan at omfatte franskmændenes venstre fløi. De løp ellers fare for at bli omringet av franskmændene. Om aftenen den 4. september maatte derfor Moltke med tungt hjerte opgi ogsaa sin sidste plan. En ny operation, den tredje i rækken, maatte besluttes.

Den 5. september fik de tyske arméer ordre fra den øverste hærledelse om denne nye operation. 1. og 2. tyske armé skulde ikke længer fortsætte fremrykningen, men svinge ind mot Paris for at danne en forsvarsfront overfor det angrep som blev ventet herfra. De øvrige arméer skulde derimot fortsætte angrepet. 3. armé skulde dog alt efter omstændighetene understøtte en av de to hærgrupper ut til siden av sig. Under angrepet av de tyske arméer paa venstre fløi skulde 4. og 5. tyske armé forsøke at trænge fienden sydøstover for derved at aapne veien for 6. tyske armé over Mosel mellem Toul og Epinal og 7. tyske armé længer sydpaa. Alt i alt en manøvre som

skulde synes at ha liten utsigt til at lykkes, da disse fire armeér paa tyskernes venstre fløi hittil hadde hat liten eller ingen fremgang, trods det store pres tyskernes høire fløi hadde øvet paa de franske armeérs hele stilling.

Situationen var atter blit en helt ny og en ganske anden end den tyskerne hadde regnet med ved opgjøret av sin store plan for felttoget ind i Frankrike. Den store omgaaende bevægelse gjennem Belgien hadde ikke ført til en omfatning av fienden. Tyskernes plan, Schlieffens plan som den gjerne het, var ikke lykkedes. Den store seierrike fremgang var nu opgit. Den høire fløi var istedenfor en sterk støtfløi blit en forsvarsfløi, og faren for denne fløi vokste eftersom tiden gik. Det forstod tyskerne nu, da de blev stillet overfor den kjendsgjerning at de istedenfor et gjennembrud ved øvre Mosel ikke en gang hadde fastholdt de franske stridskræfter der og hindret deres forflytning vestover. Men endnu den 5. september ventet dog hverken den øverste tyske hærledelse eller de tyske armechefer en nær forestaaende offensiv av hele den franske hær. Denne dag fortsatte de tyske armeér sin fremrykning med undtagelse av 3. armé, som hadde hviledag. De maatte la bevægelsen løpe ut, indtil de nye ordere kunde bli git for den næste dag, den betydningsfulde 6. september 1914.

Om eftermiddagen den 5. september begyndte imidlertid kampe nord for Paris. De var indledningen til det vældige Marneslag. Tyskerne stod overfor en alvorlig krise. Troppene, særlig paa høire fløi, var overanstrængt. Flere av dem hadde uten hviledag marsjeret fra midt i august maaned. Altid nye krav var blit stillet til dem for at naa den vikende fiende. Grænsen av ydeevne var naadd for mange tyske avdelinger. Og i denne tilstand maatte de træde ind i det store slag, den styrkeprøve med fienden, av hvis

utfald saa meget skulde avhænge. Hittil hadde de tyske arméer med uimotstaaelig kraft stormet fremover. Alt syntes at skulde lykkes for dem. De franske og engelske arméer hadde veket tilbake dag efter dag i et par uker. Og nu skulde tyskerne pludselig staa overfor en helt ny situation. Fienden — ikke længer under retræt, men frem til angrep overalt paa den lange front mellem Paris og Verdun.

Joffre vil kjæmpe ved Marne.

Franskmændene hadde i løpet av den 3. september faat de første mer bestemte efterretninger om at tyskernes høire fløi, Klucks armé, ikke længer marsjerte mot Paris, men syntes at bøie av mot sydøst. Allerede dagen før, ja endog helt fra den 31. august hadde nogen efterretninger tydet paa at Klucks armé ikke gik mot Paris. Franske flyvere og franske kavaleripatruljer hadde den 3. september ved 6 tiden om eftermiddagen bragt Galliéni de første mer bestemte efterretninger herom, og officerer av hans stab, som hadde været fremme ved forpostene, bekræftet disse efterretninger. Joffre blev ved telefon underrettet av Galliéni.

Galliéni likesom andre officerer i hans stab var straks blit klar over den gunstige leilighet som nu frembød sig for et angrep av 6. armé mot tyskerne. Han meddelte sin generalstabschef at han vilde gaa til angrep nord for Marne, hvis tyskerne fortsatte marsjen i sydøstlig retning forbi Paris. Endnu samme aften bragte han til sine troppers kundskap den store nyhet at de tyske kolonner, som hittil hadde marsjert mot Paris, syntes at bøie av mot sydøst. 6. franske armé fik ordre til at «skjule sit nærvær overfor den fiendtlige luftopklaring, og undgaa ethvert sammenstøt som ikke var nødvendig til fæstningens direkte

forsvar». Og til Joffre og French henvendte Galliéni sig for at faa støtte for det angrep han vilde utføre.

Denne dag den 3. september, ankom forstærkninger til 6. armé. Ellers var forskyvninger av tropper i gang vestover i retning av Paris langs den franske front, som ved denne tid blev trukket sydover bak Marne med venstre fløi støttet til Paris, høire fløi fremdeles støttet til Verdun og Mosellinjen. Et nydannet kavalerikorps, Conneau, var blit sat ind i mellemrummet mellem 5. franske armé og den engelske armé, som begge befandt sig syd for Marne. General Lanrezac blev denne dag fratat kommandoen, da han efter Joffres uttalelse var nølende og ubestemt. General Franchet d'Espérey blev fører for 5. franske armé. Ogsaa 3. franske armé hadde nylig faat ny fører; general Sarrail hadde den 30. august avløst general Ruffey. Joffre hadde i disse dage under retrætten avskediget ialt 33 franske generaler.

Den 4. september var den avgjørende dag. Paa denne dag blev truffet bestemmelser, som skulde bety felttogets vendepunkt.

Galliéni begav sig tidlig om morgenen med sin stabschef ut til de franske forposter nordøst for Paris. Her fik han ut paa morgenen visshet for at de tyske kolonner nu marsjerte forbi Paris i sydøstlig retning. De hadde gaat over Marne. Paris var ikke længer truet av tyskerne. Men 6. franske armé var derimot en trussel mot dem. Galliéni vilde la 6. armé saa snart som mulig gaa til angrep mot tyskernes flanke og ryg. Han brændte av utaalmodighet efter at kaste sig over fienden og traf meget energisk alle forberedelser til at føre 6. armé frem til angrep. Maunoury fik ut paa aftenen ordre til at træffe alle forberedelser den næste dag for at være færdig til at rykke frem nord for Paris i østlig retning til angrep sammen med den britiske armé. Et isolert angrep av 6. armé var dog utelukket.

Galliéni hadde derfor atter sat sig i forbindelse med Joffre for at faa iverksat et angrep over hele fronten. Han hadde i løpet av dagen tre telefonsamtaler med Joffre. De to første uten resultat. Han opsøkte ogsaa ut paa eftermiddagen sammen med Maunoury feltmarskalk French i dennes hovedkvarter for at faa ham med til angrepet. Han traf dog alene generalstabschefen, da French var ute ved troppene. Fra Joffre hadde han denne dag faat det svar at han ansaa et angrep syd for Marne mere fordelagtig end nord for denne elv.

Den 4. september om eftermiddagen fattet imidlertid Joffre den beslutning at benytte den gunstige anledning til et angrep med alle arméer. General Berthelot, hans generalstabschef, raadet endnu en gang til at holde fast ved beslutningen om at gaa bak Seine for at faa 1. tyske armé til at gaa helt i fælden. Joffre holdt dog fast ved sin beslutning. Til sin stab, som han hadde samlet om sig i sit nye hovedkvarter, en skolebygning i Bar s./Aube, erklærte han: «Altsaa mine herrer, vi vil kjæmpe ved Marne!» Hadde Joffre gaat bak Seine, var tyskerne ikke fulgt efter. Netop denne dag den 4. september om aftenen utstedte jo Moltke ordren til 1. og 2. tyske armé om at stanse fremrykningen og indta forsvarsfront mot Paris.

Galliénis indvirkning paa Joffres beslutning om kampen ved Marne blir av mange tillagt en meget stor betydnig. Galliéni inspirerte Joffre, heter det.

Joffre var dog ialfald den som den hele tid hadde hat ledelsen og derfor ogsaa det store ansvar. Et nederlag var kommet paa hans kappe, ikke Galliénis. Joffre hadde ledet arméenes retræt og foretat den forskyvning inden fronten, særlig ved at forsterke 6. armé, som nu bragte de franske arméer i den stilling at de kunde opta kampen her ved Marne. Han hadde ogsaa under hele felttoget vist sig at være en selvstændig feltherre med initiativ og handlekraft, som

selv fattet sin beslutning og ikke vek tilbake for at ta nye planer naar forholdene indbød til det.

Joffre hadde desuten den hele tid under retrætten holdt paa at han vilde gaa til angrep saa snart som mulig; men først naar alle de franske stridskræfter og den britiske armé samlet kunde delta i kampen. Særlig maatte han ta hensyn til 5. franske armé, som efter slaget ved Charleroi og motstøtet ved Guise og St. Quentin var den armé som var mest medtat. Da Joffre den 4. september med sin stab overveiet for og imot et angrep nord for Seinen, sluttet han ogsaa med at si: «Javel, spør d'Espérey om han er i den stilling at han kan angripe.» Han visste hvor trygt han kunde stole paa d'Espéreys dømmekraft og karakterstyrke. Svaret lød at 5. armé kunde angripe, men helst ikke før den 6. september.

Joffre maatte ogsaa faa French til at delta i angrepet. Allerede tidligere var Kitchener, den 1. september, kommet til Paris og her hat et møte i den britiske ambassade med den franske ministerpræsident Viviani og krigsministeren Millerand. Han hadde et aapent blik for at det gjaldt en langvarig krig, og at derfor det gode forhold mellem den britiske og den franske hærledelse maatte opretholdes. Den britiske armé maatte ikke trækkes ut av kamplinjen. Men virke i nær forbindelse med franskmændene. En retræt bak Seine kunde bety tapet av krigen. Kitchener hadde forlatt Paris endnu samme aften, idet French hadde fremholdt at hans nærvær i Frankrike bare vilde svække Frenchs autoritet baade i franskmændenes og englændernes øine. French hadde efter slaget ved Mons den hele tid villet gaa tilbake, forat de britiske tropper kunde bli reorganisert og forsterket forinden de atter kunde gaa til angrep. Han hadde ikke villet stanse og opta kamp, hvortil han gjentagne gange var blit opfordret av Joffre. Han mente at de britiske tropper ikke var i den situation at de for tiden kunde opta

kampen med tyskerne. Han hadde heller ikke den fulde tillid til Lanrezac og hans armé. Ved møtet i den britiske ambassade hadde han dog uttalt sig for kamp og angrep, og var endog villig til at rykke frem mot Marne.

Joffre hadde nu to møter med French for at sikre sig at den britiske armé deltok i angrepet, et møte den 4. september om eftermiddagen, et andet den næste morgen, da French ved paavirkning av sin stab begyndte at bli usikker med indfrielsen av det løfte han dagen i forveien hadde git om at delta i angrepet.

Saa snart Joffre hadde fattet beslutningen om det store angrep ved Marne, blev ordrene for angrepet straks utstedt. De blev umiddelbart derefter telefoneret eller telegraferet til arméene.

Ordrene gik ut paa at alle arméer skulde benytte den 5. september til forberedelse av angrepet. Dette skulde saa finde sted først den næste dag om morgenen.

Angrepet skulde føres som et stort omfattende slag rettet mot tyskernes flanker og ryg. Støttet til de to faste punkter paa fløiene, Verdun og Paris, var situationen fortræffelig egnet for franskmændene til et omfattende angrep mot tyskerne. Tyskerne derimot hadde ingen faste støttepunkter ut i flankerne. De gik tvertimot frem i terrænget mellem de to franske fæstninger, likesom romerne i sin tid i slaget ved Cannæ gik frem i centrum av Hannibals slagorden, hvis styrke netop laa i de sterke fløier.

I et telegram den 5. september til den franske krigsminister redegjør Joffre for sin beslutning og grundene for denne: «Situationen som tidligere har tvunget mig til at opgi kampen og trække vore arméer sydover er nu blit forandret. 1. tyske armé har forlatt marsjretningen mot Paris og bøiet av mot sydøst for at angripe vor venstre flanke. Takket være de forholdsregler som er blit tat, har den ikke kunnet

træffe denne flanke. 5. armé staar nu nord for Seine beredt til at angripe de tyske kolonner i fronten.

Paa den venstre fløi er de engelske tropper forsamlet mellem Seine og Marne og beredt til angrepet. De blir paa sin side støttet og dækket i flanken av de mobile tropper inden Paris' besætning, som gaar frem i retning av Meaux, saa at de engelske tropper er sikret mot enhver fare for at bli omfattet. Den strategiske stilling er derfor udmerket. Vi kan ikke regne paa at faa bedre vilkaar for vor offensiv. Av disse grunde har jeg beslutet mig til angrepet.

Kampen som nu vil begynde, kan ha avgjørende betydning, men i tilfælde den glipper ogsaa de største følger for landet. Jeg er bestemt paa at sætte ind vore tropper hensynsløst indtil sidste reserve og sidste mand for at tilkjæmpe os seiren.»

Den 5. september om eftermiddagen lot Joffre hovedkvarteret flytte længer sydpaa, fra Bar s./Aube til Chatillon sur Seine.

Dagen efter, da alle troppene den 6. september tidlig om morgenen stod færdig til angrepet, lot Joffre telegrafisk meddele dem, at nu skulde avgjørelsen komme. Det slag skulde begynde hvorav Frankrikes frelse vilde avhænge. «Alle maatte erindre at nu var det ikke længer tiden til at se tilbake.

Alle anstrengelser maatte gaa ut paa at angripe og kaste fienden tilbake. Den trop som ikke kom videre frem, hadde for enhver pris at forsvare det erobrede terræng og før la sig dræpe paa sin plads end gaa tilbake.

Under de nuværende forhold vilde ingen svakhet bli taalt.»

Joffres ordre om at stanse retrætten og forberede sig paa kampen, som alle forstod maatte bli den avgjørende for Frankrike, vandt gjenlyd hos soldatene.

Loddet var kastet. Det største slag som hittil var leveret i verdenshistorien, skulde utkjæmpes. Og ikke

alene var troppene saa talrike som aldrig før, paa hver av siderne omtrent 1 200 000 mand; men ogsaa fronten — over 250 km. — hvorpaa slaget skulde leveres, var større end i noget tidligere slag.

De tropper som nu skulde kjæmpe, hadde i mer end en maaned gjennemlevet den ene store begivenhet efter den anden. Krigens utbrud, mobilisering, opmarsj ved grænsen og kampe hadde avløst hverandre i rask rækkefølge. Alle hadde utholdt og lidt meget. Men mest hadde dog de franske og engelske tropper gjennemgaat av prøvelser. De hadde utholdt nederlag og retræt, for manges vedkommende overfor en fiende som de ikke engang hadde set, men for hvem de stadig hadde maattet gaa tilbake, ofte med en usikker, uhyggelig følelse av underlegenhet overfor den ukjendte motstander. Stadige marsjer og kampe og stadig forfulgt av tyskerne som i løpet av mindre end en maaned hadde besat næsten en tiendedel av Frankrike, og som nu syntes like ved at naa sit maal, nemlig det at besætte Paris efter nogen ukers felttog og der diktere freden til det knuste Frankrike.

Og nu skulde de franske og engelske soldater frem til angrep, en vanskelig opgave i sig selv, kanske den vanskeligste opgave for tropper efter en lang retræt. Soldater som ikke tilhører et folk med gode raceegenskaper, og som ikke selv staar høit og blir dygtig ledet, vilde aldrig kunne løse den opgave.

Marneslaget.

Angrepet paa de tyske arméer skulde efter Joffres ordre begynde den 6. september. Dagen forut skulde benyttes til forberedelser for angrepet. Kampen begyndte dog allerede denne dag, den 5. september, paa fronten foran Paris, nord for Marne. 1. tyske armé hadde her kun et korps og en kavaleridivision under kommando av general v. Gronau. Imot ham stod Maunourys armé som ved denne tid raadet over et armékorps, tre divisioner og en brigade.

General Gronau som skulde dække den tyske hær mot angrep fra Paris nord for Marne, følte sig usikker overfor sin opgave, da han var helt i uvisshet om franskmændenes stilling her ved Paris. Patruljer kom ikke frem, og flyverne maatte vende tilbake med uforrettet sak. General Gronau vilde ha klarhet over stillingen. Han vilde vite hvad franskmændene hadde fore, navnlig om de hadde sammentrukket større stridskræfter i det herværende terræng. Han besluttet da at gaa til angrep med hele sin styrke for at tvinge franskmændene til at vise hvad han hadde imot sig av tropper.

Det kom til haarde kampe, indledningen til det saakaldte slag ved Ourcq, en del av Marneslaget. Franskmændene blev kastet noget tilbake, og tyskerne fik bragt paa det rene at der i dette terræng var en større

fransk troppestyrke, ialfald flere divisioner og desuten tungt artilleri. I den maanelyse nat kunde Gronaus tropper efter at ha løst sin opgave trække sig tilbake til en sterk høidestilling vest for elven Ourcq. Her vilde han dække 1. tyske armés ryg og flanke, indtil den hjælp kunde komme som han hadde bedt om.

De første meldinger om kampen ved Ourcq fik general Kluck i løpet av natten til den 6. september. Han var advaret. Den store fare som truet ham fra Paris, var opdaget. Den overraskelse som Joffre hadde planlagt, var mislykket. Beslutsom og energisk som Kluck altid var, traf han endnu denne nat uten et øieblik at nøle sine forholdsregler mot Maunoury's angrep. Det tyske korps som stod nærmest syd for Marne, blev straks sendt tilbake nordover for at understøtte Gronau.

Natten forløp uten nogen større begivenheter. Men den næste dag, den 6. september om morgenen, begyndte det store avgjørende slag paa den vidtstrakte front, ca. 250 km. i utstrekning, fra Paris til Verdun. Det kom helt overraskende paa tyskerne. Angrepet var jo ogsaa besluttet først i sidste øieblik. Ingen tegn hadde tydet paa det. Ingen fanger hadde røbet noget, ingen avis som var kommet i tyskernes besiddelse, hadde antydet noget, ingen agenter hadde git varsel. Hverken de tyske arméchefer eller den øverste tyske hærledelse hadde anet noget om en stor offensiv av franskmændene. De antok tvertom at de franske arméer var i fuld retræt over Seine og Aube, og at de i høiden vilde rette et angrep fra Paris mot tyskernes høire fløi for at opholde forfølgelsen. Dette hadde ogsaa været uttalt i den ordre som den øverste tyske hærledelse utstedte den 5. september, og hvor 1. og 2. tyske armé hadde faat den opgave at stanse sin fremrykning for at gjøre front mot Paris.

Allerede den 6. september blev kjæmpet over hele fronten. 1. og 2. tyske armé, som fremdeles var under bevægelse fremover mot Seine for at fortsætte forfølgelse av franskmændene, blev stanset op og maatte trække sig noget tilbake for den engelske armé, for 5. franske armé og venstre fløi av Foch's armé. Længer østpaa hadde derimot 3., 4. og 5. tyske armé nogen fremgang overfor høire fløi av Foch's arme, 4. og 3. franske armé. Franskmændene hadde dog her paa sin høire fløi god støtte i Verduns sterke fæstningsverker og i Argonnernes skogklædte, uveisomme høidedrag, vel skikket for et haardnakket forsvar.

Længst mot vest, nord for Marne, blev Maunoury's angrep denne dag møtt av et motstøt av det armékorps Kluck hadde sendt over Marne, og som i ilmarsjer var kommet general Gronau til hjælp.

Kampen forløp uten større resultat paa nogen del av fronten.

Den næste dag, den 7. september, om formiddagen fik de tyske arméer fra det store hovedkvarter meddelelse om at Joffre efter en ordre som var kommet hovedkvarteret ihænde, hadde bestemt sig for at levere det avgjørende slag med samtlige sine arméer.

Mot tyskernes høire fløi, nord for Marne, gik ogsaa denne dag Maunoury's armé frem til angrep. Efter at ha faat forsterkninger søkte den paa ny at omfatte tyskernes høire fløi. Længst ut paa fløien søkte Sordets kavalerikorps at komme frem, men maatte gaa tilbake uten at ha utrettet noget.

General Kluck vilde møte Maunoury's angrep med motangrep. Meldinger som han fik fra fronten og fra flyverne, lød paa at franskmændene sendte betydelige forsterkninger til denne del av fronten. Han gik nu ut fra som sikkert at Joffre vilde søke avgjørelsen ved at omfatte tyskernes høire fløi, den mest saarbare del av deres front. Her truet saaledes den største fare. Marneslagets hele skjæbne stod her paa spil.

Blev 1. armé kastet tilbake over elven Ourcq og videre østover nord for Marne, hvor træn og kolonner ved denne tid trængte sig sammen, kunde dette bety en fare, ikke blot for 1. tyske armé, men for alle de tyske arméer mellem Paris og Verdun. Dette var general Klucks opfatning, og han bestemte sig til at anvende hele sin armé mot Maunoury. De to sidste av hans armékorps blev derfor den 7. september ut paa formiddagen beordret til at trække sig ut av kamplinjen syd for Marne for at delta i kampen ved Ourcq.

Kampen denne dag, den 7. september, hadde ellers over hele fronten omtrent det samme præg som dagen forut. Nogen fremgang hadde tyskerne paa deres venstre fløi, de tre arméer som kjæmpet fra Verdun og vestover. Paa den anden fløi derimot, syd for Marne vandt englænderne og Franchet d'Espérey's armé fremover. Og fremgangen her skulde snart anta større dimensjoner.

2. tyske armé, som hittil hadde hat støtte av Klucks tropper under kampen mot Franchet d'Espérey's armé og venstre fløi av Foch's armé, kjæmpet ikke længer side om side med Klucks armé, som nu var trukket ut av kampen syd for Marne. Mellem de to arméer opstod et stort mellemrum paa flere kilometer, ca. 35. Og dette mellemrum blev utfyldt alene av kavaleri, nemlig de to kavalerikorps Marwitz og Richthofen.

Marwitz's kavalerikorps, ialt kun to kavaleridivisioner, da korpsets ene division kjæmpet vest for Ourcq, hadde den svære opgave at holde igjen overfor hele den engelske armé, som langsomt rykket nordover mot Marne gjennem et terreng som bød paa store vanskeligheter for en angriper. Øst for Marwitz's kavalerikorps opererte Richthofens overfor det franske kavalirikorps Conneau.

Ut paa aftenen den 7. september gik Marwitz's kavalerikorps tilbake over Marne ved la Ferté, ca. 15 km. øst for Ourcq.

Den 8. september, den tredje slagdag, fortsatte kampen. Længst ut paa fløien, ved Ourcq hadde Maunoury, som var haardt presset av Kluck, faat forsterkninger i løpet av natten. Det var et fransk armékorps som dagen før var kommet til Paris og sendt videre frem for at delta i kampen. Infanteriet var kommet til slagmarken med jernbanen eller i automobiler, artilleriet hadde marsjert. Galliéni hadde den 7. september efter sin stabschefs raad latt beslaglægge alle automobildroscher i Paris for at faa troppene hurtig frem til Maunourys understøttelse. De lange rækker av automobiler, fuldlastet med bevæbnede soldater, som drog gjennem Paris natten til den 8. september, gjorde et sterkt indtryk paa pariserne og bidrog visselig meget til at styrke tilliden til Galliéni, hans initiativ og energi.

Ved Ourcq søkte begge motstandere ogsaa denne dag at omgaa den anden. De sendte nye tropper nordover ut i flanken for at opnaa dette. Kampens indsats var stor. En seier her vilde ha betydd meget. Den vilde for Maunoury ha aapnet veien ind i tyskernes ryg nord for Marne, for Kluck ha git frihet til at sende tropper østover for at delta i kampen syd for Marne, hvor hovedslaget utkjæmpedes. Noget egentlig resultat kunde dog ingen av motstanderne opnaa.

Ut til venstre for Klucks armé dækket kavalerikorpsene Marwitz og Richthofen fremdeles mellemrummet mellem 1. og 2. tyske armé. Marskalk French hadde natten til den 8. september merket at han kun hadde foran sig tyske kavaleridivisioner med nogen mindre detachementer infanteri og artilleri. Han var da rykket fremover med sin armé mot Marne allerede den 8. september om morgenen.

Ut paa formiddagen denne dag meldte flyvere til general Kluck om den engelske armés fremrykning nordover mot Marne. General Kluck bestemte sig til at sende en kombineret styrke av infanteri og artilleri,

brigaden Kraewel, til understøttelse av general Marwitz, som for enhver pris maatte hindre englændernes fremrykning over Marne, ind i ryggen paa 1. tyske armé. Denne opgave var vanskelig, da den styrke Marwitz raadet over, kun var ringe sammenlignet med englændernes. Marne er dog i sig selv en betydelig hindring for den angriper som vil tvinge sig over elven. Breddene er indrammet av skogbevoksede høider, hvor forsvareren kan finde god stilling for sit artilleri og infanteri. Over elven fører flere broer. Disse hadde tyskerne ikke sprængt med undtagelse av en bro ved la Ferté, som englænderne hadde ødelagt under sin retræt, men som senere var blit noget utbedret av tyskerne.

2. tyske armé, general Bülow, var ogsaa denne dag i kamp mot Franchet d'Espéreys armé og venstre fløi av Foch's armé. Den hadde alle sine divisioner utviklet til kamp. Franchet d'Espérey rettet et kraftig støt mot høire fløi av Bülows armé. Franchet d'Espérey hadde faat ordre til at gaa energisk frem. Da franskmændene hadde set Klucks korps trække sig nordover ut av kampen syd for Marne, trodde de nemlig at tyskerne kjæmpet her alene for at dække retrætten. Joffre hadde da git Franchet d'Espérey ordre til at følge efter fienden og hindre ham i at faa tid til at ordne sig for et nyt slag.

Franchet d'Espéreys armé arbeidet sig langsomt, men sikkert fremover mot Montmirail, hvor Bülow nylig hadde hat sit hovedkvarter. Bülow maatte ut paa aftenen trække sin høire fløi tilbake overfor Franchet d'Espereys truende omfatning. Franskmændene hadde her paa enkelte steder trængt ind i den tyske front.

Da ogsaa Richthofens korps var gaat tilbake i nordøstlig retning mot Marne, opstod nu en farlig luke mellem 1. og 2. tyske armé.

3. tyske armé, general Hausen, som de to foregaa-

ende dage hadde kjæmpet i to grupper foran Marne, den vestre gruppe mot Foch's høire fløi ved Fère Champenoise og Mailly, den østre gruppe mot 4. franske armés venstre fløi ved Sompuis og Vitry le François, hadde ogsaa denne dag fremgang. General Hausen hadde stillet sig den opgave at ville utføre et kraftig angrep som skulde rettes mot centrum av franskmændenes utstrakte front. Han mente derved paa bedste maatte at kunne parere det angrep som franskmændene og englænderne med saa stor styrke rettet mot tyskernes høire fløi ved Paris. Angrepet som Hausen vilde gjennemføre, om nødvendig med bajonetten helt ind i de franske batterier, var begyndt den 8. september før daggry for at undgaa de store tap ved franskmændenes artilleriild. Han hadde faat støtte av naboarméene, bl. a. en gardedivision fra 2. armé.

General Hausens angrep hadde fremgang; særlig var Foch's høire fløi saa sterkt utsat, at den alene med den største vanskelighet kunde hævde sin stilling. Mellem Foch's armé og 4. franske armé, Langle de Cary, hadde en tid endog været en aapning paa næsten 20 km., som var dækket alene av en fransk kavaleridivision ved Mailly. Langle de Cary kom dog Foch til hjælp.

Terrænget her var saa opfyldt av elver, kanaler, skoger og høider at det egnet sig godt for en haardnakket kamp paa korte avstande, helt indtil bajonetangrep. Og Foch med sin energi og utholdenhet var netop den general som kunde føre en saadan kamp. Den 8. september om aftenen skal han ha sagt til sin stab: «Da fienden med saadant raseri søker at gjennembryte vor linje, er det klart at hans affære staar daarlig paa et andet sted.» Derfor gjaldt det at holde ut.

Hausen hadde fuld tillid til at kunne fortsætte angrepet næste dag, den 9. september. Derved vilde han

ogsaa denne dag kunne understøtte 2. tyske armé under dens vanskelige kamp. Denne dag var Foch's høire fløi i en saa vanskelig stilling at Foch hadde den plan at trække en division ut fra venstre fløi bak kamplinjen over til høire fløi. Det blev dog ikke tid til at utføre denne manøvre.

Længer østover var kampen av mindre betydning. De tyske og franske arméer kjæmpet her uten væsentlige forandringer i stillingen. 3. franske armé, Sarrail, holdt fremdeles fast paa forbindelsen med Verdun og sikret derved franskmændenes høire flanke og ryg. Arméens front fik dog en saa stor utstrækning at dette frembød en viss fare. En aapning hadde allerede de første dage under slaget opstaat mellem Sarrails armé og 4. franske armé ut til venstre. Den 7. september om eftermiddagen var imidlertid et arméкorps kommet til hjælp fra Lothringen, og det blev sat ind i aapningen. Sarrail hadde dog fremdeles vanskelig for at opretholde forbindelsen vestover med 4. armé. Om aftenen den 8. september gav defor Joffre Sarrail tilladelse til, om nødvendig at opgi forbindelsen med Verdun og gaa tilbake langs vestre bredd av Maas, for derved at opretholde forbindelse med 4. franske armé ut til venstre. Det lykkedes imidlertid Sarrail at holde forbindelsen ogsaa med Verdun.

Den 9. september, den fjerde og sidste slagdag ved Marne, hadde 1. tyske armé faat hele sin styrke frem mot Maunourys armé. Den gik paany til angrep for at støte frem i fiendens flanke og ryg. Maunourys armé maatte paa enkelte steder av kamplinjen gaa tilbake og yderligere svække fronten ved at utstrække den mere vestover, for at møte et angrep av et par tyske landvernsbrigader, som truet med at komme i ryggen paa franskmændene.

1. tyske armés stilling var dog sterkt avhængig av det som foregik længer østover, ved Marne. Den fik melding om at tyskernes stilling her var sterkt truet,

og at 2. tyske armé hadde maattet trække sin høire fløi tilbake mot Marne overfor angrep av Franchet d'Espéreys arme, og at engelske tropper ut paa formiddagen var gaat over Marne i ryggen paa 1. tyske armé. General Kluck maatte da trække sin venstre fløi noget tilbake og sende en infanteridivision østover mot englænderne. Det var dog forsent til at stanse disse. I stadig større styrker strømmet englænderne over Marne.

Da englænderne var kommet over Marne paa broerne vest for Château Thierry, bestemte chefen for 2. tyske armé, general Bülow, sig til retræt bak Marne. Den skulde dog begynde først ut paa eftermiddagen. Han mente at stillingen tvang ham til at gaa tilbake, da talrike fiendtlige kolonner allerede hadde gaat over Marne og truet med at bryte gjennem fronten i det terræng som laa mellem hans armé og Klucks armé. Ingen reserver var for haanden til at møte dette gjennembrudd. Bülow trodde endog at Klucks armé, som jo hadde trukket sin venstre fløi noget tilbake, allerede var paa retræt. Den melding han sendte til den øverste tyske hærledelse om sin ordre til retræt, begynder ialfald med de ord: «1. armé gaar tilbake.»

En utsending fra den øverste tyske hærledelse, oberstløitnant Hentsch, som den 8. september var sendt frem til arméene, opholdt sig hos general Bülow, da denne besluttet sig til retræt. Han hadde samme opfatning av stillingen som general Bülow. Oberstløitnant Hentsch hadde ikke med sig noget skriftlig direktiv eller fuldmagt fra det store hovedkvarter. Men han mente selv at han før sin avreise fra Luxemburg fik mundtlig fuldmagt til at handle og gi ordre i den øverste hærledelses navn. Dette bestrider den tyske hærledelse. Den har villet hævde at oberstløitnant Hentsch alene hadde det opdrag at skaffe underretning om tilstanden ved de tyske ar-

méer. I tilfælde armé chefene allerede hadde git ordre til retræt, skulde oberstløitnant Hentsch ha i opdrag at dirigere denne retræt tilbake, saa at arméene holdt sammen.

Oberstløitnant Hentsch begav sig fra 2. armé over til 1. armé. Paa veien dithen møtte han overalt vognkolonner som gik tilbake, saarede og marodører. Rygter om at det engelske rytteri var brudt gjennem laa i luften. Fiendtlige flyvere, som kastet bomber ned, og fransk kavaleri, som saaes, forhøiet det indtryk Hentsch allerede hadde faat av den vanskelige stilling for tyskerne paa denne del av fronten.

Efter mange besværligheter kom Hentsch henimot kl. 12½ eftermiddag til 1. tyske armé og gav i meget mørke farver en skildring av stillingen ved 2. armé. Han meddelte at arméen var gaat tilbake, og at 1. armé derfor ogsaa maatte tilbake. Han hadde fuldmagt til at ordne med retrætten i den øverste tyske hærledelses navn. Stabschefen ved 1. armé, general Kuhl, til hvem oberstløitnant Hentsch henvendte sig, vægret sig avgjort mot at efterkomme ordren til retræt, da 1. armé netop var under fuldt angrep. Han gav sig først efter lange forhandlinger, og efterat Hentsch hadde meddelt at tyske tropper blev trukket sammen nord for Paris, ved St. Quentin. General Kluck blev underrettet om stillingen og billiget beslutningen om retræt. Hentsch forlot derpaa ved 2-tiden om eftermiddagen 1. armé efter at ha faat underretning om at retrætten var besluttet. Den skulde gaa i retning av Soissons.

Paa den østre del av fronten hadde tyskerne ogsaa denne dag hat nogen fremgang. 5. tyske armé hadde saaledes trængt frem i Argonnerne. Og 3. tyske armé hadde søkt at bryte gjennem franskmændenes front ved Fère Champenoise, hvor Foch kjæmpet med sin vanlige utholdenhet og store energi. Det langt vigtigere for Marneslagets utfald var dog de

begivenheter som hadde fundet sted paa den anden fløi. Der laa avgjørelsen.

Marneslaget blev en seier for franskmændene. Det vældige slag hvormed tyskerne hadde villet slaa franskmændene ned, for derefter at vende sig mot Rusland, var i det avgjørende øieblik blit vendt mot dem selv. Og nederlaget ved Marne blev langt fra opveiet ved de store seire Hindenburg og Ludendorff ved denne tid hadde tilkjæmpet sig i Østprøisen, slagene ved Tannenberg og De Masuriske Sjøer.

Marneslaget betegnet en vending i operationene paa vestfronten. Tyskernes felttogsplan var kuldkastet. Deres raske seiersløp ind i Frankrike var stanset, og de tyske tropper maatte nu gaa tilbake over hele fronten. Den 9. september gik kavaleriet og 1. og 2. tyske armé tilbake, næste dag ogsaa de tre arméer som var nærmere Verdun, og som den øverste tyske hærledelse først hadde tænkt skulde gaa frem til en ny offensiv.

Et par dage senere stod de tyske tropper i fuld kampdygtig stand bak sterke terrænghindringer i omraadet mellem Soissons i vest og Verdun i øst. De befæstet sine stillinger og stod nu beredt til forsvar. De hadde uten større vanskelighet kunnet løsrive sig fra fienden.

Da franskmændene den 10. september merket at de tyske stillinger var forlatt, fulgte de langsomt efter. Den næste dag utstedte Joffre en dagsordre til troppene, som begyyndte med ordene: «Slaget som har varet i 5 dage, er ved at ende med fuldstændig seier.» Og to dage senere, den 13. september, kunde han telegrafere til krigsministeren: «Vor fuldstændige seier viser sig mer og mer. Overalt er fienden paa retræt, overalt efterlater tyskerne fanger, saarede, materiel.»

De meddelelser den tyske hærledelse i denne tid sendte ut, meldte kun om svære kampe mellem Paris

og Verdun, men ikke om utfaldet av disse kampe. Vistnok het det i en officiel meddelelse den 10. september at «nye, sterke fiendtlige kolonner blev meldt», og at den høire fløi ved Paris «blev tat tilbake». Men intet blev berettet i de tyske meddelelser fra fronten om et stort slag med retræt som følge.

General Moltke reiste den 11. september frem til fronten. Det var første og sidste gang han viste sig her. Som en sjælelig og legemlig nedbrutt mand vendte han tilbake til det store hovedkvarter. General Falkenhayn, som hittil hadde været krigsminister, blev nu den som i Moltkes sted skulde overta ledelsen av de tyske arméers operationer. Den nye generalstabschef grep med fast haand de slappe tøiler. Hans dygtighet som generalstabschef — derom vil de senere begivenheter berette.

Den passivitet som i disse betydningsfulde uker hadde karakterisert den øverste tyske hærledelse, hadde først og fremst sin grund i Moltkes personlighet. For en stor del maa den dog ogsaa føres tilbake til den ret almindelige opfatning inden den tyske hær, at den øverste hærledelse hadde gjort nok naar den hadde ført arméene frem til slagfeltet. Ikke hadde Moltke fra det langt bortliggende store hovedkvarter i Luxemburg grepet ind i kampen ved Marne. Det hadde han heller ikke kunnet, da han ikke engang hadde tilstrækkelig forbindelse med de tyske arméer, hverken ved telefon, telegraf eller ved utsendte officerer i flyvemaskiner eller automobiler. Og heller ikke hadde han til sin raadighet nogen reserve, som han kunde ha benyttet til at gjennemføre sin vilje, til at utligne svakheter og til at opnaa overlegenhet paa vigtige, kanske avgjørende punkter.

Joffre derimot hadde hat ledelsen under hele slaget i alle dets mange vekslende faser paa den store front fra Paris til Verdun. Altid virksom fulgte han slagets gang; var altid tilstede der hvor det særlig

gjaldt at overvinde vanskeligheter. Foch har engang sammenlignet Moltke under Marneslaget med en orkesterdirigent som lar kunstnerne skjøtte sig selv. Enhver spiller sit instrument uten at bry sig om sin nabo. Joffre derimot var efter Foch's uttalelse orkesteranføreren som holdt taktstokken fast i sin haand, og de franske chefer fulgte ham alle i samme takt.

Joffre hadde planlagt slaget som et stort omfattende angrep mot tyskernes fløie. Seiren fik han dog ikke ved omfatning, men ved et gjennembrud. 6. franske armé, som blev tildelt den vigtige opgave at omfatte tyskernes høire fløi, hadde vistnok vist sig at være for svak. Den kom først frem da hele den franske slaglinje kunde rykke frem. Joffre kunde dog ikke bebreides dette da han ikke kunde ha forutset at 6. franske armé skulde faa den opgave at gaa frem mot tyskernes flanke og ryg, før Kluck de første dage av september bøiet av i sydøstlig retning for Paris. Var Paris blit overladt til sig selv, som det en tid saa ut til, vilde det endog ha betydd en fare om 6. armé var blit for stor, særlig hvis den blev igjen i Paris og kunde utsættes for en skjæbne som den Bazaines armé blev utsat for i Metz 1870.

Under Marneslaget var det blit kjæmpet ogsaa syd for Verdun, ved Pont â Mousson, Nancy og længer sydover. Her dækket 1. og 2. franske armé ryggen til de andre franske arméer som kjæmpet ved Marne. De to arméer hindret 6. og 7. tyske armé i at bryte frem over Mosel og videre vestover for at delta i Marneslaget. Tyskernes angrep blev vist tilbake av de franske tropper, som var underlegen i antal, men som hadde en god støtte i de herværende befæstninger og i terrænget, fortrinlig som dette egnet sig for forsvar. Tyskernes offensiv ved Mosel som hadde begyndt allerede før Marneslaget, magtet ikke engang

at fastholde de franske stridskræfter som kjæmpet overfor dem. Bak fæstningslinjen ved Mosel beholdt franskmændene bevægelsesfrihet og fandt leilighet til at frigjøre en del av de herværende stridskræfter. Disse var allerede i august og de første dage av september blit sendt vestover mot Paris og de steder av fronten hvor avgjørelsen virkelig fandt sted. Dette var tilfældet med flere armékorps, et par reservedivisioner og nogen kavaleridivisioner, som derved kom til at delta i selve Marneslaget. Først for sent merket tyskerne dette. De begyndte ogsaa for sent at sende tropper væk fra denne front, hvor de i virkeligheten gjorde liten eller ingen nytte. Da den øverste tyske hærledelse forstod faren ved den svake høire fløi og derfor gav ordre til at danne en ny tysk armé nord for Paris, ved St. Quentin, var det gunstige tidspunkt til at forsterke denne vigtige fløi allerede gaat tapt. Franskmændene var kommet dem i forkjøpet saa meget mere som tyskerne ikke paa langt nær hadde til raadighet saa gode transportlinjer som franskmændene. De dele av 6. og 7. tyske armé som under kommando av general Heeringen, den hittilværende chef for 7. armé, skulde sammendras ved St. Quentin, kunde ikke naa frem tidsnok til at delta i Marneslaget. De var under marsj eller transport paa jernbanene, mens der kjæmpedes ved Marne, kanske om den største indsats under hele verdenskrigen.

Efterat flere tyske korps var sendt nordover maatte tyskerne i Lothringen indta en forsvarsstilling; men franskmændene hadde her en tid hat den opfatning at stillingen var meget alvorlig for dem. Joffre hadde endog overveiet om han maatte opgi det vigtige støttepunkt Nancy. Men imens var tyskerne begyndt at sende tropper væk. Baade for tidlig og for sent.

Kampe paa østfronten.

Mens hovedstyrken av den tyske hær, syv arméer, skulde rykke ind i Frankrike for der at opnaa en hurtig avgjørelse, skulde hovedopgaven mot Rusland efter centralmagtenes plan for krigen tilfalde den østerrik-ungarske hær. Den skulde sammen med en tysk armé kjæmpe for at vinde tid, indtil avgjørelsen var faldt i vest. Sterke dele av vesthæren vilde da bli frigjort og kunde bli sendt til østfronten, hvor den nye store offensiv kunde begynde.

I øst maatte centralmagtene imens kjæmpe paa tre krigsskuepladser, i Serbien, Galizien og Østprøisen.

Mot Serbien opmarsjerte hele tre østerrik-ungarske arméer. Man vilde ved en saa stor overlegenhet hurtig beseire Serbien, før Rusland kunde træde ind i kampen med sin overmagt. Da den østerrik-ungarske hærledelse imidlertid snart forstod at de russiske arméers opmarsj blev færdig langt tidligere end forutsat, maatte denne plan opgis og en av de tre arméer, 2. armé, bli sendt til Galizien, saa snart jernbanelinjerne blev fri.

Av de seks østerrik-ungarske arméer blev saaledes i begyndelsen kun tre arméer disponible overfor Rusland. De skulde opmarsjere i Galizien og herfra gaa til angrep paa russerne. Den østerrik-ungarske generalstabschef Conrad v. Hötzendorf vilde la disse

arméer angripe «for at trække paa sig og fastholde de i antal langt overlegne russiske masser og derved sikre den forbundne tyske hær den frihet i ryggen, som den behøvet i sin foreløbige hovedkamp mot fienden i vest». Den østerrik-ungarske hærs venstre fløi, 1. og 4. armé, skulde gaa frem fra det nordlige Galizien, dens høire fløi, 3. armé og en arméavdeling, Kövess, skulde ved Lemberg forholde sig avventende for at avværge et russisk angrep som antagelig maatte komme østfra. Hvis dette uteblev, skulde ogsaa høire fløi slutte sig til offensiven nordover.

En tysk armé, 8. armé, skulde ta opstilling i Østprøisen, øst for Weichsel. Den skulde foruten at dække Østprøisen fastholde russiske stridskræfter for derved at lette østerrikernes kamp fra begyndelsen av. Hvis situationen tillot det, skulde de støte frem fra Østprøisen og over elven Narev i retning av Siedlce, øst for Warschau.

Forbindelsen mellem de to grupper i Galizien og i Østprøisen skulde sikres ved det prøisiske landvernskorps Woyrsch i Øvreschlesien og den østerrikske arméavdeling Kummer ved Krakau.

Russernes plan for krigen gik ut paa at rette hovedangrepet mot Østerrik-Ungarn, et mindre angrep mot Tyskland. Flere grunde talte for denne plan. Østerrik-Ungarn raadet over et langt større antal stridskræfter end Tyskland her ved Ruslands grænse. Og en seier over det habsburgske dobbeltmonarki med sine 20 millioner slaver, som var russerne venligsindet, kunde muligens føre til en opløsning av dette monarki. En seier over Østerrike vilde ogsaa i væsentlig grad lette stillingen for Serbien, hæve ententens prestige blandt Balkanstatene og muligens trække Italien og Rumænien over paa ententens side. Russernes angrep skulde først være rettet mot de to langt mot øst fremspringende bastioner, Galizien og Østprøisen, som spærret veien ind i det indre av Østerrik-Ungarn og

Tyskland og derfor maatte ødelægges. Og Tyskland skulde ved russernes angrep tvinges til at anvende en saa betragtelig del av sine tropper paa østfronten at dette vilde lette franskmændenes kamp med tyskernes hovedstridskræfter. Fire russiske arméer skulde opmarsjere overfor Galizien og gaa til angrep, to av dem nordfra, de to andre østfra, hvor hovedstøtet kom. Mot Østprøisen skulde opmarsjere en armé under general Rennenkampf, en anden under general Samsonoff. De skulde rykke frem, Rennenkampfs armé nord for De Masuriske Sjøer, Samsonoffs vest for sjøene. Desuten skulde en russisk armé ha opmarsjert overfor Rumænien, en anden ved Petersburg. Disse to arméer kunde dog snart sendes frem til krigsskuepladsen mot Østerrik-Ungarn og Tyskland.

Slagene ved Tannenberg og De Masuriske Sjøer.

8. tyske armé under general Prittwitz bestod av fire korps, en reservedivision og en kavaleridivision foruten en del landvern og ersatzformationer. Med de forholdsvis svake stridskræfter, ca. 220 000 mand, 636 stykker skyts, derav 48 av stort kaliber, var opgaven ingenlunde let. Den krævet en vidtgaaende handlefrihet for arméføreren. I det direktiv som var git ham, het det ogsaa at «8. armés fører har at lede operationene i øst efter eget skjøn».

Arméen opmarsjerte i en spredt stilling langs grænsen av Østprøisen mellem Njemen i nord og Weichsel i syd. Saa snart situationen blev klarere, maatte selvsagt arméen bli sammentrukket for de egentlige operationer. Jernbanetransporter vilde herunder komme til at spille en betydelig rolle. Og den første spredte opmarsj hadde netop tat i betragtning muligheten av en hurtig forskyvning og sammendragning av troppene ved hjælp av jernbanene. Forberedelser hertil var allerede i fred blit truffet av den store generalstabs jernbaneavdeling.

Østprøisen bød forøvrig paa flere gunstige betingelser for forsvaret. Grænsen mot Rusland og særlig de mange elveløp, som for en stor del gik parallelt med grænsen, som f. eks. Angerap, De Masuriske Sjøer, Alle, Deime, Inster, kunde forholdsvis let været

utbygget til befæstede spærrelinjer. Før den russisk-japanske krig, da russerfaren dukket op som et spøkelse paa den politiske horisont, hadde tyskerne ogsaa store planer for en sterk befæstning av grænsen mot Rusland. Men efter den russisk-japanske krig blev en strek slaat over alle disse planer, og Østprøisen blev væsentlig henvist til sine naturlige hindringer. Og det til trods for at tyskerne hadde et sterkt indtryk av at russerne ihærdig arbeidet paa en forberedelse av krigen. Spionvirksomheten tiltok fra aar til aar. I alle tyske garnisonsbyer, ogsaa i de smaa grænsebyer, var talrike russiske agenter, til dels under masken av sproglærere og lærerinder. De opererte saa dygtig at det var vanskelig at komme dem til livs.

Til dækning av opmarsjen og den senere sammendragning hadde tyskerne forberedt grænsekrigen i alle enkeltheter. Straks ved krigens begyndelse traadte den grænse- og jernbanebevogtning, som allerede var planlagt, i virksomhet, de saakaldte beskyttelseskommandoer. Alle veie blev sikret ved automobilspærrer, og vigtige bygninger ved beskyttelsesposter mot flyvere. Jernbanelinjerne blev sikret ved landstormsavdelinger, mens andre mer mobile tropper skulde hindre fienden i at trænge ind i landet, særlig kavaleriet, som man trodde vilde falde ind over grænsen som en græshoppesværm.

Den tyske generalstab var ikke i besiddelse av nogen paalidelige efterretninger om den russiske opmarsj. Den antok at to russiske arméer, hver paa ca. fem korps, vilde opmarsjere mot Østprøisen, dækket av et stort antal kavaleridivisioner og grænsevagtbrigader. Den regnet med at det talrige russiske kavaleri tidlig vilde gaa over grænsen for at forstyrre tyskernes mobilisering og opmarsj. Imens vilde de to russiske arméer opmarsjere, den ene øst, den anden syd for Østprøisen, og forsøke ved en koncentrisk frem-

marsj hurtigst mulig at sætte sig i besiddelse av Østprøisen, den nordlige hjørnepillar i centralmagtenes front mot øst.

Overfor 8. tyske armé opmarsjerte ogsaa to russiske arméer, den nordre under general Rennenkampf paa fire korps, den søndre under general Samsonoff paa fem korps. Til begge arméer hørte et større antal kavaleridivisioner. Og bak de to arméer fulgte flere reservedivisioner. Frem mot Østprøisen kom saaledes en styrke som var mer end dobbelt saa sterk som 8. tyske armé.

Den 10. august var 8. tyske armé opmarsjeret mellem Thorn ved Weichsel og Tilsit ved Njemen. Foran arméens venstre fløi var en kavaleridivision som skulde sikre opmarsjen overfor russerne.

I fæstningene Breslau, Posen, Thorn, Graudenz og Königsberg var man ivrig i færd med at opstille og utruste bevægelige stridskræfter for at anvende ogsaa dem i bevægelseskrigen.

De forholdsvis svake tyske grænsetropper hadde vist det russiske kavaleri tilbake og hindret det i at ødelægge jernbaner eller militære etablissementer. Men der hvor tyske tropper ikke holdt vagt, var russisk kavaleri kommet frem og hadde lagt landet øde. Landsbyer, godser, bondegaarder var gaat op i flammer. Talrike indbyggere var slept med som gidsler. Og forbitrelsen var stor overfor russernes ødelæggelser og herjinger.

Tyskerne var paa det rene med at russerne hadde rømmet Polen vest for Weichsel. General Prittwitz vilde angripe de russiske arméer saa snart de rykket frem. Han vilde rette sit hovedstøt mot deres høire eller venstre fløi, alt eftersom situationen stillet sig.

Den 14. august hadde general Prittwitz faat et klarere billede av fiendens stilling og bestemte sig da til at rette et angrep mot russernes høire fløi, Rennenkampfs armé.

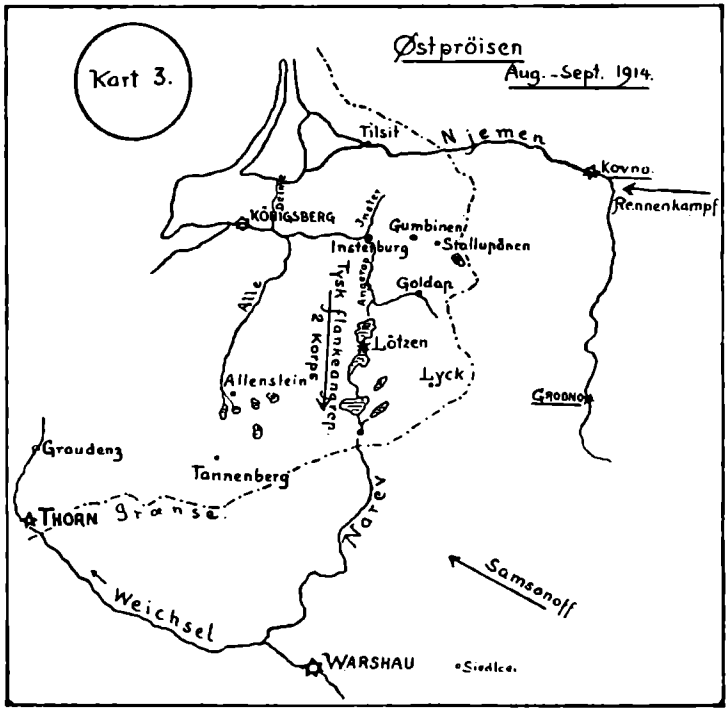

Den 17. august gik Rennenkampf's armé over den østprøisiske grænse langs jernbanelinjen Kovno—Insterburg. Samme dag kom det til kamp ved Stallupönen mellem et tysk korps og to russiske. Kampen forløp heldig for tyskerne, som dog efter ordre fra arméoverkommandoen trak sig om natten tilbake vestover uantastet av russerne.

Den 19. august begyndte et nyt slag ved Goldap—Gumbinen. For første gang paa halvandet hundre aar stod her russerne og prøiserne overfor hverandre i et stort slag. Den næste dag fortsatte slaget som tyskerne mente forløp heldig for dem.

Om aftenen kom imidlertid meldinger som helt forandret stillingen. Disse meldinger gik ut paa at sterke russiske stridskræfter, Samsonoffs armé, nærmet sig

Østprøisen sydfra og var allerede saa nær grænsen at de den næste dag kunde overskride den. Prittwitz blev da ængstelig for sin ryg og flanke og besluttet at avbryte slaget for at trække sig bak Weichsel. Han vilde gaa tilbake for at faa større bevægelsesfrihet under de kampe som forestod mot de to russiske arméer.

Det lykkedes tyskerne, trods vanskelighetene ved den pludselige beslutning, at løsgjøre sig fra kampen mot Rennenkampf, som kun meget forsigtig fulgte efter de tilbakegaaende tyske tropper.

Den tyske øverste hærledelse grep imidlertid nu ind i ledelsen paa den østlige krigsskueplads. I løpet av den 21. august henvendte Moltke sig gjentagne gange til 8. arméoverkommando og fremhævet at de to russiske arméers adskillelse bød leilighet til et angrep paa Samsonoff's armé øst for Weichsel i stedet for at gaa bak denne elv. Dette angrep skulde straks utføres ved at to korpser marsjerte sydover for at falde Samsonoff's armé i flanken.

Prittwitz syntes at denne plan var for dristig. Han besluttet dog nu at kjæmpe øst for Weichsel, men vilde først sammendra sin armé noget længer tilbake og derpaa opta kampen — altsaa ikke som et flankeangrep nordfra av to korps.

General Prittwitz's nye plan blev dog ikke bifaldt av den tyske øverste hærledelse, som mente at de russiske arméers adskillelse fordret en hurtig avgjørelse. Den tyske hærledelse ansaa dette saa meget mere paakrævet som det ogsaa vilde spare store dele av Østprøisen for russernes invasion.

Den 22. august, tidlig om morgenen, hadde Moltke sat sig direkte i forbindelse med Prittwitz's korps for at bli underrettet om stillingen. Fra alle korps blev meldt at troppene var i den bedste stemning med fuld tillid til fremtiden. Det blev besluttet at faa en ny ledelse i Østprøisen.

Ved 6 tiden om eftermiddagen indtraf general Ludendorff til det store hovedkvarter i Coblenz, kaldt dithen av general Moltke for at overta stillingen som generalstabschef ved 8. armé. I det brev hvori Moltke ber ham komme til hovedkvarteret, heter det at Moltke ikke kjender nogen anden mand til hvem han vilde ha en saa ubetinget tillid som til Ludendorff. «Maaske redder De i øst endnu stillingen». Ludendorff blev av Moltke sat ind i situationen ved 8. armé og underrettet om hvorledes Moltke mente at operationene skulde føres videre. Lundendorff anmodet om at det straks blev sendt ordre til 8. armé om at indstille retrætten for hovedstyrken den næste dag. Og alle endnu disponible dele av krigsbesætningene i enkelte fæstninger i Østprøisen skulde transporteres frem til 8. armé.

Ved 9 tiden om aftenen reiste Ludendorff med ekstratog til den østlige krigsskueplads. Kort forut hadde han faat meddelelse om at general Hindenburg hadde mottat kommandoen over 8. armé. I Hannover var Hindenburg paa jernbanestationen. De to generaler saa hverandre for første gang. De talte sammen en halv times tid, hvorunder Ludendorff berettet om situationen ved 8. armé.

Den næste dag, den 23. august henimot kl. 2 om eftermiddagen, indtraf generalene i 8. armés hovedkvarter og overtok ledelsen over de tyske stridskræfter i øst. Det skulde snart vise sig at de ikke alene evnet at utkaste dristige tanker og planer, men ogsaa at sætte dem om i handling og derved redde østfronten fra sammenbrud.

I en falden russisk officers brevtaske hadde tyskerne fundet papirer, som fortalte om russernes plan for indrykningen i Østprøisen. Rennenkampf's armé skulde rykke ind nordenom De Masuriske Sjøer for at gaa til angrep paa de tyske stridskræfter som russerne antok stod øst for Königsberg. Samsonoff's

armé skulde imens rykke frem længer syd for at komme op i tyskernes flanke.

Russernes plan gik altsaa ut paa et koncentrisk angrep paa 8. tyske armé. Rennenkampf's langsomme fremrykning tydet dog paa at den russiske hærledelse ikke hurtig kunde utnytte en gunstig strategisk situation. Den 23. august hadde hans infanteri endnu ikke paa noget sted gaat over elven Angerapp, som ikke laa 20 km. fra slagmarken den 20. august, og som kun blev svagt forsvart av tyskerne.

Tyskernes nye plan gik ut paa at de ikke blot vilde slaa, men helt ødelægge Samsonoff's armé ved en stor omringning, ved et moderne Cannæslag. Kun derved kunde de faa frie hænder til at vende sig mot den anden armé, Rennenkampf, og efterpaa gripe ind i den endnu større kamp, som allerede var begyndt mellem Rusland og Østerrik-Ungarn i Galizien og Polen.

I fronten skulde et forsterket tysk korps holde igjen overfor Samsonoff's angrep. Imens skulde to sterke grupper rykke frem paa begge sider av dette korps til det avgjørende angrep mot flanke og ryg av Samsonoff's armé. Nordfra skulde komme to korps og en landvernsbrigade, sydfra et korps forsterket med en del landvernstropper. Rennenkampf's armé skulde imens bli opholdt av en kavaleridivision og Königsbergs hovedreserve, omtrent av en infanteridivisions styrke.

Tyskernes centrum maatte være sterkt nok til at holde igjen. Det kunde dog gjerne vike noget tilbake overfor det store tryk av Samsonoff's armé, men ialfald ikke bli gjennembrudt. Alene derved kunde de to støtgrupper faa tid og leilighet til at løse sin opgave.

Men ikke mindre vigtig og vanskelig var den opgave at faa ført de to armékorps nordfra ad den korteste vei frem til støtet mot Samsonoff's armé. Vilde Rennenkampf's armé gi dem leilighet til at marsjere sydover langs den russiske front, og vilde i det hele

denne marsj kunne bli skjult for Rennenkampf, som hadde imot sig kun svake tyske stridskræfter, mens han selv raadet over et saa talrikt rytteri? Gik Rennenkampf frem til angrep sydover, vilde dette let bety en katastrofe for tyskerne.

Den tyske ledelse vek dog ikke tilbake for den risiko den nye plan frembød. Alt skulde nu sættes ind paa den store avgjørelse i Østprøisen.

Endnu om eftermiddagen den 23. august utgik ordrene til de tyske avdelinger. Og slaget ved Tannenberg begyndte denne dag med et angrep av russerne paa tyskernes centrum. Men først i løpet av den 26. august vilde 8. tyske armé være forenet til det omfattende angrep — den melding sendte Hindenburg den 23. august til Coblenz.

Hele tre dage kjæmpet de forholdsvis svake tyske stridskræfter i centrum alene mot russerne, som sendte korps frem for at gjennembryte tyskernes centrum som vistnok maatte vike noget tilbake, men blev dog ikke gjennembrudt. Denne ophopen av russiske kræfter overfor tyskernes centrum passet godt ind i Hindenburgs plan. Jo mere fienden hopet sig sammen her foran centrum, desto bedre kunde tyskernes fløie løse den opgave at ta fienden i ryg og flanke.

Slaget antok større og større dimensioner. Der blev kjæmpet paa en front av mer end 100 km., dog ikke en sammenhængende slagfront, men en kamp i større og mindre grupper.

Russerne fortsatte til egen skade sine anstrengelser for at komme frem i centrum. Mens det tyske korps i centrum blev drevet noget tilbake til egnen Tannenberg—Allenstein, var de andre tyske avdelinger imidlertid naad frem til kamppladsen. De tyske fløigrupper begyndte da den 26. august at gjøre sig mer og mer gjældende.

Samsonoff vilde fremdeles søke et gjennembrud ved Tannenberg. Resultatet var dog bare at han blev

endnu mer omfattet. Den 28. august kom tyske tropper op i ryggen av russerne og indesluttet dem mer og mer. Slaget som hadde varet i flere dage, nærmet sig nu sin avslutning. Samsonoff gav ordre til retræt, og Hindenburg kunde den 29. august om aftenen begynde sin ordre for den næste dag med de ord: «Fienden er fuldstændig slaat og sprængt».

Men endnu i sidste øieblik kom melding om nye farer, som syntes at berøve tyskerne seirens frugter. Der blev meldt at Rennenkampf, som under hele slaget stod som en truende fare i nordøst, hadde begyndt fremmarsjen. Og fra syd rykket sterke russiske stridskræfter, et par korps, frem mot tyskerne. Det syntes som om ringen om russerne maatte aapnes. Faren herfor blev dog overvundet. Det tyske kavaleri kunde snart melde at Rennenkampf ikke gjorde noget alvorligere forsøk paa at rykke frem. Og de russiske tropper som var rykket frem sydfra, blev atter drevet tilbake over grænsen.

Søndagen den 30. august, en klar, varm dag som de andre slagdage, var russernes skjæbne beseglet. Tyskernes bytte var stort, over 90 000 fanger og 300 stykker skyts og næsten hele russernes træn.

Ledelsen under slaget hadde været særlig vanskelig ved slagfeltets store utstrækning og ved stridskræftenes opdeling i flere grupper, mellem hvilke fienden stod. Kriser var flere gange opstaat, men den tyske ledelse hadde med jernvilje forfulgt sit maal, ikke alene at slaa, men helt ødelægge Samsonoff's armé. Og trods alle vanskeligheter naadde ogsaa tyskerne dette maal.

Nu hadde de den stolte følelse av at ha seiret i en kamp som for dem betød saa meget. Stemningen i leiren og ved vagtilden blev utløst i de gamle tyske kamp- og seierssange. Fremfor alt lød den kjendte takkesang fra Leuthen, som Fredrik den stores grenadérer hadde istemt efter seieren over den langt over-

legne fiende, som ogsaa dengang truet med at oversvømme landet.

Slaget ved Tannenberg lød nu som en jubelfanfare over Tyskland.

Samsonoff's armé hadde ophørt at eksistere. Kun levninger av den søkte at komme i sikkerhet bak elven Narev. Den ulykkelige fører av russerne, general Samsonoff, vilde ikke overleve sin armés sammenbrud og skjøt sig.

Efter slaget ved Tannenberg vendte tyskerne sig mot Rennenkampf, som langsomt var rykket frem mot Königsberg, men nu efter Samsonoffs nederlag vilde trække sig bak De Masuriske Sjøer. Han hadde efter slaget ved Gumbinen i løpet av ti dage ikke rykket frem mer end 80—100 km. og var tre dagsmarsjer fra det sted hvor Samsonoffs armé blev ødelagt. Rennenkampf var som naglet fast til stedet, av frygt for et mulig utfald fra fæstningen Königsberg, og i paavente av forsterkninger, men ogsaa fordi han ventet paa resultatet av den omgaaende bevægelse som Samsonoffs armé skulde foreta.

8. armé, som ved denne tid blev forsterket av to korps og en kavaleridivision fra vestfronten, maatte først ordne avdelingene efter kampen. 2. og 3. september blev anvendt hertil. Den 4. september begyndte fremmarsjen til det nye slag. Tyske flyvere kastet ned over Rennenkampfs tropper en bekjendtgjørelse i det russiske sprog, hvori fortaltes at Samsonoffs armé var ødelagt, og at tyske tropper stod foran Paris.

Hindenburg vilde med sin nordre fløi, fire korps, rykke nordenfor De Masuriske Sjøer frem mot russernes front. Resten av hans armé, to korps og to infanteridivisioner, foruten to kavaleridivisioner, skulde rykke gjennem og søndenfor sjøerne for at omfatte Rennenkampfs armé.

Den 7. september begyndte slaget, som strakte sig over en front av 150 km. Natten til 10. september

trak Rennenkampf sig tilbake, ængstelig for at dele Samsonoffs skjæbne. Dette var en overraskelse for tyskerne. Først henimot middagen den næste dag følte den tyske arméoverkommando sig overbevist om at fienden virkelig gik tilbake. Rennenkampf vilde søke beskyttelse bak Njemenfæstningene Grodno og Kovno. Hans tap var 45 000 fanger, 30 000 døde og saarede. Tyskernes forfølgelseskampe varte til den 14. september, den 8. kampdag. Det var ikke lykkedes dem at tilføie Rennenkampfs armé den samme skjæbne som Samsonoffs.

Østprøisen var fri. Ikke længer behøvde tyskerne at høre om ødelagte og utplyndrede distrikter, om brændende landsbyer, mishandlede mænd og kvinder. Hindenburg hadde i løpet av et par uker slaat de to russiske arméer. Den moralske virkning var stor, men kunde dog ikke opveie hvad tapet ved Marne i denne tid betød for tyskerne. Navnet Hindenburg satte sig fast i det tyske folks hjerter. Han blev nationalhelt til hvem folket hadde ubetinget tillid.

Kampe mellem russerne og østerrikerne.

I Galizien og Sydpolen hadde de østerrik-ungarske tropper været i kamp mot den sterke russiske overmagt. Kampen var præget av de østerrik-ungarske troppers store tapperhet og besjælet av Conrads uuttømmelige angrepsvilje. Men kampen var for den i antal langt underlegne østerrikske hær saa meget vanskeligere som 2. østerrikske armé først hadde opmarsjert mot Serbien og derpaa blev transportert til Østgalizien. Her indtraf den først efterat vigtige avgjørelser allerede var faldt.

Centralmagtenes haab om at betydelige dele av den russiske hær maatte holdes tilbake i Rusland gik ikke i opfyldelse. Ikke blev det indre uroligheter i Rusland og ikke blev Ruslands asiatiske grænser truet. Zarriket kunde kaste hele sin uhyre stridsmagt mot Østerrik-Ungarn og mot Tyskland. Ikke alene de 27 europæiske korps, men ogsaa de to turkestanske korps og to av de kaukasiske korps blev straks sendt til rikets vestgrænse. Japans holdning frigjorde ogsaa alle seks sibiriske korps for anvendelse i Europa. De traadte ind i kampen allerede høsten 1914.

Den russiske hær var derfor i større styrke og til tidligere tidspunkt paa krigsskuepladsen end centralmagtene hadde beregnet. Allerede efter faa ukers forløp gjorde overmagten sig gjældende i en grad som

til det yderste vanskeliggjorde den ulike kamp for de østerrik-ungarske tropper.

For de første operationer hadde den østerrik-ungarske hærledelse den store fordel at den vurderte rigtig russernes opmarsj. Hovedopgaven for den østerrik-ungarske efterretningstjeneste hadde i flere aar været den at fastslaa om russerne, i tillid til sin store overmagt, vilde opmarsjere vest for Weichsel, eller om de vilde rømme Vestpolen og opmarsjere øst for Weichsel. Den østerrik-ungarske hærledelse regnet med dette sidste.

Østerrikerne hadde den hensigt at komme russernes angrep i forkjøpet ved at rette et kraftig støt mot russerne under deres opmarsj. Dette støt kunde ikke føres mot russernes hele front, som omspændte Østgalizien. Det vilde ha ført til en altfor stor splittelse av de forholdsvis faatallige østerrik-ungarske stridskræfter. Angrepet maatte, ialfald i begyndelsen kun rettes mellem Weichsel og Bug mot russernes høire fløi, som østerrikerne antok opmarsjerte i avsnittet syd for Lublin og Cholm.

Kavaleridivisionene begyndte sin rekognoscering den 15. august. De skulde bringe paa det rene hvor de store russiske infanteristyrker opmarsjerte. Rekognosceringen av de store kavaleriavdelinger langt fremover møtte dog saa mange vanskeligheter at den ikke bragte de store resultater som var ventet.

Den 14. august hadde ogsaa flyverne begyndt sin virksomhet. De skaffet gode oplysninger, men hadde ogsaa betydelige tap.

Den 20. august var den østerrik-ungarske opmarsj i Galizien for en væsentlig del færdig. Store dele av trænet og selv enkelte avdelinger var dog fremdeles under jernbanetransport. To arméer stod færdig til at begynde offensiven mellem Weichsel og Bug, 1. armé Dankl og 4. armé Auffenberg. Ut til høire skulde en armé og en arméavdeling sikre omraadet om Lemberg,

3. armé Brudermann og arméavdelingen Kövess, senere 2. armé. Ut til venstre for de to angrepsarméer skulde deres flanke dækkes av en østerriksk arméavdeling og det prøisiske landvernskorps Woyrsch.

Rekognosceringen av kavaleriet og særlig av flyverne hadde bragt paa det rene at russerne hadde rømmet Polen vest for Weichsel. Øst for denne elv var sammendrat store kavelerimasser i en halvkreds om Galizien indtil Dnjestr, og bakenfor kavaleriet opmarsjerte russisk infanteri.

Meldingene fra Tyskland gik ut paa at russerne allerede var brutt ind i Østprøisen, og at 8. tyske armé vilde gaa bak Weichsel. Keiser Wilhelm opfordret den østerrik-ungarske hærledelse til at gripe offensiven og ikke la tyskernes haardt betrengte østfront i stikken. Østerrikerne bestemte sig til at begynde angrepet ind i Rusland. Samtidig bestemte ogsaa russerne sig til at rykke frem.

Nordfra, mellem Weichsel og Bug, kom to russiske arméer; fra nordøst og øst kom likeledes to russiske arméer — alle fire arméer for at rette et koncentrisk angrep mot Przemysl—Lemberg.

Den østerrik-ungarske armé Dankl rykket først frem og støtte 23. august ved Krasnik paa russernes høire fløi, som vek tilbake. Forfølgelsen stanset dog under heftige kampe allerede en dagsmarsj syd for Lublin. Russerne hadde her utbygget en sterk stilling i flere linjer bak hverandre.

Auffenbergs armé skulde som bakre echelon ut til høire følge Dankls fremrykning og begyndte derfor sin fremmarsj først nogen dage senere. Den kastet russerne de sidste dage i august tilbake mot Bug. Den 1. september var Auffenbergs seier fuldstændig over hele fronten, og russerne under ilsom retræt mot Bug. Mer end 10 000 fanger og over 150 stykker skyts var østerrikernes bytte i den 8 dages haarde kamp.

Mens de to østerrik-ungarske arméer i den sidste

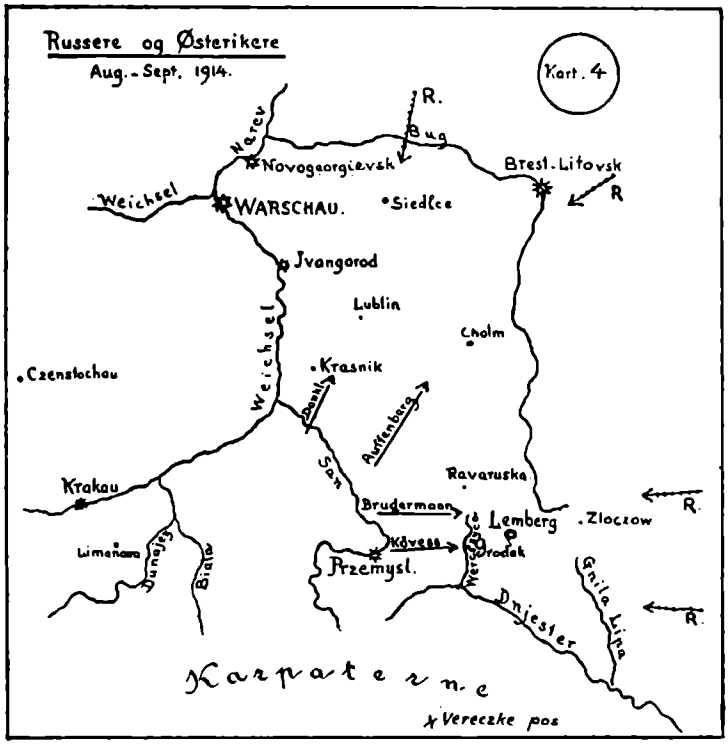

augustuke rykket seierrik frem i Polen, gjorde i Østgalizien trykket av russernes store overmagt sig mer og mer gjældende. To russiske arméer rykket her frem i retning av Lemberg. General Conrad bestemte sig til at møte dette angrep med et støt mot russernes centrum. Ved et hurtig, kort slag i retning av Zloczow øst for Lemberg haabet han at overvinde den fare som truet østerrikernes høire flanke.

Støtet skulde utføres foruten av Brudermanns armé ogsaa av Kövess' arméavdeling. Det traf dog paa saa sterk russisk overlegenhet at østerrikerne i slaget ved Zloczow den 26. august maatte gaa tilbake. De tok ny stilling langs elven Gnila-Lipa for at dække tilgangene til Lemberg fra øst. Besiddelsen av Lemberg

var nødvendig for østerrikerne av hensyn til deres nordfløis operationer. De forreste dele av 2. østerrik-ungarske armés avdelinger begyndte nu at indtræffe i Galizien.

De tre sidste dage av august gik russerne paany til angrep paa østerrikerne, som under store tap maatte gaa tilbake. Veiene til Lemberg laa aapne for de russiske arméer. Østerrikerne forsøkte at gjøre motstand paa høiderne i byens omegn. Men forgjæves. Russerne gjorde den 3. september ved middagstider sit indtog i Lemberg, Galiziens hovedstad, et ikke ringe moralsk tap for østerrikerne. Desuten blev veien fri ind i ryggen av østerrikernes venstre fløi som kjæmpet nordenfor ved elven Bug.

Russernes store pres østfra frembød en saa meget større fare for østerrikerne, da deres retrætvei ikke gik sydover, for her spærret Karpaterne, men vestover i forlængelsen av fronten. Conrad vilde paany møte faren ved en offensiv. Alene derved mente han at kunne bringe likevegt i stillingen. Den seierrike Auffenbergs armé skulde trækkes ut av kampen ved Bug og med alle dertil disponible stridskræfter foreta et angrep i sydlig retning over Rawa Ruska mot Lemberg. Imens skulde de to østerrik-ungarske arméer som hadde kjæmpet ved Lemberg, ta en ny forsvarsstilling ikke langt vest for byen i det sterke avsnit Grodek sjøerne—Wercszyca-elven. De to arméer skulde gaa frem saa snart Auffenbergs angrep nordfra mot Lemberg blev følbart.

Det lykkedes østerrikerne i den første uke av september at faa indtat utgangsstillingene for den nye operation.

Med stor dygtighet forstod Auffenberg at frigjøre sig fra kampen med russerne ved Bug. Her efterlot han overfor russerne alene en mindre styrke under erkehertug Joseph Ferdinand, mens han selv med arméens hovedstyrke vendte sig i den helt nye ret-

ning mot den nye fiende. De store vanskeligheter ved denne operation, som f. eks. ordningen av alle træn og forbindelser, forstod den østerrik-ungarske ledelse at overvinde paa en udmerket maate.

Den 8. september gik de tre østerrik-ungarske arméer til angrep mot Lemberg. De kampe som nu fulgte og som varte i fem dage, blev ført med stor voldsomhet. Det lykkedes dog ikke Auffenbergs armé at utføre sit flankestøt over Rawa Ruska mot Lemberg. Russerne hadde sammendradd saa store stridskræfter nord for denne by at Auffenbergs armé selv blev omfattet fra øst og nordøst og maatte føre en forsvarskamp. De to andre østerrik-ungarske arméer, vest og syd for Lemberg, gik derimot til angrep og søkte med stor energi at naa fremover. Dette syntes ogsaa en tid at skulle lykkes.

Det viste sig dog at den østerrikske hærledelse hadde tiltrodd sig for meget. De østerrik-ungarske stridskræfter var utilstrækkelige for den store opgave. Buen var overspændt. Nu forsaget østerrikernes venstre hærfløi, likesom i felttogets første uker den høire.

De russiske arméer som kjæmpet mellem Bug og Weichsel og som nu var befriet for trykket av Auffenbergs armé, gik til angrep og drev østerrikerne tilbake paa denne del av fronten, skridt for skridt. Og hvert skridt bakover førte russerne dypere ind i ryggen paa de tre østerrik-ungarske arméer som kjæmpet ved Lemberg. Stillingen her blev derfor mer og mer farlig for østerrikerne.

Den østerrikske hærledelse vilde dog ikke opgi kampen ved Lemberg. Den haabet paa en avgjørelse av slaget her, trods den farlige situation som var indtraadt ved retrætten av den venstre hærfløi.

Stillingen ved Rawa Ruska, hvor Auffenberg kjæmpet mot stor overmagt, blev dog stadig vanskeligere for østerrikerne. Og traadløse russike telegrammer,

som østerrikerne optok, gav underretning om at sterke russiske stridskræfter var i færd med at trænge ind i mellemrummet mellem Auffenberg og østerrikernes venstre hærfløi.

De tre østerrikske arméer som kjæmpet ved Lemberg, blev mer og mer utsat for den fare at sterke russiske stridskræfter kom ind i ryggen paa dem, hvis ikke slaget blev avbrudt. Det var paa høi tid at trække de tre arméer tilbake, saa meget mer som østerrikerne i denne tid fik de første meldinger om Marneslaget og det omslag som derved var indtraadt paa vestfronten. Østerrikerne maatte da regne med at de endnu i lang tid maatte utholde kampen mot den russiske overmagt. De tyske arméer paa vestfronten vilde ikke kunne sendes østover. Det gjaldt at bevare de østerrik-ungarske arméer for de kampe som forestod.

Den 11. september om middagen utgik ordrene til at avbryte kampen. De østerrik-ungarske arméer skulde natten til den 12. september frigjøre sig fra fienden og derefter gaa bak elven San.

Russerne fulgte energisk efter indtil San. Her blev de foreløbig stanset av de østerrik-ungarske eftertropper, som støttet sig til fæstningen Przemysl og feltmæssige brohoder.

Den 15. september hadde de østerrik-ungarske arméer gaat over San paa begge sider av Przemysl.

San med den sterke fæstning Przemysl bød dog ikke nok støtte for de østerrik-ungarske arméer som gik tilbake paa bred front. Først længer vestover bak elvene Dunajez og Biala i det trange rum mellem Weichsel og Karpaterne fik de østerrik-ungarske arméer atter fast fot.

En østerrik-ungarsk armé hadde gaat sydover for at sperre overgangen over Karpaterne. Den tok her en vidtstrakt, tynd opstilling, forsterket med landstormsavdelinger. Den skulde hindre russerne fra at trænge ind i Ungarn, og desuten være beredt til at

støte frem mot russernes syd-flanke, hvis de fulgte efter de tre andre arméer. Russerne fulgte dog saa langsomt efter østerrikerne at disse fik god leilighet til at utføre sin retræt.

I slutten av september var de tre østerrik-ungarske arméer bak Dunajez og Biala. Przemysl blev indesluttet av russerne. Disse hadde under kampene i Galizien lidt saa store tap at de vilde ordne sig før de paany gik frem til det avgjørende angrep paa Krakau og over Karpaterne ned i Ungarn.

Angrep mot tyskernes nye front nord for Marne.

Marneslaget indledet en ny fase i verdenskrigen. Muligens kan det endog betegnes som krigens vendepunkt. Ialfald skulde det bety det samme som at avgjørelsen blev skutt ut. Ententen fik tid til nye rustninger, og det blev av stor betydning med de umaadelige hjælpekilder som særlig England raadet over. Og for Frankrike og England gav Marneslaget en tro og tillid til fremtiden, som i begge riker bragte hele folket til at utfolde de største anstrengelser. Viljen til seier fyldte alles sind. Det store slag ved Marne fik derved en moralsk virkning, som vanskelig kan vurderes for høit.

Med stolthet kunde de franske og britiske arméer og deres ledere se tilbake paa alt det som de hadde ydet. Efter ukelang retræt hadde de fundet kraft og mot til atter at angripe med egte gallisk tapperhet og engelsk uforfærdethet. Og Joffres personlighet, hans sikre ro og beslutsomhet, hans fastholden ved den valgte plan — «on se battra sur la Marne» trods vegtige motforestillinger inden staben — maatte vække beundring og tillid.

Vistnok hadde meget hos franskmændene vist sig mangelfuldt. Opmarsjen hadde været uheldig, troppene hadde hat for faa mitraljøser og for litet tungt

artilleri. Og mange førere hadde ikke vist sig stillingen voksen. Men Joffre hadde hat kraft til at avsætte to arméførere, syv armékorpsførere, tyve divisionsgeneraler og fire førere av kavaleridivisioner, ialt 33 generaler, som foran nævnt. Og troppene hadde vist en seighet og høie militære egenskaper, som tyskerne hittil hadde undervurdert under indtrykket av seirene i krigens første uker.

Tyskerne som indtil Marneslaget stedse hadde trængt videre og videre frem dypt ind i Frankrike, hadde ogsaa utholdt anstrengelser saa store at det overalt maatte vække beundring. «Denne armé av 1914 var et herlig verktøi», var marskalk Foch's uttalelse nogen aar senere.

I flere uker hadde tyske arméer under stadig nye indtryk rykket frem i fiendens land. Endeløse marsjer, glødende hete, tæt støv, utmattelse — og saa kom kampe, pludselig som uveir brøt de frem, døde og saarede kamerater blev tilbake, men altid bar det videre fremover i den sterke tro paa seiren og den hurtige avgjørelse. Alle haabet, fra generalen til den menige soldat, at de i løpet av nogen uker vilde opnaa et stort resultat av fremrykningen, ialfald en foreløbig avslutning av krigen med fienden her i vest. Da vilde tiden være inde til med fuld kraft at vende sig mot Rusland.

Nu saa de derimot foran sig et nyt felttog i Frankrike, og dets utgang var helt indhyllet i det uvisse. Krigen maatte bli ført paa en helt anden maate end hittil. Den maatte lægges an efter en ny plan. Den store offensiv og de hurtige resultater maatte vike pladsen for en mer nøktern kampmaate med store, haarde krav til soldatens utholdenhetsevne. Det forstod ikke alene de som arbeidet i ledende stilling, men enhver tysk soldat. Ingen kunde længer tro paa en snarlig avslutning av krigen. Tyskerne stod overfor helt nye, usikre opgaver, hvis løsning

ialfald maatte ta tid. Det indsaa alle de som hadde maattet gaa tilbake og nu stod i forsvarsstillinger og ventet paa angrep fra fienden. Men loyale og disiplinære som de tyske soldater var, hørtes ingen klage eller kritik over det som var skedd, eller unyttige spørsmaal om den ulykke som var indtraadt og den usikre fremtid som nu stod foran dem.

Krigens varighet maatte bli en helt anden end den Tyskland hadde regnet med og hadde forberedt sig for. De tyske tropper, som i Marneslaget hadde kjæmpet med en omtrent jevnsterk motstander, maatte snart begynde en ny kamp og denne gang mot en fiende som ganske anderledes end tidligere var opfyldt av tillid til egen kraft og til seiren, og som kjæmpet for det høie maal at drive fredsbryteren — saa het det — bort fra fædrelandets hellige jord.

Den tyske offensiv i vest var ikke lykkedes. Ingen illusion kunde dække over den kjendsgjerning til trods for at de tyske arméer stod dypt inde i fiendens land. Nu gjaldt det for tyskerne at holde ut og ta revanche for Marneslaget, hvis utfald de mente ikke svarte til hvad de hadde ydet og opnaadd under selve kampen. Retrætten var — mente de — i hvert fald ikke en følge av nederlag paa slagmarken. Tyskernes stilling under slaget begrundet ikke retrætten, saa mente de ialfald selv. Ingen av armékorpsene og endnu mindre av arméene hadde den opfatning at de hadde lidt et nederlag i slaget og derfor maatte gaa tilbake. Den tyske hær var ingen slagen, demoralisert hær, som fryktet den tid som vilde komme.

Den hadde lært at kjende sine motstanderes seighet og høie militære egenskaper, som den hadde undervurdert under indtrykket av kampene og al fremgangen i krigens første uker. Nu hadde tyskerne for første gang selv maattet gaa tilbake efter kamp. Det som syntes dem umulig, var blit til virkelighet. Den tyske soldat tok paa sig, uten bebreidelse mot nogen,

den nye opgave som maatte løses. Hvor han blev stillet, i angrep som i forsvar, likefuldt gjorde han sin plikt, og mer end det.

Efter slaget ved Marne maatte det for franskmændene og englænderne være av betydning at de ikke lot tyskerne faa ro. De maatte energisk forfølge og paa ny gaa til angrep og søke at slaa fienden før de forsterkninger kunde komme frem som var meldt at være underveis.

De franske og engelske arméer gik derfor atter til angrep over hele fronten. Angrepet var dog særlig rettet mot en stor luke som var opstaat mellem de to tyske arméer ute paa høire fløi, 1. og 2. tyske armé. Denne luke kunde tyskerne foreløbig alene dække med kavalerikorpsene Marwitz og Richthofen. Fra Maubeuge, som hadde overgit sig den 7. september, var dog et tysk reservekorps under ilmarsj fremover mot fronten.

Den 12. september om eftermiddagen rykket Maunourys og French's arméer frem mot elven Aisne. Bak denne stod 1. tyske armé i en ganske sterk stilling. De steile elvebredder og de talrike skogstrækninger gav forsvaret stor styrke. Og uoversiktlig som terrænget var, hadde angriperen vanskelig for at faa rede paa tyskernes stilling. Angriperens infanteri kom over elven. Og snart var 1. tyske armé indviklet i en alvorlig kamp over en front av hele 45 km.s utstrækning.

Længer østover gik Franchet d'Espéreys armé frem mot 2. tyske armé. Tyskernes arrièrgarde blev kastet tilbake og de blev tvunget til at rømme Reims.

Den 13. september, den blodige søndag, gik franskmændene og englænderne atter til angrep. Med stor kraft søkte de at trænge ind i luken mellem 1. og 2. tyske armé. Opnaadde de dette, vilde 1. tyske armé

bli helt avskaaret fra de øvrige tyske arméer og derved truet med undergang. Det lykkedes ogsaa det franske korps Maud'huis og enkelte engelske avdelinger at komme over paa nordre bred av Aisne; og Chemin des Dames, det vigtige, dominerende høideparti øst for Soissons, syntes tapt. Da kom i rette tid det tyske reservekorps som hadde erobret Maubeuge. Det kastet fienden tilbake.

Den næste dag kom nye angrep. Joffre hadde latt tungt skyts føre frem fra befæstningene ved Paris, og englænderne hadde faat frem tungt marineskyts. Kampen her i fronten, særlig i det kun svakt besatte terræng mellem 1. og 2. tyske armé, blev haardere og haardere. Det tyske reservekorps, som fra Maubeuge var ilet til hjælp, var for svakt til at holde igjen overfor de stadige angrep av fienden. Chemin des Dames maatte opgis, og tyskerne maatte vike tilbake nordover. Franske kavaleridivisioner rykket frem. De vilde bryte gjennem fronten og ind i ryggen paa tyskerne. Da kom et tysk armékorps, som fra Elsass var ført til St. Quentin, og nu grep ind i kampen i dens brændpunkt ved Craonne og Berry au Bac, hvor ogsaa senere saa mangen en kamp skulde rase ut. Og fra 3. og 4. tyske armé kom ogsaa hjælp. To nye tyske armékorps kastet sig ind i de haarde kampe i luken mellem 1. og 2. tyske armé. Efter flere dages kampe lykkedes det tyskerne atter at naa frem til Aisne og paa ny sætte sig fast paa nordsiden av elven.

Kampene i fronten, hvorunder bl. a. den berømte katedral i Reims led saa stor en skade, hadde varet omtrent en ukes tid. De fandt foreløbig sin avslutning omkring den 19. september. Kun mindre, lokale kampe blusset senere op av og til for at holde fienden i aande og særlig for at hindre ham i at foreta forflytninger og sammendragninger inden fronten. Disse mindre kampe kunde ogsaa ha den hensigt at man vilde be-

mægtige sig et vigtig støttepunkt inden de fiendtlige linjer.

Fronten her, fra Soissons til Verdun og videre sydover gjennem Lothringen og Elsass, skulde snart fæstne sig i en linje som blev forholdsvis uforandret helt til høsten 1918, om end heftige kampe ofte blev utkjæmpet paa denne front.

Ved Verdun lykkedes det dog 5. tyske armé den 24. september at bemægtige sig landsbyen St. Mihiel, den næste dag ogsaa fortet av samme navn. Tyskerne fik derved i sin besiddelse et fremskutt punkt syd for Verdun. Det laa nu som en trussel overfor fæstningen helt indtil amerikanerne fire aar senere, i september 1918, her vandt sin første, selvstændige seier.

Kapløpet til havet.

Joffres forsøk paa at bryte gjennem den tyske front var mislykkedes. Men nu begyndte han et nyt forsøk paa at ramme tyskerne mest mulig følelig. Han vilde gaa frem til angrep saa langt nordpaa at han kunde komme ind i tyskernes flanke og ryg og derved tvinge dem tilbake mot Maas, og saaledes befri Belgien og Nordfrankrike. Joffre hadde mange betingelser for at kunne utføre dette angrep. Særlig hadde han til raadighet langt bedre forbindelser end tyskerne. Et udmerket jernbanenet, ganske anderledes brukbart end de ødelagte jernbanelinjer i Belgien og Nordfrankrike, som tyskerne maatte benytte; en stor automobilpark, til dels ogsaa havet kunde han ta i bruk for sine transporter. Han vilde derved forholdsvis let kunne opsætte en egen «armé de poursuite» for med den at støte ind i tyskernes høire flanke.

Falkenhayn, Moltkes avløser i det tyske store hovedkvarter, tok med energi og beslutsomhet op den kamp som nu skulde begynde om magten ute paa den vestre fløi og flanke. Han var en høit begavet mand, men egentlig ikke utdannet for sin nye stilling. Og inden folket og hæren var han litet kjendt. Og blandt dem som kjendte ham, særlig fra hans stilling som krigsminister, hadde mange ikke ubetinget tillid til ham i hans nye, ansvarsfulde stilling. En ganske anden til-

lid inden folk og hær hadde ialfald Hindenburg, seierherren fra Tannenberg og De Masuriske Sjøer. Hans navn kunde allerede nu «opveie mer end en armé», som det almindelig het. Falkenhayn derimot maatte i den overordentlig vanskelige tid som forestod, selv skaffe sig den position som generalstabschefen burde ha inden den almindelige opinion.

Den øverste tyske hærledelse var fast bestemt paa at hævde besiddelsen av de erobrede landstrækninger i Belgien og Frankrike. Den vilde ikke frivillig gaa tilbake eller kun med halv vilje opta kampen med sine motstandere. Tvertom vilde den saa snart nye tropper var indtruffet, atter gripe offensiven. Og likesom franskmændene hadde ogsaa tyskerne rettet sit blik paa det frie omraade mellem havet og den hittil værende kampfront. I dette omraade var faa eller ingen tropper, og der maatte den næste store opgave ligge efter opfatningen hos begge motstandere.

Kapløpet til havet — course à la mer — begyndte med kampene vest for Oise midt i september maaned og endte først to maaneder senere efter flere store, betydningsfulde kampe, som stadig trak sig mer og mer nordover mot Kanalen. Begge parter søkte at omfatte fiendens fløi. Og litt efter litt, eftersom nye tropper kom frem, blev deres forsøk mer og mer energisk.

Den ene armé efter den anden blev sendt frem for at delta i disse kampe. Begge motstandere sendte fra midt i september til begyndelsen av november næsten alt sit kavaleri og mer end en tredjedel av sine infanteridivisioner over til denne del av fronten.

Særlig fra fronten nede i Lothringen og Elsass blev tropper sendt nordover for at delta i dette kapløp til havet. Ogsaa nyopsatte avdelinger blev sendt frem. Den midtre front, almindelig kaldt Aisnefronten mellem Oise og Verdun, med elven Aisne som den vigtigste skillelinje mellem begge motstandere, maatte derimot fremdeles bli sterkt besat. Her blev ogsaa kjæm-

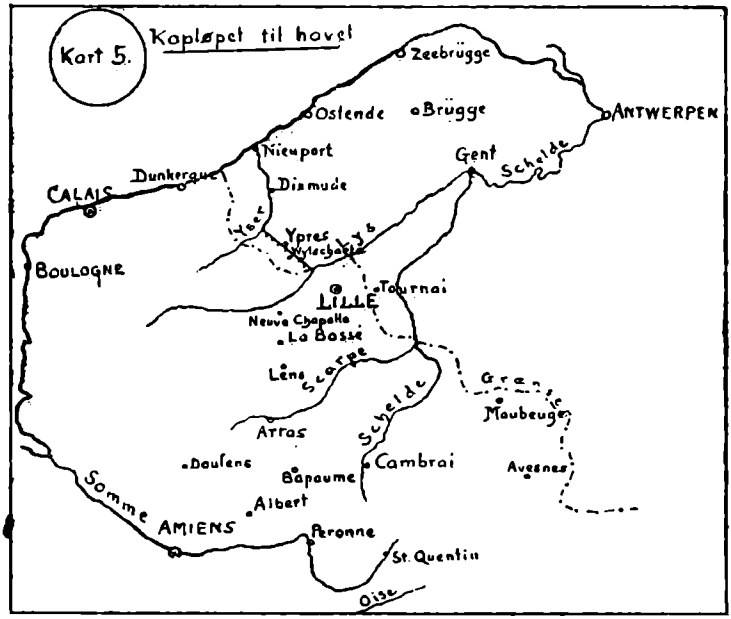

pet omtrent hele tiden, mens dette kapløp stod paa, rigtignok kun lokalkampe. Men denne del av fronten var ved sin beliggenhet saa vigtig at ingen av motstanderne turde blotte den for meget. Et gjennembrud her vilde ha truet hele den øvrige front med at bli rullet op. Og Paris laa heller ikke langt borte fra dette avsnit.

Kampene under kapløpet til havet falder i tre store perioder: Først kampene mellem Oise og omraadet nordøst for Amiens henimot Albert med byerne Amiens og St. Quentin som vigtige strategiske punkter. Dernæst kampene mellem Somme og Lys med Lille som brændpunktet for avgjørelsen. Til slut mellem Lys og Kanalen med de vigtige Kanalhavne, fremfor alt Calais, som de avgjørende punkter.

I den første periode kjæmpet paa denne del av fronten væsentlig Castelnaus armé, som var sendt nordover fra Lothringen, mot tyske avdelinger som kom

frem dels fra Aisnefronten, og dels fra Lothringen. General Bülow overtok til slut kommandoen over de tyske tropper som kjæmpet her mot Castelnau. Allerede midt i september var to av Castelnaus armékorps ved jernbanetransporter sammendradd vest for Oise, under beskyttelse av et fransk kavalerikorps og franske territorialdivisioner.

Castelnau kjendte til at Klucks armé stod paa den østre bred av Oise, og at der vest for elven kun var tysk kavaleri. Den 14. september kom det til kavalerikampe paa begge sider av Oise. Tyskerne, som av kavaleriet og flyverne var blit holdt godt underrettet om franskmændenes forberedelser for angrepet, kunde i ret tid træffe sine forholdsregler. Kavalerikorpsene Marwitz og Richthofen, som holdt sig vest for Oise, blev snart forsterket av et par tyske armékorps.

Begge motstandere gik til angrep. Og kampene den 17. og 18. september endte med at Castelnaus angrep vest for Oise blev stanset op, omtrent i høide med Compiègne, i nærheten av det sted hvor elvene Aisne og Oise støter sammen.

Længer nordpaa, sydøst for Amiens, blev imidlertid sammendradd tre nye armékorps av Castelnaus armé. Sammendragningen av disse korps blev i fronten og ut i den truede venstre flanke dækket av flere kavaleridivisioner og territorialavdelinger. Det udmerkede franske jernbanenet og de store franske automobilkolonner paa de gode veie som fra Paris fører nordover, gjorde det mulig i overraskende kort tid at faa de tre armékorps samlet. Allerede den 21. september om aftenen var de færdige til fremrykning. Jo hurtigere angrepet kunde utføres, desto sikrere syntes resultatet. Franskmændene maatte regne med at tyskerne ikke hadde tilstrækkelig tropper til at møte et saa langt utgaaende angrep.

Den tyske hærledelse var dog ogsaa denne gang

holdt godt underrettet av kavaleriet og flyverne, hvis virksomhet blev mer og mer værdifuld. Sammendragningen av de franske tropper sydøst for Amiens blev i ret tid opdaget av tyskerne. Nogen brigader og et armékorps blev da i ilmarsj sendt fra fronten Soissons-Verdun nordover for at møte det nye franske angrep. Og ved denne tid begyndte stadig flere tropper at komme fra Lothringen. De blev straks sendt frem mot Amiens.

Den 21. september støtte kavaleriet sammen paa begge sider av Somme, øst for Amiens. Det tyske kavaleri maatte trække sig tilbake da de franske hovedstridskræfter nærmet sig. Castelnau gik nu til angrep over hele fronten mellem Oise og Somme. Det store spørsmaal var om det vilde lykkes ham at komme frem til det vigtige knutepunkt St. Quentin og sprænge fra hverandre de tyske stridskræfter som blev sammendradd her, for derpaa at svinge sydøstover og rulle op den tyske front.

De tyske tropper som sendtes mot Castelnau, kom i heftige kampe, som varte i flere dage. Da var det endelig lykkedes dem i de sidste dage av september at tvinge Castelnau til at opgi angrepet og indta en stilling øst for Amiens, mellem Oise og Somme. Franskmændene gravet sig ned paa denne front, tyskerne gjorde det samme.

Castelnaus store omfattende angrep var ikke lykkedes. Men tyskernes front, som hittil hadde gaat i vestlig retning, var blit tvunget nordover, en anden og langt uheldigere retning end den som pekte mot de sydlige Kanalhavne og mot nedre Seine.

Joffre fortsatte forsøket paa at omfatte tyskernes høire fløi. En ny fransk armé, 10. franske armé, under general Maud'huy var i de første dage av oktober maaned blit samlet paa venstre fløi av Castelnaus armé. Den bestod av tre armékorps og to kavaleri-

divisioner. Dens opgave var at rykke frem langs elven Scarpe, syd for Lille, ind i tyskernes flanke.

Den nydannede 6. tyske armé var imidlertid begyndt at komme frem med flere avdelinger til trakten nordøst for Cambrai, likeoverfor Maud'huys armé. Den tyske armés utlastning og opmarsj blev dækket av tre kavalerikorps under kommando av general Marwitz. Disse blev sendt vestover paa begge sider av elven Scarpe for at opholde franskmændenes fremrykning. De kom snart i kamp med de forreste dele av Maud'huys armé. De tre kavalerikorps ydet saa kraftig motstand at 6. tyske armé fik tid til at opmarsjere og derefter gaa til angrep. Det kom til et flere dages slag. Om aftenen den 9. oktober døde slaget hen. Det var ført over hele fronten fra Oise til omraadet ved la Bassé. Ogsaa her stivnet fronten til i en linje som gik fra elven Somme, øst for Amiens, i nordlig retning forbi Arras og Lens til la Bassé, sydvest for Lille. Længer mot nord, indtil elven Lys kjæmpet alene kavaleri mot hverandre.

Franskmændene maatte nu en tid opgi forsøket paa at omfatte tyskernes høire fløi. Nye tyske stridskræfter var atter i ret tid kommet frem og hadde hindret franskmændenes forsøk paa at omfatte den tyske front i nord. Tyskerne var dog ikke sterke nok til selv at gaa frem til omfatning av franskmændene. Begge motstandere var paa hele fronten fra Elsass i syd til Artois i nord holdt fast av hverandre. Stillingskrigen præget mer og mer kampmaaten. Men endnu ikke var forsøket paa at omfatte fiendens flanke her i nord blit opgit. De ihærdigste forsøk og de alvorligste kampe stod endnu igjen under dette kapløp til havet.

Det var englænderne som med hele sin armé skulde foreta det næste store forsøk paa at omfatte tyskernes høire fløi. Hittil hadde de ved Aisne kjæmpet i nær forbindelse med franskmændene under Joffres ledelse

og med franske arméer paa begge sider. I slutten av september blev det imidlertid bestemt at englænderne skulde bli sendt nordover til Flandern. Her kunde de operere nærmere England og mer direkte dække kanalhavnene. De kunde bedre samvirke med belgierne og søke at undsætte Antwerpen, hvis forsvar de tilla særlig stor betydning. Flandern var som et utstrakt fastlandsglaci for England, eller kanske rettere sagt som et brohode som dækket overgangen over Kanalen. Og dette brohode vilde de ikke betro i fremmede hænder. Det var et operationsomraade som under hele verdenskrigen blev av den største betydning for England.

Den engelske armé blev i første halvdel av oktober maaned, fra 5. til 18. oktober, ført fra fronten syd for Aisne nordover til Flandern. Utlastningen her blev dækket av fransk kavaleri og franske territorialtropper. Den engelske armé talte nu tre armékorps og to kavaleridivisioner. Desuten var en del engelske tropper blit landsat i Ostende og Zeebrügge, og andre fulgte snart efter. Ogsaa indiske tropper var begyndt at komme til Frankrike og blev likeledes sendt nordover til Flandern.

Fra Flandern vilde englænderne først og fremst befri Antwerpen og dernæst omfatte tyskernes høire fløi. Men flere dage før French's armé var opmarsjert, allerede i begyndelsen av dens jernbanetransporter maatte Antwerpen overgi sig, den 9. oktober. Og nye tyske tropper, 4. armé under hertug Albrecht av Württemberg, hadde begyndt at opmarsjere paa tyskernes høire fløi.

Antwerpen, hvis befæstninger hadde kostet over 100 millioner francs, og som var beregnet at kunne holde sig alene ved hjælp av sin besætning i 12 maaneder mot en beleiringsarmé paa 300 000 mand, var faldt efter kun et par ukers angrep. Forsvarernes motstandskraft, fysisk, men først og fremst moralsk,

blev i denne korte tid brudt av tyskernes tunge artilleri, særlig 42 cm. og 30.5 cm. skyts. Fra fort til fort, fra stilling til stilling kjæmpet angriperen sig frem. General Beseler, som førte kommandoen over den tyske beleiringsarmé paa 85 000 mand, en styrke underlegen i antal forsvarernes seks belgiske divisioner under kong Alberts kommando og 8 000 engelske marinesoldater, hadde dog ikke hat tropper nok til helt at indeslutte fæstningen. Hans forslag om at faa et tilstrækkelig antal tropper hertil, hadde den øverste tyske hærledelse maattet avslaa. Den hadde hverken stridskræfter eller ammunition nok til det. Beseler maatte derfor gaa til et voldsomt angrep alene mot en smal front av fæstningen.

Hovedstyrken av troppene i Antwerpen fik derved anledning til at undkomme natten før overgivelsen. De undkom i vestlig retning langs kysten og forenet sig med French's armé i Flandern. Dette hadde stor betydning for de kampe som snart skulde begynde ved Kanalen. Det blev ogsaa av særlig stor moralsk betydning at den belgiske armé var undkommet og kunde kjæmpe under kommando av sin konge side om side med ententens tropper.

Tyskerne tok ved Antwerpens erobring kun 5 000 fanger. Foruten hovedstyrken som undkom sydover til Flandern, hadde 28 000 mand, derav 2 000 englændere, gaat over paa hollandsk omraade, hvor de blev avvæbnet og internert. Tyskernes bytte var dog ellers meget betydelig. Et stort antal skyts og altslags krigsutstyr, og ikke mindst en mængde forraad fra lagerhusene i den store verdenshavn Antwerpen faldt i deres hænder. Og erobringen av denne vigtige by, gjorde et sterkt indtryk paa begge de kjæmpende parter.

Den strategiske betydning av Antwerpen hadde væsentlig været den at denne leirfæstning utøvet et følelig tryk paa tyskernes forbindelser mellem fron-

ten og hjemlandet. Dette hadde krævet betydelige tyske troppestyrker til dækning mot Antwerpen. De to armékorps som i slutten av august var blit tilbake overfor Antwerpen, hadde manglet i avgjørelsesslaget ved Marne.

Antwerpens militære betydning gjorde sig ogsaa gjældende overfor operationer langs Kanalen. Og denne betydning vilde ha tiltat under kapløpet til havet og senere hen eftersom krigen utviklet sig. Tyskerne vilde ha faat mange vanskeligheter ved at la stridskræfter gaa frem mot Dunkerque, Calais og Boulogne saa længe den belgiske hær stod i Antwerpen som en trussel overfor deres forbindelser.

Antwerpens befæstninger blev saa snart tyskerne hadde tat den i besiddelse, hurtigst mulig sat istand og forsynt med en besætning. Den tyske hærs saarbare flanke hadde faat en værdifuld støtte. Og Antwerpens fald var noget av et symbol, eftersom denne by og fæstning ved sin beliggenhet overfor den engelske kyst var at betragte som den naturlige indgangsport for engelsk indflydelse paa fastlandet, i krig som i fred.

Efter Antwerpens fald gjorde begge motstandere paany store anstrængelser for at omfatte hverandres nordre fløi. Nye stridskræfter blev ført frem til Flandern, og store kampe blev utkjæmpet fra egnen om Lille og nordover mot Kanalen.

Tyskerne vilde frem med sin høire fløi langs Kanalkysten. De vilde tvinge fienden tilbake. Og særlig bemægtige sig Calais, englændernes vigtige utlastninghavn. Og den belgiske armé skulde sættes ut av virksomhet, den engelske bli skilt fra den franske.

Men ogsaa ententens arméer vilde frem, franskmændene, englænderne, belgierne. De vilde trænge tyskerne ut av Nordfrankrike og Belgien og derved tillike tvinge dem væk fra hele den søndre front.

De nye store kampe, rencontrekampe, som nu blusset

op, var de største, ialfald de mest haardnakkede efter Marneslaget. De begyndte ved Lille midt i oktober, og fortsatte længer nordpaa ved Ypres og Yser helt ut til Kanalen ved Nieuport. Disse kampes indsats var stor. Utfaldet vilde bli bestemmende for krigen her paa vestfronten — det indtryk hadde de hundrede tusener mand som nu gik til angrep paa hver sin side til kamp for sit land. En sterk følelse av hvor meget det nu gjaldt, drev dem alle fremover til de største anstrengelser.

Allerede i begyndelsen av oktober var det kommet til rytterkampe vest for Lille. Store kavalerimasser støtte her sammen. Derefter gik 6. tyske armé, som imidlertid var blit helt færdig med sin opmarsj, frem for at bemægtige sig Lille, som med sine forældede befæstninger vistnok ikke længer hadde nogen betydning som fæstning, men derimot var et vigtig kommunikationspunkt og derhos Nordfrankrikes folkerikeste by med stor industri, alt i alt et midtpunkt for denne del av Frankrike. Besiddelsen av Lille fik sin store betydning for de senere, avgjørende kampe længer nordpaa ved Ypres og Yser. Lille blev et vigtig støttepunkt under disse kampe for den som hadde byen i sin magt.

Allerede den 12. oktober bemægtiget tyskerne sig Lille. Englænderne og franskmændene søgte at tilbakeerobre byen ved et stort anlagt angrep. Lykkedes dette, vilde 6. tyske armé tillike kunne bli skilt fra 4. tyske armé, som var under sammendragning længer nordpaa. For 6. tyske armé gjaldt det derfor at motstaa støtet av French's armé og venstre fløi av Maud'huys armé, ialfald indtil 4. tyske armé var færdig til angrep. Det lykkedes, og henimot aftenen den 19. oktober døde ogsaa dette slag hen. Tyskerne beholdt Lille. Og 4. tyske armé stod nu færdig til at gaa frem mot englændernes basis ved Kanalen. For

første gang efter Marneslaget raadet tyskerne over en reserve, hvormed de kunde gaa til angrep.

4. tyske armé under hertug Albrecht av Württemberg talte fem reservekorps med tilsammen ca. 120 000 geværer. Et av disse korps hadde tilhørt beleiringsarméen foran Antwerpen, de øvrige fire var nyopsatte. De bestod for den aller væsentligste del av unge frivillige. Fra universiteter og skoler hadde talrike elever med lærerne i spidsen meldt sig for at delta i kampen for fædrelandet. Hele regimenter bestod udelukkende av studenter, hele klasser fra høiere undervisningsanstalter var med sine lærere traadt ind ved et og samme kompani eller batteri. I store skarer var Tysklands ungdom og ellers mange av de mænd som ikke tidligere hadde været soldater, ilet til fanerne, alle opfyldt av den følelse at Tyskland maatte seire i denne krig, og at hver av dem vilde bidra sit til denne seier. Utallige officerer utenfor tjenesten, tidligere aktive, reserve og landvernsofficerer, hadde stillet sig til fædrelandets disposition.

De unge tropper, senere spottende kaldt «barnebataljonene», hadde hat en meget kort utdannelsestid, lidt over seks uker. Den største begeistring og offervilje, tapperhet og dødsforagt kunde dog ikke raade bod paa den mangelfulde utdannelse. Og disse tropper blev nu stillet overfor en opgave, som krævet utholdenhet, legemlig og sjælelig, saa stor at den vilde ha været en vanskelig prøve selv for gamle, trænede avdelinger. Var det et heldig valg den tyske hærledelse hadde truffet da den sendte netop disse avdelinger frem til det store slag i Flandern? De skulde gaa til angrep. Og det kan netop unge, uforfærdede tropper. Men hadde ikke den tyske hærledelse overvurdert værdien av de unge soldater, især da kampen her skulde vare og maatte vare saa længe og derved bli en utholdenhetsprøve?

Paa ententens side kjæmpet længst mot nord, paa

den sidste lille stripe av fædrelandets jord, den belgiske armé under kong Alberts kommando, understøttet av en del franske tropper. Længer mot syd kom French's armé, uforfærdede, utholdende briter, for en stor del gamle, trænede, krigsvante tropper. Og saa de franske tropper som visste at nu vilde tyskerne prøve at gi dem naadestøtet.

Terrænget her nord i Flandern frembød store vanskeligheter for en angriper. Nærmest Kanalen var det et sumpig, fladt terræng, som paa sine steder endog laa lavere end vandflaten, og som kunde sættes helt under vand ved at aapne sluserne til havet. Aker og eng, skogstykker, hækker, smaa landsbyer og gaarder laa spredt utover terrænget. Længer sydpaa hævet terrænget sig. Her var flere høider, hvorav Kemmelhøiden, noget over 150 m. høi, var den betydeligste. Terrænget var meget uoverskuelig. Tæt i tæt laa landsbyer, slotter, gaarder, husklynger, skoger, parkanlæg. Det var som skapt for en haardnakket kamp, hvor forsvareren kunde holde igjen skridt for skridt.

Byen Ypres, før krigen en rik fabrik- og handelsby, laa som et fremspringende punkt i kampfronten. Den var et kommunikationsknutepunkt. Over Ypres gik veien frem til Kanalen, til Calais og Dunkerque.

De indledende kampe mellem Lys og Kanalen begyndte midt i oktober maaned. Nogen dage senere begyndte hovedkampene. Begge motstandere gik frem. I nord hadde tyskerne fremgang overfor belgierne. 4. tyske armé kjæmpet sig fremover mot elven Yser. Uten at la sig opholde længe av ilden stormet de unge, uerfarne tyske tropper mangen gang frem i tæt sværm syngende: «Deutschland, Deutschland über alles». Og led frygtelige tap. Efter svære kampe syntes tyskernes angrep ved Yser at skulle lykkes. Da bestemte belgierne sig til at aapne sluserne og sætte landet under vand paa begge sider av Yser fra havet til Dix-

mude. Det var den 30. oktober om morgenen. Vandet steg, og tyskerne maatte om natten gaa tilbake til den østre bred av Yser. Kampene her ved Yser maatte tyskerne nu opgi. Slagets tyngdepunkt blev lagt længer mot syd. Sammen med 6. tyske armé, særlig dens høire fløi, begyndte 4. tyske armé det andet avsnit av det store slag.

Under kampen om Yser hadde franskmændene og englænderne gaat til angrep længer sydpaa, ved Ypres. De hadde hat fremgang, men hadde maattet gaa tilbake da de ved belgiernes retræt var blit sterkt utsat i sin venstre flanke. De tyske tropper hadde her ved Ypres kjæmpet væsentlig i den hensigt at holde fast paa franskmændene og englænderne og derved hindre at de sendte tropper nordover til Yserfronten, hvor tyskerne vilde søke avgjørelsen.

Endnu før nogen avgjørelse hadde fundet sted ved Yser hadde dog den tyske øverste hærledelse bestemt sig til at gaa til angrep ogsaa ved Ypres. Dette angrep skulde utføres av en sterk støtgruppe, ført av general Fabeck og underlagt 6. armé. Den blev dannet av utvalgte tropper og vel utstyrt med artilleri, særlig tungt artilleri. Det skulde aapne breche for infanteriet. Støtgruppen bestod av to armékorps, en infanteridivision og to kavaleridivisioner. Dertil kom en reserve paa en infanteridivision og to kavalerikorps.

Angrepet begyndte den 30. oktober. Paa begge sider av Fabeck's støtgruppe skulde 4. og 6. tyske armé ogsaa gaa frem til angrep for at fastholde fienden paa denne del av fronten og hindre ham i at sende reserver frem til Ypres.

Fabecks angrep blev dog møtt av saa betydelige engelske og franske stridskræfter at det ikke lykkedes ham at bryte gjennem. Efter flere dages kampe maatte han indstille angrepet mot Ypres.

Tyskerne vilde gjøre endnu et forsøk paa at naa

frem til Calais. De gik den 10. november til angrep over hele fronten her nordpaa, 4. og 6. armé og støtgruppen Fabeck og desuten en ny støtgruppe, to armékorps under den senere saa kjendte general Linsingen. Men nogen avgjørelse blev ikke opnaadd. Heller ikke denne gang. Ententens arméer hævdet haardnakket sine stillinger. Og tyskerne fik nu andre opgaver. De maatte sende tropper til østfronten, hvor russerne rykket frem i store masser mot Schlesien. Allerede i slutten av oktober hadde de sendt kavaleri østover, og i slutten av november blev flere tropper sendt efter, nogen armékorps, tungt artilleri og et kavalerikorps.

Kampene i Flandern stilnet av midt i november maaned. Fronten mellem Lys og Kanalen fæstnet sig, likesom den allerede tidligere hadde fæstnet sig mellem Lys og Oise og længer sydover helt ned mot Schweiz. Begge motstandere laa overfor hverandre i befæstede stillinger. Skyttergravskrigen antok mer og mer faste former her paa vestfronten, i Frankrike og Belgien.

Kapløpet til havet var slut. De franske og engelske tropper hadde altid været foran. De var som en god nummer 1 i Nieuport ved Kanalen. Veien til Paris, til Amiens, til Calais var sukcessivt blit lukket for tyskerne. Men de franske og engelske tropper hadde været utsat for en saa stor paakjending, særlig i den sidste maaned, at da tyskerne opgav kampen midt i november for at sende tropper østover, var det paa høi tid for den anden part. Ikke længer raadet franskmændene, englænderne og belgierne over de store reserver som et nyt angrep av tyskerne vilde ha krævet her nordpaa. Ikke længer kunde de kaste frem mot fienden nye armékorps eller infanteridivisioner, men alene mindre avdelinger som infanteribrigader og jægerbataljoner. Og den 11. november hadde det fran-

ske hovedkvarter endog meldt at de sidste reserver var sendt frem.

Under kampene i Flandern var det saaledes ikke lykkedes tyskerne at trænge frem til Calais og Dunkerque. Men heller ikke hadde det lykkedes ententen at befri Belgien og trænge frem mot Rhinen. Indsatsen hvorom der kjæmpedes, hadde været saa stor at marskalk French endog har betegnet den som intet mindre end det britiske rikes sikkerhet, ja dets eksistens. Hadde tyskerne naadd frem under disse kampe, hvor ganske anderledes vilde ikke hele stillingen paa krigsskuepladsen ha set ut! Hvad hadde det ikke betydd om den tyske hærs høire fløi høsten 1914 hadde staat ved Somme eller kanske helt nede ved Seine istedetfor ved Yser! Kanalkysten var det sted hvor England i denne tid bedst kunde rammes. Kanalkysten i tyskernes besiddelse vilde ha git dem et helt andet grundlag for krigen mot England. Her vilde de hat fortrinlig støtte for sine undervandsbaater og sine luftfartøier. De vilde ha truet Englands forbindelser, ikke alene med Frankrike, men med hele den øvrige verden paa en ganske anden maate end tilfældet blev. Og det saa meget mer som Englands transporter til Frankrike i saafald maatte ha gaat ikke over Kanalen, men over det aapne hav. De engelske arméer i Frankrike vilde ha kommet i en vanskelig stilling, og endog i England selv vilde faren for ikke at faa tilstrækkelige tilførsler være blidt betydelig øket. England maatte ogsaa, ganske anderledes end tilfældet blev, ha regnet med faren for en invasion av tyske arméer.

Høstfelttoget i Polen og Galizien.

Efter seirene ved Tannenberg og De Masuriske Sjøer kunde ikke tyskerne føre operationene videre ind i Rusland. Østerrikes stilling forlangte hurtig og direkte hjælp. Et angrep over Siedlce, øst for Warschau, hvilket tyskerne tidligere hadde tænkt at utføre, maatte opgis, da det var for usikkert i sin virkning. Det kunde let føre til et luftstøt. Ialfald vilde de avstande som her kom paa tale, være altfor store. Og det gjaldt at handle hurtig da russernes store masser kunde foraarsake en katastrofe for Østerrik-Ungarn. Saa ulike som styrkeforholdene var, maatte man regne med en fremrykning av russerne over Karpaterne mot Budapest. Likesaa var en fremmarsj av russerne fra Galizien mot Wien mulig. Mähren, Böhmen og Slowakiet kunde tillike bli oversvømmet av russerne. Det syntes ogsaa som om Italien kun ventet paa et gunstig øieblik for at erklære krigen mot sine tidligere forbundsfæller. Ogsaa Rumæniens holdning var tvilsom.

Tyskland vilde dog ogsaa være direkte truet, hvis Østerrik-Ungarn brøt sammen. Særlig var Øvreschlesien med sine jern- og kulgruber og sin betydningsfulde industri sterkt utsat for fiendtlig invasion.

Den østerrik-ungarske hær maatte derfor som nævnt faa hurtig og direkte hjælp. Efter slaget ved

Marne var vesthæren saa sterkt utsat at den tyske øverste hærledelse ialfald ikke foreløbig vilde svække den ved større avgivelser. De nye armékorps som var under opsætning i Tyskland, var endnu ikke saa færdige at de kunde sendes til østfronten. Desuten hadde den øverste tyske hærledelse den plan at anvende dem til det avgjørende slag paa vestfronten, i Flandern, ved Yser- og Ypresfronten. Hjælpen kunde derfor alene komme fra 8. tyske armé i Østprøisen.

Oprindelig hadde den tyske hærledelse den plan at sende kun to korps fra 8. armé til Øvreschlesien. De skulde danne en tysk «sydarmé» med Ludendorff som generalstabschef. Ludendorff, som allerede den 16. september var i Breslau, fremsatte dog det forslag for den øverste hærledelse ikke at sende en mindre del, men hovedstyrken av 8. armé under Hindenburgs kommando til Øvreschlesien. Styrken vilde ellers være for svak og kun tillate et forsvar, ikke det angrep som var nødvendig for at kunne bringe situationen i Galizien til at anta et andet utseende. Den fare som vilde opstaa for Østprøisen ved at sende væk saa store stridskræfter, mente Ludendorff kunde reduseres ialfald noget, ved at befæste sterkt den naturlige forsvarslinje Angerapp og De Masuriske Sjøer.

Den tyske øverste hærledelse, som netop i disse dage var lagt i hændene paa Falkenhayn, gik med paa Ludendorffs forslag. Allerede den 16. september fik han meddelelse herom. Hovedstyrken av 8. armé kom nu til at danne en ny armé, 9. tyske armé under Hindenburg med Ludendorff som generalstabschef.

9. armé kom til at bestaa av fire korps, en reservedivision, en landvernsdivision og en kavaleridivision.

Den 18. september kom Ludendorff til det østerrik-ungarske store hovedkvarter for at tale om stillingen og om de fælles operationer som tyskerne og østerrikerne nu skulde foreta.

Om russernes planer kunde man endnu ikke gjøre sig noget klart billede. Det var usikkert om de med hele sin styrke vilde følge efter de retirerende arméer i Galizien eller om de vilde vende sig mot Karpaterne, muligens ogsaa vælge en anden operation. Foreløbig maatte man regne med at russerne vilde gaa frem saavel over San som ogsaa over Weichsel nordenfor Sanmundingen. De østerrik-ungarske arméer skulde motta fienden i forsvarsstilling og kaste ham tilbake ved motangrep fra begge fløier, mens den tyske 9. armé skulde operere frem i russernes nordre flanke. Dag efter dag forløp uten at russerne kom. Tyskerne og østerrik-ungarerne bestemte sig da til selv at gaa frem i slutten av september. Den østerrik-ungarske hovedstyrke skulde føre hovedstøtet og rykke frem i Galizien, undsætte Przemysl og gaa over San og tillike fordrive russerne fra den søndenforliggende del av Karpaterne. Nordenfor skulde 9. tyske armé sammen med en del østerrik-ungarske tropper i bred front rykke frem med høire fløi støttet til Weichsel. Deres nærmeste maal var midtre Weichsel fra Sanmundingen indtil Warschau. Om ikke mer kunde opnaaes haabet man i det mindste at faa en gunstig forsvarskrig ved Sans og Weichsels elveløp med støtte i Karpaterne.

Av personlige og politiske grunde blev ikke oprettet en fælles overledelse for de tyske og østerrik-ungarske stridskræfter. «Hindenburg og jeg foretrak at bli selvstændige», mente Ludendorff.

Den 27. september stod den 9. tyske armé, som med jernbanen var ført til sit opmarsjomraade nord for Krakau, færdig til fremmarsj. Den næste dag begyndte fremmarsjen, og i de følgende dage sluttet de østerrik-ungarske arméer og landvernskorpset Woyrsch sig til fremrykningen. Veiret var regnfuldt, veiene som oftest overordentlig slette, indkvarteringsforholdene som regel meget fattigslige. Det gjaldt dog at

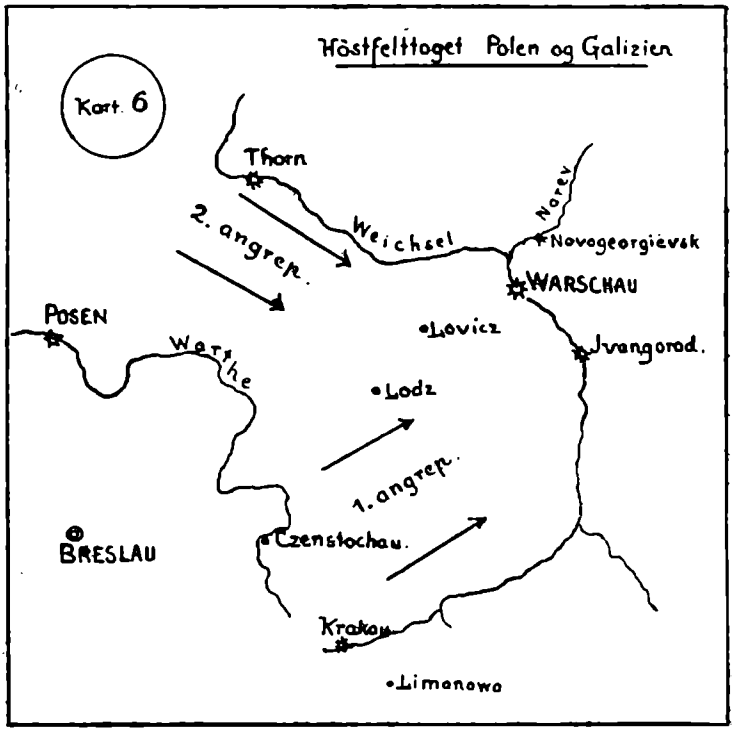

naa hurtig frem til Weichsel og San, forinden russerne kunde faa samlet sine masser. For tyskerne gjaldt det tillike ved angrepet i Polen at trække russiske stridskræfter dit hen, saa at de østerrik-ungarske arméer i Galizien fik luft og kunde føre det avgjørende angrepsstøt.

Uten altfor svære kampe naadde arméene sine maal. I syd blev Przemysl befriet den 9. oktober og Sanlinjen naadd. Omtrent samtidig hermed — nogen dage senere — var tyskerne i nord naadd frem foran Ivangorod og Warschaus sydforter. Felttoget syntes at skulle lykkes, ialfald vilde Weichsel- og Sanlinjen kunde bli besat.

Billedet skulde dog snart bli helt forandret. Den

russiske generalissimus, storfyrst Nikolai Nikolajevitch, hadde efter østerrikernes retræt indledet en ny operationsplan. Den russiske hærs hovedstyrke blev ført fra Galizien til Polen. Her samledes bak Weichsel mellem Novo-Georgievsk og Sanmunningen en vældig russisk støtgruppe, som midt i oktober maaned var vokset til fire arméer med mer end seksti divisioner. I folkemunde har den faat navnet av den «store russiske dampveivalse». Denne masse skulde sætte sig i bevægelse over Weichsel for at knuse alt som stillet sig i veien under marsjen frem mot Breslau og videre ind i Tyskland mot Berlin. Tre russiske arméer skulde imens forbli i Galizien, to av dem skulde rykke frem over San i retning av Krakau, den tredie skulde sikre mot Karpaterne. En egen «blokadearmé» for Przemysl blev likeledes formert.

Sammendragningen til dette vældige massestøt blev ledet av storfyrst Nikolai Nikolajevitch med egte russisk ro, men ogsaa med stor energi.

Russerne forflyttet fler og fler tropper nordover for at danne den store støtgruppe ved Weichsel. Litt efter litt blev ogsaa den ene russiske armé trukket bort fra Sanavsnittet, hvor saaledes alene en russisk armé blev igjen.

Denne forskyvning av de russiske tropper nordover blev stadig mer følbar for de forbundne tropper. Russernes hensigt at ville fra Warschau av omfatte 9. tyske armés nordre fløi traadte altid skarpere frem. Fra midt i oktober økedes trykket paa denne fløi og blev litt efter litt uutholdelig for tyskerne. Ogsaa i centrum av Weichselfronten, ved Ivangorod blev trykket større og større. Sterke russiske stridskræfter brøt her over elven og maatte under haarde kampe slaaes tilbake.

Russernes hensigt blev klar, nemlig den at fastholde fienden langs Weichselfronten, mens et avgjørende støt skulde rettes mot hans flanke fra Warschau

av. «En stor plan av storfyrst Nikolai, den største av ham. . . . Lykkes hans plan, saa trues ikke blot 9. armé, men hele østfronten,» var Hindenburgs opfatning av situationen. Paa slagmarken syd for Warschau var tyskerne saa heldige at komme i besiddelse av en russisk ordre, som gav et klart indblik i fiendens styrkeforhold og hans hensigter.

Tyskerne besluttet at fastholde Weichsellinjen fra Ivangorod sydover og imens frigjøre saa mange stridskræfter som mulig for med disse at kaste sig imot russerne syd for Warschau i haab om at slaa dem før nye masser kunde komme frem.

Det viste sig dog snart at tyskerne var for svake til at utføre denne plan. De utsatte sig blot for at bli omklamret og ødelagt. Uophørlig strømmet de russiske masser over Weichsel ved Novo-Georgievsk og Warschau. «Dampveivalsen» kom i bevægelse. Tyskerne avslog vistnok alle russiske angrep, men maatte dog trække sin venstre fløi noget tilbake for at kunne møte den truende omfatning.

Ogsaa ved Ivangorod gik russerne frem til angrep. Dankl vilde her frigi russerne Weichselbroene for at falde over dem under selve overgangen. Som Hindenburg sier en dristig plan, som i fred ved krigsspil og manøvre ofte spiller en stor rolle og som ogsaa i krig er blit glimrende løst, men som altid blir farlig. Tyskerne hadde derfor fraraadet det. Men forgjæves. Russerne kom ogsaa over med saa stor styrke at Dankls motangrep som vistnok i begyndelsen saa ut til at skulde lykkes, til slut gik over til retræt den 27. oktober.

Samme dag bestemte ogsaa Hindenburg sig for retræt. Litt efter litt var den beslutning modnet hos ham at arméen skulde løsgjøre sig fra fienden for derved at faa frihet til videre handling, til senere atter at slaa til paa et andet sted.

I det tyske hovedkvarter hadde dog betænkelighe-

tene mot denne retræt været store, særlig av hensyn til det indtryk den kunde gjøre i Tyskland og navnlig i Schlesien. «Det rike Schlesien med sin mægtige utviklede bergverksdrift og sin store industri, begge nødvendige for vor krigføring som det daglige brød. Man farer ikke i krigen ganske enkelt med haanden over kartet og sier: «Jeg rømmer dette land.» Man tænker ikke kun som soldat, men ogsaa økonomisk; ogsaa rent menneskelige følelser trænger sig frem. Ja netop disse er ofte vanskeligst at frigjøre sig for,» uttaler Hindenburg i anledning av denne retræt.

De første dage av november hadde tyskerne naadd Schlesien uten at retrætten i nogen større grad var blit hindret av russerne.

Ogsaa de østerrik-ungarske tropper var gaat tilbake med hovedstyrken til egnen om Krakau. Przemysl blev atter indesluttet av russerne.

I begyndelsen av november var den store retræt tilendebragt. Den hadde varet i flere dage, og kunde let git indtryk av at være følgen av et nederlag. Troppene og befolkningen forstod dog snart at denne retræt var nødvendig, og at den var diktert av en plan som hadde til maal at skaffe en ny situation for med friske kræfter atter at gaa til handling og angrep. Troen paa Hindenburg og Ludendorff var saa stor inden hær og folk at man med tillid saa fremtiden i møte.

Russerne hadde under disse operationer, likesom tidligere i krigen, vist stor uforsigtighet med benyttelse av radiotelegrafen. De forbundne arméer hadde derved i ret tid ofte faat kjendskap til den fare som truet dem. Ved at opta russernes traadløse telegrammer hadde de forbundne ofte været istand til at faa vite opstillingen av de russiske stridskræfter, og endog russernes hensigter og planer. Dette hadde været saa meget lettere da det i Hindenburgs hovedkvarter var en professor i matematik med en merkelig evne til at

kunde dechifrere alle fiendens telegrammer. Den 1. november hadde saaledes tyskerne optat et traadløst russisk telegram, som meddelte at nu skulde alene kavaleriet overta forfølgelsen da infanteriet var utrættet og efterførselen vanskelig. Tyskerne kunde atter puste lettet og tænke paa nye planer.

Den tyske øverste hærledelse hadde med bekymring fulgt operationene i Galizien og i Polen. Selv om russernes plan ikke var lykkedes, var dog centralmagtenes stilling paa østfronten meget betænkelig. Kun en ny, heldig operation i stor stil kunde stanse de russiske massers fremmarsj. Men hvorfra skulde centralmagtene faa de stridskræfter som var nødvendig dertil! Netop ved denne tid var kampene i Flandern, ved Yser- og Ypresfronten, i fuld utvikling. Den tyske øverste hærledelse, som trodde paa et stort resultat av disse kampe, mente ikke at kunne sende tropper fra vestfronten til østfronten.

Den 29. oktober telegraferte Conrad til Falkenhayn og bad om forsterkning til østfronten. De første seks uker var hovedavgjørelsen at træffe i vest, nu er den i øst — mente Conrad. Det var av avgjørende betydning at sterke tyske stridskræfter, mindst 30 tyske divisioner, kunde gripe ind paa venstre fløi av 9. tyske armé for derved at ramme den russiske fremmarsj i dens høire flanke.

Falkenhayns svar var avslaaende. Stillingen i vest tillot ikke at sende betragtelige stridskræfter til østfronten. Der maatte man foreløbig optræde defensivt. Franskmændenes og englændernes offensivkraft maatte først svækkes.

I Hindenburg og Ludendorff fandt Conrad forbundsfæller. Ludendorff, som i de sidste oktoberdage var i Berlin for at konferere med Falkenhayn, foreslog at forsterke 9. armé ved avgivelse fra 8., om mulig ogsaa ved tropper fra vestfronten. Derved vilde tyskerne fra egnen om Thorn kunde rette et støt

mellem Warthe og Weichsel mot russernes nordre fløi, som tyskerne visste var forholdsvis svak. Russernes store masse kunde alene stanses ved offensiv, avgjørendé kampe efter Ludendorffs mening.

Russerne hadde imidlertid paany ordnet sig til angrep. I de første novemberdage stod fem russiske arméer under general Russkis overkommando færdig i Polen til fremrykning ind i Schlesien og Vestgalizien. Den østerrik-ungarske hær skulde helt ødelægges, tyskernes stridskræfter tilla derimot russerne mindre betydning efter retrætten fra Warschau. Trods den store masse kavaleri var russernes rekognosceringstjeneste aldeles utilstrækkelig. Deres flyvetjeneste utrettet intet. Den russiske hærledelse forblev derved fuldstændig i uklarhet om fiendens retrætbevægelser og hans forskyvning av tropper.

Den 1. november var Hindenburg utnævnt til øverstbefalende paa tyskernes østfront, med Ludendorff som generalstabschef. De to generaler fik derved den handlefrihet i øst som de maatte ha for at kunne føre krigen mest mulig energisk. Store forberedelser blev truffet til forsvaret av fæstningene paa østfronten. Langs grænsen blev anlagt stillinger; jernbaner, broer og bergverker blev forberedt til at ødelægges for at berede russerne vanskeligheter, hvis de skulde trænge ind i Tyskland. Nye avdelinger blev opsat av fæstningsbesætninger, av landvern og landstorm.

Kommandoen over 9. tyske armé fik general Mackensen. Denne armé blev forsterket med to korps fra 8. armé, med to kavaleridivisioner fra vestfronten og en østerrik-ungarsk kavaleridivision. Den kom ialt til at tælle 5½ korps og to kavalerikorps, Richthofens paa to kavaleridivisioner, Frommels paa tre kavaleridivisioner.

Den tyske øverste hærledelse hadde desuten stillet i utsigt at sende en del armékorps fra vestfronten,

naar slaget ved Ypres var utkjæmpet. Hindenburg kunde dog ikke vente længer paa det angrep han vilde utføre for at stanse de russiske massers fremrykning.

Den nygruppering som skulde indlede den nye operation, blev utført med stor hurtighet. 9. tyske armé samlet sig — for det meste ved jernbanetransporter — mellem Posen og Thorn. Om aftenen den 10. november stod den færdig til at rykke frem. Den skulde i retning av Lodz og Lovicz, med venstre fløi støttet til Weichsel, støte frem mot nordflanken av de fremrykkende russiske arméer, som i følelsen av sin uhyre numeriske overlegenhet rykket ubekymret fremover, og fyldte hele rummet mellem Lodz og Krakau med sine masser.

Ut til høire for 9. tyske armé var et stort omraade paa 100 km. med kun svake tyske kavaleri- og landstormsavdelinger. Længer tilhøire kom 2. østerrik-ungarske armé. Den var med jernbanen blit ført fra Karpaterne til prøisisk Schlesien. Derpaa kom arméavdelingen Woyrsch og 1. østerrik-ungarske armé mellem Czenstochau og Krakau. Ved Krakau stod 4. østerrik-ungarske armé med den opgave at bryte frem mot de russiske arméers sydflanke. Længer østover mellem Weichsel og Karparterne og i Karpaterne var en østerrik-ungarsk armé for at forsvare tilgangene til Ungarn og desuten for at være beredt til flankestøtet nordover. Længer østover i Karpaterne var andre forsvarsgrupper opstillet.

Den 11. november begyndte Mackensen sin fremrykning. Det var paa høi tid. Russerne vilde ellers ha kommet centralmagtene i forkjøpet med sit angrep ind i Tyskland. Nu kom flankestøtet nordfra overraskende for russerne, snart efter ogsaa et flankestøt sydfra. Det kom til en række slag som varte fra midt i november til midt i december. Disse slag bragte den russiske angrepsplan til helt at mislykkes.

Mackensens støt i nordflanken paa russerne hadde

stor virkning. Den russiske armé, som skulde dække russernes flanke, kastet sig imot tyskerne, men blev drevet tilbake. Veien nedover mot Lodz var fri. Mackensen lot en svakere gruppe bli tilbake ved Lovicz for at dække ham overfor et russisk motangrep, som han regnet med kunde komme fra Warschau.

Den 17. november begyndte kampene om Lodz. Det blev kjæmpet, nord, vest og øst for byen, hvor russernes høire fløi kom i en vanskelig stilling. Storfyrst Nikolai sendte frem korps efter korps fra centrum og venstre fløi. Fra Warschau kom et stort russisk motstøt. Den tyske sikringsstyrke som stod ved Lovicz, viste sig for svak til at hindre at sterke russiske stridskræfter kom i ryggen og flanken paa de tyske tropper som kjæmpet sydøst for Lodz. De blev avskaaret fra hovedstyrken og kom i stor fare for helt at ødelægges eller maatte overgi sig. Men de slog sig seierrik igjennem, og fra den 25. november blev atter kjæmpet front mot front.

Tyskernes store maal at oprulle den russiske front maatte opgis. Deres stridskræfter strak ikke til overfor russernes store masser. Men det vigtige resultat var dog naadd at stanse russernes fremmarsj mot Schlesien, det østlige Tyskland og Østerrik-Ungarn.

Kampene varte til langt ind i december. Russerne kom ingensteds længer frem. Ved flere steder vandt tyskerne endog fremgang. Ogsaa Lodz faldt tilslut i deres haand.

Sydpaa hadde ogsaa østerrikerne hat fremgang. Her kjæmpet omtrent samtidig som tyskerne ved Lodz, to østerrik-ungarske arméer, som var gaat frem fra Krakau. Disse vandt i begyndelsen fremover, men maatte den 25. november avbryte slaget overfor den store russiske styrke som rykket frem syd for Weichsel.

Situationen i Vestgalizien, hvor der var en aapning mellem den østerrikske armé i Karpaterne og de østerrikske stridskræfter ved Krakau, blev dog van-

skelig for østerrikerne. Det kom til haarde kampe som varte til ut i december maaned. Østerrikernes seier i slaget ved Limanowa — syd for Krakau — som blev avgjort den 12. december, var i strategisk henseende en værdifuld pendant til slaget ved Lodz. Det spærret veien for russerne ind i Vestgalizien.

Midt i december maaned 1914 var russernes store front i Polen og Vestgalizien trængt tilbake. Kampene stilnet av. Bevægelseskrigen gik over i stillingskrigen. Likesom i vest opstod ogsaa her en lang kjæde av skyttergraver fra Memel til den rumænske grænse. Stillingskrigen begyndte med sine forbitrede kampe om avsnit og skyttergraver, støttepunkter og terrængomraader.

Centralmagtenes felttog i Syd- og Nordre-Polen dæmmet op for den russiske flom. Det var en av de mest glimrende operationer i verdenskrigen, rik paa dristige idéer og kraftig handling. Det viser hvilken kraft selv langt svakere arméer kan utfolde, naar ledelsen og troppene har evnen og viljen til store energiske foretagender.

Skyttergravskrigen paa vestfronten.

Med slagene i Flandern sluttet bevægelseskrigen paa vestfronten. Den maatte træde tilbake og gi plads for skyttergravskrigen, eller som den almindelig heter, stillingskrigen. Denne kampform blev valgt, ikke fordi den ansaaes for heldig, men fordi begge parter blev tvunget til at anta den. Bevægelseskrigen var før krigen almindelig blit anset for den eneste mulige og den som alene bragte seieren. Stillingskrigen, støttet til skyttergrave og andre feltanlæg, var studeret og kjendt, særlig fra den russisk-japanske krig 1904—05 og Balkankrigene 1912—1913. Men den var almindelig blit betragtet alene som bevis paa manglende kraft og vilje hos de kjæmpende, en mangel som man før krigen inden de store militære stater hadde ment at man ikke selv vilde ligge under for. Stillingskrigen blev ialfald anset alene som et nødmiddel, som man maatte undgaa saa længe det var mulig. Ingen av arméene, hverken den tyske, den franske eller den engelske, var forberedt for stillingskrigen. Men det viste sig snart at troppene hurtig kunde finde sig til rette i denne nye kampform.

I november maaned 1914 hadde begge motstandere reist sig en fortløpende række av befæstninger fra Nordsjøen ved Nieuport til grænsen ved Schweiz. Fra Nordsjøen gik den i sydlig retning forbi Lille,

som tyskerne hadde besat, og videre forbi Amiens, som var i franskmændenes besiddelse; derfra nedover mot Oise, vest for Soissons, ikke mer end snaue 100 km. fra Paris. Fra Oise gik den østover mot Verdun og saa sydover gjennem Lothringen og Elsass til Schweiz. Denne front var ca. 700 km. lang. Ententens tropper hadde fordelen av at de bak fronten raadet over bedre kommunikationer end tyskerne. Tillike kunde de støtte sig til flere sterke fæstninger som Paris, Verdun, Toul, Epinal, Belfort. De hadde et større antal soldater end tyskerne. Og av stor betydning for dem blev den store tilførsel fra Amerika av vaaben, ammunition og ellers alle slags kampmidler. Betydningen herav blev større og større, alt eftersom tiden gik og eftersom teknikken, vaaben og ammunision fik en stadig voksende betydning for krigens gang og dens utfald.

Den fortløpende række av befæstninger paa vestfronten blev litt efter litt bygget sterkere ut. Alt det tunge skyts som i stadig større antal blev ført frem, hadde en saa stor kraft at det snart ødela de forreste fiendtlige linjer, naar et angrep var besluttet. Disse linjer maatte ofte rømmes uten kamp, eller de kunde efter et bombardement bli tat forholdsvis let av infanteri i raske angrep. Det blev derfor nødvendig at bygge ut flere forsvarslinjer bak hverandre og knytte dem sammen ved forbindelsesgrave, saa at forsvaret kunde føres mer i dybden og kampen fortsættes efterat de forreste linjer var tat.

Derved opstod et helt system av skyttergravslinjer, som blev forenet i stillinger, den ene stilling bak den anden. Som regel hadde man tre stillinger. Og hver av disse skulde ligge paa saa stor avstand fra hverandre at det var nødvendig for det fiendtlige artilleri at ta ny opstilling hver gang det skulde angripe en ny stilling. Dette tok tid og gav forsvareren leilighet til at træffe forskjellige forberedelser for den

nye kamp, til at faa reserverne frem og utbygge de nye stillinger sterkere paa de steder hvor det trængtes.

Disse forsvarsstillinger blev utstyret med underbringelsesrum for besætningen. Her skulde den kunne hvile ut under kamppauser og søke hen under sterk beskytning av artilleriet. Disse rum maatte eftersom tiden gik og angrepsmidlene blev kraftigere, bli bygget sterkere og sterkere for at gi beskyttelse mot artilleriilden, som stadig tiltok i styrke. De blev efter som krigen utviklet sig lagt dypere og dypere under jorden og forsynet med flere utgange for at hindre at besætningen skulde bli spærret inde.

Og et net av telefon og telegrafledninger blev ført frem til skyttergravene. Og like bak disse blev bygget veier og feltjernbaner, blev anlagt jernbanestationer, og hele omraadet indrettet saaledes at troppene hurtig kunde faa frem ammunition, proviant, al slags materiel, reserver og hvad de ellers kunde trænge.

Krigen hadde antat et utseende som syntes at skulle tyde paa at den vilde kunne bli langvarig, ialfald ganske anderledes langvarig end almindelig forutset ved dens utbrud. Det var ikke længer spørsmaal om en hurtig avgjørelse av krigen. Det gjaldt meget mer hvem som kunde holde ut og som hadde hjælpekilder tilstrækkelig store til at holde krigen gaaende. Centralmagtene, indesluttet som de var av ententens flaater og arméer, maatte i denne henseende være uheldigere stillet end ententen med stadige forbindelser med utenverdenen, særlig med Amerika. Allerede høsten 1914 trodde man i Frankrike at tyskernes hjælpekilder ikke vilde strække til for mer end 8 til 10 maaneder. Og Joffre hadde i november 1914 endog erklæret at den østerrikske hær hadde ophørt at bestaa.

Krigen tilsjøs.

Dette aar var det ikke kommet til nogen større styrkeprøve tilsjøs. Den britiske flaate var ikke løpet ut til det store opgjør som alle mente vilde finde sted allerede det første aar.

England vilde ikke sætte sin flaate paa spil og holdt den tilbake. Det kunde ved sin overordentlig gunstige geografiske beliggenhet foran Nordsjøen utøve sjøherredømmet ved hjælp av fjernblokaden. Den britiske flaate stængte centralmagtene ute fra den oversjøiske forbindelse, beskyttet troppetransportene, den engelske handel og de britiske kyster.

Admiral Jellicoe holdt ved krigens begyndelse sine store skibe beredt ved Scapa Flow paa Orkenøerne like nordenfor Skotland. Kanalflaaten dækket troppetransportene til Frankrike, og lette stridskræfter var sendt ut paa verdenshavene for at jage tyske krigs- og handelsskibe.

Tyskerne hadde veket tilbake for det vovestykke et stort sjøslag med den britiske flaate vilde bety. De hadde heller ikke prøvet at kaste sig ind paa forbindelsene mellem England og Frankrike for at avbryte de britiske troppetransporter. I Tyskland hadde meningene været delte om krigsflaaten straks skulde søke ut til kamp. Dette blev dog avvist baade av sjøkrigsledelsen og av den øverste hærledelse. Ved

et ugunstig utfald som maatte ansees sandsynlig saa overlegen som den britiske flaate var baade i antal skibe og i tons, trodde sjøkrigsledelsen at den ikke længer kunde indestaa for sikkerheten av de tyske kyster. Og den tyske hærledelse la hovedvegt paa det krav til flaaten at den ubetinget sikret Nord- og Østersjøkysten mot fiendtlig landgang og sparet hæren for avgivelser til beskyttelse av kysten. Denne understøttelse blev av hærledelsen vurderet høiere i dette stadium av krigen end en svækkelse av England tilsjøs.

Ved siden av disse militære kom ogsaa politiske hensyn som bidrog til at holde den tyske flaate tilbake. Rikskansleren vilde ikke «ophidse» England og han vilde beholde flaaten for fredsslutningen, som ikke var saa langt borte efter hans mening.

Det tyske rike hadde i Nordsjøen som flaatebasis Wilhelmshaven, i Østersjøen Kiel og desuten som støttepunkt Danzig. Nordsjøen var spærret over en linje Sylt—Helgoland—Borkum. Kielkanalen sikret forbindelsen mellem Nordsjøen og Østersjøen.

Den russiske Østersjøflaate trak sig bak en minespærring ved indgangen til den Finske Bugt. Ruslands forbindelser tilsjøs blev forlagt til Nordishavet hvor Murmans og Arkangelsk var støttepunktene. Tyskland hadde sjøforbindelse med Sverige hvorfra det særlig fik malm.

Forskjellige rekognosceringer fandt sted fra begge sider allerede fra krigens begyndelse. Og under en mindre kamp i Nordsjøen, foran Helgoland, den 28. august blev tre smaa tyske krydsere skudt i sænk.

Utenfor kysten av Sydamerika levertes i slutningen av aaret 1914 to sjøtræfninger mellem britiske og tyske krydsereskadrer, først ved Coronel utenfor Chili den 1. november, hvor to engelske panserkrydsere blev sænket, og dernæst ved Falklandsøerne den 8. december. Her blev alle de tyske skibe, paa et nær, sænket i kamp med en overlegen engelsk eskadre.

Krydserkrigen blev ellers fra tysk side ført av en del mindre krydsere og hjælpekrydsere. De tilføiet fiendens handel en del skade og sænket et ganske stort antal fiendtlige handelsskibe.

Særlig kjendt er krydserfærden til «Emden» i Stillehavet og det Indiske Ocean. Den skadet englændernes sjøforbindelser følelig, men blev i begyndelsen av november 1914 skudt i brand av en engelsk krydser.

Senere optraadte under krigen flere tyske hjælpekrydsere, som kunde være ute fra et par maaneder indtil over et aar.

Allerede dette første aar begyndte de tyske undervandsbaater sin virksomhet, Tyskerne hadde ved krigens begyndelse 28 u-baater og tilføiet ved dem allerede snart den engelske krigsflaate store tap. Den 22. september 1914 sænket «U 9» under kapteinløitnant Weddigen i Nordsjøen tre store engelske krydsere hver paa ca. 12 000 tons. Senere paa aaret sænkedes tre større krigsskibe og en del mindre.

England erklærte i november 1914 Nordsjøen for spærret. Handelskrigen begyndte. Som mottræk overfor «hungerblokaden» som tyskerne kaldte den, fastsatte den tyske regjering 4. februar 1915 en krigszone om Storbritanien og Irland inden hvilken ethvert fiendtlig handelsskib vilde bli ødelagt. Ogsaa nøitrale skib vilde utsætte sig for fare i dette omraade. Det var begyndelsen til de tyske undervandsbaaters handelskrig mot England, en ny form for sjøkrigsførselen. De sakkyndige hadde allerede i krigens begyndelse villet anvende den uindskrænkede u-baatkrig som de hadde stor tillid til. Men den politiske ledelse satte sig imot, væsentlig av hensyn til Amerika.

U-baatkrigen som krigsmiddel blev med rette meget omstridt. Det var ukjendt og usikkert i sin virkning og dets anvendelse kunde faa store politiske følger, da u-baatkrigen ikke alene rammet fienden, men ogsaa de nøitrale. Derfor fordret den politiske ledelse

av u-baatkrigen en hurtig og hel avgjørelse for at opnaa en hurtig fred. Hvis ikke var det fare for at centralmagtene fik endnu flere fiender. Særlig frygtet man for Amerika. Men man trøstet sig som regel med at landet laa langt borte og hadde ingen hær. Desuten hævdet man at Amerika i hvert fald vilde bli med i krigen, ialfald saa snart avslutningen nærmet sig.

I Tyskland gjorde sig gjældende to retninger overfor u-baatkrigen. Den ene vilde ha den ført mest mulig hensynsløst og bebreidet riksledelsen at den ikke tidsnok begyndte den uindskrænkede u-baatkrig. Den anden retning derimot saa i den en grusomhet som kun vilde avle had hos fienden og bringe hans kampvilje til at økes til uforsonlighet.

Vestfronten 1915.

Dette aar hadde centralmagtene sin store opgave paa østfronten. Det gjaldt at nedkjæmpe russerne for siden at beseise vestmagtene. Paa vestfronten var derfor opgaven for tyskerne den at holde stillingen med svakest mulige stridskræfter. Det var en passiv, lite taknemlig opgave, som dog maatte løses aktivt. Motstanderne maatte faa indtryk av at tyskerne hvert øieblik kunde gaa til angrep paany.

Englænderne og franskmændene maatte paa sin side søke at fastholde flest mulig tyske stridskræfter paa vestfronten. De maatte hindre tyskerne i at sende store troppemasser til østfronten. Vestmagtene hadde ogsaa den opgave at tilføie tyskerne nederlag og om mulig at trænge dem ut av Frankrike og Belgien. Ellers benyttet vestmagtene, særlig englænderne, dette aar til store rustninger og til et forsøk paa at bemægtige sig Dardanellerne, denne vigtige forbindelsesvei med Rusland.

Vinteren 1914—15 var paa vestfronten gaat hen med mindre kampe paa talrike steder. Disse lokale kampe blusset op for like saa pludselig at stilne av efter kortere eller længere tids forløp. Troppene hadde endnu ikke fundet sig til rette i stillingskrigens nye kampforhold og «bataillierte» — som det het.

De stillet sig ikke nogen større opgave. Disse smaakampe, som forøvrig bidrog meget til at bevare den krigerske aand i hæren, blev ført mer ut fra fredsskolens pligtfølelse end ut fra en bestemt plan. Man maatte ikke la motstanderen faa ro. De senere — saakaldte «rolige fronter» hadde endnu ikke dannet sig. Og endnu mindre merket man noget til den avslappelse og likegyldighet hos soldatene som skyttergravskrigen senere førte med sig. Med stillingskrigen fulgte i det lange løp en viss ensformighet, som kunde føre til at begge parter stiltiende sluttet en slags «borgfred». «Gjør ikke mig noget, saa skal visst ikke jeg skade dig», var en følelse som kunde komme op eftersom krigstrætheten begyndte at faa indpas, da krigen hadde varet nogen aar.

De talrike kampe som i begyndelsen av stillingskrigen førtes over hele fronten, kunde dog av og til faa en alvorligere karakter. De begyndte i det smaa som saa mangen en lokalkamp, men antok litt efter litt større dimensioner. Grunden kunde være forskjellig, men vel helst den at det sted hvor kampen førtes, hadde en saa stor betydning for hele fronten at man var ængstelig for at tape det og derfor litt efter litt sendte tropper dit hen.

Ved Soissons antok kampen i begyndelsen av aaret 1915 et større omfang. Et gjennembrud her av franskmændene, som de ogsaa forsøkte, vilde kunne faa store strategiske følger. Det vilde føre dem direkte ind i ryggen paa tyskernes stilling og derved true deres forbindelser. Efterat den engelske armé i oktober 1914 var flyttet over til Flandern, førte general Maunoury kommandoen over de franske tropper i dette avsnit ved Soissons. I december 1914 og i begyndelsen av januar 1915 hadde Maunoury søgt at trænge frem nord for Soissons mot Laon. Lykkedes det, vilde tyskerne maatte gaa tilbake paa en stor strækning av den herværende front. Maunoury var

ved siden av Foch vel den mest energiske av de franske arméførere.

Fra de første januardage laa tyskernes front nord for Aisne under ild av det franske artilleri. Ogsaa minekrigen blev anvendt. Den regnfulde nat til den 8. januar valgte Maunoury til storm. Kort før daggry sprang minerne, og stormtroppene gik frem. Tyskerne maatte under forbitret motstand vike tilbake fra de forreste grave. General Kluck bestemte sig da til motstøt for derved at bryte den truende fare for gjennembrud. Keiseren indtraf paa slagmarken.

Den 12. januar begyndte motstøtet. Slaget endte to dage senere. Tyskerne hadde da i dette avsnit faat renset den nordre bred av Aisne for franskmændene, som kun ved Soissons holdt en liten strækning besat nord for elven. Franskmændene hadde tapt en udmerket utgangsstilling for angrep mot den tyske front.

11 dage senere, den 25. januar, gik tyskerne til angrep længer øst for Soissons, ved Craonne. Her hadde 5. franske armé, Franchet d'Espérey, besat nord for Aisne en høide som laa saa nær ind paa tyskernes vigtige holdepunkt, Chemin des Dames, at tyskerne vilde drive franskmændene tilbake. Efter flere timers artilleri og mineild gik tyskerne, to sachsiske divisioner, frem til angrep. Efter to dages kamp var franskmændene drevet tilbake ogsaa her.

Disse kampe ved Soissons og Craonne fik dog ingen strategisk betydning. De blev som de mange andre kampe paa denne tid paa vestfronten kun et led i stillingskrigen, som gik sin gang dag efter dag.

En forandring heri indtraf først midt i februar maaned. Franskmændene gik da til et stort angrep i Champagne, vest for Argonnerne. De vilde støte frem nordover og tvinge tyskerne tilbake ikke alene her, men ogsaa i Argonnerne, i hvis skogklædte fjeldterræng det

var vanskelig at gaa til et direkte angrep. Lykkedes franskmændenes angrep i Champagne, vilde det ogsaa true tyskernes vigtige forbindelser bak fronten over Mézières og Sedan og derved tillike hele deres stilling paa vestfronten, først og fremst ved Aisne og Somme.

4. franske armé under general Langle de Cary gik til angrep og støtte paa den nyorganiserte 3. tyske armé, som talte tre reservekorps og et armékorps. Franskmændene hadde allerede i længere tid, fra midt i november maaned 1914, ved sappeangrep arbeidet sig frem mot den tyske stilling. De hadde bak sig et godt støttepunkt i Chalons, midtpunktet for Østfrankrikes store jernbanelinjer og tillike en udmerket samle- og leirplads for de troppemasser og ammunitionsmængder som maatte stilles beredt for det store angrep.

Selve angrepet blev ført over en front av ca. 18 km. Det støttet sig i øst til elven Aisne. Egnen her kaldes «Champagne pouilleuse», en av Frankrikes fattigste og mest ufrugtbare landstrækninger, som ikke har noget tilfælles med det øvrige Champagne, det frugtbare vindistrikt. Terrænget hvor slaget førtes, var opfyldt av naaleskog og slukter, og derved godt egnet til at sætte ind store masser artilleri og stille op stormkolonnerne.

Langle de Cary fik til disposition for angrepet fire armékorps foruten kolonialkorpset, alle prøvede tropper. Feltartilleriet blev forsterket med et stort antal tungt skyts.

Slaget begyndte midt i februar og varte noget over en maaned. Det er kaldt vinterslaget i Champagne eller ogsaa det første Champagneslag til forskjel for kampene i dette terræng senere ut paa aaret 1915. Under slaget fik begge parter forsterkninger fra andre dele av fronten. Kampen blev ført med stor energi. Artilleriilden naadde en styrke som aldrig tidligere. Den øket til «trommeild», som skulde gjøre det mulig for infanteriet at ta i besiddelse de sønderskutte stil-

linger uten kamp. Trommeilden blev anvendt med en heftighet som krævet store ammunitionsmasser. Den arbeidet dog endnu ikke med den planmæssighet som var nødvendig for at ødelægge alt liv i de fæstningslignende stillinger. Ilden feiet mer som uhyre hvirvelstorme over stillingene og det bakre terræng. Den ødela ikke systematisk, ikke stykke for stykke, fiendens stilling.

Det franske infanteri støtte derfor, straks det gik til angrep, paa haardnakket motstand av det tyske infanteri, som kom frem fra sine dækninger. Og istedenfor at bemægtige sig tyskernes stillinger i første fremløp, blev franskmændene straks indviklet i seige kampe. Da angrepet ikke lykkedes allerede i begyndelsen som planlagt, fik tyskerne tid til at faa frem forsterkninger, og angriperen forbrukte sin kraft uten at opnaa noget resultat.

Det franske angrep var blit ført efter det almindelige skjema for gjennembrud. En voldsom trommeild mot angrepsfronten, derpaa pludselig fremrykning av flere skytterlinjer med ganske ringe avstand mellem linjerne. Nogen hundrede meter bakenfor kom saa kompani- og bataljonkolonnerne. Angrepet krævet store ofre. Franskmændenes tap skal ha været 45 000 mand, tyskernes 33 000. Franskmændene mistet 2800 fanger, tyskerne 2300.

Joffres angrepsplan var ikke lykkedes. Han hadde dog høstet den værdifulde erfaring at angrepet maatte føres paa en betydelig bredere front og med betydelig større kampmidler om det strategiske maal skulde naaes. Den tyske vestfront stod fast og hadde vist sin styrke. Den tyske øverste hærledelse kunde med tillid til denne styrke sende tropper til østfronten, hvor russerne søkte at bryte gjennem Karpaterne, og hvor centralmagtene nogen tid senere planla et stort gjennembrud av russernes stilling i Galizien.

Efter vinterslaget i Champagne blev paa vestfronten foreløbig ikke foretat noget større angrep. Tyskerne var optat med de store kampe i øst og maatte paa vestfronten indskrænke sig til forsvaret. Joffre lot kun foreta mindre angrep paa forskjellige steder av fronten. Disse angrep hadde fremdeles den opgave at fastholde flest mulig tyske stridskræfter paa vestfronten til fordel for russernes kampe paa østfronten. Det var nu saa meget større grund til det da Joffre var blit gjort bekjendt med at flere tyske divisioner og armékorps var sendt til østfronten, og han vilde hindre at yderligere tropper blev sendt dithen. Disse mindre angrep skulde ogsaa svække den tyske vestfront og derved forberede det store angrep som saa snart det lot sig gjøre, skulde føres mot tyskerne. De blev ogsaa nu som tidligere ført over hele fronten, dog særlig i Flandern, i Argonnerne, i egnen om Verdun og i Vogeserne. Den nyreiste engelske hær begyndte at gjøre sig mer gjældende. Tyskerne kom til at erfare sandheten av den engelske krigsminister Kitcheners svar ved krigens begyndelse paa spørsmaalet om naar krigen vel vilde være til ende, at det visste han ikke; han visste kun at den for England begyndte aaret 1915.

Englænderne foretok saaledes i mars maaned et angrep paa den tyske front vest for Lille, slaget ved Neuve Chapelle, med det resultat at de paa en strækning av ca. 4 km. trængte ca. 1200 m. ind i tyskernes stilling. Længer nordpaa, ved Ypres, laa den engelske stilling som en trudsel overfor tyskerne. Disse bestemte sig derfor til et angrep mot denne stilling, som var den del av fronten hvor de engelske og franske linjer møttes. De vilde her benytte et krigsmiddel som senere skulde faa en stadig større anvendelse og bidra meget til den forbitrelse som denne krig førte med sig. Det var gas som skulde blaases ut over fiendens stilling.

Tyskerne ventet paa gunstig vind for gasangrepet som skulde indlede kampen. Den 22. april begyndte angrepet. Vinden drev gassen fra tyskernes forreste skyttergrave over mot fienden. En stor sky av grøngul klorgas kom væltende frem som ut av jorden, langsomt mot forsvarerens stilling. Den krøp langs jorden, opsøkende ethvert hul og enhver sænkning, og fyldte skyttergrave og granathul efterhvert som den drev frem. Den utbredte en panisk skræk hos forsvareren, farvede franske tropper og kanadiere. De søkte at komme ut av skyen, som ubønhørlig fulgte efter.

Tyskerne gik til storm og kastet fienden videre tilbake. De forbundne fik reserver frem. Fra alle kanter kom forsterkninger. Særlig energisk til at møte tyskernes angrep var som altid general Foch, som fremdeles førte kommandoen over de franske tropper nord for Oise.

Kampen varte i flere dage og endte først ut i mai maaned. Det var ikke lykkedes tyskerne at komme over Yserkanalen og heller ikke at bemægtige sig Ypres. Englændernes basis for angrepet mot tyskernes høire fløi, deres bastion ved Ypres, var dog trykket noget tilbake. Den laa nu med sit ytterste fremspring kun 5 km. øst for Ypres mot tidligere 10 km. Tyskernes stilling her i Flandern var derved ialfald foreløbig ikke længer truet av englænderne.

Allerede i begyndelsen av 1915 hadde man i Frankrike faat vite at tyskerne var beskjæftiget med fremstilling av kampgas. Natten til den 14. april hadde en tysk jæger, som var tat til fange i egnen om Ypres, røbet tyskernes forestaaende angrep med gas. Men franskmændene og englænderne hadde ikke tat tilstrækkelig hensyn hertil, saa at angrepet den 22. april kom overraskende.

Efter franskmændenes mening vilde tyskerne ha

trængt gjennem til Dunkerque, hvis tyske reserver hadde været tilstede.

Endnu mens kampen ved Ypres stod paa, gik franskmændene og englænderne til angrep vest for Lille, mellem elven Scarpe i syd og elven Lys i nord. Et gjennembrud her vilde kunne føre ikke alene til at Lille blev gjenerobret, men ogsaa til at ententens tropper kunde trænge frem gjennem Scheldedalen ind i Belgien. Og utsigten til at dette skulde lykkes, syntes nu saa meget større, da store tyske stridskræfter, større end nogensinde, var bundet til kamp mot Rusland.

Artilleriilden begyndte de første dage i mai og øket stadig. Ut paa morgenen søndagen den 9. mai steg den til en trommeild av hittil ukjendt styrke. Henimot 11 tiden om formiddagen sprang angriperens miner paa talrike steder. Og nu brøt infanteriet frem til det avgjørende angrep paa tyskernes stillinger.

Franskmændenes artilleriild hadde løst sin opgave. Planmæssig, stykke for stykke, hadde den skudt sammen de tyske skyttergraver. Disse var i den grad ødelagt at paa sine steder maatte al trafik om dagen foregaa ved krypning. Da det franske infanteri gik til angrep, mødte det derfor liten motstand og trængte paa flere steder, særlig ved Lorettokapellet, nogen km. nord for Arras, ind i de tyske stillinger.

Foch vilde den næste dag fortsætte angrepet og tiltvinge sig gjennembruddet. Men det var for sent. Tyskerne hadde faat forsterkninger frem, og slaget, ofte kaldet Lorettoslaget, fik ikke større følger.

Længer mot nord hadde englænderne ikke opnaaet noget resultat av sit angrep like nord for la Bassé. Kitcheners unge armé viste sig endnu ikke jevnbyrdig med de tyske tropper.

Kampene her nordpaa varte til ut paa sommeren. Tyskerne var paa sine steder trykket noget tilbake,

men hadde ellers hævdet sine stillinger uten at trække nogen tropper bort fra østfronten, hvor store avgjørende kampe blev utkjæmpet. Det franske kavalerikorps som hadde staat færdig til at utnytte seiren, blev ikke anvendt. Det fandt ingen anledning til at følge arméchefens anvisning, hvorefter det het: «Det kommer an paa at angripe i forsterket galop. Kavaleriets tid til fods er forbi».

Østfronten 1915.

Russernes anden store offensiv var endt med slagene ved Lodz og Limanova. Forsøket paa at bryte gjennem centrum av den tyske og østerrik-ungarske front var glippet. I Polen og Galizien var fronten stivnet til i stillingskamp. Men russernes angrepskraft var endnu ikke uttømt. Og storfyrst Nikolai var heller ikke den feltherre som vilde stanse med halvt fuldført arbeide. Hans vilje var ikke let at bøie. Efter den mislykkede offensiv mot Schlesien vekslet han hurtig og energisk sit maal. Han besluttet sig til et nyt angrep, det tredje i rækken, men forandret atter retningen for angrepet. Ungarn blev denne gang maalet. I løpet av december maaned blev sterke dele av den russiske hær ført tilbake fra Polen til Galizien. Tre russiske arméer blev ført frem til angrep mot Karpaternes mægtige, beskyttende vold. De støtte frem mot to østerrik-ungarske arméer, som begge forsvarte fjeldets nordskraaning.

Kampen var høist ulike. De russiske stridskræfter som gik til angrep, hadde ved nytaarstid 1914—15 en styrke av ca. 500 000 mand, mer end den dobbelte av østerrikernes. Begge motstandere blev forsterket, og senere hen blev forholdet noget bedre for østerrikerne.

Mange tusener av dem som kjæmpet paa østerrikernes side, hadde sine hjem i de omraader som var

besat av russerne. Bak russernes linjer visste de at kone og barn og alt hvad de eiet, var at søke. Ved flyveblad, ved russiske fanger og overløpere fik de vite at russerne lot enhver soldat vende hjem til sit og sine bak den russiske front, naar han kun gav sig til fange. Blandt de scheckiske regimenter het det at russerne kom som befriere, som beskyttere av alle slaver, som bror og ven.

Stillingen for østerrikerne blev saa meget vanskeligere som kampen ogsaa ellers blev ført under forhold, hvor det skulde særdeles meget til for at holde ut. Kulden krævet daglig store ofre. Og fristende var det for mange at søke at unddra sig de svære lidelser og savn og farer, ialfald indtil den haarde vinter var forbi.

Russerne søkte særlig at bryte frem gjennem Duklapasset, den nærmeste vei til Budapest. Brøt de gjennem her, vilde det være let at trænge de østerrik-ungarske stridskræfter, som stod mere østlig, bort fra Østerrik-Ungarns vitale dele. Overfor russernes store styrker kunde østerrikerne ikke i længden holde sig ved et rent passivt forsvar. Dette maatte føre til at russerne med sin overmagt vilde støte gjennem de tynde linjer. Ved aarsskiftet begyndte ogsaa russerne at stige over Karpaternes høider og pas ned i de ungarske sletter.

De østerrik-ungarske stridskræfter i Karpaterne fik dog forsterkninger sendt fra andre dele av centralmagtenes fronter. Fra Balkanfronten blev sendt tropper. Fra Polen og fra Vestgalizien blev sendt alle de østerrik-ungarske avdelinger som paa nogen maate kunde undværes. Ogsaa tre tyske divisioner blev sendt til hjælp.

Conrad bad i sin nød atter om hjælp fra Tyskland. Han foreslog, og fik heri god støtte av Hindenburg og Ludendorff, en ny tysk og østerriksk offensiv samtidig mot den russiske nord- og sydfløi.

Mellem Falkenhayn og ledelsen paa østfronten, Hindenburg—Ludendorff og Conrad, var nu som ellers opfatningen av de maal som skulde stilles under krigen og de midler som skulde anvendes paa de forskjellige fronter sterkt divergerende. Falkenhayn uttalte sig skarpt mot det vidt utbredte slagord: «Krigen maa vindes i øst.» Han mente det var en stor feiltagelse at tro at vestmagtene vilde gi efter fordi Rusland blev slaat. Derfor holdt han fast ved den mening at anvende mindst mulig stridskræfter i øst.

Falkenhayn var ikke feltherren med høitflyvende planer. Han vilde holde igjen paa vestfronten. Og han trodde ikke paa muligheten av helt at nedkjæmpe Rusland. Avstandene var for store og arméene for talrike. Han vilde kun forebygge Østerrik-Ungarns sammenbrud, men ellers undgaa ethvert vovespil. Ledelsen vilde han beholde fast i haanden. I nødsfald vilde han hurtig kunne avbryte et paabegyndt foretagende, hvis stillingen paa et andet sted blev truende. Derfor er han ogsaa kaldt halvhetens repræsentant. De midler som nu stilledes til raadighet var heller ikke tilstrækkelige til at opnaa store resultater.

I anden halvdel av januar 1915 gik østerrikerne til angrep i Karpaterne. Angrepsgruppens kjerne dannet den saakaldte tyske sydarmé under Linsingen, som var underlagt den østerrikske overkommando. Angrepet førte ikke frem. Et motstøt av russerne blev vist tilbake, og midt i februar var det atter stilstand her paa Karpaterfronten. Galizien blev i russernes haand. Men paa den ytterste fløi lykkedes det østerrikerne at trænge russerne ut av Bukowina. I meterdyp sne blev Østkarpaterne overskredet. Russerne blev hurtig kastet tilbake fra stilling til stilling, og midt i februar var den vigtige by, Czernowitz atter i østerrikernes hænder.

Samtidig med operationene i syd mot russernes venstre fløi i Karpaterne gik tyskerne til angrep i nord mot den høire fløi, mot 10. russiske armé, som var trængt ind i Østprøisen.

Hindenburg som hadde faat forsterkning av et korps fra vestfronten og tre nyopsatte korps, vilde selv lede angrepet med Lundendorff som stabschef. Det skulde utføres av 8. tyske armé under general Otto v. Below og den nyopsatte 10. tyske armé under general Eichhorn.

Russerne blev helt overrasket. De hadde anset sig for tilstrækkelig sikret bak sine befæstninger, rikelig utstyrt med artilleri og overalt forsynt med pigtraadhindere.

Hindenburgs plan gik ut paa at rette et angrep mot fiendens fløier og fastholde ham i centrum, et nyt Tannenberg, nordfra Eichhorns armé, sydfra Belows armé. De dypt tilsnedde veier og den skarpe frost med iskold østenstorm vanskeliggjorde i høi grad tyskernes fremrykning. Deres angrep begyndte den 7. februar. Den 15. februar hadde Hindenburg fuldt ut opnaadd sin hensigt. Russerne blev under forbitrede kampe fra stilling til stilling drevet sammen med størstedelen av sin styrke ind i den vidstrakte, tilsnedde Augustovskogen, som laa mellem Lyck og Grodno. Tøveiret som hadde avløst kulden, gjorde det endnu vanskeligere for russerne at komme bort fra det sumpige skogterræng, selv om det ogsaa opholdt forfølgelsen.

Omtrent hele den russiske armé blev ødelagt. Tyskerne tok 110 000 fanger, 300 stykker skyts og et væld ig bytte av materiel.

Østprøisen var atter befriet. Den strategiske virkning av den glimrende seier blev dog ringe, som det snart skulde vise sig. Vinterslaget ved De Masuriske Sjøer kunde ikke utnyttes til en stor offensiv. Dertil var midlene for smaa. Det blev en taktisk seier, særlig av stor moralsk betydning. Kun en episode.

Den tyske og østerrik-ungarske dobbeltoffensiv magtet dog ikke at lamme russernes angrepsvilje. De raadet over for store kræfter. De fortsatte med angrepene baade mot Østprøisen og mot Karpaterne, de sterke støttepunkter for centralmagtenes østfront.

I nord gik russerne atter til angrep faa uker efter vinterslaget ved De Masuriske Sjøer. De gik frem med stor styrke mot tyskernes mest ømfindtlige sted, det østprøisiske fremspring nord for Warschau. Tyskerne hævdet dog sine stillinger paa polsk grund.

I syd holdt russernes tryk paa Karpaterne sig uformindsket, økedes endog. Begge motstandere sendte nye stridskræfter hit ned. En østerrik-ungarsk armé, blev med jernbanen transportert fra russisk Polen til Kapaterne. Den østerrik-ungarske hærledelse vilde i Karpaterne ikke alene forsvare sig mot russerne, men ogsaa herfra støte frem for at undsætte Przemysl.

Den 25. februar begyndte angrepet. Flere bak hverandre anlagte russiske stillinger blev tat, men til gjennembrud kom det ikke. Og allerede i den første uke av mars var støtkraften utbrukt. Kampen gik paa ny over til stillingskrigen.

Przemysl kunde ikke mer reddes. Et sidste forsøk av besætningen, den 19. mars, paa at gjennembryte russernes cerneringsring østover, blev avslaat.

Den 22. mars 1915 overgav fæstningen sig. Et tungt slag for Østerrik-Ungarn. Det var lykkedes besætningen at sprænge verkene, ødelægge den største del av skytset og ammunitionen. Ca. 40 000 mand blev tat til fange. Fæstningen hadde under sin kommandant, general Kusmanek, været til stor nytte for den østerrik-ungarske hærledelse. Under den første beleiring i september og oktober 1914 hadde den holdt stand overfor en russisk armé, som i de første uker av oktober dyrt hadde maattet betale sine gjentagne voldsomme angrep. Efter den anden indeslutning, fra begyndelsen av november, hadde fæstningen i næsten

fem maaneder bundet en hel russisk armé. Ved flere heldige angrep hadde den hemmet russernes bevægelsesfrihet like bak deres Karpaterfront og truet deres forbindelser.

Ved Przemysls fald fik russerne frigjort en armé paa 100 000 mand. Deres angrep paa Karpaterfronten blusset da op paa ny. De vilde støte gjennem denne front, for derved at fremtvinge en vending i krigen. De syntes ikke at ville sky noget offer for at komme gjennem Karpaterne og ned til det ungarske sletteland.

Den 20. mars hadde russerne allerede begyndt et nyt stort angrep mot Karpaterne. Litt efter litt utvidet det sig over hele Karpaterfronten og varte til midt i april maaned, med korte avbrytelser. Ved fortsatte masseangrep, dag som nat, søkte russerne at bryte gjennem den seigt forsvarte Karpaterfront. Altid nye masser blev ført frem for at gjennembryte pigtraadhinderne og storme de fiendtlige skyttergraver. Frontalangrep, hensynsløs stormen frem, men ogsaa forsøk paa at rulle op fiendens stillinger ved flankeangrep.

Det var en svær paakjending paa de østerrik-ungarske tropper som i haardnakket kamp søkte at hindre et gjennembrud. Men nye fiendtlige masser støtte altid frem. Stillingen blev yderst kritisk. Spændingen øket fra dag til dag. Russerne kom op paa Karpaterkammen, og det saa endog ut til at de skulde kaste forsvareren tilbake fra sydskraaningen av Karpaterne. Og Uzsokpasset, den vigtige nedgang til Ungarn var alvorlig truet med at bli tat.

Skulde det lykkes russerne at bryte gjennem Karpaterfronten, kunde dette for Donaumonarkiet betyde avgjørelsen av krigen. Ogsaa stillingen paa Balkan vilde bli sterkt præget derav og efter al sandsynlighet bli avgjort efter Ruslands ønske. Den østerrikske hærledelse i Teschen oplevet tunge, sorgfulde uker, som general Cramon, den tyske befuldmægtigede

i det østerrik-ungarske hovedkvarter, beretter om. Fra fronten kom egentlig kun daarlige efterretninger. Naar en officer blev kaldt til telefonen for at motta en melding, opstod hos alle det ængstelige spørsmaal: hvad vil han nu bringe for nye sorger, eller kanske endelig en gang noget godt? En uhyre spænding laa i luften. Tanken vendte altid fra arbeidet til Karpaterfronten. Man tænkte og talte ikke om andre ting. Og til alt dette kom endnu bekymringen for at Italien og Rumænien skulde gripe ind i krigen. Frygten for Karpaterfronten blev det samme som frygten for krigens utfald, for fædrelandets skjæbne.

Jo større faren blev, desto sterkere blev kravet paa understøttelse av tyske tropper. Østerrik-Ungarn hadde høsten 1914 reddet prøisisk Schlesien mente østerrikerne. Nu maatte Tyskland redde Ungarn. Marneslaget var ikke Østerrik-Ungarn skyld i. Og østfronten maatte ikke vedvarende bli den øverste hærledelses stedbarn.

Faren blev saa stor at man maatte træffe forberedelser til at møte et gjennembrud ved motstøt. Den tyske øverste hærledelse stillet for dette øiemed til dispoposition et korps paa tre infanteridivisioner under kommando av general Marwitz, den kjendte kavalerigeneral fra Marnefelttoget. Sammen med et østerrik-ungarsk korps gik korpset til motstøt i begyndelsen av april, i paaskedagene. Under svære kampe kastet de russerne tilbake. Ogsaa paa andre steder av fronten blev russernes angrep avslaat, tildels blev de ogsaa kastet tilbake i motstøt.

Litt efter litt lammedes russernes angrep. Deres sidste store forsøk paa gjennembrud var mislykket. «Karpaterslaget» — en av de blodigste episoder under verdenskrigen — var til ende. Russernes tap var saa store at de endog opgis til 500 000 mand i tiden fra november 1914 til april 1915 under kampene i Kar-

paterne. Ogsaa de russiske troppers indre holdning hadde lidt meget.

Et viktig avsnit av krigen var slut. Tyskland og Østerrik-Ungarn var reddet for russerfaren. Over de vidtstrakte slagmarker mellem Østprøisen og Galizien faldt ro. Storfyrst Nikolais stort anlagte offensiv hadde fundet sin avslutning. Alle hans planer var glippet. Den russiske «dampveivalse» var bragt til at stanse. Først hadde den væltet frem mot østfrontens fløier, derpaa mot dens centrum, tilslut atter mot dens fløier. Den var blit møtt med en uavbrudt kjede av operationer. En stadig vekslen av angrep og forsvar. Tapene hadde været enorme, særlig for Rusland, men forholdsvis endnu mer for Østerrik-Ungarn. Centralmagtene gik dog med øket selvfølelse og tillid til fremtiden ut av disse kampe.

Centralmagtenes store angrep paa østfronten 1915.

Efterat ententen i begyndelsen av 1915 hadde løpet storm paa centralmagtenes stillinger paa øst- og vestfronten var overalt indtraadt ro i slutten av mars maaned. Efter de store kampe og anstrengelser fulgte en utmattelse som krævet hvile for troppene.

Krigen hadde varet snart ¾ aar. Og uvisst var det naar den vilde slutte. Ialfald vilde dens varighet bli langt større end man før krigen hadde tænkt sig. Ententens overlegenhet paa mennesker og materiel gjorde sig mer og mer gjældende. Rusland hadde allerede kastet sine masser frem mot Tyskland og Østerrik-Ungarn. Og England, det mægtige verdensrike med nærsagt ubegrænsede hjælpemidler, stillet til raadighet mennesker og materiel i stadig større utstrækning.

Centralmagtene raadet ikke paa langt nær over de midler som ententen. De arméer hvormed de hadde begyndt krigen, hadde allerede lidt store tap. Endnu magtet de at bringe nye, vel utrustede arméer frem til krigsskuepladsen. Men hjælpekildene var trods alt ikke større, ialfald sammenlignet med ententens, end at det spørsmaal før eller senere maatte melde sig, hvor lang tid centralmagtene kunde holde ut. Ham-

ret ententens tropper uopholdelig løs paa de vidstrakte tyske og østerrik-ungarske fronter, saa maatte en dag deres motstand bryte sammen. Centralmagtene kunde ikke i det lange løp føre en utmattelseskrig. De maatte søke en avgjørelse. Paa vestfront eller østfront. De maatte søke at rive istykker det net som stadig trak sig fastere sammen om Tyskland og Østerrik-Ungarn. Og dette maatte de forsøke i tide, saa længe de endnu hadde kræfter til det.

Kun ved angrep og seier kunde centralmagtene bringe en avgjørelse paa krigen. De maatte nedkjæmpe fienden i øst og vest, efter hverandre.

En offensiv i vest — dertil manglet centralmagtene efter Falkenhayns mening de nødvendige stridskræfter. I vest var efter bevægelseskrigen fulgt en kort phase av feltmæssig stillingskrig. Derpaa hadde hurtig dannet sig den langt stabilere form av den rene fæstningskrig. Begge motstandere var forsvundet i jorden. Flankeoperationer var ikke længer mulig. En tilbakevenden til operationer vilde — naar bortsees fra en frivillig tilbakegang — alene være mulig hvis det lykkedes at bringe den fiendtlige front til at vakle og derpaa falde fra hverandre. Men denne stod allerede «fastmuret i jorden». Mellem Nordsjøen og Schweiz var en kjæmpestor grænsefæstning. Den tyske felthær manglet de nødvendige tekniske hjælpemidler til at angripe den. Den manglet ogsaa de nødvendige tropper dertil.

Fler og fler tropper var allerede blit trukket over til østfronten. Og ikke var det mulig atter at frigjøre dem og føre dem tilbake. Det kunde let ha ført til sammenbrud i øst. Tilbake blev altsaa kun et angrep paa Rusland, paa østfronten.

Her var forholdene anderledes end paa vestfronten. Ogsaa her var vistnok skyttergravskrig, men i feltmæssige former. Teknikken, fremforalt forsva-

rets artilleristiske styrke, gjorde sig paa østfronten ikke paa langt nær gjældende i det omfang som paa vestfronten, hvor ententen ved hjælp av verdensindustrien raadet over nærsagt ubegrænsede hjælpemidler. Fronten i øst var ialfald endnu ikke vokset sammen til et fast hele uten mellemrum. Her frembød sig flere steder som angrepspunkt en flanke uten støtte.

Et angrep i øst var ogsaa nødvendig av hensyn til Østerrik-Ungarn, hvis motstandskraft overfor russernes angrep hadde vist sig at gi mer og mer efter. Østerrik-Ungarn blev ogsaa truet ved faren for Italiens nær forestaaende indtræden i krigen. Og et spørsmaal var det hvorledes den østerrik-ungarske hær vilde kunne hævde sig overfor den nye motstander, en av Europas stormagter. Det øieblik kunde maaske meget snart indtræffe da monarkiet brøt helt sammen under det dobbelte angrep av Rusland i øst, Italien i syd. Og den tyske understøttelse nyttet da maaske ikke mer. Denne fare kunde alene forebygges ved et angrep som kom fienden i forkjøpet.

Et angrep paa Rusland syntes ogsaa paakrævet av hensyn til stillingen paa Balkanhalvøen. Efterat Tyrkiet høsten 1914 hadde sluttet sig til centralmagtene, holdt de forbindelsen lukket gjennem Dardanellerne til Rusland. Dette rike blev derved isoleret og forhindret i at faa den hjælp av sine forbundne som kunde ha gjort den russiske hær til en ganske anderledes stor fare for centralmagtene end nu, da den begyndte at mangle den tilstrækkelige tilgang paa tekniske hjælpemidler.

Allerede i begyndelsen av aaret 1915 tydet sikre tegn paa at Konstantinopel vilde bli angrepet. Denne kamp vilde tyrkerne maatte utkjæmpe i det væsentlige alene. Centralmagtene vilde være forhindret fra at sende dem tilstrækkelig hjælp. Det fiendtlige Serbien og det uvenlige Rumænien stillet sig iveien. Men vilde Tyrkiet med sine forholdsvis smaa midler i

længden kunne motstaa det angrep som den franske og engelske flaate allerede hadde begyndt i slutten av februar 1915 med beskytning av Dardanellernes befæstninger og batterier og som visselig vilde bli utvidet, om det skulde vise sig nødvendig? Vilde ikke ententen atter rive op Dardanellernes lukkede dør og befri Rusland for dets isolerte stilling? Men hvad vilde ikke dette bety ogsaa for hele stillingen paa Balkan? Tyrkiets motstandskraft lammet. Balkanstatene helt avhængig av ententen og uten tvil tvunget til nøitralitet eller til deltagelse i krigen paa ententens side. Mot Østerrik-Ungarn opstod da en ny kampfront.

For at møte denne fare hadde Falkenhayn allerede fra høsten 1914 hat den tanke at besætte Serbien som hittil hadde vist tilbake alle angrep av østerrikerne. Over Bulgarien, som viste en sterk tilbøielighet til forbund med centralmagtene, vilde han da kunne søke direkte forbindelse med Konstantinopel.

Falkenhayn maatte dog vente med denne plan. Bulgarien vilde endnu ikke beslutte sig til at gaa med. Og den østerrik-ungarske hærledelse kunde endnu ikke gi planen sin tilslutning av hensyn til stillingen overfor Italien, som mer og mer truet med at delta i krigen. For øieblikket gjaldt det at løse den vigtige og mer nærliggende opgave at hjælpe Østerrik-Ungarn direkte mot Rusland. Et angrep paa Rusland kunde forhaabentlig ogsaa komme Tyrkiet inddirekte til nytte.

Russerne hadde i de sidste kampe lidt saa store tap av førere, folk, vaaben og materiel at deres motstandskraft maatte være svækket. Stadig hadde de ført nye stridskræfter ind i ilden, og det store forbruk hadde de ikke længer kunnet helt erstatte. Det visste centralmagtene, da russernes traadløse telegrammer tydelig fortalte dem om vanskelighetene ved at erstatte tapene.

Naturlig var det at rette støtet mot russernes Karpaterfront. Der hadde de hat størst tap, og forholdene der var forholdsvis gunstige for et gjennembrud. Med stor fordel vilde støtet kunne rettes fra Bukowina, da centralmagtene her let kunde opnaa en omfatning av russernes front. Men de bakre forbindelser la for store vanskeligheter iveien for et angrep her. Et frontalt gjennembrud fra Karpaterne nord for Dnjester vilde ha støt paa store terrænghindringer. Gunstigst syntes derfor et angrep mot russernes smale vestflanke i terrænget ved Dunajez mellem Weichsel og Karpaterne. Blev russerne holdt fast paa den nordre front vest for Warschau og Ivangorod, saa vilde centralmagtene efter at ha renset Galizien for russerne kunne gaa frem mellem Bug og Weichsel for at omklamre russernes sydflanke og avskjære dem retrætten ind i Rusland hvis de ikke hurtig rømmet Polen øst for Weichsel.

Centralmagtene valgte denne plan.

Helt uavhængig av hverandre hadde den østerrikungarske hærledelse — Conrad — og den tyske — Falkenhayn — kommet til det resultat at et angrep skulde finde sted ved Gorlice—Tarnow.

Conrad hadde allerede tidlig bedt om tysk hjælp av en division til forsvar eller større stridskræfter til angrep mot flanke og forbindelser av russerne fra fronten Gorlice—Tarnow. Et angrep her vilde ha stor utsigt til at avskjære russernes forbindelser med Karpaterfronten — mente Conrad.

I Falkenhayns svar nogen dage senere, den 4. april 1915, het det at han i længere tid hadde beskjæftiget sig med spørsmaalet om et kraftig fremstøt fra egnen Gorlice i østlig retning. Han tænkte paa at stille fire korps til raadighet, altsaa en langt større styrke end Conrad hadde bedt om.

Cramon skriver: «Der gis i hver situation kun nogen faa virkelig gangbare løsninger, ved østfron-

ten bød sig vaaren 1915 egentlig kun denne ene. Den blev ikke fundet som de vises sten av en eneste, men paatrængte sig alle dem som, underrettet om forholdene hos ven og fiende, søkte efter en utvei av Karpaterslagets blindgate. Conrad var den første som nævnte Gorlice, Falkenhayn gjorde av Gorlice den store offensiv. Den som har glæde av det, kan nu utregne paa Heller og Pfennig hvor stor andel den ene har i forhold til den anden.»

Efterat beslutningen om gjennembrud ved Gorlice—Tarnow var fattet, vilde dog centralmagtene først foreta et angrep i nord for derved at bortlede russernes opmerksomhet fra det egentlige angrepssted og faa dem til at disponere tropper nordover. En snau uke før gjennembruddet begyndte de et angrep ind i Kurland av en større kavaleristyrke, understøttet av infanteri. Dette angrep blev rettet mot russernes høire flanke, et meget ømfindtlig sted, da ogsaa vigtige jernbanelinjer derved truedes. Schaulen blev tat, likesaa Libau uten kamp. Tysk rytteri naadde frem helt foran Mitau. Russerne kastet sterke stridskræfter imot tyskerne. Disse maatte ogsaa faa forsterkninger, for at hævde det ny-besatte landomraade, og kampene her varte indtil sommeren.

Allerede i slutten av april og de første dage av mai var centralmagtenes hensigt opnaadd, at bortlede russernes opmerksomhet fra sydfronten, hvor forberedelsene for gjennembruddet ved Gorlice-Tarnow hadde fundet sted.

Støtgruppen blev her dannet av den nyopsatte 11. armé under Mackensens kommando — fem korps, hvorav et østerrik-ungarsk, og en ungarsk kavaleridivision — og av den østerrik-ungarske 4. armé, under erkehertug Joseph Ferdinand. Den fælles overbefaling førte general Mackensen med oberst Seeckt som stabschef.

Valget av Mackensen som chef for støtgruppen

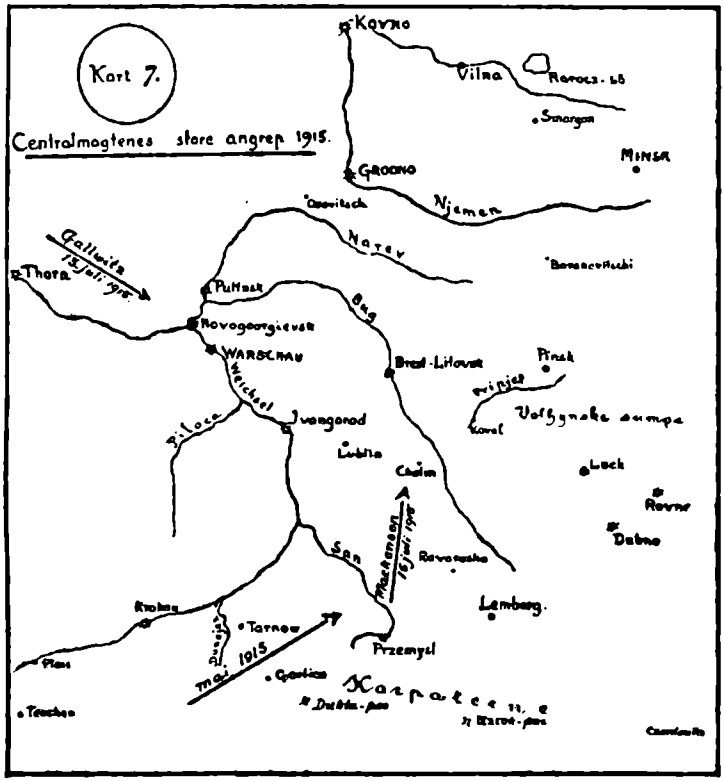

var helt igjennem heldig. Ikke alene var han en fremragende general, men tillike som skapt for under de daværende forhold at tjene to herrer. Han hørte til de mennesker som alle sætter pris paa, i hvis mund ogsaa et nei lyder venligere end hos andre et ja. Hans elegante, ungdommelige utseende, hans elskværdige, men bestemte optræden, hans forstaaelsesfulde opfatning av andre folks egenheter gjorde at han i Wien vandt alle hjerter med en gang. Ingen tysk fører kunde komme op mot ham i dette. Hindenburg var for sydtyskerne for alvorlig og respektindgydende, Falkenhayn for urolig og voldsom, Ludendorff for kantet og haard.

Overraskelsen lykkedes. Natten til den 2. mai hadde infanteriet arbeidet sig frem mot stormstillingene. Artilleri- og mineilden begyndte den 2. mai kl. 6 om morgenen. Fire timer senere gik infanteriet til storm mot russernes sterke stillinger, utbygget og forsterket som de hadde været i maaneder. Den ene stilling bak den anden med pigtraadhindringer foran sig. De russiske befæstninger og de russiske tropper, 3. russiske armé, Dimitrieff, kunde ikke motstaa den voldsomme beskytning av artilleriet og det kraftige angrep av infanteriet. Allerede om eftermiddagen den 2. mai var 11. armés angrepstropper brutt gjennem russernes tre linjer og i fuld fremrykning over Gorlice og det omliggende terræng. De derværende petroleumskilder var kommet i brand, og en stor, sortblaa sky væltet over slagmarken, synbar langt utover. Ogsaa 4. østerrik-ungarske armés gjennembrud lykkedes, om end med store tap, særlig for de tyrolske keiserjægere.

Russerne maatte tilbake; ikke alene Dimitrieffs armé, men ogsaa Brussiloffs som stod mer østlig, var truet i flanke og ryg. Storfyrst Nikolai viste sig paa ny som feltherre og leder med stor handlekraft og hurtig, fast beslutsomhet. Han forstod straks farens størrelse. Karpaterne, hvorom kampen saa længe var blit ført, med store ofre, lot han rømme forinden en katastrofe kunde indtræde. Og forsterkninger førte han resolut frem fra andre dele av fronten for at støtte kampen og retrætten. Ogsaa tropper som han hadde samlet ved Odessa, 150 000 mand, til angrep paa Konstantinopel, lot han hurtigst føre frem til Galizien.

Mackensen rykket videre frem, og arméene til høire, Boroevic, Böhm-Ermolli, senere ogsaa Linsingen og Pflanzer-Baltin, sluttet sig til angrepet. Ut til venstre fulgte ogsaa Dankls armé. Alt gik fremover for at følge den vikende fiende gjennem Karpaterne og Galizien og den polske slette, helt op til elven Pilica.

I faa kampdage var offensivens første maal naadd og faren for Ungarn overvundet. Støtet ved Gorlice-Tarnow blev utgangspunktet for en hel omkalfatring av stillingen i Galizien. Og hvad betydde ikke Gorlice for de østerrik-ungarske stridskræfter efter den dype depression under Karpaterslaget. Det var befrielsen for et uutholdelig tryk, det var opvaagnen til tillid og haab. Keiser Wilhelms første reise til Teschen, det østerrik-ungarske hovedkvarter, foregik under det umiddelbare indtryk av Gorliceslaget. Han blev mottat med jublende hilsningsrop av befolkningen, med musik og faner under en sommerlig straalende himmel. Den østerrikske nationalhymne og «Deutschland über alles» lød ham i møte.

Allerede den 14. mai var forfølgerne naadd frem til Sanlinjen og foran fæstningen Przemysl. Gjennembrudsslaget syntes at gaa over til en stor bevægelsesoperation. Støttet til fæstningen Przemysl og nedre San haabet dog russerne ved hjælp av de tililende forsterkninger at kunne byde forfølgerne motstand. I anden halvdel av mai blev ogsaa den tyske og østerrikske fremmarsj langsommere. Ødelæggelsen av broer og jernbanelinjer beredte vanskeligheter med at faa frem mat, ammunition og hvad troppene ellers trængte. Foran russernes nye, omhyggelig forberedte stillinger ved San stanset støtet foreløbig op. Længer mot øst hadde russerne endog begyndt en offensiv og vundet nogen fremgang.

Kampenergien hos centralmagtene blev ogsaa svækket — om end kun foreløbig — som følge av forholdet til Italien. Allerede i de første dage av angrepet hadde Italien erklæret trippelalliancen for opløst. Den østerrik-ungarske øverstkommanderende, erkehertug Friedrich, fik efterretning derom, da han den 4. mai vendte tilbake fra slagmarken. Enhver tvil var nu ophævet. Italiens deltagelse i krigen var nær forestaaende. Og den østerrik-ungarske hærle-

delse hadde straks fattet beslutning om at sende to korps for at dække den 460 km. lange italienske front. Beslutningen hadde været tung, da det netop gjaldt at anvende alle mulige kræfter for at opnaa et resultat overfor Rusland. Italiens krigserklæring til Østerrik-Ungarn den 24. mai skapte visstnok for centralmagtene en ny, farlig situation, hvis utvikling ingen formaadde at overse; men den førte ikke til at offensiven mot russerne blev indstillet.

Russerne hadde imidlertid faat noget pusterum. Kampen om Sanlinjen og fæstningen Przemysl varte til begyndelsen av juni maaned. Efterat tungt artilleri var indtruffet foran fæstningen den 30. mai, kunde den ikke holde sig mange dage. Dens fald avgjorde ogsaa kampen om Sanlinjen. Russernes motangrep kunde ikke hindre at angrepet gik videre østover i retning av Lemberg og Rawa Ruska, de kjendte slagmarker, hvor den østerrik-ungarske hær i krigens begyndelse hadde faat sine sværeste saar. Den sidste akt av Galiziens befrielse, kampen om Lemberg begyndte.

Russerne, som av politiske grunde ubetinget vilde holde Lemberg, satte sit sidste haab til forsvaret av den her omhyggelig utbyggede stilling. Efter et flere dages slag ved Lemberg kunde østerrikerne den 22. juni atter rykke ind i Galiziens hovedstad.

Med seiren ved Lemberg hadde centralmagtene vundet tilbake det landomraade, hvorfra den østerrik-ungarske hærledelse ved krigens begyndelse hadde indledet sin offensiv. Russerne var trængt tilbake fra Galizien, kun en liten del holdt de endnu besat. Det tryk som hadde tynget paa Ungarn, var helt ophævet. Russernes tap av døde, saarede og fanger var enormt, langt over en halv million mand. Men russernes retræt hadde trods de store tap været utført med stor dygtighet. Ikke hadde det lykkedes centralmagtene at omfatte eller indeslutte dem. Nogen

avgjørelsen av kampen var ikke opnaadd, selv ikke her paa sydfronten.

Den russiske hær hadde endnu ikke lidt et avgjørende nederlag. Det vældige rike raadet endnu over midler til at dække tapene, ialfald av menneskemateriel. Og endnu kunde den russiske ledelse stole paa sine soldaters offervillighet og seighet. Sterkt utsat var den russiske front, særlig ved dens fremsprang vestover foran Weichsel. Men denne stilling var av betydning, i et hvert fald saa længe russerne tænkte paa muligheten av at opta en ny stor offensiv som et led i ententens planer om at beseire centralmagtene. Visstnok var det paa tale at rømme Vestpolen og endog Warschau. Det krigsraad som den 27. juni traadte sammen i Brest-Litovsk under zarens forsæte, beskjæftiget sig allerede med dette spørsmaal. Storfyrst Nikolai motsatte sig dog dette med stor energi. Han tok paa sig — koldblodig som han var — det vovestykke ogsaa efter Lembergs fald at la fronten fremdeles gaa paa vestsiden av Weichsel, springende langt frem og derved sterkt utsat for angrep ind i flanke og ryg.

Centralmagtene bestemte sig for at fortsætte og utvide offensiven paa østfronten. Deres stilling var nu paa alle fronter gunstig. Paa vestfronten hadde de avslaat et angrep mellem Arras og Lille og derved faat ny tillid til styrken av forsvaret overfor englænderne og franskmændene. Og paa den italienske front hadde det vist sig at østerrikerne kunde holde stand overfor de talrike fiender.

Angrepet skulde nu føres samtidig fra nord og syd. Derved skulde russernes front ved Warschau bli bragt til at falde sammen. Maaske vilde det herunder ogsaa lykkes at hindre retrætten for de russiske arméer som stod ved Warschau.

I syd skulde hærgruppen Mackensen støte frem mellem Bug og Weichsel mot Brest-Litovsk.

I nord skulde en angrepsgruppe formeres øst for Thorn under kommando av Gallwitz og gaa frem over Narev ind i ryggen av Warschau.

Støtet sydfra mellem Bug og Weichsel maatte række haanden til støtet nordfra over Narev for at opnaa det fulde resultat. Dette krævde dog en fælles ledelse, men der var ikke nogen «øverste krigsledelse». Konferancer og overenskomster skulde træde i stedet.

I begyndelsen av mai var en del av den tyske øverste hærledelse med generalstabschefen overflyttet til det nye hovedkvarter Pless i Øvre-Schlesien. Her var ogsaa keiseren. Neppe en times reise i automobil skilte de to høieste kommandomyndigheter.

De to generalstabschefer konfererte stadig og helst alene uten straks at nedtegne de vigtigste punkter av sin samtale. Dette førte let til misforstaaelse.

Conrad og Falkenhayn var ogsaa i sig selv meget sterke motsætninger. Og deres forhold til hverandre var præget av mangel paa gjensidig sympati. Conrad rolig og behersket, Falkenhayn paagaaende ved sit temperament og ved sin, ialfald i begyndelsen, noget isolerte stilling inden den tyske armé egentlig altid i angrep for at hævde sine meninger. Ogsaa i det ytre var de helt forskjellige. Conrad liten og sirlig, næsten spinkel; i det kloke ansigt var en nervøs trækning om mundviken og det ene øienlaag. Conrad i det ytre mer en lærd end soldat og over sig et præg av sterkt aandelig arbeide. Falkenhayn — den høie og slanke, elegante skikkelse med det skarpt tilskaarne, bestemte ansigt, ren soldatertype, endnu med noget av løitnantstypen over sig.

Om hele anlægget av operationene var heller ikke Falkenhayn og Hindenburg-Ludendorff av samme mening. De to sidste talte for en mer vidtgaaende, omfattende bevægelse ind i russernes flanke og ryg over Kovno-Vilna i retning av Baranovitschi-Minsk. De ventet derav en avgjørende virkning for felttoget.

Lykkedes dette angrep, maatte russerne helt opgi Polen og gjøre et vældig sprang bakover, eller de kom i fare for at bli sammentrængt i De Volhynske Sumper. Disse kunde da bli «den russiske hærs grav», som den russiske generalstab hadde frygtet allerede før krigen.

General Falkenhayn syntes at et saa utstrakt foretagende ikke stod i det rette forhold til de kræfter som centralmagtene raadet over. Han holdt paa sin oprindelige plan om skridtvis gaaen frem med indskrænkede maal, selv om han derved bevisst renoncerte paa resultatet av store strategiske operationer. Hindenburg paakaldte keiserens avgjørelse. Keiseren sluttet sig til Falkenhayns opfatning.

Midt i juli maaned stod en mægtig tysk og østerrik-ungarsk styrke færdig til fremstøtet ind i Polen. Samtidig med de to støtgruppers fremrykning nordfra og sydfra paa østsiden av Weichsel skulde centralmagtenes øvrige styrke paa østfronten ogsaa gaa til angrep.

Gallwitz begyndte angrepet den 13. juli. Gjennembruddet av russernes stilling her i nord lykkedes likesom i sin tid ved Gorlice. Gallwitz brøt gjennem den sterkt utbyggede russiske stilling nord for Warschau, og tvang russerne til retræt. Han trængte videre frem under heftige kampe og maatte tilbakevise flere sterke russiske motstøt. Den 24. juli var det dog lykkedes ham at gaa over Narev mellem de to fæstninger Novo-Georgievsk og Pultusk.

I syd var hovedoperationen, Mackensens angrep mellem Bug og Weichsel, imidlertid begyndt den 15. juli. Angrepet her støtte paa stor motstand og store vanskeligheter. Terrænget bød paa mange hindringer for en angriper, og russerne hadde yderligere sikret sig ved talrike feltbefæstninger, og nye reserver førte de frem for at møte forsøket paa at rulle op deres front. Russernes sterke motstand og talrike motan-

grep gav allerede de første dage indtryk av at Mackensen her hadde støt paa fiendens hovedmasse. Mackensen maatte holde sine stridskræfter mest mulig samlet for at naa fremover og opgav den oprindelige plan om at la hovedstyrken av 1. østerrik-ungarske armé støte frem paa østsiden av Bug. Hans angrep blev derved mer frontalt. Utsigten til at omgaa russerne mindre.

Under haarde kampe trængte Mackensen langsomt frem indtil egnen like syd for Cholm-Lublin, omtrent i høide med Ivangorod. Hans tropper var haardt medtat efter en næsten tre maaneders bevægelseskrig, og hans høire flanke var sterkt truet. Ikke saa det ut til at han med egen hjælp skulde kunne trænge hurtig frem. Men Falkenhayn ansaa det nødvendig at bringe operationen til en hurtig avslutning, da han behøvet tropper for et nyt foretagende paa Balkan. Tyrkiet maatte faa hjælp. Falkenhayn sendte et par divisioner fra vestfronten for at faa offensiven mer i bevægelse. Han fremhævet vigtigheten av at fortsætte offensiven hurtigst mulig i den allerede begyndte retning. Hindenburg og Ludendorff stillet imidlertid paany forslag om at forsterke den nordre fløi for derved helt at ødelægge russerne ved en fremrykning mot deres forbindelser.

Den igang værende operation «kunde ikke ende anderledes end med en rent frontal tilbaketrængen av fienden i østlig retning», uttaler Ludendorff.

Keiseren bestemte at operationene skulde fortsætte som hitil.

Russernes seige motstand ved Lublin og ved Narev holdt sig indtil slutningen av juli maaned. Derved lykkedes det dem at dække retrætten fra den sterkt utsatte del av fronten vest for Weichsel. Denne retræt var begyndt allerede midt i juli under presset av det samtidige tryk fra nord og syd. Storfyrst Nikolai følte sig ikke længer sterk nok til at holde den

fremskutte stilling foran Warschau, det store offensive brohode overfor Tyskland.

Tyskerne her i centrum, prins Leopolds hærgruppe, fulgte efter russerne under stadige kampe, indtil Weichsellinjen med fæstningsomraadet Ivangorod, Warschau, Novo Georgievsk tvang til et foreløbig holdt. For at hjælpe støtgruppene ved Lublin og Narev fremover gav prins Leopold ordre til at gaa over Weichsel nord for Ivangorod. Den anden bred var besat av russerne, men det lykkedes at komme over natten til den 29. juli. Mackensens hærgruppe gik samtidig frem til angrep paa russernes stilling ved Cholm og Lublin, som nu var truet i ryg og flanke av prins Leopolds tropper. Russerne maatte gaa tilbake, og Mackensen besatte Cholm og Lublin. I nord blev i disse dage ogsaa Narev-fronten trykket ind av Gallwitz's støtgruppe, som efter at ha avvist flere russiske angrep hadde gjenoptat offensiven den 30. juli.

Centralmagtenes angrep var saaledes lykkedes, for saa vidt som støtgruppene var naadd fremover. Men russernes energiske motstand ved Narev og Lublin hadde skaffet dem den nødvendige tid til retræt. Store russiske troppestyrker var ikke blit avskaaret og tat til fange. Noget «gryteslag», eller «knipetangsoperation», som tyskerne kalder det, var ikke lykkedes. Storfyrst Nikolai hadde reddet den russiske hær, som i rette tid trak sig tilbake. Men Polen maatte rømmes og de russiske fæstninger bli ofret.

Warschau blev rømmet den 5. august av russerne. Ivangorod hadde russerne rømmet natten til den 4. august, da fæstningens forbindelser var blit truet. Den 20. august faldt ogsaa den sterke fæstning Novo Georgievsk i tyskernes hænder. General Beseler, Antwerpens erobrer 1914, indtok fæstningen, hvor store russiske stridskræfter, 100 000 mand, hadde søkt beskyttelse under retrætten. Omtrent samtidig faldt Kovno, den nordlige hjørnepillar i det russiske fæst-

ningssystem i Polen. Dens motstand hadde ikke øvet nogen nævneværdig indflydelse paa begivenhetenes gang.

De tre kampgrupper — Mackensen, prins Leopold, Gallwitz — rykket videre fremover efter de vikende russere. Men ikke lykkedes det at komme op i flanke eller ryg av fienden. Kun frontal fremtrængen. Den 26. august faldt Brest-Litovsk i Mackensens besiddelse. Den blev rømmet i al hast av russerne. Den opgave at gjøre det mulig for de sammentrængte russiske masser at komme østover, var løst av fæstningen sammen med den dygtig ledede motstand av troppene, som kjæmpet paa begge sider av fæstningen.

Mens de polske fæstninger faldt i centralmagtenes hænder — i nord ogsaa fæstningene Osovitsch og Grodno — trak russerne sig bak Pripjet-sumpene for at samle sig i nye stillinger, dækket i centrum og venstre fløi av Pripjet-sumpene og de volhynske fæstninger Rovno—Dubno—Luck. Her kunde de vente angrepet eller vike videre østover — om det blev nødvendig — som i 1812.

De forbundne fulgte efter med fuld kraft og slog de russiske arriergarder, som blev ofret til dækning av retrætten. Falkenhayns haab om at opnaa store resultater av operationen i terrænget nord for Brest-Litovsk var ikke gaat i opfyldelse. Størst fare for russerne frembød fiendens fremtrængen paa flankene, i syd mot Pinsk, i nord mot Vilna, paa begge steder med Minsk som maal. For at hindre forfølgernes fremrykning mot Minsk, kastet storfyrst Nikolai alle disponible stridskræfter frem til motstøt.

Men de forbundnes plan om at rykke frem koncentrisk til en «gryteoperation» mellem Brest-Litovsk og Pinsk var faldt sammen. Det var ikke kommet til noget egentlig flankestøt. Støtgruppenes angrep var kommet for sent og hadde været for lite kraftig. De forbundne arméers foreningspunkt kunde ikke komme

til at ligge i ryggen, ikke en gang i fronten, men alene foran fronten av russerne, som med stor dygtighet var gaat tilbake. Centralmagtenes arméer støtte under sin forfølgelse overalt paa haardnakket frontal motstand.

Midt i august hadde Hindenburg paany rettet en opfordring til den øverste hærledelse om ialfald nu at forsterke nordfløien. Denne offensiv — mente han — var sandsynligvis «det eneste middel til at undgaa et nyt felttog, hvis det ikke allerede var for sent dertil».

Ogsaa denne henvendelse blev uten virkning. Falkenhayn forkastet forslaget. I sit svar den 14. august hævdet han at det for ham under hele operationen slet ikke hadde kommet an paa en ødelæggelse av fienden. Det nyttet ikke engang at stræbe efter at ødelægge en fiende som var saa langt overlegen i antal og raadet over saa langt bedre forbindelser end centralmagtene. Falkenhayn hævdet videre at han allerede hadde naadd sit maal og det «vil ingen betvile som erindrer at russerne i tre maaneder har alene som fanger tapt ca. 750 000 mand, utallig materiel, foruten Galizien, kongeriket Polen og hertugdømmet Kurland og endelig tapt muligheten av at true alvorlig Østerrik-Ungarn under indledningen av den italienske krig eller overhodet i overskuelig tid. Heller ikke vil Rusland længer kunne sætte ind sin Odessaarmé paa Balkan i det kritiske moment».

Hindenburg, som ikke saa let opgav sin plan om flankestøtet over Vilna, haabet endnu i sidste time at kunne omfatte russernes høire fløi. Falkenhayns tanker var dog allerede rettet mot et andet maal, som syntes ham vigtigere og mer nærliggende, og som allerede længe hadde beskjæftiget ham, felttoget mot Serbien. Conrad, som støttet Hindenburgs plan, fik av Falkenhayn det svar at «vistnok er en forsterkning av Kovnogruppen ønskelig, men ulike vigtigere er det at sikre Dardanellerne og dertil smi jernet i

Bulgarien saa længe som det er varmt. Følgelig maa de kræfter som vi kan trække ut av egnen ved Brest-Litovsk, ned til Donau, dog uten at løsne grepet om fiendens strupe.»

Fra de trangt sammenpressede arméer nord for Brest-Litovsk hadde Falkenhayn allerede i de sidste dage av august begyndt at trække tropper ned til Balkan og desuten til vestfronten, hvor store kampe forestod. I begyndelsen av september var hele 9 divisioner blit trukket væk fra Mackensen.

Hindenburg derimot fik til sit nye foretagende ingen forsterkninger av Falkenhayn. Han maatte selv sørge for at gjøre egne tropper disponible for sit flankestøt over Vilna, særlig ved hjælp av de divisioner som var blit frigjort ved erobringen av Novo Georgievsk.

Hindenburgs offensiv begyndte de første dage av september. Tre tyske arméer, 12, 8. og 10. armé rykket frem. Særig 10. armé, længst ut paa venstre fløi, presset haardt paa for at naa op i russernes flanke og ryg. Sterke tyske kavalerimasser blev ført frem mot de jernbanelinjer som gik fra Vilna nord og østover. Nu vilde tyskerne muligens i denne retning opnaa et stort resultat. Hundretusener av russiske fanger blev maaske byttet. Kom tyskerne for sent? Var de kraftige nok — det var de tanker som i disse dage beskjæftiget Hindenburg og hans stab.

Efter flere dages heftig motstand gav russerne efter paa hele fronten for de tre arméers tryk. Russerne søkte dog ved mange motstøt at verge sig mot den truende omfatning i øst. Smorgon, som det tyske kavaleri allerede hadde tat i besiddelse, gik atter tapt for tyskerne kort før infanteriet kom frem til forsterkning. 10. tyske armé besatte Vilna den 18. september.

De stridskræfter Hindenburg raadet over, viste sig dog for smaa til at gjennemføre offensiven. I

slutten av september hadde de endog vanskelig for at verge sig mot de russiske forsterkninger som blev kastet imot dem. Det store maal, omfatningen av den russiske nordfløi, blev ikke naadd. Hindenburg maatte avbryte operationen de sidste dage av september.

Syd for Hindenburg hadde prins Leopolds hærgruppe samtidig med Hindenburgs offensiv rykket frem indtil øst for Baranovitschi, Bugarméen indtil øst for Pinsk.

Og længer sydpaa hadde general Conrad foretat en offensiv for at trænge russerne tilbake over østgrænsen av Galizien og tillike besætte den volhynske fæstningsgruppe, Luck — Dubno — Rovno. Angrepet hadde fremgang. Østgalizien blev renset for russerne, en stor del av Volhynien blev erobret, fæstningene Dubno og Luck blev tat. Men midt i september kom heftige russiske motangrep.

Den russiske hærledelse hadde nemlig fattet beslutning om et stort fremstøt mot østerrikerne. Betydelige kræfter kom frem fra det indre av Rusland. General Ivanoff førte overbefalingen. Dette angrep skulde ske samtidig med franskmændenes og englændernes angrep i Champagne og Artois. Ententen hadde store forventninger til disse angrep, da den regnet med at centralmagtene var svækket ved felttoget mot Serbien. Ved hjælp av hurtig tililende forsterkninger lykkedes det dog østerrikerne at dæmme op for russernes angrep. Syd for Pripjet blev stillingen atter bragt til en vis likevekt. Den østerrik-ungarske hærledelse gav i slutten av september befaling til at hæren skulde indta en forsvarsstilling.

I slutten av september fandt den store tyske og østerrik-ungarske offensiv sin avslutning efter fem

maaneders uavbrudt varighet. Centralmagtenes kræfter var uttømt. Deres tap betydelig. De bakre forbindelser i det paa kommunikationer fattige land blev altid vanskeligere. En videre forfølgelse ind i det uhyre russiske rike var ikke længer den opgave som forelaa.

Paa østfronten indrettet centralmagtenes tropper sine vinterstillinger i en linje som gik like vest for Riga, langs Düna til Dünaburg, fortsatte derfra over Naroczsjøen — Baranovitschi—Pinsk—Dubno—Tarnopol og endte vest for Sereth ved den rumænske grænse i egnen om Czernowitz

I Rusland stillet zaren sig i spidsen for den slagne hær. Han skulde hæve den sunkne moral ved den anseelse han endnu nød inden folkets store masse. Den hittil almægtige storfyrst Nikolai maatte nedlægge overbefalingen. Han fik kommando ved Kaukasusfronten. Med ham forsvandt en av de sterkeste personligheter som Rusland hadde at opvise i verdenskrigen. «Storfyrsten var fuldt ut en mand og feltherre,» sier Ludendorff om ham i sine «Kriegserinnerungen».

Centralmagtenes offensiv paa østfronten hadde bragt et stort resultat, et vidstrakt landomraade var besat, en masse fanger var tat og meget materiel erobret. Russernes samlede tap aaret 1915 opgis til mer end to millioner døde og saarede og over en million fanger. Den russiske angrepskraft var dog endnu ikke lammet. Det viste allerede de angrep russerne foretok høsten 1915 mot den østerrikske front. Først midt i november fik østerrikerne en længere hvilepause efter russernes gjentagne, ihærdige angrep — ledet av general Ivanoff — mellem Pripjet-sumpene og Dnjester. Og vinteren 1915—16 benyttet russerne til at reise nye millionhære av sit rike menneskereservoir, til at erstatte krigsmateriellet, væsentlig ved tilførsel fra Amerika og Japan.

Kampen om Dardanellerne.

Da Tyrkiet i slutten av oktober 1914 sluttet sig til centralmagtene betød dette spærring av Dardanellerne for ententen. Ikke mange maaneder senere søkte ententen at tiltvinge sig fri gjennemgang gjennem Dardanellerne, denne vigtige forbindelse for Rusland med utenverdenen, først og fremst med forbundsfællene England og Frankrike.

Først søkte den franske og britiske flaate i Middelhavet at trænge gjennem stræderne. Dette mislykkedes. Det store angrep av de franske og britiske krigsskibe den 18. mars 1915 førte alene til betydelige tap for ententen. Og det blev klart at stræderne ikke kunde forceres av flaaten uten ved hjælp av angrep til lands.

I Ægypten blev sammendradd en engelsk-fransk landgangsarmé under kommando av den engelske general Jan Hamilton. Denne armé blev i april maaned 1915 transporteret til Ægæerhavet, dækket av en sterk eskadre. Styrken av landgangsarméen var ca. 100 000 mand, senere blev den øket til det dobbelte. Rusland hadde lovet at støtte foretagendet med et angrep av 150 000 mand, som skulde føres over Det Sorte Hav til Bosporus for derfra at føres mot Konstantinopel. Disse maatte imidlertid sendes til Galizien, da russernes stilling her blev sterkt truet ved det store angrep av centralmagtene vaaren og sommeren 1915.

I slutten av april 1915 begyndte de engelske og franske tropper at gaa iland paa den søndre del av Gallipolihalvøen.

Tyrkerne hadde ikke været uvirksomme. De hadde under ledelse av den kjendte tyske general Liman v. Sanders sammendradd en armé ved Dardanellerne og stod nu godt forberedt til at opta kampen. Denne kom snart til at anta karakter som stillingskrigen paa vestfronten. Motstanderne laa overfor hverandre i 8—9 maaneder uten at nogen av dem kunde opnaa større fordele. Flere angrep blev foretat, men uten egentlig resultat. General Hamilton forlangte forsterkninger og fik dette; men ikke saa mange som han mente var nødvendig.

I slutten av august 1915 gik ententen i land ogsaa længer nordpaa i Gallipolihalvøen ved Suvla, men vandt heller ikke her fremgang. Da centralmagtene og Bulgarien høsten 1915 gik til angrep paa Serbien maatte franske og engelske tropper i begyndelsen av oktober bli sat i land i Saloniki for at komme Serbien til hjælp. Det blev nu spørsmaal om at rømme Gallipolihalvøen. General Kitchener reiste selv ditned for at undersøke forholdene. General Hamilton var traadt tilbake.

Ved Serbiens erobring blev veien til Konstantinopel aapnet for centralmagtene. Tyrkiet kunde faa vaaben og ammunition og ellers den hjælp som maatte kræves under kampen om Dardanellerne. Ententen besluttet at opgi dette foretagende. I sidste halvdel av december 1915 og begyndelsen av januar 1916 trak de engelske og franske tropper sig bort fra Gallipoli.

Konstantinopel var reddet og ententens, fremfor alt Englands prestige tilføiet et stort nederlag, særlig blandt østens folk. Ententen hadde dog ved dette foretagende mot Dardanellerne fastholdt store dele av den tyrkiske hær og derved hindret tyrkerne i at foreta større operationer mot Ægypten og Suezkanalen.

Felttoget mot Serbien.

Ogsaa paa Balkan utførte Falkenhayn kun en operation med begrænset maal. Tyrkiet blev befriet for sin vanskelige, isolerte stilling, Østerrike-Ungarn for den syd-slaviske fare. Serbiens stridskræfter næsten ødelagt, Rumæniens stillet under et pres, som advarte det mot at begynde krig med centralmagtene. Men ententens Salonikihær lot Falkenhayn bli igjen paa Balkan, en stadig truende fare overfor ikke alene Bulgarien og Tyrkiet, men ogsaa overfor centralmagtenes hele stilling under verdenskrigen.

I kun litt over syv uker — fra 6. oktober til 29. november 1915 — blev hele Serbien erobret av Mackensen. I nord rykket han frem med en østerrik-ungarsk armé — Koevess — paa høire fløi, en tysk armé, Gallwitz paa venstre. Østfra, ind i flanke og ryg av serberne kom to bulgarske arméer.

Mackensen med general Seeckt som stabschef hadde faat overkommandoen trods Conrad en tid lang hadde protestert energisk. Den bulgarske oberst Gantscheff hadde under forhandlingene om konventionen mellem centralmagtene og Bulgarien erklæret at Bulgarien ikke vilde træde ind i krigen mot Serbien uten under tysk overbefaling. Dette førte til en viss misstemnig hos den østerrik-ungarske hærledelse i Teschen.

I de sidste dage av november var Serbien og Makedonien i centralmagtenes hænder. Kun levninger av den serbiske hær var undkommet, i alt ca. 50 000 mand.

Den fransk-engelske hær, som midt i oktober 1915 var gaat i land i Saloniki for at ile serberne til hjælp, hadde utrettet litet eller intet. Conrad vilde at centralmagtene skulde gjøre rent bord paa Balkan. Ententetroppene skulde kastes ut fra Saloniki, Montenegro og Albanien skulde besættes og Rumæniens holdning bli helt bragt paa det rene.

Allerede tidlig blev det forhandlet herom mellem de to generalstabschefer. Ved en konferance den 6. november 1915 i Pless var ogsaa Falkenhayn av den mening at ville fortsætte operationene med al energi mot Saloniki. De tyske og de østerrik-ungarske militærattachér i Athen blev anvist at la den græske regjering faa kjendskap herom. Den 27. november blev ogsaa de to generalstabschefer enige om et direktiv for Mackensens offensiv mot de engelske og franske tropper som var gaat i land ved Saloniki. Men senere opgav Falkenhayn planen om at kaste ententetroppene ut i Ægæerhavet. Grunden hertil var særlig den, at jo længer centralmagtenes tropper trængte frem paa Balkan, desto vanskeligere blev det at ordne med efterførslene. Politiske hensyn kom til, som forholdet mellem Bulgarien og Grækenland, muligens ogsaa hensynet til den græske konges vanskelige stilling, kong Konstantin, keiser Wilhelms svoger.

De politiske, militære og tekniske vanskeligheter ved felttoget mot Saloniki blev ogsaa fremhævet av general Seeckt, Mackensens stabschef, en av den tyske hærs betydeligste generaler, av mange endog fremhævet som den betydeligste. Han mente at angrepet krævet saa mange forberedelser — særlig vei- og jernbanebygning — at det ialfald ikke kunde begynde før midt i april 1916. Falkenhayn sier i sin bok «Die

oberste Heeresleitung 1914—16», at det ikke var nogen grund for den tyske øverste hærledelse til længer at fastholde sterke stridskræfter paa en sekundær krigsskueplads. De vilde der alene tjene sær-maal for Østerrik-Ungarn og Bulgarien, ikke de fælles krigsmaal, end si de tyske. Salonikihæren gav desuten — mente han — bulgarerne en speciel opgave og bandt dem til centralmagtene. Han mente ikke at kunne regne med at anvende bulgarske tropper paa en anden krigsskueplads. Derimot fik de sin specielle opgave inden rammen av den hele, samlede krigføring, naar de fastholdt sterke fiendtlige stridskræfter paa Balkan og derved hindret at disse blev anvendt andre steder. En frivillig rømning av Saloniki ansaa Falkenhayn mer end usandsynlig efter det moralske nederlag i Dardanellerforetagende. Hadde bulgarerne naadd sine politiske særmaal, var det fare for at de trak sig ut av krigen, tilfredse med det opnaadde resultat. Ogsaa Ludendorff sier: «Paa grund av mine senere erfaringer maa jeg fastslaa at vi ved en operation (mot Soloniki) ikke vilde ha opnaadd én bulgarer for vestfronten. Vi vilde sansynligvis ha hat i Frankrike de englændere, franskmænd og serbere som senere stod paa den makedonske front.»

Conrad vilde dog ikke helt opgi sine planer paa Balkan. Han lot Koevess i slutten av december 1915 rykke ind i Montenegro og besætte landet. En maaned senere var landet besat og som erobret omraade stillet under militærforvaltning. Conrad lot derefter besætte ogsaa Nordalbanien.

Østerrikernes offensiv ind i Montenegro førte like før julen 1915 til en alvorlig konflikt mellem de to generalstabschefer. Falkenhayn opfattet Conrads optræden som et brud paa overenskomsten mellem centralmagtene om felttoget ind i Balkan. Han var høist overrasket over den fuldførte kjendsgjerning at Koevess armé ved direkte ordre fra Conrad var trukket

vek fra Mackensens kommando. Conrad paastod at han i ret tid hadde git Falkenhayn underretning om sit foretagende. En hel maaned saa det ut til at det var vanskelig atter at forsone de to generaler. Den tyske øverste hærledelse hadde ogsaa det indtryk at Østerrik-Ungarn jaget efter sær-maal paa Balkan, og ikke nøiet sig med det fælles maal at paatvinge de fiendtlige stormagter freden. Conrad bestemte sig endelig til at sende et brev til Falkenhayn og opnaadde derved forsoning. Den 27. januar saa man de to generalstabschefer atter ved siden av hverandre ved keiser Wilhelms fødselsdagstaffel. Forholdet mellem dem vedblev dog at være kjølig, og det hadde saa meget større betydning som det netop nu gjaldt at opnaa fuld enighet om planene for felttoget 1916.

Falkenhayn hadde allerede tidlig, endnu i slutten av november 1915 begyndt at trække tyske tropper ut av fronten paa Balkan og forlagt dem til Ungarn. Conrad hadde i dette set muligheten av en krænkelse av avtalen mellem de to hærledelser. Falkenhayn hadde svaret at han paa ingen maate hadde til hensigt at vike bort fra de maal som var fastsat den 6. november i Pless, dog «forpliktet dette ham ingenlunde til at la tyske tropper hungre i Serbien eller længer end nødvendig utsættes for flektyfus».

Alle tyske tropper som man ikke hadde bruk for i Serbien, var straks trukket ut og lagt i «rekreationsleir» i Syd-Ungarn, Banatet. Her dannet de ved nytaarstid i flere uker en hærreserve, som kunde anvendes ved den russiske front eller paa Balkanhalvøen.

Inden ententen hadde felttoget i Serbien ført til forskjellige meninger om Saloniki-foretagendet. Til slut hadde man dog bestemt sig for at fastholde dette brohode paa Balkan. En opgivelse av det vilde føre til et sammenbrud av ententens hele Balkanpolitik. Rumænien kunde tvinges til at slutte sig til central-

magtene, og Ruslands stilling vilde da bli endnu vanskeligere end den allerede var efter de store nederlag i 1915.

Betydningen av ententens Salonikihær viste sig litt efter litt. Ententens indflydelse paa Balkan blev atter befæstet. Grækenland blev i dens magt. Rumænien blev herre over sine beslutninger, ikke mindst ved at vite den bulgarske hær bundet foran Saloniki.

Høstslaget i Champagne og Artois 1915.

Efter slaget ved Loretto, ogsaa kaldt vaarslaget mellem Arras og la Bassé, var det paa vestfronten fra Nordsjøen til Schweiz, atter en operationspause. Joffre forberedte et nyt stort slag, som skulde utnytte alle hittil vundne erfaringer og derved bringe krigen til en seierrik avslutning for ententen. Mens alle forberedelser blev truffet til dette slag, fortsatte den lille krig langs fronten. Fremfor nogen var general Foch atter den virksomme.

September 1915 kom Joffres store angrep dette aar. Allerede længe hadde han truffet forberedelserne. Og forholdene var nu saadanne at det længe planlagte gjennembrud maatte sættes iværk. Løftene om at befri Frankrike og Belgien for fienden maatte omsættes i handling. Og Rusland bebreidet vestmagtene at de litet eller intet hadde foretat for at hindre centralmagtenes store offensiv vaaren og sommeren 1915. Tapet av de vestrussiske fæstninger og den russiske hærs retræt langt tilbake ind i Rusland i august 1915 hadde vestmagtene ikke søkt at hindre ved et stort angrep paa vestfronten.

Ogsaa stillingen paa Balkanhalvøen fordret nu at vestmagtene gik til handling paa vestfronten. Bulgarien, Rumænien og Grækenland stod foran spørsmaalet om de skulde vedbli at være nøitrale eller gripe

ind i verdenskrigen. Lykkedes det England og Frankrike paa dette tidspunkt at opnaa store seire paa vestfronten, gjennembryte de tyske linjer og kanske befri Nordfrankrike og Belgien, vilde dette betydelig øke utsigten til at de tre Balkanstater gik med ententen.

Planen om det forestaaende angrep blev ikke holdt tilstrækkelig hemmelig. Franskmændene søkte at raade bod herpaa ved at forberede et fingeret angrep mer østlig. De lot utarbeide plan for et angrep ved hærgruppen Dubail i Elsass-Lothringen i det haab at tyskerne skulde faa kjendskap til denne plan. De lot ogsaa meget iøinefaldende træffe forberedelser til at en ny arméstab skulde opsættes i egnen om Nancy. Og Dubails hærgruppe blev tildelt en del lænkeballoner, som tilsyneladende skulde tjene til observation under angrepet.

Angrepet i Champagne begyndte i slutten av september 1915. Og i motsætning til tidligere gik ententen nu til angrep samtidig paa to steder av fronten, nemlig i Artois og i Champagne. Dette var i fuld overensstemmelse med den strategiske situation paa vestfronten. Fra Kanalkysten ved Nieuport til nord for Verdun dannet den tyske front en langt fremspringende bastion med sin spids i det berømte hjørne ved Moulin sous Touvent, mellem Oise og Aisne. Fra trakten øst for Verdun til grænsen av Schweiz gik fronten, bortset fra det lille fremspring ved St. Mihiel, i store træk i ret linje.

En stor avgjørende operation maatte ikke ha til maal kun det at trykke tyskerne noget tilbake, en terrængvinding som vilde være av underordnet betydning. Ene og alene ødelæggelsen av tyskernes hovedstridskræfter kunde være maalet som førte frem. Og dette vilde opnaaes med størst virkning i det saakaldte «gryteslag», «Kesselschlacht», som grev Schlieffen altid hadde fremhævet og lært sine elever. Dette gryteslag frembød sig nu ikke for tyskerne, Schlieffens arv-

tagere, men for deres motstandere, franskmændene, og det paa en likefrem ideel maate ved et samtidig angrep paa begge flanker av den store bastion som vestfronten dannet. Ved dette angrep vilde centrum av tyskernes front bli omfattet og tvunget til retræt, idet fienden kastet sig ind paa tyskernes forbindelseslinjer og bemægtiget sig disse. Hele fronten vilde derved kunne tvinges til at styrte sammen, graven bli gravet for den tyske vesthærs masse. Ententens hærledelse benyttet sig derfor helt naturlig av «knipetangsstrategien», «die Strategie der Zange», som det ogsaa har været kaldt. Og denne strategi laa til grund for alle operationer paa vestfronten, fra høsten 1915 til høsten 1918.

Den britiske hær hadde nu ikke længer alene ledsagerens rolle fra kampene i Flandern tidligere paa aaret. Den var gaat over til den mer jevnbyrdige medspiller. Den var blit saa væsentlig forsterket, saa fortrinlig utstyret med alslags materiel og vaaben, og tillike faat saa god utdannelse at den kunde yde franskmændene en værdifuld hjælp til det foretagende Joffre nu hadde forberedt. Fra koloniene var trukket tropper til krigsskuepladsen, og den frivillige hær var blit sterkt forøket. En stor engelsk hærstyrke var sommeren 1915 blit overført til Frankrike. Englænderne hadde overtat en større del av fronten end hittil og derved gjort det mulig for Joffre at trække ut av fronten et stort antal franske divisioner og stille dem beredt for det planlagte gjennembrud. Samtidig kunde englænderne endog besætte tættere end tidligere sin del av fronten ved at skyve ind i den de divisioner som nu kom over til Frankrike, eller stille dem bak fronten, parat til angrep.

Ogsaa franskmændenes stridskræfter var blit betydelig forøket. Navnlig var territorialtroppene blit anvendt i større og større utstrækning ved fronten,

saa at andre divisioner kunde trækkes ut av denne og holdes beredt til angrep.

Et stort antal tropper kunde derfor sammentrækkes i Artois og Champagne, hvor avgjørelsen nu skulde søkes. Og en mængde skyts, særlig tungt skyts med vældige masser av ammunition blev ført frem til angrepsstedene. Franskmændene skulde bryte gjennem tyskernes front i Champagne; franske og engelske tropper skulde samtidig bryte gjennem tyskernes front i Artois, syd for Lille, mellem Arras og la Bassé. Længer mot nord, ved Ypres, skulde englænderne desuten foreta et mindre angrep for at vildlede tyskerne og holde fast det størst mulige antal tropper paa denne del av fronten.

I en ordre av Joffre, som skulde meddeles alle regimenter, het det at tyskerne skulde nu jages ut av Frankrike. En glimrende seier over tyskerne vilde bringe de nøitrale folk til at bestemme sig, og hemme fiendens fremrykning mot russerne ved at han maatte sende tropper fra Rusland til vestfronten for at møte det nye angrep. Dette skulde bestaa av flere store angrep samtidig, og naar disse lykkedes og fiendens front var rystet, skulde der gaaes frem til angrep ogsaa paa de øvrige dele av fronten for at fuldstændiggjøre fiendens opløsning.

I en anden ordre av Joffre nogen dage senere blev yderligere meddelt at der skulde delta i angrepet 35 divisioner under general Castelnau, 18 divisioner under general Foch, 13 engelske divisioner og 15 kavaleridivisioner, derav 5 engelske. Desuten skulde 12 infanteridivisioner og den belgiske armé staa færdig til at gripe ind. Tre fjerdedele av de franske stridskræfter skulde saaledes delta i slaget. De skulde bli understøttet av 2000 stykker tungt skyts og 3000 stykker feltskyts. Og ammunitionsutrustningen vilde langt overstige hvad man hittil hadde raadet over.

I Champagne skulde angrepet ledes av general Castelnau, i Artois av general Foch og general French.

Joffre lot stormdivisionene enkeltvis, men kun for kort tid sættes ind paa de steder hvor de skulde anvendes, forat de skulde kunne orientere sig. Dækkede fremmarsjveier blev utset for de enkelte regimenter. Skytset skjøt sig ind paa vigtige punkter av tyskernes stillinger. Kavaleridivisioner blev stillet op i dækkede stillinger for at forfølge fienden naar han flygtet, efterat gjennembruddet var lykkedes. Utallige flyvere foruten observatører i lænkeballoner hjalp til ved indskytningen og ved rekognosceringen av tyskernes stillinger og forbindelser.

Efter en artilleriforberedelse, ganske anderledes grundig end hittil, skulde infanteriet gaa frem mot de tyske linjer, hvor allerede artilleriet hadde dræpt alt liv, og seierrik støte frem indtil det frie felt bak tyskernes forsvarsanlæg. Angrepenes samtidighet, deres kraft og utstrækning vilde hindre fienden i at samle sin infanteri- og artillerireserve paa et punkt som under de tidligere kampe nordpaa.

Artilleriforberedelsen skulde begynde samtidig paa begge angrepssteder. Allerede søndagen den 19. september begyndte artilleriilden at tilta i styrke paa hele fronten fra Nordsjøen til ind i Vogeserne. Paa de valgte angrepssteder ved Ypres, i Artois og Champagne øket den til en heftighet som aldrig tidligere i denne krig. Flyvere observerte virkningen og søkte ved at kaste ned bomber at hindre tyskerne i at sende frem til kamplinjen ammunition og reserver. Trommeilden begyndte og varte paa den nordre del av krigsskuepladsen indtil femti timer, i Champagne indtil femogsytti timer. Den fordret en ammunitionsmængde som gik op i millioner av skud for at ødelægge de fiendtlige stillinger og tilintetgjøre troppene eller ialfald bringe dem ut av stand til at yde motstand. En ikke mindre sterk «sperreild» søkte samtidig at hindre

tyskerne i at føre frem forsterkninger og efterførsler av ammunition og levnetsmidler.

Den sterke artilleriild tvang alle besætninger ind i de bombesikre rum. De hindret enddog alle tilførsler, saa at det selv ved nattetid var vanskelig at bringe noget frem til kamplinjen. Ikke alene skyttergraver, underbringelsesrum, løpegraver, pigtraadhindre og andre befæstningsanlæg blev ødelagt; men ogsaa terrænget omkring tyskernes forreste stillinger blev rotet op av projektilene. Artilleriilden og mineildens ødelæggende kraft var større end nogensinde tidligere.

Under artilleriilden hadde stormdivisionene nærmet sig de tyske skyttergrave indtil stormavstand, 100—400 m. Den 25. september gik de til storm. Hver division med tre regimenter ved siden av hverandre, det fjerde fulgte efter i reserve. De tætte skytterlinjer fulgte hverandre paa 50 meters avstand. Foran den første bølge gik haandgranattroppene; nettoyeurs, de som skulde rense op i gravene, og «byttetroppene», de som skulde ta fanger og andet bytte, fulgte efter.

Alt liv i de tyske stillinger syntes ødelagt. Tyskerne hadde dog efter erfaring fra Lorettoslaget i mai 1915, bygget ut sine stillinger og underbringelsesrum langt sterkere end før. Og i de betydelig forsterkede dækninger holdt forsvarerne sig mens ilden stod paa. Det stormende franske og engelske infanteri blev da møtt av en voldsom ild av maskingeværer, hurtigskytende artilleri, til dels i smaa pansertaarn. Tyske reserver kom frem, og overfor den uventede motstand stoppet angrepet snart op.

Tyskerne var betydelig underlegne i antal. Men forsterkninger kom frem i løpet av slaget fra andre steder av vestfronten, særlig fra Flandern og Lothringen. Fra østfronten kom ogsaa tropper, som var sendt vestover før angrepets begyndelse, da den store offensiv mot Rusland allerede var avsluttet. Flere regi-

menter blev ført frem til de truede steder paa lasteautomobiler.

Paa den nordre front i Artois mellem Arras og la Bassé opnaadde englænderne og franskmændene kun en ubetydelig terrængvinding efter en kamp som trak sig hen til langt ut i oktober maaned. Det lykkedes franskmændene og englænderne trods de yderste anstrængelser ikke at komme utover tyskernes forreste stilling.

I Champagne hvor franskmændene angrep paa en front av 25 km. fra elven Aisne og vestover, lykkedes det allerede den første dag paa flere punkter at bryte gjennem tyskernes første stilling. Angrepskolonnene blev derimot stanset foran tyskernes anden stilling. Længer end dit kom de ikke i den første angrepsdags dystre regnaften. Paa enkelte steder kunde angriperen nok trænge ind i den anden stilling, men blev atter drevet ut. Kun syv tyske divisioner møtte her de tredve franske divisioner som gik til angrep. Men motstanden vokste eftersom angrepet skred frem. Paa begge sider kom nye forsterkninger op i kamplinjen. Efter de første dages heftige kampe stilnet virksomheten av. I det regnfulde veir og paa de bundløse veier var det vanskelig for angriperen at faa det tunge skyts frem, og det var nødvendig for at gjøre tyskernes andèn stilling moden til storm. I begyndelsen av oktober var det tunge skyts trukket frem, og kampen blusset op paany. Efter et par dages trommeild gik franskmændene den 6. oktober atter til angrep. Tyskerne hadde imidlertid faat frem store forsterkninger. En række angrep og motangrep avløste hverandre uten andet resultat end alene mindre forskyvninger i kamplinjen. Kampene her i Champagne varte ut oktober maaned. De gik da, liksom i Artois nord for Arras, over i stillingskamp. Franskmændene var kun trængt nogen kilometer ind i tyskernes stilling, gjennemsnitlig tre km. De hadde i Artois og Cham-

pagne tapt 130 000 mand, englænderne i Artois 60 000. Ententen opgir at ha tat 25 000 fanger og 150 stykker skyts. Tyskerne opgir sit tap til et langt mindre tal end fiendens.

De kavalerikorps som var stillet beredt til at støte frem gjennem breschen og utnytte seiren, kom ikke til anvendelse. I Champagne hadde to franske kavalerikorps ventet paa det øieblik da de kunde støte gjennem. Men breschen var for trang og tyskernes artilleriild for sterk, graver og hindringer stod i veien. Efter forgjæves anstrengelser maatte de utmattede korps atter bli trukket bak fronten. Det franske kavalerikorps i Artois og det engelske kavalerikorps her gik det ikke meget bedre.

Joffres forsøk paa gjennembrud av vestfronten var glippet. Det var alene lykkedes at trænge den tyske front paa sine steder noget tilbake. Seiren paa slagmarken, den taktiske seier, var kjøpt med et strategisk nederlag, forsaavidt som Joffre ikke hadde naadd det maal han hadde stillet sig. Dertil kom omtrent samtidig hermed ogsaa det politiske nederlag at Bulgarien hadde sluttet sig til centralmagtene. Allerede i begyndelsen av oktober 1915 hadde tyske og østerrikungarske tropper sammen med bulgarske rykket ind i Serbien, efterat de tre riker allerede i september 1915 hadde sluttet en overenskomst i Pless, i Øvreschlesien, hvor det tyske hovedkvarter var ved denne tid.

Joffre hadde allerede vaaren 1915 lovet den franske regjering at gaa over Rhinen i september eller oktober dette aar. Efter Joffres mening dengang kunde det ikke være tale om nok en krigsvinter, da tyskerne ved slutten av aaret 1915 vilde være helt utmattet.

Stillingen og planene for aaret 1916.

Aaret 1915 hadde bragt centralmagtene store resultater. Alt syntes at skulle tyde paa at deres stilling var gunstig for krigens fortsættelse. Ententens angrep paa vestfronten og den italienske front var overalt slaat tilbake. De russiske arméer var kastet ut av Polen, Litauen, Kurland og Vestvolhynien og trængt langt østover, bak en ny, næsten retlinjet front mellem Østersjøen og den rumænske grænse. Serbien var blit helt besat av centralmagtenes arméer. Montenegro var prisgit østerrikerne, som i begyndelsen av 1916 tok hele landet i besiddelse. Ententens Dardaneller-ekspedition var helt mislykket. Den fransk-engelske orienthær hadde maattet trække sig tilbake til Saloniki. Bulgarien hadde sluttet sig til centralmagtenes forbund, og veien til Konstantinopel og Lilleasien var aapnet for centralmagtene.

Disse resultater kunde blende øiet og gi centralmagtene troen paa at den endelige seier ikke var langt borte. Og det saa meget mer som deres arméer overalt stod dypt inde i fiendens land. Krigskartene fortalte tydelig nok om de store fremskridt centralmagtenes arméer hadde gjort.

Dette ydre billede svarte dog langt fra til forholdene saadan som de i virkeligheten var.

Ruslands talrike arméer var visstnok beseiret, men

deres offensivkraft dog endnu ikke brutt. Det skulde aaret 1916 gi vidnesbyrd om. Og de italienske arméer stod endnu som de sterkeste paa sydfronten. Det samme gjorde vestmagtenes arméer paa vestfronten. For England og Frankrike hadde aaret 1915 først og fremst været et rustningens aar. De hadde kun i forholdsvis ringe grad git ut sine kræfter. Krigens sværeste byrde hadde væsentlig hvilet paa Ruslands skuldre. Kitcheners nye hær var skapt. Og i det nye aar, 1916, gik England endog over til almindelig vernepligt trods al motvilje inden riket. General Haig var efter den engelsk-franske offensiv høsten 1915 traadt istedenfor French. Frankrike trak stadig til sig nye stridskræfter fra de afrikanske kolonier og var likesom England fast besluttet paa at holde ut indtil den seierrike slutning. Og Frankrike, likesom England, raadet over store materielle hjælpemidler, som blev yderligere øket ved rikelige tilførsler fra Amerika. I Tyskland og Østerrik-Ungarn, likesom hos deres forbundne, begyndte derimot mangelen paa levnetsmidler og raastoffer at gjøre sig stadig mer merkbar, avskaaret som de var tilsjøs av englænderne.

Spørsmaalet var nu hvordan ledelsen av operationene skulde bli ført det nye krigsaar 1916, dette betydningsfulde aar, som paa mange maater skulde bli det avgjørende for hele krigens utfald.

Inden centralmagtene var ingen av de ledende generaler i tvil om at krigens sidste avgjørelse vilde falde i vest. Men meningene var delte naar det gjaldt at søke denne avgjørelse. Var det ved et direkte angrep allerede nu 1916 paa vestfronten? Eller var det først ved angrep paa andre fronter før det endelige angrep i vest?

Hindenburg og Ludendorff holdt paa at man først maatte vende sig mot øst. Operationene og kampene aaret 1915 hadde efter deres mening ikke ført til noget endelig resultat overfor russerne. Resultatet var, som

Hindenburg uttrykker det, «for os noget utilfredsstillende. Den russiske bjørn hadde unddrat sig vor indringning, utvilsomt blødende av mer end ét saar, men dog ikke rammet til døden. Under vilde anfald hadde han trukket sig undav». De to generaler mente at centralmagtene først maatte faa sikker dækning i øst ved en offensiv som bragte den endelige avgjørelse der, forinden avgjørelsen av krigen kunde søkes i vest. De tok ogsaa ordet for et angrep mot russerne gjennem Rumænien, likegyldig om i forbund eller i kamp med dette land. Den russiske armé vilde derved kunne bli omgaat i sin sydlige flanke og bli helt slaat. Samtidig vilde den rumænske fare bli bortryddet.

Falkenhayn var likeledes en tid av den mening først at bringe en avgjørelse overfor Rusland, men opgav dette, da han regnet med at de russiske arméers offensivkraft var saa brutt at de ikke længer frembød nogen fare. Desuten mente han at fjerne, men tydelige tegn varslet om revolutionen som vilde komme over Zarriket.

Den østerrik-ungarske generalstabschef, Conrad, talte derimot for en stor offensiv ned i Norditalien. Den skulde gaa ut fra Tyrol, fra egnen om Trient. Han mente at et avgjørende nederlag av den italienske hær vilde tvinge Italien til fred. Og derpaa vilde 400 000 mand mer end tidligere kunde sættes ind paa vestfronten.

Conrad hævdet at offensiven mot Italien var den nødvendige indledning til den endelige avgjørelseskamp i vest. Likesom felttoget mot Serbien først kunde begynde efter avslutningen av offensiven mot Rusland, kunde efter Conrads mening angrepet i Frankrike først bli ført med utsigt til et virkelig avgjørende resultat, naar Italien var slaat. Først da vilde cntralmagtene faa til raadighet de sterke kræfter som var nødvendig for den avgjørende seier i Frankrike.

Falkenhayn delte ikke Conrads opfatning av offensiven mot Italien. Denne offensiv mente han, vilde kræve en saa stor styrke, at han tvilte paa muligheten av at skaffe frem denne styrke, særlig det nødvendige tunge artilleri. Avgjørende for hans standpunkt overfor Conrads plan var dog den opfatning at denne operation i det hele ikke vilde bringe det resultat som Conrad haabet. «Selv om slaget lykkes, træffer det ikke Italien dødelig». Rom vilde slet ikke være tvunget til at slutte fred om dets arméer i det yderste nordøstre hjørne av landet led et alvorlig nederlag. Rom kunde heller ikke slutte fred mot ententens vilje. Dertil var det for avhængig av ententen med hensyn til penge, levnetsmidler og kul, efter Falkenhayns opfatning.

Falkenhayn gik saa vidt at han ikke alene avslog Conrads forslag om at delta i offensiven mot Italien. Men han fordret endog at østerrik-ungarske tropper skulde overta en del av tyskernes front mot russerne for at frigjøre tyske tropper til det slag som Falkenhayn nu vilde rette mot vestfronten. Med denne rent passive rolle var dog Conrad ikke tilfreds. Han vilde paa egen haand foreta offensiven i Tyrol. Og følgen blev at de to forbundsfæller, Tyskland og Østerrik-Ungarn, gik hver sin vei istedenfor at samle sig om en stor, fælles opgave.

Falkenhayn bestemte sig for at føre felttoget 1916 som et stort angrep mot vestfronten. Han mente, at Tysklands farligste og mest uforsonlige fiende var England. Et forsøk paa forstaaelsesfred med dette land var utelukket. En landgang i England likeledes. Et Alexandertog til Indien eller til Egypten eller et overvældende angrep paa Saloniki kunde alene sværmere tillægge en avgjørende virkning for krigens utfald. Et angrep paa den engelske hær paa vestfronten vilde efter Falkenhayns mening heller ikke bringe englænderne til at gi efter, selv om de blev helt for-

drevet fra fastlandet og franskmændene samtidig trængt bak Somme. Englændernes egentlige vaaben paa fastlandet var ikke deres egne arméer, men fremfor alt de franske, russiske og italienske arméer. Blev disse sat ut av kamp, da stod England alene og vilde efter Falkenhayns mening efter al sandsynlighet gi efter.

Særlig gjaldt det at ramme de franske arméer. Og det mente Falkenhayn at kunne opnaa ved et angrep paa Verdun, et saa vigtig punkt inden den franske front, at den franske ledelse vilde bli tvunget til at sætte ind den sidste mand for at hævde dette punkt. Det gjaldt for Falkenhayn ikke saa meget at bryte gjennem franskmændenes front ved Verdun som at føre en utmattelseskamp her. En «sugepumpe» skulde sættes paa det franske hærlegeme. Den skulde saa længe trække blodet ut av dette legeme at det blev kraftløst. Altsaa atter et angrep som i Rusland med begrænset maal. Ikke et vældig slag med alle disponible kræfter. Ikke en stor offensiv for direkte at naa et bestemt maal.

Falkenhayns plan for det nye krigsaar blev antat av keiseren i juledagene 1915. Han hadde tillike foreslaat at begynde den uindskrænkede undervandskrig for derved yderligere at øke trykket paa England. Den tyske admiralstabschef von Holtzendorff hadde uttalt at den efter al sandsynlighet vilde bringe England til at gi tapt. Den uindskrænkede undervandskrig blev dog opgit, væsentlig fordi rikskansleren, Bethmann Hollweg, var imot den av hensyn til De Forenede Stater. Storadmiral Tirpitz, som var blit stillet helt utenfor, indsendte sin avskedsansøkning, og denne blev indvilget vaaren 1916.

Ogsaa ententen hadde efter det for dem uheldige aar 1915 bestemt sig for angrep 1916.

I begyndelsen av december 1915 var ententens

militære førere traadt sammen for at raadslaa om operationene for det kommende aar. Det gjaldt at fastslaa planen for krigen 1916 og særlig bringe ententens operationer paa de forskjellige fronter i samklang med hverandre. I det franske store hovedkvarter, Chantilly, ca. 40 km. nord for Paris, møttes ententens militærledere. En stor, fælles offensiv blev avtalt. Den skulde begynde saasnart engelske forsterkninger var kommet til vestfronten og den russiske hær hadde faat erstattet de store tap det sidste aar .

Tidspunktet for angrepet var oprindelig fastslaat til vaaren 1916, men maatte senere utskytes til sommeren. Tidligere kunde ikke Rusland bli færdig. Ogsaa Englands forberedelser var blit forsinket. Men imens blev soldater, skyts, ammunition og alslags materiel samlet sammen for det store angrep som skulde begynde uten nogen overilelse. Forberedelsen for generaloffensiven, den sidste og avgjørende, maatte faa al den tid som var nødvendig.

Kampene om Verdun 1916.

Efter ententens gjennembrudsforsøk høsten 1915 i Artois og Champagne var det stort set ro paa vestfronten. Dette varte utover vinteren 1915—16. Begge motstandere ventet paa vaaren, paa friske stridskræfter og ny ammunition som skulde frem. De arbeidet paa forsterkning av skyttergraver og andre anlæg fremme ved fronten. Og særlig ved mineangrep søkte begge motstandere paa flere steder at forbedre sine stillinger.

Luftkrigen førtes dog hele vinteren 1915—16. Franske lufteskadrer angrep i løpet av vinteren flere tyske byer ved Rhinen og tilstøtende distrikter. Tyske luftangrep blev ofte utført, som Zeppelinangrepene paa Paris i nættene fra 29. til 31. januar. Flyverne gjorde sig stadig mer gjældende. Og helter som tyskerne Boelcke og Immelmann og franskmanden Guynemer ansporet andre flyvere til at yde mest mulig. Og paa forskjellige vis hjalp de arméene ved fronten, særlig ved rekognosceringer av fiendens stilling og foretagender. Rekognosceringen fra luftfartøierne hadde gjort betydelig fremskridt, navnlig efterat den omtrent udelukkende blev utført ved hjælp av fotografering med apparater som blev mer og mer fuldkomne. Ententens angrep i mai 1915 ved Arras var saaledes blit røbet av tyske flyvere, som hadde opdaget bygningen

av batterier og veier og den livlige jernbanetransport bak fronten. Og franskmændenes forberedelser for angrepet i Champagne høsten 1915 som lange fremrykningsgraver, utstrakte beredskapsgraver, batteristillinger, leir- og jernbaneanlæg, var uken før angrepet blit fulgt av de tyske flyveres fotografering.

Indtil februar 1916 var det rolig ved fronten, undtagen enkelte smaakampe som ved Ypres, i Artois, Champagne og Vogeserne. Hensigten med disse kampe var fra tyskernes side den at skuffe fienden angaaende det store angrep som de hadde planlagt ved Verdun. De vilde ved angrep i andre retninger trække hans opmerksomhet bort fra forberedelserne her.

Ved valget av Verdun som angrepspunkt maatte særlig komme i betragtning at Verdun var et fremspringende punkt i den franske front og frembød saaledes ved sin beliggenhet en viss svakhet. Men Verdun var som fæstning overordentlig sterk og desuten godt beskyttet ved det omliggende terræng. Det var derfor tvilsomt om tyskerne magtet at rive ut denne hjørnesten i det fast sammenføiede bygverk som vestfronten nu frembød.

Fæstningene i Belgien og Nordfrankrike som Liège, Namur, Antwerpen, Maubeuge og de russiske fæstninger paa østfronten var som et forholdsvis let bytte faldt sammen under tyskernes angrep. De belgiske og nordfranske fæstninger var dog angrepet i de første uker av krigen. Deres forsvarskraft hadde, likesom de polske fæstningers, væsentlig, for ikke at si udelukkende, været begrænset til fortene, som ikke kunde motstaa det tunge tyske artilleris hittil ukjendte virkning. Terrænget mellem fortene hadde været litet eller slet ikke befæstet. Angrepsartilleriets kamp var derved blit let, da det var nok at koncentrere sig paa enkelte, klart begrænsede kjernepunkter, som ikke var vanskelig at ramme.

Verdun derimot blev nu angrepet efter mer end

halvandet aars krig, og dets forsvar var indrettet efter de erfaringer som fæstningskrigen hadde git. Først og fremst den erfaring at intet lokalt, snevert begrænset forsvarsanlæg kunde motstaa moderne, tungt artilleri, naar ilden kunde samles mot det. Murverk og betong kunde endog øke svære granaters sprængvirkning. De permanente verker dannet ved Verdun kun rammen for forsvarssystemet. Om disse verker som faste støttepunkter var lagt et net av feltbefæstninger, av skyttergraver, batterianlæg, pigtraadshindere, det hele bygget ut av jord, betong og staal i et terræng som var fortrinlig skikket for forsvar.

Motstanden blev lagt i den brede og dype sone av befæstede feltstillinger, den ene bak den anden, godt skjult i terrænget, gjennemskaaret som dette var av slukter og opfyldt med skog. Feltbefæstningene bød paa en motstand som alene kunde nedkjæmpes skridt for skridt. Og denne motstand økedes eftersom angrepet skred frem og stadig møtte nye stillinger og reserver. I denne sone av forsvarsverker gjaldt det for angriperen at ødelægge ikke snevert begrænsede maal, ikke nogen hundrede kvadratmeter, men kvadratkilometer, som var indrettet til forsvar, og som planmæssig maatte ødelægges, maatte skytes sammen, stykke for stykke, til grushoper og ruiner.

Den artilleristiske forberedelse blev utilstrækkelig, forsvareren blev ikke holdt nok nede da stormtroppene gik frem. Disse blev møtt av en motstand som var vanskelig at overvinde. Kampen blev ført med en forbitrelse og en intensitet, med saa store tap og saa mange lidelser, at den tyske infanterist talte om «helvedet ved Verdun». Det blev et slakteri som varte ikke dager eller uker, men mange maaneder, dag efter dag. Et brændpunkt for verdenskrigen. En prøvesten for verdens to bedste arméer. Et moderne slag i grusom ensformighet. I maaneder slæpte det sig hen med neppe merkbare forandringer i stillingen paa

slagfeltet uten ødelæggelsene og dødens bytte. Og slaget stillet krav til troppene, til hver enkelt mand, større end kanske noget tidligere slag. Ikke kjæmpet de her mand ved mand, beundrende hverandres bedrifter. Ensomme stod de i slagets tummel, mens døden gjorde sit rike bytte blandt ven og fiende paa slagfeltet. Deres horisont var kanske alene randen av et granathul, deres støtte under kampen følelsen av pligt, ære og indre værdi. De var frygtens overvindere, mindst likesaameget som nogen tidligere tids krigere.

Angrepet paa Verdun var fastsat til noget før midten av februar 1916. For at vildlede fienden blev i Øvre-Elsass, tildels ogsaa paa andre dele av fronten, foretat omfattende arbeider, som skulde tyde paa et forestaaende angrep. Det lykkedes ogsaa længe at holde fienden i uvisshet om det valgte angrepspunkt.

Allerede i begyndelsen av aaret 1916 hadde dog franskmændene merket enkelte tegn, som tydet paa at der forestod et tysk angrep ved Verdun. De franske flyveres fotografier hadde vist tyskernes store virksomhet bak fronten ved Verdun, deres bygning av batteristillinger og underbringelsesrum, av ammunitionsdepoter, jernbanelinjer og veier. Tyske fanger meldte ogsaa om et stort angrep, som skulde finde sted ved Verdun i slutten av januar eller begyndelsen av februar maaned. I det franske hovedkvarter ventet man allikevel snarere et angrep i Champagne, da man mente at dette vilde være mer virkningsfuldt strategisk set. Den franske regjering derimot var dog av politiske grunde mer tilbøielig til at regne med et angrep ved Verdun, hvor den tyske kronprins førte kommandoen. Situationen var saaledes for franskmændene saa usikker at de endnu ikke kunde disponere sine reserver. Faren herved ansaa dog fransk-

mændene som saa meget mindre da de tyske stillinger tildels endnu laa saa langt fra de franske, at de ialfald foreløbig ikke kunde være utgangsstilling for en storm.

I begyndelsen av februar maaned 1916 kom mer sikre efterretninger om et forestaaende angrep av tyskerne ved Verdun, bl. a. som følge av en ubetænksom ytring i selskapelige kredser i Berlin.

Like før juledagene 1915 hadde kronprins Wilhelm faat endelig besked om det forestaaende angrep paa Verdun. Det skulde utføres nordfra og paa østsiden av Maas. Underretningen blev først git mundtlig for at sikre sig at den blev holdt hemmelig.

Tyskerne vilde begynde angrepet saa tidlig som mulig av hensyn til fiendens rustninger, som de visste blev drevet av al kraft. De maatte regne med at vestmagtene i forholdsvis nær fremtid vilde føre nye, betydelige stridskræfter frem til fronten. Det gjaldt derfor at begynde angrepet saa snart som forholdene tillot det. Vedvarende regn tvang dog til flere dages ophold med angrepet. Den sterkt opbløtte jord hindret troppenes fremrykning og særlig fremføren av artilleri og ammunition. Og det usigtbare veir hindret artilleriets virkningsskytning. Først midt i maaneden bedret veiret sig saa vidt at angrepet kunde begynde den 21. februar.

Alt det tunge skyts som tyskerne hadde faat frem, fra 21 cm.ere til 42 cm.ere, begyndte at aapne ilden ved 7 tiden om morgenen. Skytset stod saa tæt at de franske flyvere maatte opgi at tegne ind paa sine karter alle de tyske batterier som de saa i virksomhet. Det terræng hvor kanonene stod tæt i tæt, viste sig snart for flyverne kun som en sky, gjennembrudt av utallige glimt.

Ut paa eftermiddagen, ved 4 tiden, fordobledes artilleriildens intensitet. Og en time senere gik det tyske infanteri til storm. Tyskerne hadde stor fremgang,

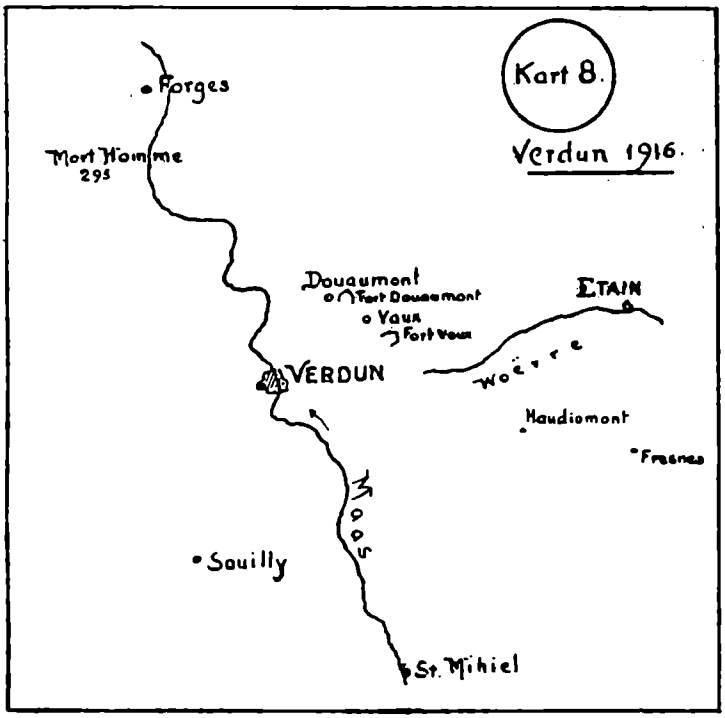

særlig de første dage. De to forreste franske stillinger blev tat. Og om aftenen den 24. februar var forholdene hos forsvareren langt fra lyse for kampens fortsættelse.

Tyskerne hadde naadd frem ca. 7 km. Deres artilleri maatte ta nye stillinger. Franskmændene fik derved tid til at organisere kampen og faa frem nye divisioner til at møte det angrep som de ventet.

General Castelnau, Joffres generalstabschef, som var blit sendt frem med fuldmagt til Verdun, fandt den yderste forvirring hos ledelsen av forsvaret. Av generalstabschefen ved forsvaret kunde han ikke faa en samlet oversigt over situationen, heller ikke et kart med troppenes stilling eller en eksakt idé om de ordrer som var blit git. Veiene var overfyldt av den

flygtende befolkning, av saarede og vognkolonner. Situationen var alvorlig, om ikke fortvilet.

Det var nødvendig at skaffe orden. Fremfor alt maatte den østre bred av Maas holdes — for enhver pris, som Castelnau gav ordre til. Pétain blev kaldt til Joffres hovedkvarter i Chantilly. Han skulde overta kommandoen over forsvaret av Verdun og over de tropper som blev sammentrukket ved fæstningen. Om aftenen den 25. februar vilde han frem til Verdun. Hans automobil tok feil av veien. Han kom til den lille landsby Souilly, nogen kilometer syd for Verdun, paa vestre bred av Maas, hvor hans hovedkvarter blev oprettet. I 8 dage maatte han være paa sit værelse, da han hadde faat en lungeinflamation, som han vilde holde hemmelig. I disse dage var det at han organiserte hele forsvaret. Han fastsatte først en linje som skulde holdes. Den maatte være ukrænkelig. Forsvaret av denne linje betrodde han til et armékorps. Og dækket av denne linje som en sikker barriere, organiserte han terrænget i forsvarsavsnit. Utallige artilleripositioner blev oprettet og knyttet sammen ved telefonforbindelser. Og alle disponible franske tropper blev sendt frem til forsvaret av Verdun. Hele verdens øine var rettet mot dette sted. Kampene der betød mer end besiddelsen av en fæstning.

Tyskerne hadde fremdeles fremgang. Den 25. februar stormet de fortet Douamont, franskmændenes nordligste støttepunkt. Den første bresche var lagt i selve fæstningslinjen. Ikke mange dage efter tok tyskerne, den 2. mars, landsbyen Douamont, som var bygget ut som en fæstning. Den 8. mars tok de landsbyen Vaux, som laa paa angrepets venstre fløi, ikke langt fra Douaumont. Tyskerne hadde nu nordfra paa østsiden av Maas trængt ca. 20 km. ind i franskmændenes stilling. De hadde ogsaa foretat et andet, selvstændig angrep østfra over Etain og Fresnes mot Côtes Lorraineshøisletten. De drev franskmændene

her tilbake over Woëvre-sletten og bemægtiget sig den haardt omstridte landsby Fresnes.

Franskmændenes artilleriild paa vestsiden av Maas truet imidlertid tyskernes fremrykning paa den anden bred. Tyskerne maatte da allerede i begyndelsen av mars gaa til angrep ogsaa paa den vestre bred av elven. Ogsaa her hadde de fremgang og tok flere landsbyer, skogpartier og høider, som Bois de Forges og høiden le Mort Homme. Franskmændene som frygtet for jernbaneforbindelsen fra Verdun vestover mot Paris og det indre av Frankrike, gjorde de yderste anstrængelser for at hindre tyskernes fremgang paa vestsiden av Maas.

Tyskerne hadde indtil 12. mars tat 25 000 fanger, et par hundrede stykker skyts og et noget større antal mitraljøser. Angrepet gjorde et dypt indtryk paa franskmændene. De ansaa Verdun og dermed hele sin stilling paa vestfronten for truet. De sendte frem betydelige forsterkninger. Og hos mange steg nervøsiteten og frygten for de kommende dage.

Pétain, likesom Joffre, tapte dog aldrig, selv ikke i de vanskeligste dage sin ro og tillid til utfaldet. Og da Pétain ut paa vaaren 1916 fik befalingen over en fransk armégruppe og blev avløst av general Nivelle, var den nye leder av forsvaret like frygtløs, energisk og tillidsfuld som Pétain og Joffre.

Paa tysk side hadde kronprins Wilhelm overkommandoen. Under ham blev kommandoen paa den østre Maasbred ført av general Mudra, paa den vestre av general Gallwitz.

Franskmændene førte stadig nye divisioner frem til Verdun. De kjæmpet om hver fotsbred jord. Ofte foretok de motstøt, og stillingen kunde være kritisk for angriperen. I mai maaned lykkedes det saaledes franskmændene under et almindelig motangrep at tilbakeerobre fortet Douaumont, den 23. mai. To dage senere var det dog atter i tyskernes haand. Tyskerne

trængte enddog videre frem og tok den 2. juni fortet Vaux, i hvis hulrum enkelte franske avdelinger opholdt sig helt til den 7. juni.

Tyskerne gjorde i juni maaned nogen nye fremskridt. Men da var ogsaa grænsen sat for deres fremstøt mot Verdun. Kampen utviklet sig mer og mer til et artillerislag, som blev uten nogen avgjørelse, og hvori tyskernes mer begrænsede kampmidler maatte komme til kort. Og jo længer frem tyskerne var kommet, desto vanskeligere blev deres bakre forbindelser gjennem det ødelagte terræng, og desto større blev deres tap. I begyndelsen av kampen hadde deres tap været betydelig mindre end franskmændenes, som ved utgangen av juni 1916 sattes til mer end 300 000 mand. Men forholdet blev litt efter litt anderledes. Tyskerne hadde i det erobrede terræng ikke nogen bombesikre underbringelsesrum og kunde i den fiendtlige ild heller ikke utbygge nogen. Dertil kom at tyskerne hadde vanskeligere for at erstatte sine tap end franskmændene. Det gjaldt ikke mindst tap av materiel og det store forbruk av ammunition. Ententen hadde jo verdensindustrien paa sin side, og navnlig leverte Amerika nærsagt ubegrænsede masser av ammunition.

Franskmændene hadde under kampen gjennemsnitlig 24 divisioner ved Verdun. De hadde indtil midt i juni 1916 av de 95 divisioner de da ialt raadet over, sat ind i kampen ved Verdun 66 divisioner og et artilleri som talte tilsammen omtrent 2 000 stykker skyts, derav 1 100 stykker 7.5 cm. feltskyts. Av ammunition var forbrukt mere end 14 millioner projektiler, hvorav noget over 10 millioner 7.5 cm. projektiler. Tyskerne hadde anvendt indtil 1. juli 1916 alene 42½ division ved Verdun. Men de byttet ikke ut sine divisioner, som franskmændene gjorde. De trak dem bare tilbake 20—30 km. og lot dem der hvile ut.

Tyskernes stilling ved Verdun blev stadig vanske-

ligere, især da Brussiloffs angrep og Sommeangrepet kom utpaa sommeren 1916. De maatte sende tropper væk fra Verdun-fronten og de gjenblevne blev trykket tilbake. Slaget forandret karakter. Den 24. oktober 1916 blev Douaumont erobret tilbake av franskmændene. 1. november blev fortet Vaux rømmet. Og i december 1916 maatte tyskerne gaa yderligere tilbake.

I kampene ved Verdun gik tyskernes stolteste forhaabninger tilgrunde om en stor seier paa vestfronten i 1916. For franskmændene blev utholdenhetsprøven ved Verdun som et symbol paa det mot og den viljekraft som skulde holde dem oppe under krigen. For tyskerne hadde det visselig været bedre om de straks hadde opgit det vundne terræng, da forholdene utpaa sommeren 1916, særlig slaget ved Somme, tvang dem til at opgi angrepet. Verdun blev «som et aapent saar, som tæret paa tyskernes kraft», var Ludendorffs bedømmelse av stillingen.

Østfronten 1916.

Tyskerne hadde begyndt kampene aaret 1916 med angrepet paa Verdun den 21. februar. Uten dækning i øst i ryggen, vilde angrepet være hasard. Var dækningen her tilstrækkelig — det var det store spørsmaal. Svaret skulde først senere bli git.

Under angrepet paa Verdun gik russerne til angrep paa den nordre del av østfronten. De vilde lette franskmændenes stilling ved Verdun, om mulig bryte gjennem den forholdsvis svakt besatte østfront. Angrepet skulde utføres av Everts hærgruppe som et gjennembrudsstøt paa begge sider av Narocs-sjøen. Samtidig skulde Kuropatkin i nord gaa til angrep mot Kovno, og i syd for Narocssjøen skulde et angrep rettes fra egnen om Beresina mot Vilna.

I begyndelsen av mars 1916 var de tyske stridskræfter paa denne del av østfronten nord for Pripjetsumpene delt i to hærgrupper omtrent paa hver sin side av Smorgon, Hindenburgs hærgruppe i nord, prins Leopolds i syd. Søndenfor stod Linsingens hærgruppe, og længer mot syd de stridskræfter som var underlagt den østerrikske overkommando.

Midt i mars begyndte russerne angrepet, som i begyndelsen hadde fremgang. I slutningen av mars var dog russernes offensiv tilende uten noget større resultat.

Ogsaa italienernes angrep ved Isonzo midt i mars var blit vist tilbake. Det saa ut til at Falkenhayns og Conrads haab om sikker dækning i øst skulde gaa i opfyldelse. Og midt i mai begyndte Conrad den planlagte offensiv i Tyrol mellem Adige og Brenta.

Mens tyskerne kjæmpet ved Verdun og østerrikerne i Tyrol med haab om seier, begyndte imidlertid pludselig ententens store motangrep. Den 4. juni brøt russerne i Bukovina ind i de østerrikske stillinger, svækket som disse var ved avgivelse til angrepet i Tyrol. Tre uker senere, den 24. juni, begyndte kampene ved Somme med en 7 dages trommeild. I begyndelsen av august begyndte italienerne sin opgave under generaloffensiven. De gjenoptok angrepet ved Isonzofronten, og det lykkedes dem at ta det længe omstridte brohode Görz. I slutten av august — den 27. — erklærte Rumænien Østerrik-Ungarn krig og faldt ind i Siebenbürgen. Og ved Verdun begyndte franskmændene snart motoffensiven.

Dette var for centralmagtene en tung opvaagnen av falske forhaabninger. Ikke længer hadde de initiativet paa nogen av frontene. I løpet av faa uker var det gaat tapt til ententen. Falkenhayns strategi hadde vist sig ikke at være præget av den rette vurderen av motstanderens kampmidler. Ikke hadde centralmagtene tilstrækkelig dækning i ryggen mot øst, og ikke hadde de tilstrækkelig kraft til at gjennemføre det angrep som var begyndt ved Verdun. Falkenhayns haab om at svække ententens kampvilje ved angrep med begrænsede maal og derved litt efter litt opbruke hans kampmidler, hadde vist sig ikke at holde stik. Tilliden til hans krigføring var rokket ogsaa hos keiseren. En veksling av de ledende mænd inden den tyske hær syntes nødvendig. Kampmaaten maatte bli en anden. Falkenhayns strategi — «Haushalten und Durchhalten», som den har været betegnet — hadde vist sig at rumme stor fare, kanske

langt større fare end den tilsynelatende mest vovede kampmaate. Utmattelsesstrategien var ikke den kampform som aapnet veien til seier og fred for Tyskland.

Hindenburg og Ludendorff blev nu kaldt til ledelsen — den 29. august. Den første som generalstabschef, den anden som generalkvartermester. Tilliden til dem inden folk og hær var saa stor at dette bytte inden den øverste militære ledelse betegnet en moralsk virkning av uberegnelig værdi. Deres navn var omgit med en glans som intet andet navn inden den tyske hær. Det var som en «trylleformel» inden hæren. Stillingen var for centralmagtene saa alvorlig at neppe nogen feltherre har overtat kommandoen under vanskeligere forhold. Vilde nu deres krigskunst kunne løse opgaven? Hærens tillid hadde de. Viljen, den ubøielige vilje til seier hadde de med en styrke som skulde føre dem over mange vanskeligheter. Hele folkets kraft vilde de ta i anvendelse for at vinde krigen.

I begyndelsen av september 1916 blev ogsaa ordnet med den fælles ledelse for centralmagtene. Den østerrik-ungarske arméoverkommandos motstand blev brudt av keiser Franz Josephs avgjørelse. Han forstod betydningen av de saklige grunde og stillet disse foran alle hensyn til prestige og ømfindtlighet. Allerede den 6. september kom man til enighet om oprettelsen av en øverste krigsledelse over alle de forbundne feltarméer. Den 13. september traadte overenskomsten ikraft.

De enkelte hærledelser skulde staa til den tyske keisers forføining, hvorved fuld enhet i operationene skulde søkes naadd.

Ogsaa paa østfronten var kommandoforholdene blit mer ordnet, idet Hindenburg allerede i begyndelsen av august 1916 hadde faat overkommandoen over hele fronten fra Østersjøen til foten av Karpa-

terne, erkehertug Karl, den senere keiser overkommandoen længer mot syd. Ved Hindenburgs utnævnelse til chef for den tyske felthærs generalstab kom prins Leopold av Bayern i hans sted paa østfronten. Og erkehertug Joseph overtok overkommandoen paa den sydlige del av fronten, da erkehertug Karl besteg tronen ved keiser Franz Josephs død i november 1916.

Ententens masseangrep paa alle fronter sommeren 1916 søkte at overvælde centralmagtene. Ikke mindst paa østfronten syntes disses stilling at fremby stor fare. Rusland hadde med al kraft truffet forberedelserne til den store fællesoffensiv. Erstatningsmandskap hadde utfyldt tapene ved avdelingene. Vestmagtene, Japan og De Forenede Stater hadde rikelig sørget for utstyr med vaaben, ammunition og andet krigsmateriel. Nyeste skytsmateriel av sværeste kaliber var tildelt russerne. Instruktionspersonel fra vestmagtene var stillet til disposition for at sætte russerne ind i alle de finesser i artilleriets anvendelse som var blit prøvet paa vestfronten. En særlig omsorg var blit anvendt paa at hæve troppenes moral. Zaren inspiserte sydvestfronten, hans poper opflammet til den religiøse begeistring. I Rusland var endnu den mystiske tro paa seier og det «hellige Rusland»s fremtid dypt rotfæstet i folket og hæren.

Rusland vilde endnu engang føre et vældig kølleslag mot Central-Europa, som atter var utsat for russernes oversvømmelse. Endnu engang viste zarens magt sig i sin fulde glans, før den skulde gaa under i revolutionens stormer.

Brussiloff, som førte kommandoen paa russernes sydvestfront og skulde begynde angrepet, indledet dette med en ordre, hvori det bl. a. het, at den engelske flaate fuldstændig hadde ødelagt den tyske i Nord-

sjøen. «Tiden er kommet til at fordrive den æreløse fiende. Alle arméer paa vor front angriper samtidig. Jeg er overbevist om at vor jern-armé vil tilkjæmpe sig den fulde seier.» Brussiloffs angrep rettet sig mot den østerrikske front mellem Pripjet-sumpene og den rumænske grænse. Den kronedes allerede fra begyndelsen av med avgjort held. De østerrikske reserver var snart opbrukt. Den 4. østerrik-ungarske armé som rammedes av støtet, brøt helt sammen. Nye tropper maatte sendes frem for at møte angrepet, selv fra vestfronten og fra Tyrolfronten, hvor de dog var saa nødvendige for at kunne bringe resultat av centralmagtenes angrep her.

Kampen paa østfronten antok større og større dimensioner. Hele østfronten stod i kamp paa talrike steder fra Bukowina i syd til og med Düna i nord, Fra Rumænien til Østersjøen rettet russerne rasende hammerslag mot fronten.

Angrepets tyngdepunkt blev forlagt mer sydover, hvor motstanden var svakere. Brussiloffs offensiv blev hovedoperationen. Russiske stridskræfter blev trukket ut av andre dele av fronten og kastet ind i kampen syd for Pripjet-sumpene, særlig i Bukowina.

Angrepets ledelse laa hos Brussiloff i sterke hænder. Han sparte ikke paa menneskeliv like saa litt som storfyrst Nikolai i sin tid.

Situationen blev kritisk for centralmagtene. Hurtige forholdsregler var nødvendig. Reserver maatte føres til den truede del av østfronten, selv om de skulde tages væk fra Verdun og Somme. Den østerrik-ungarske front matte bli hjulpet. Alt som var undværlig, blev sendt dithen, til Galiziens slagmarker. At hindre et sammenbrud her var en nødvendighet.

Der dannet sig tre brændpunkter for kampen. I syd ved Lemberg, i centrum ved jernbaneknutepunktet Kovel søndenfor Pripjet-sumpene, i nord ved det

vigtige jernbaneknutepunkt Baranovitschi, nordenfor Pripjet-sumpene.

Østfronten blev ikke gjennembrudt. Lemberg blev ikke tat, men paakjendingen hadde her været saa stor at et tyrkisk armékorps maatte komme tilhjælp og kjæmpe, skulder til skulder med de forbundne. Heller ikke lykkedes det russerne trods store anstrængelser at trænge frem til Kovel. Her holdt hærgruppen Linsingen igjen. Og ved Baranovitschi, hvor russerne hadde stormet frem siden midt i juli maaned, holdt Woyrsch's armé i en række svære kampe stillingen uten at vike tilbake.

Ved flere steder hadde dog de østerrik-ungarske tropper helt forsaget og stillingen kunde alene holdes ved de tyske tropper som hadde ilet tilhjælp.

Conrads stilling og anseelse var blit svækket ved begivenhetene i Tyrol og paa østfronten. En nedsættende kritik rettet sig mot ham og mot overkommandoen i Teschen.

I august var indtraadt større ro paa østfronten. Brussiloffs store offensiv hadde trods de enorme tap dog ikke bragt ham de militære maal han tilsigtet. Det politiske maal derimot naadde han helt, at faa Rumænien med i krigen. Enhver seier Brussiloff hadde opnaadd, hvor liten den end blev i sin virkning, hadde dog styrket krigsviljen i Bukarest. I september da rumænerne aapnet sin offensiv, blusset russernes angrep atter op. Kampkraften var dog forbrukt, og litt efter litt blev offensiven indstillet i løpet av oktober maaned.

Krisen var overstaat for centralmagtene. Men alt som hadde været disponibelt, var blit sendt frem til den vaklende østerrik-ungarske front. Østerrik-Ungarns sammenbrud vilde for centralmagtene ha været ensbetydende med at tape krigen. En av de sværeste kriser paa østfronten var overvundet. Hindenburg mener endog at det var den sværeste krise

under hele krigen paa østfronten, sværere end i 1914. Det at overvinde krisen hadde krævet de tyske troppers fulde kraft og den tyske ledelses store dygtighet, dens kjølige ro og nervestyrke.

Tapene her paa østfronten hadde dog været store. Den østerrik-ungarske hær hadde tapt mer end 270 000 fanger, derav nær 200 000 overløpere. Russernes tap opgis til nær en million, et saa stort forbruk av kræfter at det ikke paa nogen maate opveiet den ringe vinding av terræng.

Sommeslaget 1916.

Sommeren 1916 var stillingen i høi grad kritisk for centralmagtene. Angrepet paa Verdun hadde løpet sig fast. Østerrikernes angrep fra Tyrol ned i Italien var stanset av italienerne og møtt med et motangrep mellem Brenta og Adige. Brussiloffs store masseangrep fra begyndelsen av juni maaned truet med at bryte gjennem østfronten. Rumænien var aabenbart tilbøielig til at slutte sig til ententen. De britiske stridskræfter i Frankrike øket stadig og beløp sig nu, efterat den almindelige verneplikt var blit indført, til mer end en million mand. Frankrike gjorde de største anstrengelser for at forberede sig til en stor avgjørende kamp. Amerika leverte vaaben, ammunition og krigsforraad i en utstrækning større end nogensinde. Og den tyske undervandskrig var blit indskrænket paa Wilsons forlangende. Mens ententens utstyr med krigsmateriel derved steg til en hittil uanet høide, begyndte centralmagtene, avspærret som de var fra verdensmarkedet, at merke en følelig mangel paa ammunition og raastof.

Tyskland var blit som en indesluttet fæstning, hvis vestfront var sterkt utsat for angrep av en fiende som var langt talrikere, og som raadet over tekniske hjælpemidler, angrepsmaskiner i en ganske anden utstrækning end tyskerne. Kampen paa vestfronten kan

sees som en kamp om en fæstningsfront fra Kanalen i nord til Schweiz's grænse i syd. I disse kampe maatte teknikken, maskinene, utøve en stor, for ikke at si avgjørende indflydelse. Og vestmagtene søkte nu ved teknikkens midler og med størst mulig skaansel av eget menneske-materiel at ryste den tyske front for derved at bringe den til at falde sammen. De hadde hurtigere og bedre avpasset sig efter teknikkens krav end den tyske hær, som i denne henseende stod mer under konservatismens tegn, og som heller ikke raadet over saa store midler som fienden til at skaffe sig de tekniske hjælpemidler.

Sommeren 1916 begyndte det store angrep paa vestfronten, som for første gang viste hvor langt overlegen ententen var med kampmidler til den store fæstningskrig. Denne fortsatte endnu i to aar indtil Fochs store offensiv sommeren 1918. Angrepet sommeren 1916 var besluttet utført som et stort anlagt gjennembrud paa begge sider av Somme. Paa den øvrige del av fronten skulde imens føres en fastholdende kamp.

Oprindelig hadde englænderne ikke villet angripe ved Somme, men længer nordpaa for at bemægtige sig de tyske støttepunkter ved kysten for undervandskrigen. Den 14. februar, altsaa en uke før tyskernes angrep ved Verdun, var dog Joffre og Haig under en konferanse blit enige om at franskmændene skulde angripe paa begge sider av Somme, englænderne nord for denne elv. Angrepet skulde begynde den 1. juli, altsaa noget efter den russiske offensiv.

Store forberedelser blev truffet for angrepet ved Somme. Troppene blev sammendradd og øvet for den kamp som forestod. Uhyre mængder av ammunition og al slags forraad blev samlet bak fronten. Mange underjordiske underbringelsesrrum blev indredet til ly for troppene, til forbindingspladser for saarede og til magasiner for ammunition og ingeniørmateriel. Dype, lange forbindelsesgraver, graver for telefonled-

ninger, samlings- og angrepsgraver blev anlagt, talrike batteristillinger og observationspladser indredet. Nye jernbanelinjer blev anlagt, veier utbedret og nye bygget.

Vigtige minearbeider blev sat i gang, og mineladninger blev anbragt paa flere steder under tyskernes linjer. Mange brønder blev gravet for at skaffe vand, og lange vandledninger, hundrevis av kilometer, blev anlagt for at sikre det tilstrækkelige vandbehov under troppenes fremrykning.

Imidlertid kom tyskernes angrep ved Verdun den 21. februar, og Joffre maatte i løpet av de følgende maaneder sende dithen saa mange tropper at han blev stillet overfor det spørsmaal om han kunde fastholde planen av angrepet ved Somme. General Pétain, som hadde overtat kommandoen ved Verdun og senere over den midtre hærgruppe efter general Langle de Cary, erklærte den 11. juni at det var nødvendig at begynde angrepet ved Somme for at lette stillingen ved Verdun. Ogsaa den franske regjering vilde paaskynde dette angrep. Pétain forestilte Joffre at en tredjedel av det franske artilleri vilde kunne gaa tapt ved en retræt fra Verdun.

I juni blev Frankrikes stilling ved Verdun endog anset for saa kritisk, at angrepet ved Somme maatte begynde straks, selv om englænderne ikke var færdig. Joffre fastholdt dog sin plan om angrep den 1. juli. Hans maal var ikke blot en avlastningsoffensiv, men et stort avgjørende angrep. Det skulde først begynde naar det uhyre materiel som krævedes, var stillet færdig og de engelske forberedelser var helt avsluttet. Før den 1. juli var det ikke mulig.

Joffre søkte at økonomisere med sine reserver. Men kampene ved Verdun krævet saa mange tropper at planen for Sommeangrepet dog maatte bli indskrænket. Oprindelig skulde general Foch, som kommanderte den nordre franske hærgruppe, utføre

hovedangrepet med 39 divisioner og 1700 stykker tungt skyts paa en front av 50 km.s bredde, mens englænderne skulde angripe nordenfor paa en front av 20 km. I virkeligheten blev angrepet den 1. juli utført kun paa en front av tilsammen 37 km. Og hovedangrepet blev ført av englænderne, ikke som oprindelig planlagt av franskmændene.

Angrepets hovedopgave var at bryte gjennem den tyske front.

Efter de erfaringer som var gjort om stillingskrigen, hadde dog ententens ledelse ikke haab om at naa dette maal i et fremstøt. Det vilde bli en langvarig og haard kamp, som Joffre uttrykte det i et direktiv den 20. juni til Foch og Haig. Ved metodisk fortsatte angrep med begrænsede maal skulde tyskerne litt efter litt bli trykket tilbake og til slut i løpet av uker eller kanske endog maaneder, deres motstandskraft brudt. Artilleriet skulde erobre, infanteriet besætte terrænget som det nu het.

Angrepet skulde gaa ut paa den kombination at erobre terræng og slite op fiendens reserver. Hver gang tyskerne rekonstruerte sin forsvarsmur, skulde den paa ny slaaes i stykker. Og da vilde det øieblik komme da tyskerne ikke længer kunde stoppe til breschen. I det øieblik skulde avgjørelsen søkes.

Det terræng hvori kampen førtes, var en bølgeformig slette med talrike landsbyer og skogstykker og gjennemskaaret av elver, av hvilke Somme var den betydeligste. Den herværende tyske front hadde siden høsten 1914 spillet en stor rolle i mange kampe og var sterkt utbygget. Den bestod av to forsvarsstillinger, 2—4 km. bak hverandre. Hver stilling hadde flere linjer av dype skytergraver, vel forsynet med bombesikre underbringelsesrum og talrike forbindelsesganger. Skyttergravene laa bak pigtraadshindere, mange i to belter indtil 40 m. brede og dannet av nedrammede jernpæler, indbyrdes forbundet med pigtraad. Mel-

lem skyttergravene laa talrike mitraljøsereder, ofte bygget ut av betong.

De talrike skogholt og landsbyer som laa i og mellem forsvarsstillingene, var omdannet til sterke støttepunkter. De dype kjeldere, som i almindelighet findes i disse landsbyer, og de utallige fordypninger og stenbrud, som altid findes i kridtformationer som her, blev benyttet til at skaffe dækning for mitraljøser og skyttergravsmortere, tillike ogsaa for reserver. Flere steder av fronten var beskyttet ved minefelter.

Tyskernes kampmaate i dette terræng var ny. Den gik ut paa et utpræget dybdeforsvar med den forreste linje forholdsvis svakt besat. Motstanden skulde økes eftersom fienden trængte frem. Og med motstøt skulde han kastes ut av det erobrede terræng.

Tyskernes stillinger her ved Somme var besat med tropper som tilhørte kronprins Rupprecht av Bayerns hærgruppe. Nordenfor, fra Arras til Nordsjøen, var hertug Albrecht av Württembergs hærgruppe. Søndenfor, fra Aines til Schweiz, den tyske kronprins' hærgruppe. General Fritz v. Below førte kommandoen over de tyske tropper ved Somme, 2. tyske armé. Nord for Somme hadde han fem divisioner, syd for Somme tre divisioner. Bakenfor stod tre divisioner i reserve, beredt til straks at gripe ind. Og længer tilbake stod endnu en division, som var trukket ut av kampen ved Verdun, hvor den hadde lidt store tap.

Allerede i begyndelsen av juni 1916 merket tyskerne en større virksomhet end hittil av fiendtlige opklaringsavdelinger og fiendtlige flyvere paa begge sider av Somme. Forsøk av tyskerne paa at trænge frem og faa rede paa stillingen blev vist tilbake. At ententen hadde forberedt et angrep av store dimensioner hadde flyvere, som i flere maaneder hadde kontrollert bygning av forskjellige anlæg i den fiendtlige kampsone, vist tydeligere for hver dag ved hjælp av sine fotografier. Det syntes dog mer tvilsomt om

franskmændene syd for Somme vilde delta i angrepet. Tyskerne trodde at franskmændenes kræfter forbløddе sig ved Verdun. Da det midt i juni maaned efter nogen regnveirsdage klarnet op og en planmæssig luftrekognoscering begyndte, viste dog flyve-billedene at ogsaa franskmændene syd for Somme hadde forberedt sig til angrep. I løpet av en uke var opstaat et stort antal nye batteristillinger, som ved et vidtforgrenet feltjernbanenet var forbundet med store ammunitionslagre. Forberedelsene lot ane de store ammunitionsmængder som fienden vilde anvende mot de tyske stillinger. Den tyske generalkommando syd for Somme vilde dog ikke tro paa et alvorlig fransk angrep syd for Somme. Denne tro virket sterkere end de nøkne kjendsgjerninger som flyve-billedene viste.

Den 24. juni begyndte franskmændene og englænderne en trommeild av endnu større styrke end nogensinde hittil i krigen. Ogsaa gasgranater blev anvendt. Uhyre masser av ammunition blev sendt ut over de tyske stillinger. Hindringene foran stillingene forsvandt helt. Ogsaa skyttergravene blev paa de fleste steder skutt sammen. Kun enkelte særlig sterkt byggede anlæg holdt stand overfor den voldsomme beskytning. Og besætningenes nerver led paa flere steder sterkt under den syvdages artilleriild.

Den 1. juli ut paa formiddagen blev artilleriilden forlagt længer frem, og stormen begyndte over hele fronten paa begge sider av Somme. Franskmændene gik frem med ialt atten divisioner paa en front av 12 km., englænderne med seksogtyve divisioner paa en front av 25 km. I reserve kom flere kavaleridivisioner.

Da artilleriilden blev forlagt fra de forreste tyske stillinger, kom tyskerne frem fra sine dækninger. De ydet en haardnakket motstand, og angrepet hadde liten fremgang. Kampen fortsatte dag efter dag, et av de saakaldte «material-slag», hvor særlig skyts og tekniske hjælpemidler blev av avgjørende virkning.

Begge parter maatte faa forsterkninger frem. Allerede i løpet av juli hadde tyskerne skutt ind i fronten en ny armé syd for Somme. De hadde da to arméer til at møte angrepet. Den ene under kommando av general Below nord for Somme, den anden under general Gallwitz syd for denne elv. General Gallwitz fik tillike kommandoen over den hærgruppe som blev sammensat av de to arméer. Ogsaa franskmændene blev forsterket med en ny armé syd for Somme. Og de fik frem artilleri i saa stort antal at de systematisk kunde bekjæmpe hvert litet stykke av tyskernes befæstningsanlæg.

Det blev en stadig, uavbrudt kamp om hver fotsbred jord. Den førtes med den største forbitrelse. Artilleriilden fortsatte uten ophør, dag og nat. Skyttergravkampe kom i uavbrudt rækkefølge. Efter sterk artilleriforberedelse kom støt paa støt for at vinde terræng. Infanteriet kjæmpet med mitraljøser, geværer, haandgranater, kniv, spade og alt det som kunde tjene til vaaben.

Trods de største anstrængelser lykkedes det dog angriperen i hele juli og august kun at naa frem nogen kilometer, 4 à 6, paa begge sider av Somme. Bak de rømmede stillinger bygget tyskerne nye stillinger. De kjæmpet om hver landsby, hver bygning, hvert skogholt. Disse var som brændpunkter for nye kampe. Og et net av skyttergraver, hindringer, underjordiske dækninger møtte angriperen hvor han søkte at komme frem. Og hvor skyttergraver ikke kunde utbedres eller nye bygges, forstod den tyske soldat at indrette sig og holde igjen i granathullene.

Tyskernes forsvar blev lettet ved at den fiendtlige ledelse ikke forstod hurtig at utnytte en vunden fordel og da lægge tilside den planmæssige forberedelse for den videre fremtrængen. Angriperen gav altid forsvareren tid til at indrette sig paany. Og angrepet

maatte da begynde forfra med ny artilleriild og ny infanteristorm.

Franskmændene og englænderne kunde saaledes i disse to maaneder ikke bryte gjennem ved Somme eller opnaa særlig store fordele. Men de opnaadde dog at binde saa mange tyske tropper i dette slag at Brussiloffs angrep i Østgalizien og Volhynien blev lettet, og at italienerne fik fremgang paa sydfronten. Og de sidste dage av angrepet sluttet Rumænien sig til ententen, i tillid til at de da hadde valgt det parti som vilde gaa seierrik ut av verdenskrigen.

I september forsatte angrepene ved Somme med øket kraft. Kampene her antok nu en heftighet som langt overtraf alt i tidligere slag, selv fra kampene ved Verdun. Navnet «Sommeslag» blev i denne tid et begrep som skulde betegne høidepunktet av verdenskrigens kamp og ødelæggelsesraseri. I uker og maaneder, dag og nat, varte kampen paa begge sider av Somme. Den hvilte neppe en dag. Imellem gjaldt den kun mindre maal, støttepunkter, landsbyer, skyttergraver, eller alene det at holde den anden part i spænding og svække hans motstandskraft. Til andre tider kunde kampen svulme ut til vældige foretagender, til de saakaldte «store kampdage», da maalet var det at bryte gjennem fiendens stilling.

Artilleri- og mineilden kunde da være saa overvældende sterk at det skulde synes utænkelig for den menneskelige natur at holde det ut gjennem længere tid. Litt efter litt maatte dog opstaa et svakt sted, som til slut vilde gi efter for det fortsatte tryk av angriperen.

Midt i september begyndte angriperen ogsaa at anvende et nyt kampmiddel, de tunge pansrede kampvogne, tanks. De gjorde et sterkt indtryk paa forsvareren, særlig i begyndelsen.

Et sterkt indtryk paa tyskerne gjorde ogsaa de talrike flyvere som englænderne og franskmændene

sendte frem, og som gik lavt ned for at angripe med mitraljøseild det tyske infanteri i dets graver og granathuller, og det tyske artilleri i dets stillinger. Selv om tapene var forholdsvis smaa, var dog den moralske virkning paa tyskerne overordentlig stor. De følte sig stadig iagttat og forfulgt av fienden og derhos hjælpeløse i stillinger, hvor de hittil hadde trodd at ha dækning. Indtrykket av det overraskende store antal fiendtlige flyvere blev saa meget sterkere som tyskerne mer og mer merket at de i luften var de underlegne. Istedenfor at bekjæmpe med maskingeværer de lavt flyvende maskiner og derved tvinge dem op i større høider, søkte de oftest dækning, naar en fiendtlig flyver nærmet sig. De tyske flyvere fik dog utpaa høsten 1916 forsterkninger, særlig ved avgivelse fra fronten ved Verdun, og forholdet blev da bedre. Infanteristen fik mer tillid til de tyske flyvere og til sig selv og møtte nu med mitraljøseild de fiendtlige infanteriflyvere.

Forsøket paa at bryte gjennem den tyske front ved Somme lykkedes dog ikke. Kampen fortsatte til ut i november maaned. Indbruddet i den fiendtlige front kom fremdeles kun skridtvis fremover. Ikke paa noget sted hadde angriperen naadd længer frem end 12—15 km. Deres angrepskraft avtok nu merkbart da vinteren nærmet sig. Kampen stilnet av. Den indskrænket sig til artilleriets virksomhet, til mindre fremstøt, rekognosceringer og luftkampe. I det slette veir laa de franske og engelske tropper uten beskyttelse i en slamørken, som strakte sig flere kilometer bakover, og som i høi grad gjorde det vanskelig at faa frem til fronten alt det troppene trængte av mat, ammunition og nyt materiel. Sommeslaget ophørte efter næsten fem maaneders varighet. Englænderne var stanset foran Bapaume, franskmændene foran Peronne. I det langvarige og haarde slag hadde vestmagtene saavel som tyskerne kjæmpet med saa stor

styrke at de talte millioner av mænd paa begge sider. Englænderne hadde sat ind ca. 50 divisioner, franskmændene 44 og tyskerne 67. Den største del av denne styrke var efter kort tids hvile kastet ind i kampen paany to, tre optil fire ganger.

Tapene var paa begge sider saa store, at de gik op til mer end en halv million mand for hver av de to motstandere.

Sommeslaget blev ingen stor taktisk og heller ikke nogen stor strategisk seier for ententen. Tyskerne hadde ikke lidt de store ødelæggende tap, som skulde ha slitt ut deres reserver. Og gjennembrudddet var ikke lykkedes. Alene av mindre betydnig var det om fronten gik nogen kilometer mer østlig eller vestlig, om nogen landsbyer eller skogholt var blit erobret, naar altid nye landsbyer og skogholt laa bakom. Den tyske front var vistnok trykket noget tilbake, men hadde her holdt stand mot de nye angrep.

Om Sommeslaget, taktisk og strategisk set, saaledes direkte ikke betød saa meget, var dog dets følger allikevel store, særlig i moralsk henseende. Det hadde git vestmagtene tillid. Deres arméer hadde sammen utført en bedrift som gav gode løfter for fremtiden.

For tyskerne hadde Sommeslaget vist at fienden raadet over hittil uanede tekniske hjælpemidler. Det fiendtlige artilleri, ledet av flyvere, forsynt med uhyre ammunitionsmængder, hadde holdt nede og ødelagt store dele av det tyske artilleri. Sværmer av fiendtlige flyvere, særlig engelske, hadde navnlig i begyndelsen av slaget ubestridelig hat herredømmet i luften. Og de nye stridsvogne, tanks, hadde gjort sterk virkning.

Det tyske infanteri, den tyske hærs kjernetropper, var blit rystet paa det dypeste. Det følte sig latt i stikken av søstervaabnene og saa sig stillet overfor den opgave at bekjæmpe fiendtlige maskiner som langt oversteg dets kraft.

Tilliden til seiren var ikke længer saa stor som

tidligere blandt de tyske tropper. Det spørsmaal kom stadig op: «Hvorfor har ikke ogsaa vi alt dette?» Den tidligere seierssikkerhet fra Frankrikes og Østprøisens slagmarker i 1914, fra de store angrep i Polen, Galizien og Serbien 1915, fra Verdun i begyndelsen av angrepet 1916 begyndte nu at bli avløst av mistillid til fremtiden og en viss krigstræthet efter de mange aars kampe. Den tyske hær begyndte at tape troen paa sig selv, paa seiren. Dertil kom vanskelighetene ved Verdun i slutningen av 1916 og vanskelighetene paa østfronten, særlig Brussiloffs angrep og den nye fiende, Rumænien.

Centralmagtenes tropper stod vistnok fremdeles paa de avgjørende fronter overalt dypt inde i fiendens land, naar undtas et litet stykke av Øvre-Elsass, i den østre del av Galizien og Bukowina. Tegn tydet ogsaa paa at Ruslands kampevne begyndte synlig at avta ved opløsning i det indre. Og særlig Frankrike hadde lidt store tap indtil 1. november 1916 et tap av mer end 1½ million mand, efter hvad krigsministeren opgav i et hemmelig møte i deputeretkamret den 4. december 1916. Men ententen holdt ut og stillet alle kræfter i krigens tjeneste. Lloyd George og Clemenceau evnet ved magten av sin personlighet at holde folkenes krigsvilje oppe. Og ententen hadde grund til at regne med De forenede Staters tilslutning, efterat Wilson i november 1916 var gjenvalgt som præsident.

Allerede i mars 1916 hadde Portugal sluttet sig til ententen og sendt 60 000 mand til Frankrike, hvor de blev sat ind i den engelske front. I Grækenland hadde den tyskvenlige kong Konstantin den 12. juni 1916 gaat av. Og den 29. juni var hans søn, kong Alexander, blit tvunget til at bøie sig for ententen. Og i august 1916 var som nævnt Rumænien traadt ind i krigen mot centralmagtene.

Den tyske hærs gamle, faste kjerne, særlig infan-

teriets, var for størstedelen forsvundet. De store tap i slagene under bevægelseskrigen 1914 og 1915 og nu sidst ved Verdun og Somme hadde stadfæstet det gamle soldaterord: «Døden træffer sit valg kun blandt de bedste.» Et stort antal av de modigste og paalideligste officerer og soldater var nu savnet paa sin plads.

Inden den tyske hær viste sig en betydelig avtagen av den moralske kraft. Dette blev saa meget mer tilfældet som de store tap nu gjorde det nødvendig at sende frem til fronten en hel del unge soldater, hvis utdannelse var mangelfuld. Selv rent legemlig svarte de nye soldater ikke længer til fordringene. Unge, for en stor del underernærte gutter som de var, holdt de kun med møie stand overfor skyttergravskrigens anstrængelser.

Centralmagtenes indre front 1916.

Da vanskelighetene for centralmagtene var som størst, da Rumænien under Sommeslaget og under indtrykket av Brussiloffs store offensiv sluttet sig til ententen og stillet til dens raadighet sin hær paa 750 000 mand, var Hindenburg den 29. august 1916 blit generalstabschef med Ludendorff som generalkvartermester. Denne nye besættelse av den tyske hærledelse var av den største betydning. Falkenhayns rolle var utspillet efter det mislykkede angrep paa Verdun og efter de store vanskeligheter paa østfronten. Han hadde ikke kunnet bestemme sig til at forbli defensiv paa vestfronten for med alle disponible stridskræfter at opnaa et endelig resultat paa østfronten. Han syntes i det hele at ha manglet en stor ledende tanke i sine operationer. Det gjaldt for ham først og fremst at avhjælpe en øieblikkelig nødstilstand og ikke med sterk, sikker haand forfølge et stort maal. Falkenhayn hadde heller ikke, helt fra sin utnævnelse til generalstabschef, den fulde tillid inden den tyske hær. Og nu var dette efter Verdunangrepet, efter de store vanskeligheter ved Somme og paa østfronten endnu mer tilfældet.

Hindenburg og Ludendorff derimot hadde tillid ikke alene inden hele det tyske folk, men fremfor alt inden den tyske hær. Seierherrene fra Tannenberg

og De Masuriske Sjøer var omgit med en nimbus og set op til som de første inden hæren. «Den tyske soldat næret en ubetinget tillid til trylleordet Hindenburg».

Arven efter general Falkenhayn var dog vanskelig at overta. Ikke alene var vanskelighetene store ute ved fronten, men ogsaa inden landet. Og jo længer krigen varte, desto mer blev dens utfald avhængig av forholdene inden landet, av folkets evne til at holde ut og staa samlet bak hæren under dens kamp med fienden. Alene et enig, offervillig folk kunde i længden gi hæren den styrke som den trængte i kampen mot overmagten. Store ofre maatte til for at tilfredsstille hærens krav paa vaaben, utrustning, mat og alle slags forsyninger.

Alle disse krav vilde bedst kunne tilfredsstilles, hvis ledelsen inden Tyskland var lagt i haanden paa en kraftig personlighet som i England Lloyd George, i Frankrike Clemenceau. Litet magtet Bethmann Hollwegs svake, vaklende regjering. Og litet hadde Falkenhayn i de to aar han som generalstabschef var den militære leder, evnet at skape en sterk, indre front mot fienden.

En sterk, samlet ledelse var nødvendig for helt at utnytte alle kræfter i krigens tjeneste. Hindenburg fik dog kun den fulde ledelse i militær henseende. Utenfor denne var han avhængig av de civile myndigheter og riksdagens samvirken.

Den nye tyske hærledelse var klar over at hele folkets kraft maatte utnyttes hvis krigen skulde kunne vindes. I en ganske anden utstrækning end hittil maatte industrien og hele det tyske folk tages i krigens tjeneste. Opgaven var saa stor at neppe nogen før krigen hadde tænkt sig muligheten av den. Og løsningen blev saa meget vanskeligere som man manglet en centralledelse. Det visste sig nu likesom tidligere hvilken mangel det var at man ikke hadde en

for krigen utdannet «økonomisk generalstab» ved siden av den anden generalstab. Under krigen lot den sig ikke improvisere.

Efter initiativ av Hindenburg og Ludendorff skulde hele krigsindustrien hæves til en høide langt større end hittil. Og forpleiningen av folk og hær skulde reguleres. Den tyske videnskap, teknik og industri skulde tages i krigens tjeneste paa en maate som aldrig tidligere. Store, nye rustninger skulde bli resultatet. Utførelsen av denne plan, «Hindenburgprogrammet», kom dog ikke til helt ut at svare til forventningene.

Alle de kræfter Tyskland raadet over, skulde sættes ind. Arbeidspligten bak fronten skulde utfylde og fuldstændiggjøre tjenestepligten ved fronten. «Hver haand som ikke arbeider hjemme, hjælper fienden», uttalte rikskansleren Bethmann Hollweg i riksdagen. Og statssekretær Helfferich føiet til den 29. november: «Vi vil og maa trække frem den sidste rest av det tyske folks arbeidskraft til selvopholdelsen og krigføringen.»

Alle kræfter inden landet skulde utnyttes efter lov av 2. december 1916 om «den fædrelandske hjælpetjeneste». Og det nyoprettede «Kriegsamt» under den fremragende organisator, general Groener, skulde som en centralavdeling under krigsministeriet overta ledelsen av hærens samlede forsyninger med vaaben og ammunition. «Kriegsernärungsamt» skulde likeledes under streng centralisation ordne med forpleiningsspørsmaalene for hær og folk og sørge for en likelig fordeling av levnetsmidlene.

«Kriegsamt» hadde ogsaa at ordne med anskaffelsen av raastoffene som kul, jern, oljer og hvad ellers trængtes. Det skulde tillike regulere det vanskelige spørsmaal hvordan arbeidskraften kunde utnyttes. Mange kvinder blev tat i industriens tjeneste, selv til det groveste arbeide. I aaret 1917 blev i krigsindustrien beskjæftiget hele fire millioner

kvinder. Ungdommer, kvinder og mænd, eller rettere sagt gutter, under den vernepligtige alder, 18—20 aar, blev ogsaa i stort antal kaldt til fabrikene og verkstedene. Mange soldater, særlig fagarbeidere og grubearbeidere maatte sendes tilbake fra fronten, de saakaldte «reklamierte». Den øverste hærledelse stillet saaledes straks 125 000 arbeidere til industriens tjeneste.

Fabrikationen av vaaben, krudt, ammunition, av skyts, av mitraljøser, gasprojektiler, automobiler og flyvemaskiner blev systematisk forøket i en grad som neppe nogen hadde tænkt sig muligheten av.

«Det blev en organisation av arbeidskræftene som verden endnu ikke hadde set maken til», som Helfferich uttalte det. Den nye ordning hadde dog sine svakheter. Og trods den bedste vilje og mange storartede ydelser førte den i vigtige henseender til negative resultater.

Rationeringen av levnetsmidlene førte til en smughandel av stadig større dimensioner. De rike og velsituerede kunde derved leve i overflod, mens de andre led nød og savn. Særlig uheldig kom loven om hjælpetjenesten til at virke. Rikskansleren og riksdagen, som hadde det avgjørende ord, evnet ikke helt ut at forstaa storheten i Hindenburgs tanke.

Hindenburg vilde, at alle arbeidsdygtige skulde stilles til fædrelandets disposition under samme betingelser som de vernepligtige. Folkets samlede kræfter skulde sættes ind for fædrelandet og dets sak, ikke bare for kampen ved fronten, men ogsaa for den kamp som inden landet maatte føres for at skaffe tilveie alt det som trængtes. Det gjaldt her et offer av hele folket.

Rikskansleren og riksdagens flertal vilde derimot at de hjælpepligtige skulde ha løn, og denne blev snart meget høi. Hindenburgs plan var utsprungen av den høieste idealisme; den vedtagne lov blev en kilde til

en høikonjunktur og en berikelse for mange tvilsomme elementer. De saakaldte «Kriegsgewinner» fik stadig større spillerum for sin umoralske vinding. Regjeringen betalte nær sagt enhver pris for at opmuntre til foretagsomhet og for at holde arbeiderne ved «god stemning». Samtidig som lønnen steg, blev de saakaldte «Schwerarbeiter» git begunstigelser, som let førte til misstemning, for ikke at si misundelse i hjemmet og særlig ved fronten, hvor soldatene maatte kjæmpe haardt og utstaa savn og lidelser og nøie sig med den karrigste løn.

De som forstod at unddra sig tjenesten ved fronten, de med rette foragtede «Drückeberger», beriket sig paa bekostning av de andre, særlig soldaten og hans familie. En kløft opstod mellem hær og hjemland. Den vokste da de socialdemokratiske førere, særlig førerne for de saakaldte uavhængige socialister, forstod at utnytte de økonomiske motsætninger til at nære klassepolitikken, og begyndte at betragte krigen som en gunstig leilighet til at virkeliggjøre de socialdemokratiske maal. De gamle sociale og politiske motsætninger traadte skarpt frem. Socialdemokratene begyndte endog at arbeide paa Tysklands nederlag. Allerede i aaret 1915 hadde det socialdemokratiske landdagsmedlem Strøbel uttalt, at en hel seier for det tyske rike ikke vilde være overensstemmende med de socialdemokratiske interesser. Og vaaren 1916 hadde det radikale riksdagsmedlem Haase i riksdagen under stor tumult angrepet paa det heftigste regjeringen og alle «Kriegsverlängerer». Det nye parti «Tysklands uavhængige socialdemokratiske parti» blev dannet med den hovedopgave at gjenoprette internationalen og samtidig opta en energisk propaganda for fred.

«Hindenburgprogrammet» blev saaledes i riksdagen sterkt redusert. Det ydet vistnok meget; men det valgte systems mangler traadte med tiden frem,

jo mere «Schiebertum» og vindesyke svækket det tyske folks sedelige grundvold. Revolutionens utspring har endog været søkt i disse tilstande. Ialfald gav de i høi grad vind i seilene for den agitation som allerede fra krigens første aar var drevet inden de yderste venstres rækker med Liebknecht og Rosa Luxemburg i spidsen. «Hindenburgprogrammet» kom i det lange løp til at skape en dyp kløft mellem fronten og hjemmet, mellem dem for hvem krigen kun betød ofre, og dem som krigen bragte indtægter, kanske rikdomme som aldrig tidligere.

Hos Tysklands forbundsfæller blev det endnu værre. I Østerrik-Ungarn maatte endog den 55 aar gamle mand gjøre krigstjeneste. Og her var motsætningen stor mellem monarkiets forskjellige folkeslag. Særlig vanskelig blev forholdet da keiser Franz Joseph døde den 21. november 1916 og blev avløst av den unge, uerfarne og svake keiser Karl, som var under sterk indflydelse av keiserinde Zita med sine sympatier for ententen.

Foruten den indre splittelse blev ogsaa centralmagtenes holdning utad ikke længer præget av den samme kraft og enighet som hittil.

Grev Burian, den østerrik-ungarske politiks leder, fandt høsten 1916 at tiden nu var inde til fredstilbud. Tyskland var først avvisende. Et saadant tilbud, mente man, vilde fienden anse som tegn paa svakhet og derved styrke hans krigsvilje. Det østerrik-ungarske krav om fred blev sterkere efter keiser Franz Josephs død. Keiser Karl var endog tilbøielig til fred, selv paa bekostning av Tyskland.

Efter at ha utført den vaabendaad at beseire Rumænien, fandt dog ogsaa den tyske regjering at kunne fremsætte et fredstilbud. Keiser Wilhelm rettet den 12. december en anmodning til præsident Wilson om ved sin mellemkomst at indlede fredsforhandlingene for derved at spare verden for krigens rædsler. Den

18. december rettet Wilson en note til de krigførende magter for «at erfare deres hensigter om de betingelser hvorunder krigen kunde bli bragt til avslutning.»

Ententens svar var avslaaende. Den utla Tysklands skridt som tegn paa en svakhet, som alene ansporet dem til at øke sine rustninger og krav. Tysklands indre stilling maatte være usikker, naar det efter en seier som den over Rumænien opfordret til fredsforhandlinger.

Kampene i Rumænien.

Da stillingen for centralmagtene var saa vanskelig som aldrig tidligere under verdenskrigen, da ententens arméer paa alle fronter gik til angrep, Brussiloff paa østfronten, englænderne og franskmændene ved Somme, italienerne ved Isonzo, sluttet Rumænien sig en av de sidste dage av august 1916 til ententen.

Centralmagtenes stilling saa da i virkeligheten fortvilet ut. Paa alle fronter var deres arméer fuldt optat med at vise tilbake angrepene av fiendens talrike tropper. Og nu maatte de begynde kampen ogsaa paa en ny front med en motstander hvis hær talte trekvart million mand, hvorav 600 000 mand felttropper. Og disse tropper kunde ved at rykke frem i Siebenbürgen komme ind i hjertet av Ungarn, true Budapest og ikke mindst hele den østerrik-ungarske østfront med at bli angrepet i ryggen av en stor troppestyrke. Tyrkiet og Bulgarien var ogsaa truet ved en fremrykning av rumænerne sydover i samvirken med ententens orienthær ved Saloniki. Rumænerne behøvet — som Hindenburg uttrykker det — kun «marsjere hvorhen de vilde for at avgjøre verdenskrigen til fordel for de stater som allerede et par aar forgjæves hadde stormet frem mot os.»

Centralmagtene hadde vistnok i nogen tid regnet

med sandsynligheten av Rumæniens krigserklæring, men trodde at dette først vilde skje efterat indhøstningen var færdig, omtrent midt i september. Og indtil den tid haabet de at ha faat leilighet til de nødvendige forberedelser. Den kjendsgjerning de nu stod overfor allerede i august, frembød faren for en katastrofe.

Mange og store fordele vilde det være for Rumænien om dets arméer kunde gaa angrepsvis frem. Blev derimot Rumænien tvunget over i forsvaret, var dets stilling farlig, beliggende som landet var mellem Siebenbürgen og Bulgarien, to udmerkede utgangssteder for angrep ind i Rumænien. For centralmagtene gjaldt det derfor at ta initiativet og selv gaa til angrep. Dette saa meget mer som centralmagtene maatte søke at gjøre kampen mot den nye fiende saa kortvarig som mulig. De trængte sine tropper paa andre steder end her i periferien av begivenhetene. En hurtig, energisk offensiv var paakrævet for centralmagtene, men hvordan skulde de opdrive de stridskræfter som var nødvendig hertil saa spændt som situationen var ved denne tid baade i øst og vest. Det var for den tyske hærledelse de tungeste og mest nerveslitende dage som den hadde oplevet under verdenskrigen.

Rumænien vilde med hovedstyrken av sine stridskræfter, tre arméer, oversvømme Siebenbürgen ved at la disse arméer rykke frem fra nordøst, øst og syd. En fjerde armé skulde fra Dobrudsja rykke sydover for sammen med ententens orientarmé fra Saloniki at ta den bulgarske hær i knipetangen.

Centralmagtene vilde paa sin side gaa til angrep mot Rumænien med to arméer fra Siebenbürgen, 9. armé under den tidligere tyske generalstabschef Falkenhayn, sammensat av tyske og østerrik-ungarske tropper, og 1. østerrik-ungarske armé, Arz, til venstre for 9. armé. Sydfra skulde rykke frem under Mackensens kommando en tredje armé, sammensat av tyrker,

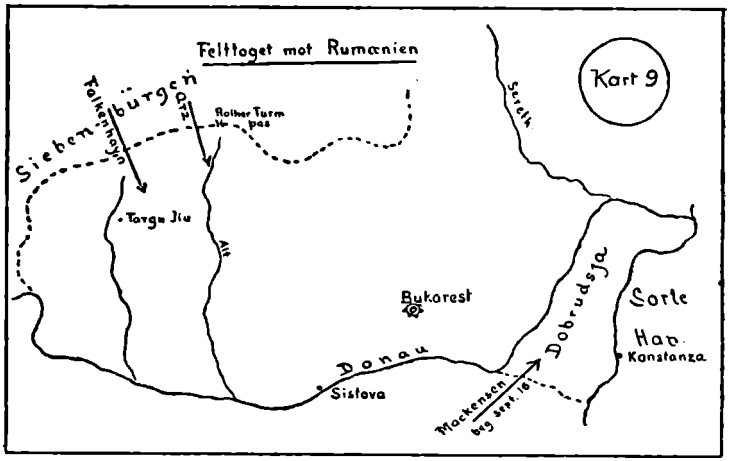

bulgarer og tyskere. I Siebenbürgen skulde de svake østerrik-ungarske grænsetropper gaa kjæmpende tilbake fra grænsefjeldene til forberedte stillinger i det indre av landet. De skulde her søke at opholde fiendens fremtrængen indtil de to arméer var opmarsjert. Fælles maal for alle tre arméer var Bukarest, hvis betydning var saa stor at den neppe vilde opgis uten store, avgjørende kampe.

Denne felttogsplan var oprindelig utarbeidet av Falkenhayn, da han som generalstabschef maatte forberede det felttog mot Rumænien som centralmagtene allerede fra slutten av juli 1916 hadde gjort sig fortrolig med som en nær forestaaende sandsynlighet. Da Hindenburg i august avløste Falkenhayn som generalstabschef, forandret han i et væsentlig punkt den oprindelige felttogsplan. Efter denne skulde Mackensens armé efter at ha tat Dobrudsja i besiddelse straks gaa over Donau frem mot Bukarest. Falkenhayn hadde haabet ved det at mindske rumænernes tryk paa Ungarn og faa tid til at la de to arméer opmarsjere i Siebenbürgen. Hindenburg derimot ansaa det nødvendig at la den første avgjørelse falde i Siebenbürgen. Først naar man der var blit herre over

situationen og kunde gaa til angrep ind i Rumænien, kunde Mackensens understøttelsesoperation over Donau begynde. Gik man omvendt frem, saa opstod den fare at Mackensens armé, som i sig selv ikke var meget sterk og kun for en ganske ringe del bestod av tyske tropper, kunde bli slaat isolert. Men allerede straks efter krigserklæringen skulde Mackensens armé rykke ind i Dobrudsja, rense landet her for fiendtlige tropper for ikke at bli foruroliget fra Dobrudsja i flanke og ryg, naar han gik over Donau mot Bukarest. Dobrudsja skulde ikke kunne tjene som utfaldsport for et angrep ind i ryg og flanke av Mackensens armé.

Allerede de første septemberdage gik Mackensen over grænsen og rykket frem i Dobrudsja. Han traf fienden uforberedt og hadde i begyndelsen stor fremgang. Rumænernes Dobrudsja-armé fik imidlertid forsterkninger, og kampen blev holdt gaaende i Syddobrudsja med angrep og motangrep. Ogsaa Mackensens armé blev forsterket og kunde fortsætte offensiven. I slutningen av oktober hadde Mackensen bemægtiget sig den vigtige havneby Konstanza og derved avskaaret Bukarest fra jernbaneforbindelsen med sjøen. Han hadde ogsaa besat vigtige oljedistrikter i Dobrudsja. Nu trængtes imidlertid hans tropper andetsteds, nemlig i retning av Bukarest, hvor avgjørelsen skulde finde sted. Han maatte da opgi en fremtrængen videre nordover i Norddobrudsja. Hovedmassen av hans tropper blev i november maaned trukket tilbake for at gaa over Donau syd for Bukarest ved Sistova.

Imidlertid hadde rumænerne i Siebenbürgen hat stor fremgang i september maaned. De hadde næsten uten motstand gaat over Østkarpaternes pas og ned i Siebenbürgen. Ungarn syntes at ligge vergeløs aapen for dem. Hvert skridt fremover truet ogsaa med at rumænerne kom ind i ryggen av den østerrik-ungarske

front i Galizien og vilde derved bringe centralmagtenes hele østfront til sammenbrud. De 3—400 000 mand friske rumænske tropper behøvet kun at rykke hurtig og uforsagt frem. I Siebenbürgen stod ikke tropper som kunde hindre marsjen. De tre tyske divisioner som var blit sendt til Siebenbürgen som den første hjælp, var ilsomt dirigert til den vaklende Karpaterfront, hvor den alvorligste fare for sammenbrud atter engang var opstaat. Stillingen var i høi grad kritisk for centralmagtene. Men deres motstandere manglet handlekraft til at utnytte stillingen. De rumænske arméer bevæget sig kun langsomt fremover og tapte kostbar tid.

Opmarsjen av de tyske og østerrik-ungarske tropper i Siebenbürgen kunde gjennemføres. Og efterat det var lykkedes, tok felttoget et glimrende forløp for centralmagtene.

Tyskernes og østerrikernes opmarsj i Siebenbürgen var færdig i slutten av september 1916. De gik frem til angrep og kastet under stadige kampe de tre rumænske arméer ut av Siebenbürgen tilbake til bergpassene, som de faa uker tidligere seierssikre hadde gaat over. Siebenbürgen var befriet.

Rumænien som skulde bringe ententen hjælp, behøvet nu selv understøttelse. De nærmeste til at hjælpe var russerne. De sendte tropper til Rumænien og søkte ogsaa ved en ny offensiv i Karpaterne at avlaste en del av trykket paa rumænerne. Kampene fortsattes. Inde i bergene som førte ned til Bukarest og andre vitale dele av Rumænien lykkedes det de rumænske tropper at stanse fienden. Tyskernes og østerrik-ungarernes angrepskraft var uttømt i slutten av oktober 1916.

Centralmagtene hadde opnaadd store resultater, men ikke store nok. De maatte helt frigjøre sig for den fare som truet fra Rumænien. Dette lands militære kraft maatte helt ødelægges. Centralmagtene

vilde endelig engang ha ro her paa Balkan. Derved vilde ogsaa deres østfront bli kortere. Og ved at fortsætte offensiven ind i Rumænien vilde centralmagtene tillike kunne bli herre over de forraad av korn og petroleum som Rumænien i saa rik mon raadet over. Tiltrods for den fremskredne aarstid besluttet saaledes centralmagtene at fortsætte angrepet ind i Rumænien. Men for at løse denne opgave trængtes nye tropper. De maatte tas fra de andre fronter trods de vanskeligheter centralmagtene fremdeles hadde for at værge sig ved Somme og Verdun mot franskmændene og englænderne, ved Lemberg og Baranovitschi mot russerne.

Saasnart forsterkninger var kommet frem, begyndte i november 1916 fremrykningen mot Bukarest. Nordfra kom Arz's armé og Falkenhayns armé, den sidste forsterket med flere divisioner ut til høire for sig. Og sydfra skulde Mackensens armé trænge frem over Donau, saasnart de nordfra kommende tropper begyndte at komme ut av bergene dernord.

Arz's og Falkenhayns tropper hadde fremgang. De trykket i haarde kampe som slaget ved Targu Jiu den 16. og 17. november rumænerne ut av bergene og nærmet sig mer og mer Bukarest, hvor de rumænske tropper samlet sig.

Nu var ogsaa øieblikket kommet for Mackensen til at gripe ind. Natten til den 24. november gik hans armé over Donau ved Sistova. Han hadde truffet forberedelsene saa udmerket og forstod saa godt at skjule sin hensigt at rumænerne blev fuldstændig overrasket. Hans samvirken med arméene som kom nordfra, var sikret.

Den rumænske hærledelse vilde opta kampen foran Bukarest saa at de ialfald fik tid til at rømme hovedstaden. De kastet sig de første decemberdage med fuld kraft over Mackensens armé, mens de forsvarte sig nord og vest for Bukarest. Kampene her varte i flere

dage. Mackensen fik understøttelse av tropper som Falkenhayn sendte frem, og blev befriet fra den vanskelige stilling han en tid hadde været i.

Rumænerne maatte trække sig tilbake. Bukarest blev erklæret for en aapen by og uten kamp besat av Mackensen. Rumænerne, som hadde faat betydelige forsterkninger av russerne, trak sig under heftige kampe tilbake mot elven Sereth. I slutten av december gik de bak denne elv, haardt trykket av forfølgerne. Russerne gjorde energiske forsøk paa at trænge gjennem Karpaterpassene ind i Siebenbürgen for derved at lette trykket ved Sereth. Men østerrikerne holdt sine stillinger. Midt i januar 1917 avslappedes kampvirksomheten langs hele fronten.

Rumænien var besat indtil Sereth, et værdifuldt, rikt landomraade var erobret av centralmagtene. Den rumænske hær var slaat og hadde lidt store tap av folk og materiel. Ententen var i høi grad blit skuffet i sit haab til Rumænien. Centralmagtene hadde med sine indskrænkede midler opnaadd et stort resultat, netop i en tid hvor deres stilling var vanskeligere end nogensinde tidligere.

Centralmagtenes seier her i Rumænien var stor, men dog ikke stor nok. Den rumænske fare var ikke overvundet. Den hvilte fremdeles som et tryk paa centralmagtene. Den rumænske hær var vistnok slaat, men ikke tilintetgjort. Mer end halvparten av hæren stod understøttet av russiske tropper i sterke stillinger bak Sereth eller i bergene. Centralmagtene manglet kampmidler til at betvinge disse. Og de maatte anvende betydelige stridskræfter overfor den nye motstander. Det rumænske felttog var ikke blit den episode som tyskerne hadde haabet paa. Det fortsatte endnu i lang tid om end ikke med den intensitet som hittil.

Den rumænske hær blev reorganiseret under ledelse av franske officerer. Og sommeren 1917 kunde den

delta i den offensiv som ententens tropper da rettet mot centralmagtene. Angrepet her ved Sereth blev møtt med motangrep av Mackensens tropper. Efter en maaneds kamp var rumænerne i slutten av august trængt tilbake til sine gamle stillinger og her ved Sereth forefaldt senere blot lokale fegtninger uten nogen egentlig betydning. Og da russerne gik til fredsunderhandlinger i Brest-Litovsk maatte ogsaa Rumænien forhandle om fred. I december 1917 blev sluttet en vaabenstilstand for den rumænske krigsskueplads, og vaaren 1918 fred mellem Rumænien og centralmagtene og disses forbundsfæller. Rumænien, som med saa stolte forhaabninger hadde begyndt krigen, maatte paa naade og unaade overgi sig til seierherrene. Om byttets deling opstod dog snart tvist mellem Tyrkiet og Bulgarien.

Krigen tilsjøs. Skagerakslaget.

Indtil sommeren 1916 hadde hverken den britiske eller den tyske slagflaate utfoldet nogen større aktiv virksomhet. De hadde begge veket tilbake for risikoen ved en kamp, ialfald i nærheten av fiendens kyster. Og det hadde ikke lykkedes tyskerne ved u-baatene, ved utlægning av miner og ved angrep av lette skibe at tilføie englænderne saa store tap at forskjellen i styrkeforholdet blev utjevnet. Det haab tyskerne hadde hat i den retning maatte de opgi. Den tyske flaate hadde tvertom ved denne fremgangsmaate lidt ikke ubetydelig tap av skibe. Englænderne nøiet sig med fjernblokaden av havnene og avspærret den tyske bukt, i syd fra kanalen av, i nord fra Orkenøerne. Da den britiske flaate løste denne opgave alene ved den kjendsgjerning at den var tilstede — fleet in being — kunde den opgi den risiko en kamp altid betyr.

Under det stigende tryk av englændernes blokade og den økonomiske nød som fulgte med den, blev litt efter litt fra vaaren 1915 opfatningen inden de ledende tyske marinekredse den, at den tyske slagflaate skulde støte frem i Nordsjøen for at søke kamp med den britiske flaate under forhold som var gunstig for den tyske. Det gjaldt at tilføie fienden tap, muligens ogsaa utkjæmpe et avgjørende slag, men i saa fald i nærheten av de tyske krigshavner.

Disse fremstøt førte dog ikke til nogen kamp, da de ikke blev foretat tilstrækkelig langt nok ut fra den tyske flaates basis, og englænderne undgik rækkevidden av de tyske kystbefæstninger. Aaret 1915 hadde derfor forløpet uten større begivenheter tilsjøs. Under et sammenstøt ved Doggerbank var dog den tyske panserkrydser «Blücher» blit sænket.

Admiral Scheer som vaaren 1916 blev chef for den tyske slagflaate, besluttet imidlertid at la flaaten støte længer frem end hittil. Han vovet sig frem til de engelske kyster og beskjøt engelske havner. Da ogsaa englænderne forlot sine havner for at foreta streiftog mot Den Tyske Bugt, var at vente at dette vilde føre til sammenstøt mellem de to flaater. En dag førte ogsaa tilfældet de to flaater sammen.

Den 31. mai dampet næsten hele den tyske slagflaate ut fra Wilhelmshaven nordover mot Skagerak langs Jyllands kyst. Samme dag var den britiske slagflaate paa et streiftog mot Den Tyske Bugt. Viceadmiral Scheer førte den tyske flaate med viceadmiral Hipper som chef for de lettere skibe, admiral Jellicoe den britiske flaate med admiral Beatty som chef for slagkrydserflaaten. Ut paa eftermiddagen kom flaatene i berøring med hverandre og snart var de to sterkeste flaater som verden hittil hadde set, i kamp.

Under kampen mellem Hippers og Beattys skibe nærmet de tyske slagsskibe sig tidsnok til at bringe admiral Hipper hjælp i kampen mot den britiske betydelige overmagt. Beatty vek da undav i nordvestlig retning med tyskerne efter sig. Noget senere da admiral Scheer allerede tænkte paa at avbryte slaget, dukket op i nordøst mellem de tyske skibe og Jylland hovedstyrken av de engelske linjeskibe under admiral Jellicoe. Kort tid efter begyndte en voldsom ild mellem de fiendtlige flaater.

Englænderne fortsatte sin kurs sydover saa de omfattet tyskerne fra sydøst og spærret veien for

dem til Wilhelmshaven. Under den fegtning som nu utviklet sig hadde de britiske skibe fordelen av at kunne rette en koncentrisk ild mot de tyske skibe som tegnet sig skarpt mot den klare aftenhimmel. Da skumringen nærmet sig lot Scheer hele flaaten vende vestover i den hensigt at unddra sig den ulike kamp. Englænderne fulgte ikke efter. De fortsatte sin kurs sydover, senere sydvestover og var ut paa aftenen mellem de tyske skibe og deres krigshavner.

Jellicoe hadde besluttet sig til ikke at ta risikoen ved en natlig kamp.

I løpet av natten lykkedes det den tyske flaate at komme østover, agtenfor den britiske hovedstyrke og naa Horns Rev, hvorfra forbindelsen med de tyske basishavner var sikker. Jellicoe gjorde intet forsøk paa at avskjære den tyske flaate.

Kampen blev ikke gjenoptat den næste dag. Tapet hadde for englænderne været 117 000 tons for tyskerne 60 000 tons.

Efter sjøslaget ved Skagerak fandt intet sammenstøt sted mellem slagskibe. Derimot kom krydsere og torpedobaater ved flere leiligheter mer eller mindre frivillig i kamp. Disse kampe fik dog ingen betydning for selve krigens gang.

Efterat tyske krigsskibe i begyndelsen av krigen hadde beskutt enkelte byer paa den britiske østkyst beskyttet England saa godt sine kyster, særlig ved miner, at det blev betydelig vanskeligere at nærme sig dem ad sjøveien. Den tyske sjøkrigsledelse begyndte da at angripe ved hjælp av marine-luftskibe engelske havne, befæstninger og fabrikker.

Den vilde øve et moralsk tryk og desuten øve gjengjæld overfor blokaden. Det første angrep hadde fundet sted i januar 1915. Senere kom fra august 1915 flere angrep ogsaa paa London.

Englænderne traf meget omfattende forholdsregler mot disse angrep. Særlig stillet de op luftskytsbatterier og foretok motangrep med luftfartøier. Tyskernes tap ved angrepene blev større og større, og i det sidste krigsaar anvendte de ikke længer marineluftskibe, men store marineflyvemaskiner til bombeangrep mot England.

Planer for krigen 1917.

Den tyske hærledelse hadde fra høsten 1916 overensstemmende med «Hindenburgprogrammet» foretat store rustninger for det kommende krigsaar. Saa overlegen som ententen var i antal og tekniske hjælpemidler, maatte centralmagtene regne med et stort, almindelig angrep paa begge fronter, saa snart forberedelsene var færdig og veirforholdene tillot at begynde operationene med fuld kraft.

Tretten nye tyske divisioner blev opsat, rigtignok paa bekostning av bataljonenes styrke. Talrike nyformationer av feltartilleri og tungt artilleri blev likeledes opsat. Et eget reservefeltartilleri blev formeret for at kunne sættes ind av hærledelsen paa de forskjellige kampfronter, alt eftersom det trængtes. Luftstridskræftene blev betydelig forøket, og kampmidlene mot flyverne blev forbedret. En stor del av kavaleriet blev opsat som infanteri i kavaleriskytterregimenter av styrke som infanteribataljoner. Avdelingenes træn og kolonner blev i stor utstrækning knyttet fast til hver sin del av fronten for at lette de store jernbanetransporter.

Nye stillinger blev bygget bak fronten. Saaledes blev bak vestfrontens store fremspringende hjørne lagt Siegfried-stillingen, som strakte sig helt fra Arras i nord over St. Quentin til Vailly ved Aisne,

noget østenfor Soissons. Likeledes blev bak den fremspringende bue ved St. Mihiel lagt Michelstillingen mellem Maas og Mosel for ogsaa her at forberede en mulig retræt.

Tyskernes kampmaate blev ogsaa forandret. Infanteriet hadde hittil i stive linjer været bundet til sine stillinger, og de forreste graver var blit sterkt besat. Nu blev derimot indført et bevægelig forsvar. De forreste linjer blev kun svakt besat og kunde i nødsfald bli opgit. Men i saa fald skulde stillingen bli tilbakeerobret ved motstøt. Forsvaret blev saaledes mer end hittil indstillet paa offensiven, som egnet sig særlig for den tyske soldat. Desuten skulde ved denne kampmaate antallet av fanger bli mindre. Det bevægelige forsvar blev ogsaa anordnet for at mindske tapene, hvilket var saa meget mer nødvendig efterat fiendens ildvirkning mot de forreste graver stadig var blit større og større.

Bak fronten blev kurser avholdt for officerer og underofficerer for at utdanne dem i den nye taktik, særlig i artilleriskytningen. Ogsaa minekasterformationer, pionertropper og forbindelsestropper fik egne skole- og øvelsespladse bak fronten.

Hærens utdannelse for forsvaret krævet saaledes et stort omfattende arbeide. Men kanske mer end noget andet gjaldt det at øke stridskræftenes antal i kampen mot de talrike fiender. Ikke mindst av denne grund hadde Tyskland og Østerrik-Ungarn i en erklæring av 5. november 1916 lovet Polen at bli et selvstændig kongerike. De haabet at polakkene til gjengjæld vilde med begeistring delta i centralmagtenes kamp. Warschaus generalguvernør v. Beseler hadde enddog stillet i utsigt fire til fem divisioner og senere endnu fler. Centralmagtene blev imidlertid helt skuffet i dette haab. De saakaldte polske legioner vedblev at være faatallige og av liten eller ingen betydning. Tanken paa et selvstændig Polen var opstaat

hos den tyske rikskansler og lederen av den østerrikske politik. De tyske militære ledere, tidligere Falkenhayn og nu Hindenburg, var derimot ikke stemt for denne plan. De forutsaa at dens gjennemførelse vilde hindre en særfred med Rusland, og heller ikke hadde de tro paa nogen hjælp av et selvstændig Polen.

Til trods for alle anstrængelser vilde dog centralmagtene i begyndelsen av aaret 1917 være ententen saa underlegen i antal stridskræfter at de ialfald foreløbig ikke kunde tænke paa nogen offensiv, hverken paa østfronten eller vestfronten. Deres midler vilde ikke strække til for et angrep. De maatte i et hvert fald vente indtil Tysklands nye, store rustninger var længer fremskredet.

Et angrepsvaaben raadet dog tyskerne over. Og det var deres undervandsbaater. Chefen for admiralstaben forsikret nu som tidligere, at Tyskland var i stand til ved den uindskrænkede u-baatkrig at tvinge England til i løpet av en viss tid at gi efter. Hittil hadde rikskansleren,trods krav fra militær side, magtet at hindre den uindskrænkede u-baatkrig, væsentlig av hensyn til Amerika. Han hadde, da det var paa tale at aapne den i slutten av august 1916, ogsaa frygtet for at den vilde føre til krig med Holland og Danmark. Og saa spændt som situationen var paa alle fronter, vilde Tyskland ikke ha nogen tropper at anvende mot disse nye fiender. Allerede den 12. februar 1916 hadde den daværende admiralstabschef, admiral v. Holtzendorff, uttalt at den uindskrænkede u-baatkrig vilde tvinge England til fred inden 6 maaneder. Betingelsen var dog at den straks blev begyndt. Den uindskrænkede u-baatkrig begyndte imidlertid først nu den 1. februar 1917, altsaa paa det nærmeste et aar senere, og da var forholdene betydelig forandret. England hadde imens hat tid til at forberede sig paa u-baatkrigen. Fra Amerika hadde det faat flere hundrede u-baatødelæggere. Alle handelsskibe var blit bevæbnet og gik med sterke

konvoyer. England hadde desuten i væsentlig grad øket sin forpleiningsreserve i hjemlandet. Nybygningen av skibe i Amerika og England var desuten drevet med stor kraft, og alle mulige forholdsregler var ogsaa ellers truffet for at avværge faren ved u-baatkrigen. U-baatfælder var stillet op. Hele havdele var spærret ved miner, og flyvere anvendtes i stor utstrækning og med stort resultat til rekognoscering av farvandet. I seks maaneder var det ialfald liten utsigt til at tvinge England til fred. Men overfor ententens store overmagt saa tyskerne intet andet middel til seierrik at vinde krigen. Ogsaa rikskansleren gav derfor nu efter. Parolen blev: defensiv paa begge landfronter, offensiv tilsjøs.

Vistnok regnet tyskerne med som sikkert at den uindskrænkede u-baatkrig vilde føre til at Amerika sluttet sig til ententen og erklærte centralmagtene krig. Men tyskerne haabet paa at de ved u-baatkrigen vilde bli færdig med fienden i Europa før Amerika var i den stilling at kunne delta med større stridskræfter i kampen. De regnet med at det vilde ta lang tid for Amerika at reise en brukbar hær og føre den over til Europa. Denne transport vilde jo i høi grad bli vanskeliggjort ved u-baatkrigen.

Den 31. januar 1917 meddelte den tyske regjering i en note til De Forenede Stater at den uindskrænkede u-baatkrig vilde begynde den 1. februar. Som svar herpaa avbrøt De Forenede Stater den 4. februar den diplomatiske forbindelse med Tyskland. Det næste skridt var statenes krigserklæring. De erklærte ogsaa krig med Østerrik-Ungarn og Tyrkiet, derimot ikke med Bulgarien. I løpet av vaaren og sommeren 1917 fik centralmagtene som nye motstandere tillike Brasilien, Siam, Kina, Kuba, Uruguay og Peru. I juni 1917 hadde ogsaa Grækenland sluttet sig til ententen.

Det lykkedes tyskerne kun at sænke et amerikansk troppetransportskib, «Tuscania», paa ca. 14 000 tons.

Og u-baatkrigen opegget fienden til et hat som steg til uforsonlighet og ansporte hans kampvilje til den største ydeevne. Han saa i den et grusomt kampmiddel, som ikke kunde finde sin undskyldning i den engelske hungerblokade.

Ententens plan for 1917 var at fortsætte likesom aaret forut med angrep paa centralmagtenes stilling. Overlegen som ententen var i antal stridskræfter, i teknisk utstyr og hjælpemidler i det hele, regnet dens militære ledelse med at angrepet vilde lykkes dette aar.

I en konferanse i Chantilly allerede midt i november 1916 var planen for angrepet 1917 blit fastsat. I konferansen deltok Joffre, Haig og de militære befuldmægtigede fra Italien, Rusland, Belgien, Serbien og Rumænien. Joffre hadde oprindelig foreslaat at fortsætte angrepet ved Somme. Han vilde ved et stadig tryk forberede den store offensiv for vaaren 1917. Gjennemførelsen av denne plan vilde visselig ha beredt tyskerne store vanskeligheter. Haig erklærte imidlertid at hans tropper behøvet længere tids ro for at komme sig og for at fuldstændiggjøre utdannelsen av forsterkningene. Det blev da besluttet at ententens arméer skulde staa beredt til offensiv allerede midt i februar 1917 for at forhindre at det ogsaa dette aar var centralmagtene som begyndte angrepet. Ententen regnet nemlig med at et tysk angrep var planlagt for 1917.

Den franske regjering presset paa forat offensiven skulde begynde snarest mulig. U-baatkrigen indgav frygt. Offensiven blev dog utskutt. Begivenhetene i 1916 hadde svækket Joffres stilling. Ogsaa Foch var faldt i unaade. Krigen hadde varet aar efter aar. Og Joffre blev nu anset som en optimist, som hadde trodd paa en snarlig seier. Han hadde allerede i november 1914 erklæret at den østerrikske hær hadde ophørt at bestaa. Og tyskerne vilde inden kort tid bli kastet ut av Frankrike. Vaaren 1915 hadde Joffre lovet den

franske regjering at gaa over Rhinen i september eller oktober dette aar. Og en krigsvinter til kunde det dengang efter Joffres mening ikke være tale om, da tyskerne vilde være helt utmattet inden utgangen av aaret 1915. Han blev bebreidet at han av denne grund hadde nølet med at fordre av regjeringen det materiel som den nye form for krigføring stillet krav om. Fremfor alt burde han ha fordret en betydelig forøkelse av det tunge artilleri, hvilket igjen vilde ha krævet en betydelig forøkelse av fabrikkene. Joffre mente at dette vilde ta for lang tid. Hadde man tidligere beundret hans urokkelige ro i de vanskeligste situationer, saa opfattet man nu denne ro anderledes. Det het sig at han hadde «indrettet sig hjemlig for krigen», som for ham var blit den normale tilstand, og som han ikke forivret sig med at bringe til avslutning.

Joffre hadde med fasthet og selvstændighet forfulgt sine maal og litet lat sig influere av ydre paavirkning. Særlig lot han ikke politikken blande sig ind i krigføringen. Han var av den mening at krigføringen var en sak som udelukkende laa under de militæres myndighet. Han forbød endog arméførerne at gi republikkens præsident oplysninger om rent militære spørsmaal, endskjønt præsidenten var den franske hærs øverste chef. General Sarrail hadde saaledes i april 1916 faat en skarp tilrettevisning, fordi han hadde talt med Poincaré om et angrep som var planlagt.

Motstanden mot Joffre vokste paa enkelte hold inden Frakrike; særlig gjaldt det en indskrænken av hans store magt. Allerede i begyndelsen av aaret 1916 hadde den daværende franske krigsminister Galliéni, Paris's guvernør under Marneslaget og Joffres gamle motstander, presset paa for at faa en anden ordning av overbefalingen. Galliéni vilde at regjeringens indflydelse skulde bli større paa den militære ledelse. Imidlertid kom tyskernes angrep paa Verdun.

Galliéni fremholdt efter det i et ministerraad den 7. mars 1916 meget skarpt sin mening. Ved Verdun skulde store forsømmelser ha fundet sted. Overraskelser og mangelfulde forberedelser som ved Verdun maatte — saa mente Galliéni — ikke gjenta sig, f. eks. ved Calais, Noyon eller Nancy, hvor nye angrep kunde ventes. Nu da det ikke længer var nogen bevægelseskrig, men stillingskrig, burde ingen store operationer finde sted uten regjeringens bemyndigelse. Den militære ledelse vilde efter Galliénis mening ikke paa nogen uheldig maate lide derved. Som vi ser, kom her op den gamle strid mellem politik og krigføring. Galliéni, som siden Marneslaget stod i et visst spændt forhold til Joffre, fik ikke gjennemført sine krav, og da han snart efter døde, faldt striden bort for denne gang.

Senere ut paa aaret 1916 hadde imidlertid angrepene paa Joffre sine følger. General Nivelle avløste ham i overkommandoen og Joffre blev marskalk uten noget bestemt militært opdrag. I mer end to aar hadde Joffre, seierherren fra Marneslaget, nydt en næsten guddommelig tilbedelse. Berge av brever og pakker hadde han daglig mottat fra ubekjendte med uttryk for deres høieste beundring. Joffre hadde ofte timevis lukket sig inde for at læse brevene og betragte gaverne. Adjutantene sukket under byrden av de utallige takkeskrivelser som generalen regelmæssig undertegnet. Han satte pris paa at være populær og stillet sig gjerne til fotografenes disposition.

Aaret 1917 reiste Joffre sammen med Viviani til Amerika. Han skulde med sin militære erfaring hjælpe amerikanerne med reisningen av en hær. Han holdt paa at de ikke hurtigst mulig skulde sende et ekspeditionskorps over til Frankrike, men planmæssig arbeide paa at opstille en hær.

Bytte i stillingen som fransk overgeneral førte til en forsinkelse av offensiven 1917. Et angrep alle-

rede i februar maaned vilde ha frembudt store vanskeligheter for tyskerne, ufærdige som de paa mange maater var.

Nivelle, den nye chef for den franske hær, hadde begyndt krigen som artillerioberst. Han nød stor tillid inden hæren, særlig efter det haardnakkede forsvar ved Verdun. Han var dog i sine planer og i hele sin maate at føre krigen paa ikke stillet saa frit som Joffre, væsentlig av den grund at han mente at maatte ta hensyn til de forhold hvorunder han hadde faat overkommandoen. Man ventet av ham en hurtig avslutning av krigen. Og han maatte søke at finde den nye form for krigføringen, hvorved han kunde haape at opnaa dette. Han følte — sier franske forfattere — hvorledes hele Frankrikes øine var rettet paa ham, hvem regjeringen hadde git det opdrag at seire. Han var Frankrikes redningsmand, utset dertil forinden han selv hadde bevist det.

Nivelle vilde under sin store offensiv anvende den nye kampmaate, som han med fordel hadde anvendt ved Verdun, men da under langt mindre forhold end nu.

Artilleriet skulde gjøre det væsentlige arbeide. Det skulde med en ildkraft som aldrig tidligere slaa i stykker al den motstand forsvareren stillet op overfor angriperen. Bak den utslyngede projektilmasse, ildvalsen, som arbeidet sig sikkert fremover i terrænget, et visst antal meter i en forut fastsat tid, altsaa automatisk som et urverk, skulde infanteriet trygt rykke frem, støttet til de talrike tanks. Det skulde som stormbølger, hvem intet magtet at holde tilbake, oversvømme tyskernes stilling. Infanteriets vigtigste, for ikke at si eneste arbeide, skulde som regel bli det at ta tilfange dem som i skyttergravene hadde overlevet artilleriilden. Infanteriet skulde kunne utføre dette sit arbeide med «la cigarette à la bouche», som det het i en fransk feltavis. Det ord kom op at

«artilleriet skulde være infanteriets vigtigste gevær». Kun naar en vældig artillerimasse var forhaanden, naar en avantgarde av granater gik foran, da skulde det franske infanteri ta de «nedvalsede» stillinger i besiddelse. Foredrag og films viste frem for soldatene det nye kjæmpeskyts og de nye tanks og lovte atter og atter fremgang og seier. Denne «préparation morale» skulde skaffe seierstillid og angrepslyst. Maskinen i de forskjelligste former skulde seire. Soldatenes opgave skulde bli let.

Denne kampmaate var først og fremst bygget paa ententens overlegne tekniske kampmidler. Kunde forsvareren stille noget lignende imot, vilde dette fremby store farer for angriperen. Nivelles plan vakte derfor ogsaa store betænkeligheter selv inden rækken av den franske generalstab. Og det med fuld ret, særlig da Hindenburg og Ludendorff ved de store rustninger og hele sit arbeide hadde bragt en betydelig større kraft end tidligere ind i den tyske hærs motstandsevne, moralsk og materielt. Nivelles taktik bød i det hele paa flere gunstige betingelser for forsvarerens kamp. Det var en mekanisk, brutal kampmaate, som let kunde møtes med mottræk. Angriperens artilleri, som ofte kjørte op uten tilstrækkelig dækning, var sterkt utsat, likeledes de dype, store infanterimasser som rykket frem. Og forsvarerens reserver fik ofte god anledning til ved motstøt at ødelægge angriperens støtkolonner.

Nivelles store angrep.

Den tyske øverste hærledelse var klar over at et stort angrep forestod i begyndelsen av aaret 1917. Den var endnu ikke færdig med sine rustninger og vilde derfor utskyte tidspunktet for kampens begyndelse, og det saa meget mer som den uindskrænkede u-baatkrig derved fik tid til at virke. Den bestemte sig da til at gaa tilbake i den valgte «Siegfriedstilling», som gik fra Arras i nord over St. Quentin til henimot Soissons i syd. Tyskernes front fik derved en bedre retning og blev desuten forkortet med 20 km. Dette var av stor betydning, da tyskerne paa vestfronten kun raadet over 154 divisioner mot fiendens 190. Den fare en retræt som denne indebar overfor stemningen blandt troppene, blev opveiet ved den store tillid hæren hadde til den nye ledelse.

Ordren til retræt blev utstedt i begyndelsen av februar maaned. De forberedende arbeider til retrættens utførelse skulde begynde den 9. februar, og selve retrætten skulde utføres midt i mars maaned. Omfattende rømningsarbeider blev foretat i det terræng som skulde opgis. Landsbyer, veier, jernbanelinjer, broer, idet hele alt som kunde benyttes av angriperen, som vilde følge efter, skulde ødelægges. Og foran den nyvalgte stilling skulde terrænget helt raseres i en bredde av 15 km. Det terræng som tyskerne nu opgav, var i gjennemsnit mer end dobbelt saa bredt.

Den 16. mars begyndte retrætten og blev utført efter planen. Og tyskerne hadde nu paa strækningen Arras og Soissons mellem sig og fienden i en dybde av 40 km. et ødelagt terræng som ikke egnet sig for angrep.

Den 4. mars hadde general Franchet d'Espérey, som førte franskmændenes nordlige hærgruppe ved Oise og Somme, meldt at fienden uten tvil forberedte en retræt. Nivelle svarte den 7. mars, at det var meget usandsynlig at fienden uten haardnakket kamp vilde opgi det terræng som laa nærmest Paris, og som var hans vigtigste pant. Ved hyppige foretagender skulde franskmændene dog forvisse sig om at fienden forblev i sine stillinger. For den 17. mars hadde Franchet d'Espérey planlagt et angrep, men da var jo tyskerne allerede dagen før gaat tilbake.

Den tyske retræt vakte stor bestyrtelse i det franske hovedkvarter. De mange forberedelser for angrepet som var utført med saa store anstrengelser var altsaa spildt møie. Nye beslutninger og nye arbeider maatte utføres. Ved en konferanse i Calais blev det bestemt at angrepet skulde fastsættes til begyndelsen av april maaned. Den engelske regjering indrømmet nødvendigheten av at ha en fælles ledelse under angrepet. General Douglas Haig blev derfor underlagt general Nivelle saalænge de forestaaende operationer vilde vare. Men en ny vanskelighet opstod da den nye krigsminister Painlevé i ministeriet Ribot, som den 20. mars hadde avløst ministeriet Briand, ikke var enig med Nivelle i hans planer for krigføringen, og uttalte sig endog imot offensiven. Saa sent som den 3. april, kun faa dage før det planlagte angrep skulde begynde, blev det i en ny konferanse forhandlet om hvorvidt offensiven ikke burde utsættes. Forholdene i Rusland var usikre, og muligens burde man vente indtil hjælp fra den nye forbundsfælle, De Forenede Stater, kunde gjøre sig mer gjældende. Englænderne

holdt dog paa angrepet, og Nivelle var urokkelig i sin tro paa at det vilde lykkes. Han fik da frie hænder til at angripe saa snart han var færdig.

Motstanden mot Nivelle var dog endnu ikke over. Den tidligere franske krigsminister Messimy, nu brigadechef, henvendte sig til ministerpræsidenten Ribot for at hindre offensiven. Han hævdet at hærens mest ansette førere, deriblandt ogsaa Micheler, føreren for den hærgruppe som skulde utføre det franske angrep, var imot offensiven. Den vilde føre til store tap og allikevel kun ha litet resultat. Man maatte vente til den gode aarstid kom. Messimy foreslog at man ialfald først skulde høre de ledende generalers mening. Den 6. april blev da i Compiègne holdt et krigsraad, hvori deltok republikkens præsident, forskjellige ministre og av generaler, Nivelle og førerne for de tre franske hærgrupper, Franchet d'Espérey, Micheler og Castelnau. Nivelle og de andre generaler uttalte sig for angrep, saasnart forberedelserne var færdig og veiret var gunstig. De tre førere for hærgruppene tok dog det forbehold at de tvilte paa hvorvidt gjennembruddet vilde lykkes. Nivelle truet med at nedlægge overbefalingen, men lot sig dog bevæge til at bli staaende, da angrepet blev fastslaat.

Efter tyskernes retræt til Siegfriedstillingen gik vestmagtenes plan ut paa et dobbelt omfattende angrep, av englænderne i nord fra egnen om Arras i retning av Douai, av franskmændene i syd fra linjen Reims—Soissons i retning av Mezières. Ved gjennembrud paa disse steder vilde hele den mellemliggende tyske front bli avskaaret og de derværende tyske tropper tvunget til retræt. Englænderne skulde først begynde angrepet for at trække paa sig flest mulig av fiendens stridskræfter. Franskmændenes

angrep, det største og vigtigste, skulde derved faa saa meget større utsigt til at lykkes.

Den tyske vestfront var inddelt i tre store hærgrupper. I nord kronprins Rupprecht's, i centrum den tyske kronprins's, i syd hertug Albrechts.

Det tyske store hovedkvarter opholdt sig siden februar maaned bak vestfronten og imøtesaa med største spænding vestmagtenes store angrep, som blev ventet saa snart aarstiden tillot det. Kronprins Rupprecht's og den tyske kronprins's hærgrupper, som begge ansaaes truet ved det forestaaende angrep, blev forsterket med nye divisioner og med artilleri. Og reserverne, som skulde gripe ind, blev trukket nærmere frem mot fronten.

Den 9. april gik englænderne frem til angrep paa begge sider av elven Scarpe ved Arras. Angrepsfronten var 30 km. En overordentlig heftig artilleri- og mineild hadde forberedt angrepet. Det blev støttet av talrike tanks. Allerede om formiddagen lykkedes det englænderne at trænge ind i de tyske stillinger og ta et stort antal fanger og skyts. Enkelte av de tyske divisioner, som blev rammet av støtet, blev kastet overende. Andre divisioner led saa store tap at de maatte føres tilbake ut av kampen. De tyske reserver var ikke hurtig nok til disposition for motstøt. Men ogsaa englænderne hadde lidt saa store tap at de allerede den første angrepsdag maatte indstille angrepet efter at ha naadd indtil 6 km. ind i tyskernes stillinger. Først den næste dag kunde de fortsætte angrepet i stor stil. Forsvareren hadde imidlertid da faat reserver frem, og motstanden blev større og større.

Englænderne fortsatte angrepet til ut i mai maaned, da det ebbet ut. I denne tid blev det daglig kjæmpet, mer eller mindre haardnakket, med flere store kampdage, hvor paakjendingen for tyskerne kunde være alvorlig. Englænderne kom dog ikke længer ind i de tyske linjer end i gjennemsnit ca. 8 km.

Ikke mange kilometer bakenfor hadde tyskerne anlagt den saakaldte Wotanstilling; de behøvet dog ikke at gaa saa langt tilbake.

Gjennembruddet var ikke lykkedes for englænderne. Men tyskerne hadde maattet sende frem til kampen talrike reserver og meget krigsmateriel. Englændernes sekundære opgave var derved i virkeligheten løst. Og da franskmændene trodde at englænderne hadde trukket paa sig tilstrækkelige tyske stridskræfter, begyndte de sit stort anlagte angrep ved Aisne og i Champagne.

En uke efter at englændernes angrep var begyndt, kom den 16. april efter flere dages vældige artilleriforberedelser, Nivelles store angrep mellem Soissons og Østchampagne paa en front av hele 70 km. Støtet traf tre tyske arméer. Franskmændene, som angrep i tætte masser, hadde i begyndelsen enkelte lokale seire. Fremgangen var dog liten, paa de fleste steder av fronten endog ingen. Tyskerne fik reserver frem og viste angrepene blodig tilbake. Franskmændene fortsatte angrepene dag efter dag, men uten noget positivt resultat.

Gjennembruddet av den tyske front lykkedes ikke. Nivelles sikre haab og hans store løfter gik ikke i opfyldelse. Med feberagtig spænding hadde man i hele Frankrike ventet paa det store angrep. Krigen maatte faa en avslutning. Og nu hadde seirens dag nærmet sig. Med hver dag man var kommet angrepet nærmere, hadde nervøsiteten inden den franske hær og det franske folk vokset. Tilbakeslaget blev saa meget større, da man meget snart indsaa at angrepet ikke vilde lykkes. En sterk pessimisme gjorde sig gjældende i pressen og grep hele folket. Mange parlamentsmedlemmer hadde været tilskuere til slaget og de store tap. Deres beretninger gjorde et dypt indtryk paa deputerkammeret. Det het at artilleriforbe-

redelsen hadde været utilstrækkelig, og at sanitetstjenesten ikke hadde løst sin opgave.

Det var meget snart, endog allerede den første angrepsdag om aftenen, blit paa tale at opgi offensiven. Men englænderne holdt fast ved planen. I flere konferancer i Paris hævdet general Haig og Lloyd George at angrepet maatte fortsættes. Den engelske regjering sluttet sig til dem.

Den franske regjering gav efter og lovet at fortsætte offensiven. Men den var i længden ikke i stand til at holde dette sit løfte. Slaget, som var planlagt som et gjennembrudslag, fik efter nogen tids forløp karakteren av et utmattelsesslag. Det gjaldt nu ikke længer at bryte gjennem de fiendtlige stillinger, men at utmatte tyskerne ved at faa dem til at bruke op sine reserver. Og den 25. april het det enddog at de tyske reserver, som i begyndelsen av slaget talte mer end 50 divisioner, ikke længer utgjorde mer end noget over en femtepart av disse. Nivelles anseelse som feltherre var dog i den grad undergravet at det kun var et tidsspørsmaal hvor længe han beholdt ledelsen. General Pétain, almindelig kjendt for at være imot offensivens fortsættelse, blev allerede den 29. april utnævnt til hærens generalstabschef med ret til at prøve alle militære planer. Nivelle kunde ikke længer gi ordre, selv ikke til det mindste angrep uten at planen først var forelagt Pétain. Den 10. mai blev Nivelle kaldt til Paris og underrettet om at regjeringen hadde besluttet at avløse ham. I fem dage forsøkte regjeringen at faa ham til at indsende sin avskedsansøkning. Men Nivelle avslog dette. Den 16. mai fik han underretning om at han var blit erstattet av general Pétain. General Foch blev generalstabschef.

Slaget var tapt for franskmændene. Gjennembruddet av den tyske front, som hadde været angrepets maal, var ikke naadd. Tyskernes anden stilling var overalt forblit urørt, og paa flere steder av fron-

ten hadde franskmændene ikke engang bemægtiget sig tyskernes første stilling. 65 franske divisioner hadde deltat i angrepet. Og franskmændenes tap hadde været meget store — fra 16. til 25. april 32 000 døde, 5 000 fanger og 80 000 saarede.

Stemningen inden den franske hær blev betænkelig. Det viste sig her som saa ofte ellers, naar et stort angrep, som man har ventet saa meget av, haabløst bryter sammen under vældige tap, da ryster dette en armés indre holdning endnu langt mer end en uheldig forsvarskamp. Og det trods alle de store tap av terræng, mennesker og materiel under en forsvarskamp og trods den trykkende bevissthet hos forsvareren om fiendens overlegenhet. Et stort angrep som bryter sammen, betyr det samme som en nedstyrten fra høiden. Og den franske hær led efter disse kampe en nervekrise enddog langt værre end den krise som den tyske hær hadde været utsat for efter Sommeslaget aaret forut.

I Frankrike hadde allerede længe en fredspropaganda arbeidet, tildels endog aapenlyst. I en rapport den 28. februar 1917 hadde Nivelle skrevet til krigsministeren, at det i mer end et aar var kommet til arméene pacifistiske flyveblade, brochurer og aviser. Nivelle mente ogsaa at de organiserte arbeiderforbund, eller de syndikalistiske og socialistiske førere paavirket de permitterte soldater med pacifistiske teorier, ofte under paaskud av at behandle foreningsspørsmaal. Ogsaa en saakaldt defaitistisk organisation som arbeidet for en fred selv med nederlag, undergravet aanden inden hæren. Den bearbeidet de permitterede soldater, foranstaltet hemmelige forsamlinger, fordelte flyveskrifter, og søkte ved agitatorer i jernbanetog og paa jernbanestationer at paavirke soldatene. Hærens moral blev paa denne maate litt efter litt undergravet. Og allerede i begyndelsen av Nivelles mislykkede offensiv begyndte disciplinen at slappes inden den franske hær. Dette tiltok, og forholdene

inden hæren blev mer og mer betænkelige. Det saa ut til at en opløsningsproces var begyndt inden troppene, ialfald bredte en farlig moralsk smitte sig videre og videre blandt soldatene. Allerede i mai 1917 kom det til aapent mytteri. Enkelte avdelinger vægret sig mot at gaa i skyttergravene, andre vilde til Paris for at gjennemføre den sociale revolution. De stanset togene og automobilkolonnerne. De som gjorde mytteri, viste i almindelighet agtelse for sine officerer, men de negtet dem lydighet. De valgte repræsentanter og grundet soldaterraad efter russisk mønster. Længe nok har krigen varet, vi har faat nok av den, den maa straks slutte, het det. Udygtige generaler hadde ført soldatene til slagterbænken. Hvorfor skulde man kjæmpe, naar arbeideren bak fronten tjente 15 til 20 francs dagen. De første mytterier opstod i slutten av mai ved de armékorps som i flere maaneder hadde været i ro. Soldatene fremme ved fronten blev smittet av dem som kom til forsterkning eller til avløsning. Jo længer soldatene hadde været i ro, desto mer var de blit ødelagt. Mytteriet bredte sig bakenfra frem til fronten.

Det blev ved valgte utsendinger til officerene krævet høiere løn, regelmæssig permission, sikkerhet for at man ikke gik til storm før de fiendtlige graver og pigtraadhindringer var ødelagt. Flere steder lød ropet: «Ned med krigen! Ned med de udygtige førere!» Røde faner dukket op. I seksten franske armékorps fandt samtidig eller kort efter hverandre denne slags optrin sted. Den franske hærledelse tilskrev den politiske agitation, særlig fra arbeiderorganisationene og syndikalistene, skylden for dette. Den bebreidet regjeringen at den trods gjentagne advarsler ikke hadde forhindret agitationen.

General Pétain søkte at fjerne aarsakene til misnøien. Han bragte orden i ombyttet av avdelingene fremme ved fronten og tok sig av soldatenes permit-

tering, deres forpleining og dekorering. Han søkte at skape gjensidig tillid mellem befalet og soldatene og reiste selv rundt til divisionene fremme ved fronten for at undersøke forholdene og finde grunden til misnøien. Han besøgte nitti divisioner. Overalt spurte han ut om situationen. Han talte med chefene, med officerene og soldatene. Alle som hadde noget at berette, fandt et villig øre hos ham. Det forstod soldatene og talte aapent ut til ham. De hadde indtryk av at han vilde fjerne de misbruk han blev gjort bekjendt med, men at han tillike var en chef som ubønhørlig vilde straffe naar det var nødvendig.

Pétain betragtet tilstanden som en krisis som maatte overvindes, ikke saa meget ved straffe og strenghet som ved at finde aarsakene til denne krisis og bekjæmpe dem. Kun et forholdsvis ringe antal soldater blev straffet. Det gjaldt for Pétain mer at finde lægemidlene end at finde de skyldige for at straffe dem.

Pétains kloke, forstaaelsesfulde optræden hadde sine følger. Midt i juni maaned var den franske hær atter i sine føreres haand. En fordel hadde det været for franskmændene at tyskerne ikke hadde hat kjendskap til denne krisis inden den franske hær.

Stemningen inden Frankrike var dog endnu saadan, at krigsministeren den 7. juli maatte erklære i deputerkammeret, at man for længer tid renoncerte paa større operationer. Pétain la vegt paa at betone at man maatte indrette sig paa en lang krig. Pressen skulde oplyse den offentlige mening om at man ikke maatte vente sig noget under av ham.

Ententens nye angrep 1917.

Efter franskmændenes store angrep paa begge sider av Reims var det væsentlig englænderne som fortsatte at angripe i 1917. Ved Arras var det i mai maaned litt efter litt blit stille. Det var ikke lykkedes englænderne at opnaa yderligere fremskridt. Tyskernes uindskrænkede u-baatkrig førte imidlertid til saa store tap for englænderne og frembød en saa stor trudsel overfor forbindelsen mellem England og Frankrike og overfor amerikanernes transporter, at englænderne bestemte sig til et angrep i Flandern. De vilde derved ødelægge tyskernes u-baatbasis ved den flanderske kyst, særlig Ostende og Zeebrügge.

Englænderne bar saaledes hovedbyrden av kampene sommeren og høsten 1917. Franskmændene, som under de store angrep om vaaren hadde lidt langt mer end sine forbundfæller, foretok kun angrep i mindre stil, væsentlig for at bortlede opmerksomheten fra englændernes foretagender og for at gi troppene den tapte tillid tilbake.

I begyndelsen av juni maaned bemægtiget englænderne sig den saakaldte Wytschaetebue, som laa syd for Ypres, og som gav tyskerne god anledning til motstøt i flanken overfor det angrep som englænderne hadde planlagt i Flandern. Englænderne hadde undermineret terrænget. Tyskerne merket ikke noget dertil. De blev derfor helt overrasket da tyve miner

den 7. juni sprang paa en strækning av 6 km. En voldsom artilleriild ledsaget sprængningen. Det engelske infanteri, som straks gik til storm, fandt liten motstand. Tyskerne hadde store tap av døde, fanger og krigsforraad, særlig skyts og ammunition.

For at bortlede tyskernes opmerksomhet fra Flandern gik franskmændene i juli til angrep paa de tyske stillinger ved Chemin des Dames, i Vestchampagne og ved Verdun.

I juli maaned 1917 begyndte efter omhyggelige forberedelser englændernes store angrep i Flandern. De hadde bragt sammen en masse artilleri og ammunition, større end nogensinde tidligere. Paa venstre fløi blev de støttet av belgierne og av nogen franske divisioner.

Efter flere dages artilleribeskytning, som atter oversteg alt hvad man hittil hadde oplevet i verdenskrigen, gik infanteriet den 31. juli til angrep med 14 divisioner i første linje, 7 i anden. Desuten var kavaleridivisioner stillet beredt til at gripe ind. Dertil kom det dog ikke. Kavaleriet blev derimot her som andre steder sterkt medtat av fiendens artilleriild uten at gjøre nogen nytte.

Støtet, som blev ført paa en front av 22 km., mellem elvene Yser og Lys, traf 4. tyske armé, v. Armin. Kampen fortsatte i flere maaneder. Begge parter var utsat for frygtelige lidelser. Og forbruket av folk, ammunition og materiel var enormt. I det herværende terræng, hvor grundvandet gik høit op, var den dækning soldatene kunde skaffe sig, liten eller ingen. Ly kunde ikke søkes i tørre, sikre graver. Kampen maatte soldatene føre fra det ene vandfyldte granathul til det andet, ofte krypende gjennem slam og søle. Gjennemvaate, frysende og hungrende som de var, maatte dog kampen føres dag efter dag. Tørt brød og konservekjøt næret ofte dagevis de soldater som laa ute i granathullene, avskaaret fra sine. Og over

slagmarken lød dag og nat den sterke artilleri- og mineild, som til sine tider antok en voldsomhet som overdøvet alt andet.

Flandernslaget skildres som krigens største martyrium. Det slet paa nerverne i en grad som intet tidligere slag. Særlig gjaldt dette de tyske soldater, som var de underlegne i antal og derfor maatte holde saa meget længer ut i de forreste linjer end englænderne som oftere kunde bli avløst. Desuten raadet tyskerne over et langt mindre antal skyts og tekniske hjælpemidler.

Flandernslaget betød høidepunktet av hvad englænderne under verdenskrigen hadde sat ind av materiel og maskiner. Ved hjælp av artilleri og minekastere, tanks, et stort antal flyvere, talrikt infanteri trængte englænderne i blodige, vekslende kampe dog kun skridtvis frem. «Rædselen fra Verduns slagmark blev overtruffet», som Ludendorff uttrykker det. I august maaned var det flere store kampdage, likesaa i september, oktober og første halvdel av november maaned. Under slaget som varte mer end tre maaneder, var ialt seksten store kampdage. Litt efter litt ebbet ogsaa dette slag ut. Resultatet var alene at englænderne paa en front som tilslut var 30 km. i utstrækning var trængt 7—8 km. frem. Tyskerne holdt ut, ikke mindst i tillid til Hindenburg og Lundendorff.

Men slaget hadde betydd en stor paakjending paa tyskernes motstandsevne og været nær ved at betegne en krisis for centralmagtene, da de samtidig ogsaa blev angrepet paa andre steder av fronten. Ved Verdun angrep franskmændene, i Artois franske og kanadiske divisioner. Angrep fandt ogsaa sted ved St. Quentin, Chemin des Dames, i Vestchampagne. Samtidig angrep italienerne ved Isonzo, rumænerne i Serethomraadet, orienthæren i Makedonien. Den store fare som dette betød for centralmagtene, blev dog formindsket ved at Rusland paa denne tid var utmattet.

Ententens store angrep i Flandern, foran Verdun og ved Chemin des Dames, hadde bevirket at de dele av den tyske front som ikke blev angrepet, maatte besættes saa svakt som mulig. Alene paa den maate kunde tyskerne faa reserver til raadighet.

Den 20. november 1917 blev imidlertid tyskerne overrasket ved et stort angrep ved Cambrai, det saakaldte tanks-slag ved Cambrai. Flandernslaget var for ikke mange dage siden ebbet ut, og tyskerne regnet med at englændernes angrepskraft, ialfald foreløbig, dermed var uttømt. Desuten var den tyske front ved Cambrai bygget særlig sterkt med vidtstrakte hindringer foran sig for at sikre mot overraskelser. Besættelsen av stillingen var derimot forholdsvis svak. Erfaringene hittil gik nemlig ut paa at et angrep mot saa sterk en front ikke kunde finde sted uten en artilleriforberedelse, som vilde ta flere dage og altsaa gi forsvareren tid til at føre reserver frem.

Englænderne vilde her ved Cambrai foreta et taktisk eksperiment. De renonserte paa at skyte breche i stillingen ved artilleri- og mineild og i stedet aapne vei for infanteriet ved hjælp av tanks. Dette hadde bl. a. den store fordel at artilleriforberedelsen, som røbet angrebet, faldt bort. Terrænget var aapent og hadde fast jordbund, altsaa vel skikket for bruk av tanks. En skog som paa engelsk side laa like foran tyskernes stilling, tillot en skjult opstilling av artilleri- og stormtropper. Og tanks kunde natten før angrepet føres frem like foran tyskernes stilling. Slagets indledning var saaledes ideel, idet alt var lagt til rette for overraskende offensiv i stor stil. I det franske hovedkvarter hadde indtil dagen før angrepet ingen undtagen Pétain noget kjendskap til det som forestod.

En engelsk armé under general Byng hadde vest for Cambrai ubemerket samlet de store angrepsmasser, otte infanteri-, tre kavaleridivisioner, omtrent 400 tanks og over tusen kampaeroplaner.

Den 20. november begyndte slaget. Efter et kort, meget heftig ildstøt om morgenen rullet de talrike tanks frem og tæt bak disse kom infanteriet til storm. I første linje var seks infanteridivisioner, i anden to infanteridivisioner, i tredje kom kavaleridivisionene.

De mange kampvogne og de store angrepsmasser som pludselig dukket frem, gjorde et sterkt moralsk indtryk paa fienden. Tyskerne — en tysk armé under general v. d. Marwitz — blev overrasket og trængt flere kilometer tilbake mot Cambrai. Den øverste tyske hærledelse og hærgruppen Rupprecht kastet frem til Cambrai alle de reserver som var for haanden. Og litt efter litt indtraf de tyske reserver som opfanget det farlige støt. Det lykkedes dem for den væsentlige del at stanse støtet ved Scheldekanalen. Her stanset ialfald tanks.

Cambrai hadde som jernbaneknutepunkt en saa stor betydning for tyskerne at dette tvang den øverste hærledelse til motangrep, og ti dage senere tilbakeerobret tyskerne, den 30. november, sine stillinger.

Tanks-slaget ved Cambrai blev saaledes ikke den seier som englænderne regnet med. For tidlig hadde klokkene i St. Paulskatedralen i London hilset seiren ved Cambrai og gjennembruddet over Schelde. Seiren, ialfald den moralske, blev endog tyskernes. Deres motstøt her ved Cambrai som var tyskernes eneste store angrep paa vestfronten 1917, hævet i høi grad deres tro og tillid til fremtiden. Men de kom ved denne seier samtidig til at undervurdere tanks. Tyskerne lærte ikke her ved Cambrai at tanks var den bedste og paalideligste hjælp for angriperen til at overraske fienden. Den lære skulde tyskerne først erfare høsten 1918, da det var forsent at ta lærdom derav.

Tanks-slaget ved Cambrai blev for englænderne en generalprøve med et nyt kampmiddel, som gav en erstatning for artilleriforberedelsene. Denne general-

prøve bød paa den fare at den for tidlig røbet et nyt kampmiddel, forinden det kunde anvendes i stor stil og i en stor strategisk opgaves tjeneste. Det samme gjælder tyskernes anvendelse av gas vaaren 1915 ved Ypres.

Naar undtages slagene i Flandern, ved Cambrai, ved Chemin des Dames og foran Verdun hadde det i sidste halvdel av aaret 1917 været forholdsvis rolig paa vestfronten. Begge parter hadde dog holdt hverandre i aande ved artilleriild, rekognosceringer og mindre foretagender av støttropper. Paa enkelte steder av fronten som i Artois, ved St. Quentin, i Østchampagne, i Argonnerne, Woevre, i Lothringen og i Vogeserne fandt endog næsten daglig kampe sted. Dette stillet store fordringer, særlig til de tyske tropper med deres forholdsvis svakt besatte linjer.

I begyndelsen av december 1917 var tre til fire amerikanske divisioner under general Pershing skutt ind i den franske front mellem Maas og Vogeserne. De skulde her i «rolige avsnit» bli ført ind i stillingskrigens kampmaate. De amerikanske tropper som nu litt efter litt begyndte at komme til Europa blev først sendt til øvelsesleire for at utdannes videre. De fleste av dem blev landsat i Bordeaux, St. Nazaire, Brest og hilset med begeistring som ententens reddere.

Fra midten av aaret 1917 var den portugisiske hær, ca. 60 000 mand sterk, skutt ind i fronten mellem engelske tropper ved Armantières.

Hele aaret 1917 var det kjæmpet meget livlig i luften. Flyveeskadrer hadde paa begge sider tat del i kampen som iagttagere, rapportører, mitraljøsekjæmpere og bombekastere. De hadde ogsaa stadig angrepet de fiendtlige forbindelser, magasiner og fæstninger. Tyske luftstridskræfter hjemsøkte ofte London og engelske krigsindustriomraader, Paris og de franske jernbaneknutepunkter bak fronten. Ententen øvet gjengjæld ved at sende flyvere mot de tyske forbindelser og fabrikdistrikter.

Østfronten 1917.

Kampene paa østfronten blev dette aar først og fremst præget av de indre uroligheter i Rusland, som lammet russernes kampkraft. Allerede fra begyndelsen av aaret 1917 tydet begyndende indre uroligheter paa et forestaaende sammenbrud av zarens styre. Krigens uheldige forløp, de umaadelige tap av folk og værdier, zarens holdningsløshet, mangelen paa levnetsmidler og fordyrelsen av dem som fandtes, var grunden til den almindelige utilfredshet som fik sit høilydte uttryk under dumaens forhandlinger. Zaren vilde opløse dumaen; men den besluttet selv at fortsætte sine forhandlinger. En opstand utbrøt blandt troppene og arbeiderne i Petersburg, senere ogsaa en farlig opstand inden krigsflaaten i Kronstadt, Reval og Helsingfors. Zaren blev avsat og som fange ført til Sibirien sammen med hele sin familie. Rusland var blit republik. Om dette betød fortsat krig eller fredsslutning var endnu uvisst, ikke alene for centralmagtene, men ogsaa for ententen.

Centralmagtenes hærledelse hadde ved opgjøret av felttogsplanen for aaret 1917 været i tvil om hvorvidt hovedfaren vilde komme fra øst eller vest. Hindenburg uttaler ogsaa at den øverste hærledelse maatte anta at russerne vinteren 1916—17 likesom tidligere vilde faa erstattet sine tap og gjort sin hær angreps-

dygtig. Ingen underretning trængte frem til den tyske øverste hærledelse som skulde tyde paa en opløsningsproces inden den russiske hær eller det russiske rike. Hindenburg nævner at erfaringen hadde forøvrig lært ham at motta den slags efterretninger med den yderste forsigtighet til enhver tid, uanset hvem de end maatte komme fra.

Den tyske hærledelse mente at maatte regne med at russernes angrep i det nye felttog atter vilde kunne foraarsake sammenbrud inden de østerrikske linjer. Ikke uten frygt hadde den tyske hærledelse betragtet forholdene inden den østerrikske hær. Den ansaa det derfor udelukket at ta fra den østerrikske del av østfronten nogen av de tyske stridskræfter som var der. Tvertom mente den tyske hærledelse at maatte holde stridskræfter i beredskap for at kunne hjælpe østerrikerne, om det blev nødvendig.

Den østerrikske hærledelse, Conrad, kom ogsaa for aaret 1917 tilbake til sin yndlingsidé, offensiven mot Italien. Vinteren 1916—17 hadde Conrad paa ny utarbeidet et forslag for et stort angrep mot den italienske hær, denne gang paa to fronter, Tyrol og Isonzo.

Den tyske øverste hærledelse kunde heller ikke denne gang slutte sig til dette forslag av Conrad.

Forholdene i Østerrik-Ungarn var paa denne tid yderligere forværret. Tilstandene inden monarkiet var til dels trøstesløse. Nøden var blit saa stor at man vanskelig vilde kunne holde ut krigen endnu i længere tid. Et stort tap, særlig for samholdet inden Donaumonarkiets forskjellige folk, betød keiser Franz Josephs død i november 1916. Hans efterfølger, den unge keiser Karl, overtok visselig ingen let arv. Den store tillid han selv hadde til sin egen dygtighet, gjorde at han selv vilde regjere, selv være den hvorom hele statsmaskineriet dreiet sig. Men uten at besidde de erfaringer og kundskaper som krævedes dertil. Han vilde ha frit felt og omgav sig for en stor del med nye

mænd, som ikke hindret ham deri. Den indflydelse de kom til at utøve, og som de ofte opnaadde gjennem smiger, var ikke altid heldig. Det samme kan siges om den indflydelse keiserinde Zita utøvet. Hun var av fødsel og opdragelse ikke tysk og tænkte i første haand paa sit eget hus' bedste. Keiseren, en mand uten verdenserfaring, svak av karakter, var ofte let at lede for dem som stod ham nær. Hans energi strak ikke til at overvinde vanskeligheter som virkelig betød noget. Han lot da andre handle for sig. Eller han nøiet sig med at fjerne de mænd som beredte ham vanskeligheter.

Erkehertug Friedrich maatte træde tilbake, da keiser Karl selv vilde overta befalingen over hæren. Hovedkvarteret blev forlagt til Baden ved Wien, altsaa nærmere rikets politiske midtpunkt end i Teschen. Conrad hadde søkt at hindre dette, men uten resultat. Samtidig med flytningen av det store hovedkvarter blev det ogsaa forbudt officersfamiliene at ta fast ophold i Baden.

Som følge av keiser Karls overtagelse av regjeringen blev overenskomsten om den øverste krigsledelse forandret. Den tyske og den østerrik-ungarske generalstabschef skulde komme overens om de fælles operationer. Kom de to generalstabschefer ikke til enighet, saa traf de to krigsherrer avgjørelsen. Kunde heller ikke de bli enige, laa avgjørelsen hos den tyske keiser. Altsaa ikke længer nogen befalingsret over de fælles stridskræfter, men alene forhandlinger.

Keiser Karl henfaldt snart til at ville befatte sig med alt for meget, selv de mindste smaating. Han holdt sig til overflaten av tingene. Forvirring, usikkerhet og manglende arbeidslyst hos andre blev let følgen av keiserens stadige indblanding.

Særlig vilde keiser Karl selv overta den militære ledelse, ikke bare i navnet. Næsten daglig kom det til rivninger og meningsforskjel mellem ham og Conrad. Den unge keisers omgivelser forstod at bi-

bringe ham den overbevisning at han hadde langt større fronterfaring og langt større forstaaelse av den moderne krig end overkommandoen, fremmed som den var for fronten og forholdene der. Keiseren hørte det gjerne, og resultatet var at han i enkelte spørsmaal helt forbigik overkommandoen.

Følgen kunde ikke utebli. I februar 1917 blev Conrad fjernet fra sin stilling og overtok efter speciel opfordring av keiseren kommandoen over Tyrol-fronten. General Arz blev den nye generalstabschef. Denne stilling tapte snart sin tidligere betydning. Keiser Karl vilde fremdeles ha ledelsen i sin haand. General Arz nøiet sig med at være raadgiver og tjener for sin keiserlige herre, hvis feltherredygtighet blev stadfæstet ikke alene i smigrende ord av keiserens omgivelser, men ogsaa skriftlig av behagelige journalister under opsigt av keiserinden.

En mand som Conrad passet ikke ind i den nye kreds om keiseren. Dertil sa han for hensynsløst sandheten. Conrad var blit ubekvem for mange, som nu mente at deres tid var kommet, ikke mindst hoffets damer og geistligheten

Foruten Conrad blev ogsaa talrike andre officerer flyttet fra overkommandoen. Feltmarskalk-løitnant Metzger, chef for operationsavdelingen og Conrads høire haand, blev avløst.

Som Conrads efterfølger var kommet paa tale, foruten Arz, ogsaa general Kraus, almindelig anerkjendt for sin militære begavelse. Hans selvstændige og noget skarpe maate at optræde paa vilde dog i længden ikke ha været keiseren behagelig.

I mai 1917 faldt en ny betydelig personlighet, den sidste inden monarkiet, den ungarske ministerpræsident grev Tisza, selvstændig og ubekvem som Conrad hadde været.

Forholdene i Rusland hadde efter revolutionen ikke ført til det sammenbrud som centralmagtene hadde haabet og ententen frygtet. En tid saa det ut til at hæren ikke længer vilde kjæmpe. Den russiske soldat steg op av skyttergraven og fraterniserte med fienden. Litt efter litt hørte dog venskapet op mellem begge skyttergravene. Ledelsen fik atter tøilene i sin haand. Omgangsformen blev atter den gamle med vaaben i haand.

Det var lykkedes for ententen at fastholde Rusland som forbundsfælle og hindre sammenbruddet av det russiske rike. Ententens repræsentanter hadde ikke forgjæves arbeidet under og efter revolutionen. Meget hadde de sat ind for at opnaa det maal, nødvendig som det var for ententen at binde centralmagtene til østfronten, indtil Amerika kunde komme med sine tropper. En av krigens sværeste kriser var overvundet for ententen.

Rusland vilde kjæmpe videre. Det var — saa het det — en national pligt for den nye republik. Kerenski, republikkens nye leder, samlet ved sine opildnende taler folk og hær til kamp mot Tyskland og for «verdensdemokratiet».

Rusland blev paa ny drevet ind i kampen. Og hele aaret 1917 blev en stor styrke av centralmagtenes hære fastholdt paa østfronten, for tyskernes vedkommende en tredjedel av deres samlede styrke, gjennemsnitlig otti divisioner.

I juni maaned 1917 begyndte angrepet av de russiske arméer. Ruslands sidste kraft satte Kerenski nu ind i angrepet. Den store masse raadet russerne endnu over. Men den indre kraft manglet. Hærens opløsning var i virkeligheten allerede begyndt. Hæren var forsumpet, ikke mindst ved paavirkning av de radikale «soldaterraad». Og bak hæren drog allerede omkring i Rusland talrike soldater, hvis virksomhet ikke længer bestod i kamp mot den ytre fiende eller støtte for det bestaaende samfund.

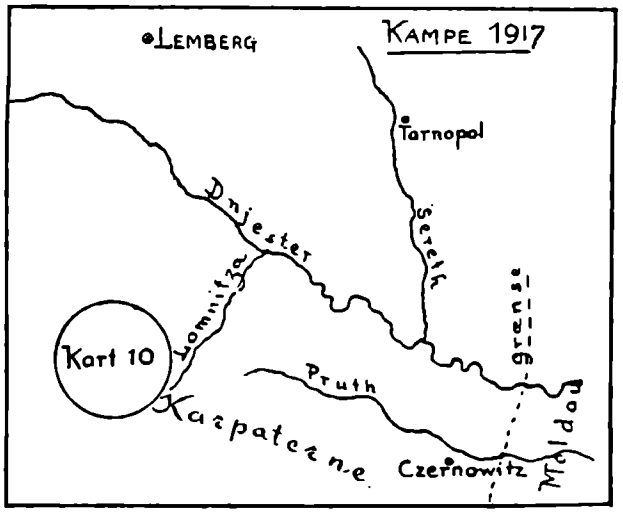

Den russiske hærledelse la ogsaa denne gang angrepets tyndepunkt der hvor fronten var svakest. Hovedstøtet skulde rettes mot Østgalizien, hovedsagelig besat av østerrik-ungarske tropper. Alene lokale støt skulde rettes mot den nordre del av fronten, for der at fastholde de tyske stridskræfter og saaledes holde dem borte fra hovedavgjørelsen længer sydpaa.

Den 30. juni kom melding til den tyske øverste hærledelse at artillerislaget var begyndt, og infanteriangrepet nær forestaaende. Et motangrep blev bestemt, og angrepstropper blev sendt fra vestfronten og fra den nordre del av østfronten.

Russernes angrep nord for Dnjester blev slaat tilbake. Syd for Dnjester vandt det derimot fremgang og kom over elven Lomnitza. «Russerskrækken» var endnu ikke overvundet.

Inden ententen hadde russernes angrep vakt store forhaabninger. Man begyndte allerede at tro at en ny, bedre aand var kommet ind i den russiske hær ved revolutionen. Forholdet skulde dog snart vise sig at være et andet.

Den 19. juli gik centralmagtene til motangrep. De brøt gjennem de russiske stillinger og støtte frem langs Sereth til Tarnopol. Russerne kunde vistnok paa flere steder fremdeles kjæmpe tappert og endog foreta motstøt. Men den indre opløsning gjorde sig mer og mer gjældende. Bak fronten blev inden soldaterraadene overveiet om man skulde kjæmpe eller ei, og flere steder var uenigheten stor blandt russerne. I tiltagende uorden blev den russiske hær drevet tilbake. Hele den russiske front mellem Tarnopol og Dnjester faldt sammen. Russerne vek videre tilbake ogsaa længer sydpaa mellem Dnjester og Karpaterne. Czernowitz blev tat. Og centralmagtene gjorde holdt først midt i august maaned efter at ha trængt frem ca. 150 km. De bakre forbindelser var da saa daarlige at de tvang dem til at stanse den videre fremrykning. Den nærliggende tanke for centralmagtene at gaa gjennem Moldau sydover for derved at komme i ryggen paa den rumænske hær, som kjæmpet ved nedre Sereth, blev opgit. De tyske tropper maatte anvendes paa vestfronten, hvor slaget i Flandern allerede var begyndt de sidste dage av juli maaned. Ogsaa mot Italien trængtes nye tropper. Midt i august begyndte her det ellefte Isonzoslag, et hovedslag som langt overtraf alle tidligere italienske angrep.

Den tyske hærledelse vilde allikevel søke at gjøre rent bord i øst. Den vilde faa en avslutning paa krigen med Rusland. Den russiske hærs kampkraft skulde knækkes og bringes til helt at falde sammen. Faren fra øst skulde ikke længer true centralmagtene, ikke engang som latent trussel.

Den russiske hær hadde i de netop avsluttede kampe i juli og august vist at dens tilstand var saa sterkt svækket at centralmagtene med fuld grund kunde regne med at bringe en seierrik avslutning paa krigen her paa østfronten. Den herom fattede beslut-

ning fastholdt ogsaa den tyske hærledelse indtil Rusland var nedkjæmpet. De store angrep av englænderne i Flandern rokket ikke den tyske hærledelse i denne sin beslutning. De ledende mænd inden det store hovedkvarter hadde nerver sterke nok til at holde borte fra vestfronten, trods den sterke paakjending der, de divisioner som var bestemte til at nedkjæmpe Rusland.

De sidste kampe paa østfronten blev ført paa den nordre del av fronten. Riga var det sted som egnet sig særlig godt for en avgjørelse. Rusland kunde her rammes følelig, ikke blot militært, men ogsaa politisk. En seier paa denne del av fronten gav god utsigt til en avslutning av krigen med Rusland.

Ved Riga sprang den russiske front frem ca. 20 km. foran Düna, i en bredde av 70 km. Den dannet her en flankestilling, som truet den tyske front, men som ogsaa selv var sterkt utsat for et angrep.

Angrepet vilde tyskerne utføre ikke direkte mot denne flankestilling, men noget længere sydpaa. Her vilde de gaa over den brede elv Düna og derpaa svinge nordover mot Riga ind i ryggen av flankestillingen.

Den 1. september gik tyskerne, 8. tyske armé under general Hutiers kommando, over Düna. Angrepet lykkedes allerede fra første stund. Det tyske artilleri skjøt russerne væk fra deres stillinger, og infanteriet kom heldig og forholdsvis let over elven, først paa baater og færger, siden paa broer som blev slaat endnu i løpet av formiddagen den 1. september, ikke mange timer efter angrepets begyndelse. Truet i ryggen opgav russerne Riga og da tillike den store flankestilling vest for Düna. Riga blev besat av tyskerne. Deres forfølgelse stanset et stykke øst for Riga, da det kun gjaldt at sikre sig et brohode paa Dünas nordre bred for herfra at true Petersburg. Til større kampe kom det ikke i dette terræng. Den russiske front begyndte mer og mer at løsne. Let var det at forstaa at den ikke længer betød nogen trussel mot centralmagtene.

Midt i oktober maaned 1917 besatte tyskerne tillike øene Øsel, Moon og Dagø, som ligger like syd for indløpet til Den Finske Bugt, og som i tyskernes besiddelse betød en direkte trussel mot den russiske krigshavn Reval og mot Petersburg. Ved at øke trykket paa russernes hovedstad vilde tyskerne yderligere overbevise russerne om Tysklands overlegenhet og derved gjøre dem villige til fred.

Russernes nederlag sommeren og høsten 1917 gav støtet til den fuldstændige opløsning av den russiske hær og av Kerenskis styre i Rusland. Den anden revolutionsbølge som den 6. november brøt ind over landet, bragte Lenin og Trotski til magten og fjernet samtidig Rusland fra rækkene av centralmagtenes militære motstandere. De nye mænd opstillet som program for bolsjevikene de fire punkter: fred, brød, land (for bøndene) og folkemagt. Den 28. november opfordret et traadløst telegram «Til alle», samtlige krigførende folk til en fred uten landvinding og krigsskadeserstatning og med fuld anerkjendelse av nationenes selvbestemmelsesret.

Med aandeløs spænding fulgte centralmagtene, som forøvrig hele verden, de russiske begivenheter. Ruslands sammenbrud vilde jo bety fred for centralmagtene med den tidligere fiende i øst og dermed vilde alle deres tropper paa østfronten bli frigjort. Og dette vilde vel bety intet mindre — saa mente ialfald mange — end at tyskerne før eller senere vilde staa i Paris. Utsigten til seier og fred var ialfald rykket centralmagtene betydelig nærmere end nogensinde tidligere under krigen.

Centralmagtene erklærte sig villig til at anta russernes forslag av 28. november som grundlag for forforhandlingene om vaabenstilstand og fred. Den 3. december begyndte i Brest-Litovsk underhandlinger om vaabenstilstand, ledet av general Hoffmann. De

førte to dage senere til en 10 dages vaabenhvile og den 15. december til overenskomst om vaabenstilstand.

I de fleste avsnit av østfronten, hvor vaabnene hadde hvilet i uker, var dog allerede de første dage av december som efter en stiltiende overenskomst begyndt et næsten venskabelig samkvem mellem troppene. Denne tilstand vedblev da vaabenstilstanden var avsluttet. Paa tysk side manglet dog ikke paa advarsler og forbud mot dette samkvem, som flere mente indebar stor fare for de tyske tropper. Rigtigheten herav viste sig snart. Russernes anarkistiske meninger vandt langsomt, men sikkert indgang blandt mange tyske tropper og ødela aanden blandt dem. Og disse meninger blev med troppene ført til vestfronten hvor de flere steder fandt god grobund.

Fredsforhandlingene begyndte den 22. december i Brest-Litovsk. For det tyske rike var statssekretær Kuhlmann, for Østerrik-Ungarn grev Czernin, for Rusland Joffe, senere Trotski, førere av delegationene. General Hoffmann deltok som repræsentant for den tyske øverste hærledelse. Centralmagtene syntes at ha gode utsigter til en fordelagtig fred. De store stridskræfter paa østfronten kunde i saa fald bli frigjort og sendes til vestfronten. Og foruten denne militære frigjørelse vilde ogsaa komme en økonomisk frigjørelse, som vilde være av stor betydning overfor Englands blokadepolitik.

Dette maal opnaadde dog ikke centralmagtene. De stillet krav, som vilde ramme det russiske statslegeme saa haardt at raadsrepublikken derfor avslog dem. De forhold som nu indtraadte paa østfronten, bidrog meget til den utgang verdenskrigen fik.

Allerede fra første stund av syntes forhandlingene ikke at ville føre til noget resultat. Men den 9. februar lykkedes det centralmagtene at slutte fred med Ukraine, som gjorde krav paa fuld selvstændighet

overfor Sovjet-Rusland. Centralmagtene la vekt paa at faa fred med Ukraine. Derved blev østfronten forkortet med den store strækning fra Pripjet-sumpene til den rumænske grænse. Centralmagtene mente desuten at de vilde faa store forraad, særlig av korn, fra det frugtbare Ukraine.

Freden med Ukraine førte til brud med Sovjet-Ruslands forhandlere. Trotski bestred Ukraines ret til at føre selvstændige forhandlinger. Dets repræsentanters magtomraade strak sig ikke utover det værelse som de for øieblikket bebodde, takket være den gjæstfrihet som blev dem vist, uttalte han. Trotski forlot Brest-Litovsk, idet han erklærte krigen for endt uten nogen formel fredsslutning. For det russiske folk var krigen slut, og de russiske soldater vilde vende tilbake til sine verksteder og sine marker.

Denne maate at ende en krig paa blev ikke godkjendt av tyskerne. Centralmagtenes forhandlere uttalte sig i et møte like efter Trotskis avreise imot en gjenoptagelse av fiendtlighetene. Kun repræsentanten for den øverste tyske hærledelse, general Hoffmann, tok et andet standpunkt. Han erklærte at den tilstand Trotski hadde fremholdt, var umulig av hensyn til de kraftanstrengelser som forestod i vest. Kuhlmann fastslog ved slutten av forhandlingene at spørsmaalets avgjørelse — for den tyske hærs vedkommende — laa utelukkende hos den tyske keiser.

Paa keiserens befaling erklærte den tyske øverste hærledelse vaabenstilstanden med Rusland for opsagt som følge av Trotskis erklæring.

Den 18. februar begyndte fremmarsjen av de tyske tropper ind i Rusland, «den tyske østhærs jernbanefelttog», som det er kaldt. Østerrikske divisioner sluttet sig 10 dage senere til og rykket ind i Ukraine, som for størstedelen var besat av sovjettropper. De desorganiserte russiske avdelinger kunde ikke gjøre nogen virksom motstand. Fremrykningen fore-

gik uhindret i lange dagsmarsjer. Den 3. mars hadde de forbundne naadd linjen Kiev-Narva.

Allerede to dage efter fiendtlighetenes aapning lot Moskva-regjeringen ved traadløst telegram meddele, at den var villig til at anta den overenskomst som var foreslaat i Brest-Litovsk. Den tyske regjerings fordringer var dog nu strengere. Den forlangte bl. a. anerkjendelse av Finlands selvstændighet og rømning av Livland og Estland, som skulde besættes av tyske tropper indtil deres fremtidige stilling var endelig bestemt.

De nye fredsunderhandlinger blev aapnet den 2. mai i Brest-Litovsk. Den næste dag blev freden undertegnet uten nogen debat. Russerne erklærte at de slet ikke interesserte sig for indholdet av den overenskomst som blev dem forelagt, i begyndelsen vilde de ikke engang læse den, men underskrev med en almindelig protest mot det fredsdiktat som var dem paatvunget.

Ogsaa Rumænien maatte nu slutte fred. En foreløbig fred, blev sluttet de første dage av mars. Den endelige fred mellem Rumænien og centralmagtene undertegnedes den 7. mai 1918 i Bukarest.

Fredsbetingelsene som var paalagt Rusland, var saa haarde at Rusland vedblev at være en fiende. Freden blev for centralmagtene hverken den økonomiske fred eller den «brødfred» som de hadde ventet. Heller ikke frigjorde den for centralmagtene alle de tropper i øst som saa haardt trængtes paa vestfronten.

Centralmagtene fik fremdeles store opgaver at løse paa østfronten. De maatte bekjæmpe bolsjevikene i Ukraine, paa Krim, i Kaukasus og Finland. De rykket ind i Rusland og besatte store dele av landet og flere vigtige byer som Kiev, Odessa, Sebastopol. De rykket helt ned til Kaukasus. De hentet korn fra de rike sydrussiske egne og petroleum fra Kaukasus. Men dette krævet at centralmagtene maatte

beholde i øst en stor styrke, mens de i vest utkjæmpet en kamp paa liv og død. Og de tropper som blev igjen her i øst, blev paavirket av den sterke gjæring som hersket blandt den russiske befolkning. De store sociale rystelser, som revolutionen hadde fremkaldt, kom ogsaa til at øve sin indflydelse paa de soldater som centralmagtene hadde i disse egne. Selvsagt hadde regjeringen i Moskva likesom ententens agenter sin haand med i spillet. Følgerne av besættelsen av russisk land skulde ikke utebli. Det viste sig for de troppers vedkommende som blev sendt til vestfronten, og ikke mindre skulde det vise sig ved centralmagtenes sammenbrud høsten 1918. Men centralmagtene, særlig Østerrike, kunde ikke undvære brødkornet. De stod foran hungerens avskrækkende spøkelse. Neppe hadde de andet valg end denne besættelse av Sydrusland. Sydvest-Ukraine blev stillet under østerrik-ungarsk militærforvaltning, det øvrige russiske landomraade under tysk militærforvaltning.

Resultatet av besættelsen blev dog langt mindre end ventet. Landbruket hadde under krigen, men endnu mer under den lange revolutionsperiode gaat vældig tilbake. De uordnede forhold, bøndenes egoisme og radikalisering og ententens propaganda virket i samme retning. Byene i Sydrusland led tildels selv hunger. Korneksporten fra Ukraine forhindret dog sammenbruddet av ernæringen i Østerrike.

De talrike krigsfanger som efter freden med Rusland, tildels allerede ved revolutionen i november 1917, vendte tilbake, fremkaldte et vanskelig socialt og militærpolitisk problem, fremfor alt for Østerrik-Ungarn. Donaumonarkiet hadde i de tre første krigsaar mistet næsten to millioner fanger til Rusland. Nu vendte flere av disse tilbake allerede vinteren 1917—1918. Selv om man i begyndelsen alene kunde regne med en del av den store masse, kom dog tallet av krigsfanger som vendte hjem, snart til at gaa op i hundrede-

tusener. Østerrik-Ungarn stod hjælpeløs overfor den første indrykning av dem. Det var ikke sørget for mat, kvarter, klær og andre fornødenheter. Senere blev indrettet store barakkeleire, hvor de hjemvendte blev underbragt og forpleiet i den tid de blev holdt i karantæne.

De hjemvendte hadde saa at si alle gjennemlevet den russiske revolution. Mange følte sig vistnok frastøt av det kaos som de hadde set. Men ikke faa var smittet av læren fra øst. Hvad disse folk fik se i sit eget hjemland av al den nød og elendighet som krigen hadde fremkaldt, forsterket dem i troen paa det bolsjevistiske evangelium. Og mange av de hjemvendte fandt det særlig haardt at de, neppe kommet hjem, atter blev kaldt til fanerne. Hærledelsen hadde først bestemt fire uker, senere tolv som «Erholungserlaub». De hjemvendte fandt ogsaa denne sidste frist for kort. Mange av dem gav en betragtelig kontingent til de faneflygtige, som i tusenvis skjulte sig i by og paa landet.

Ogsaa i Finland kom Tyskland til at anvende tropper vaaren 1918, den tid da alle tropper som kunde anvendes, trængtes saa haardt paa vestfronten.

Finland hadde efter den russiske novemberrevolution 1917 sagt sig løs fra Rusland og erklært sig for selvstændig stat. Ved freden til Brest-Litovsk var Finland ogsaa anerkjendt som saadan. Men sovjetrepublikkens røde tropper tænkte ikke paa at forlate landet. Russiske og finske bolsjeviker vilde atter forene de to riker. General Mannerheim, chefen for «den hvite garde», hadde ikke tropper nok til at motstaa de røde gardister. Han fik hjælp fra Tyskland. I begyndelsen av april gik tyske tropper — ialt en division — under general v. der Goltz iland ved Hangö, vest for Helsingfors. Han marsjerte nordover mot

Tavastehus. Sammen med de finske hvitegardister slog han ved Tavastehus rødegardistene den 20. april efter flere dages kampe. Rødegardistene blev indesluttet og tat tilfange. Finland blev renset for sovjettroppene. Franske og engelske tropper søkte forgjæves at trænge frem langs Murmanbanen.

Italiens deltagelse i krigen.

Da Italien i slutten av mai 1915 bestemte sig til krig med Østerrik-Ungarn var dette et haardt slag for centralmagtene. Mer end halvparten av Østerrik-Ungarns hær maatte anvendes mot Italien og uvisst var det hvordan kampen med denne nye stormagt vilde løpe av saa engagert som centralmagtenes tropper var paa alle fronter.

Italiens krigserklæring til Østerrik-Ungarn den 24. mai 1915 blev ikke fulgt av nogen krigserklæring til Tyskland før sommeren 1916. Den tyske regjering nølet dog ikke med tydelig at vise vaabenbrorskapet med den østerrik-ungarske bundsforvandt overfor den nye fiende. Et saakaldt «Alpekorps» blev sendt til Tyrolfronten og derved enhver tvil hævet om Tysklands holdning overfor Østerrik-Ungarns og Italiens mellemværende.

Krigen i Italien blev i høi grad præget av de vanskelige forhold hvorunder krigen maatte føres i det herværende terræng. Krigsskuepladsen faldt i to store, sterkt markerte dele, den østlige front ved Isonzo-elven og den nordre front ved Alperne. Vide strækninger av denne sidste front laa midt i høifjeldet eller ved den søndre fot av Alperne og kom særlig om vinteren ikke i betragtning for store kamphand-

linger. Italienerne som stadig gik til angrep, fik derved kun liten plads for sine store troppemasser og støtte desuten ellers paa betydelige terrængvanskeligheter og sterke befæstninger, som blev seigt forsvaret av de østerrik-ungarske tropper. Det gunstigste angrepssted for italienerne var det smale omraade mellem Adriaterhavet og byen Görz ved den nedre del av Isonzoelven. Her ved nedre Isonzo hadde den østerrik-ungarske hærledelse latt utbygge sterke stillinger, særlig det dominerende høideplataa ved Doberdo og flere brohoder vest for Isonzo, specielt ved Görz. Mot disse stillinger gik italienerne gjentagne ganger til angrep, de saakaldte Isonzoslag.

Indtil centralmagtenes store offensiv mot Italien høsten 1917 blev den italienske krig præget av disse talrike Isonzoslag, hvor italienernes angrep særlig blev rettet mot Görz og Doberdoplataaet. Det lykkedes dem imellem at trænge et stykke ind i de østerrik-ungarske stillinger, men de blev altid drevet tilbake. Resultatet av disse voldsomme Isonzoslag blev at begge parter stort set beholdt sine stillinger. I disse kampe følte østerrikerne sig italienerne overlegne og det viste sig at de samme tropper som overfor russerne hurtig gav tapt, holdt urokkelig stand overfor italienerne, deres gamle fiender. Den italienske front var den eneste krigsskueplads hvor østerrikerne gjennem lang tid klarte sig uten større hjælp av tyske tropper. De forhaabninger ententen hadde sat til den nye forbundsfælle vek snart pladsen for dyp skuffelse. Derimot gav kampene ved Isonzo nyt mot til de østerrik-ungarske tropper.

I 1915 var det fire store Isonzoslag, hvert av flere dages varighet og med store tap, særlig for italienerne. Midt i mars maaned 1916 gik italienerne atter til angrep, det femte Isonzoslag, for at lette franskmændene kampen ved Verdun. Ogsaa denne gang uten resultat.

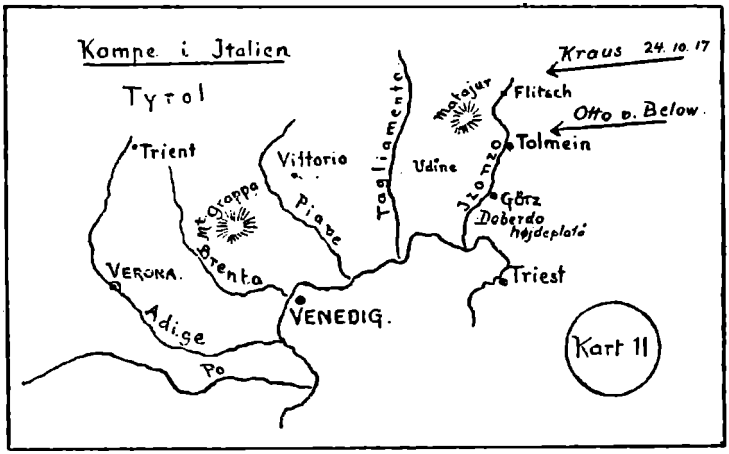

To maaneder senere kom Conrads angrep mot Italien gjennem Tyrol. Angrepet, som begyndte den 15. mai, hadde i begyndelsen nogen fremgang, men blev mot slutten av maaneden stanset op av italienerne som spærret adgangen til den aapne Poslette.

Brussiloffs store angrep i juni maaned mot østerrikernes svækkede front tvang den østerrik-ungarske hærledelse til at trække tropper fra den italienske krigsskueplads. Italienerne gik da til motangrep og de østerrik-ungarske tropper maatte trække sig noget tilbake. Og ut paa sommeren 1916 deltok italienerne i ententens store angrep paa centralmagtenes haardt betrængte fronter. I august maaned begyndte de en ny offensiv ved Isonzo og nu lykkedes det dem at ta det længe omstridte brohode ved Görz og byen Görz.

Kampene ved Isonzo fortsatte de følgende maaneder av aaret 1916 og i november utkjæmpedes her det 9. Isonzoslag. I seig motstand viste de østerrik-ungarske tropper italienernes angrep tilbake; men disse kampe hadde for ententen den strategiske betydning at de fastholdt de østerrik-ungarske tropper paa denne front og hindret dem i at bli sendt mot Rumænien, den nye krigsskueplads i 1916.

Under ententens angrep vaaren 1917 gik italienerne paa ny til angrep ved Isonzo. Angrepet begyndte trods sterke opfordringer fra franskmændene først midt i mai, en maaned efterat Nivelles store angrep hadde begyndt. Det førte ikke til noget resultat. I august kom et nyt angrep, det 11. Isonzoslag. Dette blev ført samtidig med englændernes angrep i Flandern og skulde likesom dette lette franskmændenes haardt betrængte stilling paa vestfronten og russernes og rumænernes stilling i denne saa vanskelige tid for ententen.

Italienerne hadde nu mere skyts og ammunition end nogensinde, og paakjendingen paa de østerrik-ungarske tropper var saa stor at det var tvilsomt om de kunde holde ut endnu et stort angrep. Det var kun et tidsspørsmaal naar tyskerne maatte sende forsterkninger ned til Italien. Tyskland kunde dog vanskelig i længere tid anvende tropper paa den italienske front. Derimot tillot Ruslands sammenbrud i slutten av aaret 1917 at Tyskland for en tid kunde sende tropper til Italien. Disse maatte benyttes til et angrep, til et opgjør paa den italienske krigsskueplads. Derved vilde centralmagtene under den sidste store avgjørelse paa vestfronten vaaren 1918 være fri for omsorgen for den østerrikske front i Italien.

I slutten av oktober 1917 begyndte angrepet. En støtgruppe blev dannet av tyske og østerrikske divisioner. Den skulde utføre angrepet nord for den egentlige Isonzofront, fra omraadet Flitsch-Tolmein. Angrepet hadde store resultater. Den 24. oktober tidlig om morgenen gik 14. tyske arme, Otto v. Below, understøttet til høire av østerrikske divisioner under general Kraus frem mot italienerne. Angriperne vandt overalt hurtig fremgang. De italienske armeer strømmet tilbake til Piave. Her fik de understøttelse av engelske og franske divisioner. De tyske og østerrikske tropper kunde ikke forcere sig længer frem.

Men den italienske hær hadde lidt et stort nederlag med tapet av mer end 200 000 fanger, et stort antal skyts og talrikt materiel.

De otte tyske divisioner som hadde deltat i angrepet, maatte trækkes vek fra den italienske front for at benyttes paa andre fronter. Kampen i Norditalien stilnet av, og italienerne kunde bak Piave reorganisere sine arméer under ledelse av den nye generalstabschef, general Diaz, som hadde avløst general Cadorna.

Offensiven hadde opnaadd hvad den tilsigtet, en avlastning av østerrikernes front i Italien. Et sammenbrud av den italienske armé var derimot ikke opnaadd. I begyndelsen av 1918 var den italienske hærs reorganisation saa langt fremskreden at italienerne kunde gaa til nye angrep, som dog alene hadde lokal betydning.

Den 15. juni 1918 gik imidlertid østerrikerne til et stort angrep som de imøtesaa med de største forhaabninger. Slaget endte som et stort nederlag for østerrikerne. Det lykkedes dem vistnok med en del tropper at komme over Piave. Men et motstøt av fienden tvang dem atter tilbake over elven, som var svulmet sterkt op ved regnskyl i Alperne. Den 23. juni gik de tilbake under store tap. Det var den sidste opblussen av Østerrik-Ungarns kampkraft.

Ut paa høsten 1918 fuldbyrdedes det østerrik-ungarske monarkis indre opløsning og frontens sammenbrud. I de første maaneder av Foch's store offensiv paa vestfronten holdt italienerne sig rolige, men i sidste halvdel av oktober var de færdige til at delta i det almindelige stormløp mot centralmagtene. Den 24. oktober gik italienerne, understøttet av engelske og amerikanske tropper, til angrep. Endnu en gang, som en sidste opblussen viste sig de østerrik-ungarske arméers tapperhet. Italienernes angrep i Tyrol blev vist tilbake. Men faa dage senere brøt engelske tropper ved Vittorio gjennem Piavefronten. Hele fron-

ten kom i løpet av faa dage til at vakle, kom i bevægelse og opløste sig. De østerrik-ungarske arméer faldt helt sammen. Den 4. november traadte vaabenstilstanden i kraft. Men endnu længe hersket den største uorden blandt alle de mange soldater som skulde tilbake til sine hjem i det opløste monarki.

De politiske forhold 1917.

Begivenhetene aaret 1917 hadde helt forandret den militære stilling. For centralmagtene var den blit bedre end kanske nogensinde tidligere under verdenskrigen. Den jernring som hadde omspændt dem, var blit sprængt ved Ruslands sammenbrud og ved Rumæniens frafald fra ententen. Centralmagtene kunde nu paa en ganske anden intens maate end tidligere koncentrere den væsentlige del av sin kraft paa vestfronten, hvor den endelige avgjørelse, det store opgjør, før eller senere maatte falde. Og her paa vestfronten hadde tyskerne, trods fiendens store styrke og anstrengelser, allerede i 1917 med stor utholdenhet tilbakevist alle angrep, i Champagne, i Artois, i Flandern, ved Ailette og foran Verdun. Ved Cambrai hadde tyskerne endog utført et motstøt, som hadde stor betydning baade moralsk og materielt.

I 1917, senhøstes, var det endog lykkedes centralmagtene at bryte gjennem italienernes stilling ved Isonzo og ta i besiddelse som et værdifuldt pant landet til Piave. Og i Makedonien var ententens angrep helt mislykket.

Alene paa krigsskuepladsen i Forasien var stillingen for centralmagtene ugunstig. Tyrkerne hadde tapt foruten næsten hele Armenien, vigtige byer som Bagdad og Jerusalem. Og deres motstandskraft var begyndt at lammes.

U-baatkrigen hadde dog ikke været av den avgjørende virkning, som den tyske admiralstab hadde lovet. Visstnok hadde den i høi grad tæret paa ententens livskraft; men efterat den uindskrænkede u-baatkrig var begyndt den 1. februar 1917, hadde det forholdsvis snart vist sig at den ikke kunde bringe avgjørelsen inden et tidsrum av seks maaneder som den tyske admiralstab hadde lovet. Englands forberedelse til at opta denne kamp hadde været større og virkningsfuldere end tyskerne hadde ventet. Kanske var resultatet blit anderledes om u-baatkrigen hadde begyndt tidligere, som av de militære sakkyndige foreslaat og ikke som nu, først 2½ aar efter krigens begyndelse.

Centralmagtenes militære stilling ved utgangen av 1917 bød visstnok paa mange betingelser for et heldig utfald av krigen. Men et ikke mindre vigtig spørsmaal var det, hvordan verdenskrigens krigspolitiske forhold stillet sig, om disse var gunstig for centralmagtene eller for ententen. Jo længer krigen varte, desto mer maatte disse forhold bli av betydning. De politiske forhold, de ytrepolitiske som de indrepolitiske maatte mer og mer komme i forgrunden. Krigen gik over til en prøve mellem statene indbyrdes, kanske endnu mer end mellem de arméer og kampmidler statene raadet over. Den militære stilling traadte ialfald ikke saa dominerende frem som i begyndelsen av krigen. Det blev ikke længer bare et spørsmaal om hvad kampmidlene tillands og tilsjøs og hvad deres ledere kunde yde, men ogsaa hvad politikerne, folkets ledere, og folket selv kunde yde.

Centralmagtenes, navnlig det tyske rikes kamp hadde et krigspolitisk grundlag, som i meget mindet om Napoleons kamp hundrede aar tidligere. Likesom dengang var ogsaa nu England den farligste fiende, og Napoleons kjendte ord til Talleyrand: Frankrike maa ødelægge England for ikke selv at ødelægges,

kunde med en liten omskrivning nu gjælde Tyskland. Men like saa litt som det lykkedes Napoleon at ramme England i dets livsnerve, herredømmet tilsjøs, likesaa litt hadde dette lykkedes Tyskland ved u-baatkrigen i 1917 og de krigsaar som var gaat forut.

Ententen hadde vistnok ogsaa hat sine store vanskeligheter at bekjæmpe i politisk henseende. Og paakjendingen paa folk og hær hadde til sin tid enddog været saa stor at det saa ut til en katastrofe, ialfald for Frankrike, efter Nivelles store offensiv vaaren 1917. Ententemagtenes stilling var dog politisk en helt anden end centralmagtenes. Ententens folk var ikke isoleret fra hele den øvrige verden. De hadde aapen forbindelse utad og hadde under hele krigen store fordele av de rike tilførsler utenfra, særlig fra Amerika. Og tidlig i krigen hadde de faat hjælp av den hittil nøitrale stormagt Italien, nu i 1917 ogsaa av verdensmagten De Forenede Stater med sine nærsagt ubegrænsede hjælpekilder. Dette maatte være av stor betydning, ikke alene ved den direkte hjælp som derved blev ydet ententen, men ogsaa ved den moralske støtte denne alliance betød for ententen. Den maatte gi dets folk mot og tillid til sin sak og en sikker tro paa en heldig utgang av krigen trods alle tyske seire og al tysk kraft. Virkningen herav blev saa meget større som ententen i Lloyd George og i Clemenceau raadet over statsmænd, hvem det lykkedes at staalsætte sit folk og opretholde kampviljen trods alle ofre, alle skuffelser og nederlag under krigen.

Hos centralmagtene derimot maatte følelsen av at være helt henvist til sig selv, nærmest som en stor indesluttet fæstning, faa mer og mer overhaand inden hær og folk eftersom tiden gik og ernæringen blev knappere og knappere, raastoffene vanskeligere og vanskeligere at tilveiebringe. Denne følelse, som i begyndelsen av krigen hadde betydd stolthet og selvfølelse, begyndte litt efter litt at forandre karakter.

Stemningen inden centralmagtenes riker begyndte inden store kredse av folket at bli om ikke trykket, saa mer og mer usikker paa det endelige utfald. Fler og fler fik det indtryk at det gjaldt ikke længer at kunne seire, men alene at holde ut i haab om at opnaa en antagelig fred.

I Østerrik-Ungarn, hvor forholdene var særlig vanskelige, og hvor de nationale motsætninger maatte svække dobbeltmonarkiets indre kraft, kom ønsket om fred sterkest frem. I begyndelsen av aaret 1917 prøvet saaledes keiser Karl ved hjælp av sin svoger, prins Sixtus av Parma, som tjente i den belgiske hær, at knytte forbindelse med president Poincaré. Dette forsøk paa tilnærmelse til ententens statsmænd for at opnaa fred førte dog ikke til noget praktisk resultat. Dets virkning blev endog uheldig for centralmaktene da det gav ententen haab om at Østerrik-Ungarn stod foran et sammenbrud, og at ialfald forholdet mellem Tyskland og Østerrik-Ungarn begyndte at bli mindre godt. Da franskmændene vaaren 1918 lot bekjendtgjøre keiser Karls hemmelige tilbud til Poincaré og navnlig det skjæbnesvangre keiserbrev av 24. mars 1917, hvori bl. a. keiser Karl anerkjendte Frankrikes ret til Elsass-Lothringen, fremkaldte dette i Tyskland stor forbitrelse.

Ententens indtryk av centralmagtenes vanskelige indre stilling blev saa meget sterkere da en hemmelig beretning fra Czernin til keiser Karl kom i ententeministrenes hænder. Denne beretning av Czernin, som vilde fred nær sagt for enhver pris, var egentlig bestemt til at paavirke den tyske hærledelse til fredsforhandlinger. Den skildret i meget mørke farver Østerrik-Ungarns stilling og forutsa monarkiets sammenbrud. Den var skrevet i april 1917 og uttalte bl. a. «at vi er ved enden av vore kræfter, og at Tyskland utover eftersommeren ikke mer vil kunne regne med os». Det het tillike at «ogsaa for Tyskland vil nok et vinterfelttog være en umulighet».

Saa snart det vilde lykkes — saa het det videre — at avslaa fiendens ventede angrep, maatte centralmagtene, før Amerika paany forskjøv det militære billede til skade for centralmagtene, komme med et vidtgaaende detaljert fredstilbud, og de maatte ikke vike tilbake for at bringe store ofre.

Denne tilstaaelse om centralmagtenes svakhet fra et saa kyndig hold som den østerrik-ungarske utenriksminister og denne regjerings ledende mand, maatte naturlig bidra meget til at styrke ententens tillid til krigens utgang.

Under disse forhold maatte ogsaa den fredsresolution som den tyske riksdag vedtok den 19. juli 1917, bli anset som et tegn paa svakhet og paa frygt for den tid som kom. Med stort flertal uttalte her riksdagen at Tyskland søkte en fred bygget paa forstaaelse og forsoning mellem folkene, og derfor ogsaa uten avstaaelse av land og uten krigsskadeserstatning. En «forstaaelsesfred» uten politisk, økonomisk og finansiel vold, altsaa en fred som i det væsentlige bygget paa de territoriale og økonomiske tilstande før krigen. Denne fredsresolution førte heller ikke til noget resultat. Motsætningene syntes for store. Navnlig var spørsmaalet om tilbakegivelse av Elsass-Lothringen og frigivelse av Belgien før begyndelsen av forhandlingene meget vanskelig. Det kom ikke til forhandling mellem de krigførende. Begge syntes endog at nære en viss frygt for at aabenbare en svakhet ved fredstilbud og derved styrke fiendens krigsvilje, maaske endog hindre freden. Inden ententen het det ogsaa at tyskernes tilbud ikke var ærlig ment, at det ikke var andet end en fælde, og at riksdagen ikke var den toneangivende instans i Tyskland. Statsmænd inden ententen talte endog om Tysklands fredstilbud som «en forgiftning av den offentlige mening». Fredstilbudet gjorde ogsaa let indtryk av at være født, ikke av politisk indsigt, men av en trykket stemning.

Ikke mange dage før fredsresolutionens vedtagelse gik Bethmann-Hollweg av som rikskansler. Han var kommet i strid med riksdagens flertalspartier om resolutionen. Og da tillike Hindenburg og Ludendorff erklærte at de ikke længer kunde arbeide sammen med ham, blev han avløst av Michaelis, en ny, forholdsvis ukjendt, og som det snart viste sig, svak mand, vel nærmest en hjælpeløs, upolitisk bureaukrat. Allerede nogen maaneder senere, den 1. november 1917, vek han pladsen for den bayerske ministerpræsident, grev Hertling. Som erfaren parlamentariker, men kanske endnu mer som paalidelig partimand, hadde den nye rikskansler ialfald en sterk stilling inden riksdagen, særlig takket være sit parti. Men gammel og svak som han var, magtet han ikke den opgave at lede Tysklands politik i en saa vanskelig tid som denne.

Grev Hertling var den fuldstændige motsætning til Clemenceau, som ved denne tid overtok regjeringsledelsen i Frankrike. Den 75 aarige franskmand var vilje, handling og kraft. I det parlamentarisk styrede Frankrike skjøv denne gamle parlamentariker parlamentet tilside. Han vilde redde fædrelandet og visste at det ikke lot sig gjøre paa parlamentarisk vis. Ikke vilde han ha utleveret magten til et riksdagsflertal, som dels ikke vilde seiren, dels ikke trodde paa den.

Den nye franske ministerpræsident tok straks tøilene fast i sin haand og fordret de sidste kræfter av sit folk.

Fredstanken holdt sig dog fremdeles trods alle mislykkede forsøk og alle skuffelser. Den var som et sterkt, naturlig krav, født av den trykkede folkestemning under den langvarige, frygtelige krig med tap, rædsler og savn ved fronten og i hjemmene. Den internationale socialistkonferance i Stockholm sommeren 1917, hvortil ententelandene og Amerika negtet socialistførerne pas, førte dog ikke freden et skridt nærmere. Det samme var tilfældet med pavens forsøk

sommeren 1917 paa at faa fredsforhandlinger istand mellem de krigførende folk.

Et sidste forsøk foretok præsident Wilson da han i sit budskap til den amerikanske kongres utviklet i de kjendte 14 punkter «programmet for verdensfreden». Han forlangte her bl. a. frigivelse av alt russisk land som var besat av centralmagtene, og rømning, gjenopbyggelse og sikring av Belgiens suverænitet. Den uret som i aaret 1871 var blit tilføiet Frankrike av Prøisen med hensyn til Elsass-Lothringen, og som næsten i 50 aar hadde truet verdensfreden, maatte — sa han — bli bragt i orden. Desuten maatte Italiens grænse bli berigtiget efter nationalitetslinjene. En uavhængig polsk stat med sikret fri tilgang til havet maatte oprettes.

Den tyske rikskansler, grev Hertling gav i anledning av Wilsons budskap den erklæring, under henvisning til centralmagtenes gunstige militære stilling, at det aldrig kunde være tale om en avstaaelse av Elsass-Lothringen. Han viste ogsaa tilbake en indblanden i de fredsforhandlinger som blev ført med Rusland, da ententelandene ikke hadde fulgt indbydelsen til Brest-Litovsk. Ogsaa Polens fremtidige stilling var en sak som kun angik Tyskland, Østerrike og Polen, mente den tyske rikskansler. Samtidig tilbakeviste grev Czernin den forlangte avstaaelse av østerriksk land til Italien. Dermed var dette sidste forsøk paa at opnaa fred ved en overenskomst mislykket. Vaabnene maatte nu avgjøre fredsspørsmaalet.

Ogsaa de indrepolitiske vanskeligheter tiltok for centralmagtene. Dette gjaldt særlig Østerrik-Ungarn, hvor nationale motsætninger mer og mer svækket dobbeltstatens indre kraft, og hvor de økonomiske forhold fremkaldte stadig alvorligere betænkeligheter og i høi grad maatte rokke tilliden inden folket til at kunne holde ut. Det gjaldt dog ogsaa det tyske rike. Den tyske regjering maatte stadig mer og mer kapitulere

overfor arbeiderne og deres fordringer og overfor den politiske opositions krav. I England hadde det været tilstrækkelig at marskalk French henvendte sig til partiførerne og offentligheten for at faa det sterkeste indtryk av hvordan alle i England vilde seiren. I Tyskland derimot passet en fuldstændig seier ikke engang i partiprogrammet, som det hadde het i «Vorwärts» allerede 1915. Og senere hen som i 1917 blev det i den socialistiske presse ofte fremholdt at de tyske seire var den egentlige og dypeste aarsak til at det var saa vanskelig at faa fred.

Og mens Tyskland stod i den farlige kamp om rikets eksistens, var det uro og misnøie inden landet, ikke alene som følge av fordyring av livsfornødenhetene og krigsjobbernes ublu fortjeneste, men ogsaa som følge av reiste krav om nye stemmeretsregler og en mer frisindet forfatning. Det blev stillet fordringer om almindelig, like og hemmelig stemmeret og om parlamentarisk regjeringsform. Dette førte til en farlig spaltning inden folket, og viljen til at holde ut blev svækket. De radikale ansaa det øieblik ikke fjernt, da de kunde virkeliggjøre sine politiske maal. I april 1917 utbrøt den første større streik under krigen. Den ytre foranledning gav nedsættelsen av brødrationen. Men lederne skjøv det politiske moment i forgrunden. De erklærte at det egentlige øiemed med streiken var at tvinge regjeringen til straks at indlede fredsforhandlinger. Forberedelsene til denne streik hadde fundet sted i al hemmelighet. Særlig skulde ammunitionsindustrien og transportvæsenet rammes. Den første dag nedla henimot 100 000 mand arbeidet i Berlin. Tallet økedes hurtig. Streiken varte dog bare nogen dage. Men den var et tegn paa at massene begyndte at radikaliseres og være beredt til paany at følge sine mest yderliggaaende ledere.

Inden den tyske krigsflaate hadde i begyndelsen av 1917 vist sig tegn paa utilfredshet og opsætsighet. En

masseindmelden fandt sted i det uavhængige socialistparti. Maalet var bl. a. det at fremtvinge fred ved flaatens anvendelse av magt eller ved generalstreik. Og høsten 1917 kom det endog til mytteri inden flaaten.

Ogsaa inden hæren viste sig ved siden av stor krigsbegeistring tegn paa krigstræthet og utmattelse. Fra hjemmet bragte erstatningsmandskapene og de permitterte ofte med sig en stemning som ikke var heldig for den krigerske aand. Og med mangelen og knapheten paa levnetsmidler opstod ved flere avdelinger en kløft mellem officerer og soldater, som de revolutionære benyttet sig av. Den bolsjevistiske aand begyndte ogsaa at faa en viss indfydelse, navnlig blandt dem som hadde deltat i kampen paa østfronten.

Kampe i Asien og koloniene.

Mens hovedbegivenhetene utviklet sig i Europa, særlig paa vestfronten og østfronten, blev det ogsaa kjæmpet paa flere steder i Asien og koloniene. Disse kampe ute i periferien av begivenhetene hadde dog mindre betydning for selve utfaldet av verdenskrigen. Den blev avgjort paa hovedfrontene. Derimot gjaldt det her besiddelsen av vigtige byer eller landsdele og ikke mindst herredømmet over fremmede folk. Rent militært set hadde disse kampe væsentlig sin betydning derved at de trak stridskræfter bort fra hovedkrigsskuepladsen. Og et vigtig hensyn var det for begge parter at anvende saa faa tropper som mulig paa disse mer underordnede opgaver. Den kolonialpolitik som alle stormagter hadde ført før verdenskrigens utbrud, gjorde dog selvsagt at kampene i Asien og i koloniene fik et større omfang end i nogen tidligere europæisk krig. Kolonialpolitikken, særlig Englands og Frankrikes, gjorde ogsaa det spørsmaal brændende om det vilde lykkes den tyrkiske sultan at reise muhamedanerne til den «hellige krig» mot ententen fra Marokko og Algier ind i russisk Centralasien og over Indus. Muhamedanerne flokket sig dog ikke om kalifens banner. De forblev tro under britisk, fransk og russisk herredømme. England kunde fra Indien altid kaste nye troppemasser ind paa krigsskuepladsene i Asien.

I Asien blev av særlig betydning de kampe som førtes om herredømmet i Armenien og Kaukasus, i Mesopotamien og Ægypten.

I Kaukasus var krigen i 1914 og den største del av 1915 blit ført med vekslende held mellem tyrkerne og russerne. Men efterat storfyrst Nikolai høsten 1915 hadde overtat kommandoen i Kaukasus, hadde russerne stor fremgang her. De trængte ind i Armenien og befridde den armenske befolkning for tyrkernes voldsherredømme, og søkte at trænge videre fremover mot Mesopotamien, hvor englænderne rykket frem.

Her hadde englænderne søkt at ta Bagdad, som hadde stor militær betydning som et vigtig knutepunkt for forbindelsene mot nord til Armenien og Kaukasus, mot øst til Persien og mot vest til Syrien og Lilleasien. Bagdad hadde ogsaa stor politisk betydning som kalifenes gamle by. En engelsk styrke under general Townshand trængte frem langs Tigris mot Bagdad, støttet av kanonbaater paa elven. Han møtte store vanskeligheter som følge av terrænget, av den store hete og tørke. Tyrkerne hadde imidlertid samlet en større styrke i en befæstet stilling ved Bagdad. Mens englænderne maatte benytte Tigris som tilførselslinje, kunde tyrkerne benytte den anatolske jernbane og Bagdadbanen, selv om tunnellene gjennem Taurus ikke var færdige og en større strækning av Bagdadbanen endnu under bygning. Her benyttet de automobiltransport.

Høsten 1915 kom det til kamp foran Bagdad. Englænderne maatte gaa tilbake til sit støttepunkt Kut el Amara, hvor de blev indesluttet av tyrkerne og tvunget til at overgi sig, 9 000 mand, i april 1916, efter fem maaneders indeslutning. En engelsk undsætningsekspedition var blit stanset av tyrkerne. Det følelige nederlag for englændernes anseelse i Asien som denne overgivelse betød, vilde englænderne faa

opreisning for. De traf nu forberedelser til et nyt felttog mot Bagdad, denne gang ganske anderledes planlagt og forberedt end det foregaaende. I begyndelsen av 1917 kunde de atter gaa angrepsvis frem og bemægtiget sig i mars maaned Bagdad, et meget stort tap for tyrkerne.

Efter indtagelsen av Bagdad trængte englænderne noget længer frem og opnaadde i april 1917 forbindelse med russerne, som kom nordfra. Ut paa høsten dette aar tapte englænderne atter forbindelsen med russerne, som paa grund av de indre uroligheter i Rusland hadde trukket sig tilbake nordover. Tyrkerne rykket derpaa ind i Armenien, hvor de øvet blodig gjengjæld mot de kristne, som i krigsaarene 1915—17 hadde sluttet sig til russerne.

Begivenhetene her i Mesopotamien, Armenien, Kaukasus og Persien, hvor den svake persiske regjering ikke hadde kunnet hindre kampe inden rikets grænser, hadde heller ikke i 1918 nogen egentlig betydning for selve verdenskrigens utfald. De blev av ren lokal interesse, væsentlig politisk. Men med fremtiden for øie fandt dog stormagtene under hele krigen at maatte ha sin opmerksomhet henvendt ogsaa paa disse fjerne dele av verdenskrigens kampplads. Sommeren 1918 sendte endog den tyske hærledelse en division til Kaukasus, og englænderne sendte tropper helt til Baku ved Det Kaspiske Hav.

Mot Ægypten og Suezkanalen hadde tyrkerne i begyndelsen av 1915 søkt at trænge frem. Men de hadde ikke hat kraft nok til at overvinde den motstand som møtte dem. Transportvanskeligheter og mangel paa vand hindret dem i at føre frem større stridskræfter. Og bygningen av en jernbane frem mot Suezkanalen maatte opgis. Begivenhetene ved den ægyptiske front blev stillet i skygge av Dardanellerekspeditionen og kampene paa andre krigsskuepladse i Asien, særlig i Armenien og Mesopotamien.

I de første 2—3 aar av verdenskrigen var forholdene ved den ægyptiske front saaledes av mindre betydning. Aaret 1917 blev imidlertid kampvirksomheten her betydelig større. Begge motstandere optraadte med langt større og bedre utstyrte stridskræfter end tidligere. De hadde begge forberedt at gaa til angrep, tyrkerne forsterket av nogen tyske og østerrik-ungarske avdelinger, under ledelse av general Falkenhayn, englænderne under general Allenby, væsentlig tropper fra Indien, Australien og Sydafrika. Allenby hadde flere kavaleridivisioner, rikelig utstyret med let artilleri og panservogner. Han opererte sammen med en engelsk-fransk eskadre, som var helt herre paa sjøen.

Allenby søkte allerede i begyndelsen av aaret 1917 at trænge frem mot Jerusalem, men blev stanset. I den varme aarstid undgik begge motstandere de store anstrengelser hvormed et angrep her vilde være forbundet. Men høsten 1917 blusset kampen op i langt større omfang end tidligere.

Englænderne rykket fremover og hadde mot slutten av aaret besat Jerusalem, Islams hellige by. Tapet av Bagdad vaaren 1917 og nu av Jerusalem december samme aar var for tyrkerne begyndelsen til deres sammenbrud i Asien.

Efter vaabenstilstanden med Rusland i december kunde centralmagtene forsterke Palæstinafronten. Liman v. Sanders hadde nu ledelsen istedenfor Falkenhayn. Englænderne og franskmændene gik til angrep vaaren 1918, men tyrkerne hævdet sine stillinger. Om sommeren var det atter forholdsvis rolig over hele fronten. Men med den kjøligere aarstid gik ententens tropper midt i september til angrep. Tyrkernes motstandskraft var brudt. Deres tropper faldt sammen, moralsk og fysisk. Desertionen tok overhaand, og bak fronten streifet bander omkring. Med rivende hurtighet nærmet opløsningen sig. Talrike tyrkiske av-

delinger forsvandt næsten sporløst fra krigsskuepladsen. Hele fronten brøt sammen. General Liman søgte at samle restene av sine tropper ved Damaskus. Men forgjæves. Kun tyske tropper, ialt 3 000 mand, bevarte sin holdning. De dækket som arriergarde den ilsomme retræt nordover. Englænderne tok mange fanger og en stor mængde materiel.

I slutten av oktober hadde Allenby besat Aleppo efter svak kamp. Kort tid efter naadde han frem til Bagdadbanen og avskar dermed livsnerven til tyrkernes front i Mesopotamien, som faa dage senere faldt sammen.

Konstantinopel blev truet ogsaa ved orienthæren, som paa denne tid rykket frem gjennem Sydbulgarien. Det tyrkiske rike gjorde forestillinger hos ententen om separatfred og den 30. oktober undertegnedes overenskomsten om en vaabenstilstand som var ensbetydende med en kapitulation. To uker senere gik en engelsk-fransk flaate for anker i Bosporus.

Ogsaa i koloniene var det blit kjæmpet allerede fra krigens begyndelse. Tysklands kolonier, som allerede straks var blit avskaaret fra forbindelsen med hjemlandet, blev under denne kamp helt henvist til sig selv og sit eget forsvar. De fleste av dem blev meget snart tvunget til at kapitulere.

Kiautschou, det tyske rikes forpagtningsomraade i Kina, maatte overgi sig allerede i november 1914. De tyske besiddelser i Det Stille Ocean var ogsaa imens blit besat av fienden uten nogen motstand.

Ogsaa de tyske kolonier i Afrika maatte før eller senere overgi sig overfor de franske og engelske kolonialtropper. Det gjaldt Togo, Kamerun og tysk Sydvestafrika. Disse besiddelser hadde Tyskland tapt allerede i begyndelsen av 1916. I tysk Østafrika lykkedes det derimot tyskerne under den dygtige og ener-

giske fører Lettow-Vorbeck at holde kampen gaaende helt til krigen var slut. Med sin ringe styrke, til at begynde med kun nogen hundre tyske officerer og underofficerer og 5 000 farvede soldater, senere forøket med ca. 3 000 tyskere og 13 000 negere, forstod han altid at undgaa fiendens forsøk paa at omringe ham og hans mænd. Han leverte talrike heldige kampe og gjorde ofte et stort bytte av ammunition og levnetsmidler. En tid maatte han, omringet som han var av englændere saa det syntes umulig at undkomme, søke over til portugisisk Østafrika, hvor han under store vanskeligheter dog holdt sig i ti maaneder. I slutten av september 1918 gik han atter tilbake til tysk omraade, men maatte en maaned senere bryte ind i engelsk Nordrhodesien. Efter krigens slutning blev han og hans mænd ført tilbake til Tyskland, 30 officerer, 125 underofficerer og soldater.

Ved sin jernhaarde vilje og hensynsløse energi hadde det saaledes lykkedes Lettow-Vorbeck at trodse den overmægtige fiende i mer end fire lange aar. Han forstod at skaffe sig selv omtrent alt han behøvet til sin krigføring, idet han altid svarte avdelingene, naar de rekvirerte vaaben eller utrustningsgjenstande: «Ta det fra fienden». Alene tre tyske skibe slap gjennem englændernes blokade og supplerte de sparsomme beholdninger. Ved sit glimrende førte felttog lykkedes det ham tillike at trække paa sig saa mange fiendtlige tropper at han derved avlastet andre krigsskuepladse, særlig Ægypten og Palæstina.

Fredsoffensiven i Frankrike 1918.

Tyskerne hadde naadd sit første store maal. Rusland var nedkjæmpet og kunde ialfald foreløbig, ikke mer ramme Tyskland med vaaben, men alene ved propaganda. Den tyske østhær var fri og kunde sende mer end 40 divisioner til vestfronten. De divisioner som var blit igjen paa østfronten, fik mindre styrke og sendte senere de yngre soldater over til vestfronten for at erstatte tapene ved de derværende divisioner. I øst, overfor Rusland og Rumænien, hadde dog centralmagtene fremdeles meget at utrette. I virkeligheten opnaadde de kun en sterkt væbnet fred, en voldsfred som frembød mange faremomenter. Anderledes blev ikke freden til Brest-Litovsk med Rusland og freden til Bukarest med Rumænien. Centralmagtene hadde fremdeles store opgaver at løse i øst og maatte ha en stor styrke, ca. 40 divisioner, tilbake i Rusland og Rumænien. De maatte staa paa vagt overfor bolsjevismens overgrep, maatte hjælpe Ukraine og Finland mot de røde garder. De maatte ogsaa av økonomiske og moralske grunde holde tropper tilbake i øst. Det gjaldt at presse korn ut av de kornrike land i det sydlige Rusland og at faa nyttiggjort for industrien i Tyskland og Østerrike oljekildene i Kaukasus. Centralmagtene behøvet disse tragter for at kunne leve, mente de. De økonomiske

resultater ved Sydruslands besættelse blev dog langt fra den «økonomiske fred», som mange hadde regnet med. Den blev neppe nok engang hvad tyskerne kaldte en «brødfred».

Den tyske hærledelse hadde bestemt sig for et stort angrep i vest for derved at faa en avgjørelse av krigen, «fredsoffensiven» som den er blit kaldt. Tyskerne vilde utnytte den gunstige stilling som var skapt ved at Rusland var faldt fra ententen. Ryggen var endelig blit fri. Og for flanken, Makedonien og Italien, nærte centralmagtene nu ingen frygt, særlig efter den store seier over italienerne i oktober og november 1917, da de var blit kastet bak Piave. En saa stor styrke som aldrig tidligere, kunde centralmagtene nu anvende mot de to farligste motstandere, Frankrike og England. For første gang under hele krigen kunde tyskerne kjæmpe paa vestfronten med en styrke som talte flere divisioner end fiendens.

Hindenburg og Ludendorff vilde gaa til angrep 1918 saa tidlig som mulig. Det gjaldt at utnytte tiden før amerikanerne kom over med nogen større styrke. Desuten krævet forholdene inden centralmagtenes forbund en avgjørelse av krigen saa hurtig som det lot sig gjøre. Motstandsevnen, selv inden Tyskland, men endnu langt mer inden Østerrik-Ungarn, Bulgarien og Tyrkiet, blev mindre og mindre overfor den store paakjending krigen betød. Centralmagtene var jo som en indesluttet fæstning, hvor det stadig blev vanskeligere at erstatte det store forbruk og tap. Blokadens virkning gjorde det tvingende nødvendig at søke en avslutning paa krigen. Det kunde ellers bli mer end tvilsomt om centralmagtene hadde kræfter og midler nok til at fortsætte den.

Angrepet som den tyske hærledelse hadde bestemt sig for, blev omhyggelig forberedt, selv om det var kort tid til at hjælpe paa alle mangler. Vinteren 1916—17 var den tyske hær paa vestfronten blit ut-

dannet for forsvar; nu blev den utdannet for angrep i stillingskrig.

Hæren blev forberedt og øvet til den nye opgave. Det blev holdt mange kurser bak fronten for officerer og specialister. Soldatene blev øvet enkeltmandsvis og i avdeling. Troppenes utdannelse krævet meget arbeide, da den største del av soldatene ikke længer kjendte angreps- og bevægelseskrigen. Etappeomraadet og bakenfor dette, store strækninger av Belgien og Vesttyskland, var vinteren 1917—18 som en kjæmpestor leirplads, hvor øvelsene blev drevet med en intensitet som stod i fuld overensstemmelse med den store opgave som nu skulde løses.

Troppene fik et utstyr som aldrig tidligere med vaaben og hvad de ellers kunde trænge under kampen. De fik et stort antal lette mitraljøser, tunge mitraljøser, geværgranater, minekastere, ledsageskyts som kunde tildeles infanteribataljonene eller regimentene. Flyvere og skyts blev stillet til disposition i et hittil ukjendt stort antal. Det blev beregnet at ha 100 stykker skyts pr. kilometer. En kort, men kraftig artilleriild skulde indlede angrepet. Det fiendtlige artilleri skulde lammes ved gasbeskytning, og det fiendtlige infanteri skulde av tyskernes artilleri holdes nede i sine dækninger. Det tyske infanteri skulde saa gaa frem beskyttet av ildvalsen, som langsomt og sikkert arbeidet sig fremover, stykke for stykke, efter en paa forhaand utarbeidet plan. Ildvalsen skulde som en avantgarde av projektiler jevne veien for dem som kom efter.

Tanks, ententens specielle angrepsvaaben, tilla derimot tyskerne kun forholdsvis liten betydning og hadde selv et meget ringe antal av dem. De vilde heller ha lasteautomobiler til at føre frem reserver og ammunition.

Det blev opsat egne angreps- og støtdivisioner — ialt 56 — som var fortrinlig utdannet og utstyret,

langt bedre end de andre divisioner, de saakaldte stillingsdivisioner.

Fra Østerrik-Ungarn fik Tyskland en del batterier som blev sendt til vestfronten; derimot først senere nogen divisioner til at delta i avgjørelseskampen.

For angrepet i vest raadet Tyskland over et stort antal divisioner, til at begynde med 192 mot ententens 185. Men med erstatningsmandskap var tyskerne saa vanskelig stillet at de maatte regne med en betydelig formindskelse av hærstyrken i løpet av 1918. De vilde snart bli henvist alene til de friskmeldte soldater og de unge, kun halvt utdannede rekrutter av aaret 1900. De regnet med at de høsten 1918 vilde ha et underskud av mindst en halv million mand inden avdelingene.

Den tyske hær, som vaaren 1918 skulde gaa til angrep paa vestfronten, talte ca. 3 720 000 mand felttropper. Den var i sin inderste kjerne sund og opfyldt av begeistring for sin store opgave. Men den hadde ikke den seierstro og seiersvilje som hæren 1914, og heller ikke dens voldsomme angrepskraft. Efter de mange kampaar og navnlig saadan som forholdene var inden det indesluttede, hungrende Tyskland, vilde hærens stemning og kampvillighet ikke kunne taale den samme paakjending som i 1914.

Den tyske hærledelse regnet med at avgjørelsen vilde ta ikke dage, men uker, og kunde maaske trække ut i maaneder. Av hensyn til de forsterkninger som ententen vilde faa fra Amerika, var det derfor ønskelig at begynde offensiven tidlig. Man maatte dog vente paa de divisioner som kom fra Rusland, og gi troppene tid til at forberede sig og hvile ut til de store kampe. Operationenes begyndelse blev sat til midt i mars maaned 1918.

Selve angrepet skulde ske som et stort, overraskende slag mot et sted av vestfronten, altsaa ikke som ententen i de senere aar hadde gjort, paa to steder

samtidig. Lykkedes slaget, vilde det utvikle sig til en operation og til bevægelseskrig, hvor de tyske tropper vilde kunne vise sin overlegenhet i at manøvrere. Mislykkedes forsøket, skulde angrepet straks avbrytes for saa snart som mulig at tages op paa andre steder. Det blev nødvendig at ha tilstrekkelige reserver hertil. Derfor turde ikke tyskerne, hvor ønskelig det end kunde være, lægge hærens hele kraft i det første støt.

Det vigtige spørsmaal om valget av angrepssted beskjæftiget den tyske hærledelse og de tyske hærgrupper fra midt i november 1917. Særlig kom paa tale et angrep i Flandern eller et angrep paa begge sider av Somme eller ogsaa paa begge sider av Maas ved Verdun.

Angrepet i Flandern bød i strategisk henseende paa store fordele. Kronprins Rupprechts hærgruppe foreslog derfor ogsaa et angrep fra Lille i retning av Dunkerque og Calais. Kunde tyskerne bemægtige sig de vigtige Kanalhavne, vilde deres front bli kortere og England mer direkte truet. Terrænget i Flandern bød dog paa flere vanskeligheter og tillot ialfald ikke et angrep før i april maaned, da veiene først da vilde være brukbare for artilleriet. Desuten hadde englænderne særlig i Flandern betydelige stridskræfter.

Et angrep paa begge sider av Maas vilde bli ført over et vanskelig, bergfuldt terræng. Franskmændene raadet desuten her over store reserver. Angrepet vilde ialfald ta lang tid. Kronprinsens forslag om et angrep paa begge sider av Verdun blev derfor avslaat av den tyske hærledelse. Den ansaa desuten englænderne for den farligere fiende og lovet sig størst resultat av et nederlag av den engelske hær. Overfor englænderne vilde tyskerne tillike ha lettere spil, da de ansaa den engelske soldat for mer tungvindt og hjælpeløs overfor et overraskende angrep end den bedre øvede og bedre førte franske soldat.

Den tyske hærledelse bestemte sig derfor til et angrep paa begge sider av Somme. Her traf angrepet den høire fløi av englændernes front, og her syntes terrænget særlig gunstig for angrep. Ved at bemægtige sig det vigtige jernbaneknutepunkt Amiens vilde tyskerne ogsaa kunne skille englænderne fra franskmændene og trænge dem tilbake mot kysten.

Ludendorff uttalte forresten at han ikke traktet efter saa fjerne maal. Han søkte først den taktiske seier; de strategiske betragtninger hadde for ham kun en bibetydning. «Taktikken var at stille over strategien», som han selv uttrykker det. Han stod paa det standpunkt at det i denne krig kun gjaldt seier eller nederlag, en mellemting gaves ikke som følge av fiendens vilje til at ødelægge Tyskland. Krigen var — mente han — ikke at bringe til avslutning paa anden maate. Han er derfor blit sterkt angrepet av tilhængerne av den saakaldte «forstaaelsesfred» og av dem som holdt paa «utmattelsesstrategi».

Den valgte angrepsfront som laa paa begge sider av St. Quentin, mellem Arras i nord og La Fère i syd, hadde en utstrækning av ca. 75 km. Dette var en langt større front for støtet end ententen almindelig hadde valgt under sine angrep paa vestfronten. Ved den forholdsvis store front haabet tyskerne saa meget sikrere at kunne opnaa et virkelig gjennembrud. Og forsvareren vilde ha vanskelig for helt at forstaa hvor angrepet egentlig kom, da støtet paa den store front snart kunde virke nordenfra, snart søndenfra, stadig arbeidende sig videre frem. Tyskerne haabet at opnaa en manøvrefront og haabet at berede fienden særlig store vanskeligheter med at sætte sine reserver ind paa rette sted.

Støtet skulde utføres ialt av tre tyske arméer, i nord 17. tyske armé, Otto v. Below, i centrum 2. tyske armé, v. Marwitz, i syd 18. armé, Hutier, ialt 59 divisioner. Den tyske hærledelse holdt angrepets ledelse i sin egen

haand, og hadde ved angrepets begyndelse til sin direkte forføining tre divisioner i reserve.

For at vildlede fienden om angrepsstedet og sikre overraskelsen fandt demonstrationer sted næsten over hele fronten fra Kanalen til grænsen ved Schweiz. Forberedelsene til angrepet blev imens foretat med den største forsigtighet. Alle marsjer blev utført om natten for at vanskeliggjøre observation av fiendens flyvere. Først de sidste otte nætter før angrepet blev tusener av let og tungt skyts og minekastere ført i stilling, hundredetusener av projektiler stablet op for at være ved haanden. Og først de to sidste dagene før angrepet blev stormdivisionene og en stor styrke artillieri sendt frem. Den største spænding hersket i disse dage. Vilde ikke fienden kunne høre vognene, kanonenes og hestenes larm? Vilde ikke flyverne merke sammenstimlen av folk, hester, kanoner og vogner? Vilde ikke fienden i sidste øieblik aapne en ødelæggende ild mot de tæt sammentrængte masser, foraarsake store tap og en trykket stemning?

Overraskelsen lykkedes, selv om to lothringske overløpere et par dage før, nemlig natten til den 19. mars, hadde meldt til englænderne at deres division og nabodivisionene stod færdig til angrep. Det var for sent til at foreta nogen forberedelse i stor stil til at møte angrepet. Tyskernes forberedelser kunde bli færdige uten alvorlige forstyrrelser. Hver kanon var bragt paa plads og hadde faat opgit sit maal, fra minut til minut, naar angrepet først begyndte. Og hver infanteriavdeling, hver mand, visste nøie sin opgave.

Den 13. februar 1918 hadde Ludendorff forelagt for keiseren planen for det store angrep. Han hadde fremholdt at det nu gjaldt løsningen av den vældigste militære opgave under verdenskrigen. Englænderne og franskmændene hadde i to aar forgjæves søkt at bryte gjennem vestfronten. Den offensiv som nu

skulde begynde, var ikke en offensiv som i Galizien og Italien. En voldsom kamp, langt voldsommere end nogensinde forestod. Den vilde begynde et sted, fortsætte et andet, og kræve lang tid. Opgaven var vanskelig; men den vilde løses seierrikt. Hæren var forsamlet og vel forberedt.

For ententen hadde aaret 1917 bragt noget helt andet end det ententen hadde tænkt under konferancen i Chantilly november 1916. Den store, fælles offensiv var ikke kommet til utførelse som planlagt. Rusland hadde ikke magtet sin del av opgaven, franskmændene og englænderne hadde angrepet før italienerne var færdige til angrep. Nivelles mislykkede offensiv og italienernes nederlag høsten 1917 hadde foraarsaket en svækkelse av ententens stilling som englændernes angrep i Flandern ikke kunde raade bod paa.

Da ententen i begyndelsen av december fik underretning om den forestaaende vaabenstilstand mellem Rusland og centralmagtene, var man klar over at tyskerne vilde samle flest mulig tropper til et angrep paa vestfronten 1918. Selv om den tanke dukket op i Frankrike og England at Tyskland efter Ruslands sammenbrud vilde søke at opnaa en ærefuld fred, regnet man dog paa ledende hold med sikkerhet med et stort tysk angrep vaaren 1918. Dette maatte komme paa vestfronten. Et angrep i Italien eller Makedonien kunde ikke bringe tyskerne fred. Og det hastet med tiden for dem, før amerikanerne kom over.

Ententens ledere stod da først og fremst overfor det spørsmaal om de skulde vente paa tyskernes angrep eller selv gaa til angrep. Enkelte som Foch vilde angripe. De vilde ikke utsætte sig for den tyske hærs store støtkraft, som ententen hadde maattet prøve i saa talrike slag. Ethvert angrep lykkedes i begyndelsen, den erfaring hadde man, og man kunde ikke vite om det ikke ogsaa vilde ha et stort resultat.

Andre som Pétain var derimot av den mening at ententen til at begynde med maatte indskrænke sig til forsvaret. De haabet paa at tyskerne, likesom tidligere ententen trods stor overlegenhet i antal, dog ikke vilde kunne løse den vanskelige opgave at bryte gjennem paa den sterke vestfront. De engelske og de franske arméer vilde kunne holde igjen til amerikanerne kom. Og lykkedes dette, vilde ententen før eller senere faa en militær overvegt som vilde sikre den endelige seier. Naar dette vilde ske, derom var meningene delte. Kanske først aaret 1919 som Clemenceau mente. Mens tyskerne forbrukte sine kræfter, skulde ententens krigsmidler, særlig artillerimateriel, flyvemaskiner og kampvogner, bli øket.

Ententen bestemte sig for forsvar paa vestfronten. Det tyske angrep ventet man allerede i februar 1918. Det blev søkt oprettet en fælles overbefaling for frontene i Frankrike og Italien. Initiativet hertil kom fra Lloyd George, som hadde følt de store ulemper ved mangelen paa en fælles ledelse. I begyndelsen av november 1917 blev paa en konferance i Rapollo i Norditalien besluttet at oprette et «Øverste krigsraad», en høieste, rigtignok ikke militær, men politisk instans, som skulde overta ledelsen av ententens krigføring. Den skulde bestaa av de ledende statsmænd inden ententen og komme sammen hver maaned i Versailles. De konferancer man hittil hadde hjulpet sig med, hadde ikke vist sig tilstrækkelige. Ved siden av det øverste krigsraad skulde nu ogsaa komme et sakkyndig militært krigsraad under ledelse av Foch og med repræsentanter for ententens hære som medlemmer. Dette krigsraad hadde ret til at opstille en hovedreserve ved avgivelser fra ententens arméer, og bestemme over dens anvendelse. Men da Foch stillet sine krav, blev de avslaat først av marskalk Haig og derefter ogsaa av italienerne. De hadde ingen tropper at avse. Det blev ved det hittil brukte system med avtaler mel-

lem de forbundne hærførere. Det militære krigsraad tapte enhver indflydelse.

Med denne svakhet i ordningen av ledelsen fulgte ogsaa at man heller ikke fik nogen heldig ordning med fordelingen av reserver bak de forbundnes front. Franskmændene ventet tyskernes angrep ved Reims, englænderne ved Arras. Særlig ved disse steder hopet de op sine reserver. For det svake sted hvor begge de forbundne hære støtte sammen drog ingen omsorg.

Selve forsvaret vilde Pétain føre bevægelig eller kanske rettere sagt som et elastisk forsvar. Efter Pétains anvisning av december 1917 skulde man overfor et fiendtlig angrep vike tilbake til den anden stilling og derved bryte spidsen av angrepet. Det var lederens sak alt efter situationen og de stedlige forhold at bestemme hvor hovedmotstanden skulde ligge, den saakaldte hovedmotstandslinje. Men foran denne linje maatte angriperen først komme efter en række kampe, som hadde bragt hans infanteri om hverandre og hadde ødelagt hans artilleriforberedelser saa en ny opmarsj av artilleriet blev nødvendig. Alene under store tap og i opløsning skulde det fiendtlige infanteri naa frem foran hovedstillingen. Her vilde angriperen da let falde som offer for et motangrep mot flanken.

Pétain støtte paa saa sterk motstand at han maatte opgi det elastiske forsvar, ialfald foreløbig. Hvorledes kunde man atter prisgi de med saa meget blod erobrede stillinger i Champagne, ved Verdun, Chemin des Dames! Ogsaa den franske regjering var imot Pétain; man maatte forsvare sig i sine stillinger. Særlig vilde Clemenceau ikke gaa noget skridt tilbake.

Imidlertid vokste spændingen i Frankrike. Hvor kom angrepet? Hittil hadde man med sikkerhet ventet ved hjælp av flyvere og særlig fotografering fra flyvemaskiner at kunne bringe paa det rene hvor fienden samlet tropper for et angrep. Uten omfattende forberedelser var et angrep som maatte ha en stor

bredde, ikke mulig. Allerede i december blev det meldt at nye tyske divisioner var kommet til Belgien og blev utdannet bak fronten. Paa mange steder merket man en økning av de tyske batterier. Men et bestemt sted av fronten hvor tyskerne sammendrog store troppemasser, blev endnu ikke fastslaaet. Ogsaa januar maaned gik hen uten at angrepet kom. Hæren og folket blev urolig. Skulde man gi fienden saa lang tid til i al ro at træffe sine forberedelser? Var det ikke bedre at komme ham i forkjøpet ved selv at angripe? Pétain, saa het det, bringer Frankrike til grunde ved sin evige nølen. Men Clemenceau og Pétain blev standhaftige.

I februar begyndte sløret at løfte sig noget for tyskernes angrepsforberedelser. De tyske divisioner syntes at forsamle sig i trakten om Laon. Og general Hutier, som siden stormen paa Riga gjaldt som specialist i overraskende angrep, syntes at være kommet til denne del av fronten. Men tyskerne forsamlet antagelig ikke sine divisioner ved angrepsstedet, men skjøv dem ind først i sidste øieblik.

Den 20. mars om aftenen stod de tyske tropper færdig til angrep den næste dag. Alt tydet paa at overraskelsen vilde lykkes. De tyske flyvere hadde meldt at fienden ikke syntes at vente et angrep. Og de hadde ved fotografering git egne tropper underretning om hver enkelthet inden fiendens stilling. Hver mitraljøses, hver kanons og hver minekasters standplads var fiskeret. Indtil de sidste dage før angrepet var det herlig, klart vaarveir. Det var nu blit avløst av taake og regn, som hadde opblødt markene og veiene. Den 20. mars var det storm og regn. Med bekymring iagttog de tyske stormtropper taaken som natten til den 21. mars trak sig sammen og som den næste dag laa tæt over hele slagmarken. Overledelsen holdt dog fast ved at angrepet skulde finde sted.

Angrepsdagen, torsdag den 21. mars kl. 4 om mor-

genen mens det endnu var helt mørkt, begyndte over hele fronten med et slag tyskernes artilleriild. I to timer blev de engelske batterier beskudt med gasgranater, og derefter begyndte en del av skytset og minekasterne at hamre løs paa skyttergravene. Ikke som vanlig i dagevis, men alene i nogen timer skulde artilleriet bearbeide fiendens stillinger og gjøre dem modne for infanteriets storm. Allerede 5—6 timer efterat artilleriilden var begyndt, gik det tyske infanteri, 30 divisioner i første træfning, frem til storm, dækket av ildvalsen og støttet av de talrike hjælpevaaben som var tildelt infanteriet. Ildvalsen arbeidet i sprang paa ca. 200 m. og efter en opgjort tid av 40—50 minutter pr. kilometer. Trods den langsomme fremskriden løp dog ildvalsen ofte væk fra infanteriet, som da ved hjælp av sit ledsageskyts og sine minekastere maatte bryte fiendens motstand.

Tyskernes støt mellem Scarpe og Oise traf paa to engelske arméer, 3. armé Byng, og 5. armé Gough, ialt 28 divisioner med tre infanteri- og tre kavaleridivisioner bakenfor i reserve. De forreste graver blev forholdsvis let tat av tyskerne. Paa de vanskeligste steder som ved St. Quentin forsterket tankseskadrer støtets kraft. Efterat de forreste graver var tat, maatte talrike støttepunkter bli nedkjæmpet ved hjælp av tyskernes mitraljøser, minekastere og batterier. Taaken, som vistnok hadde begunstiget overraskelsen, vanskeliggjorde orienteringen og hemmet angrepets tempo. Allerede den første slagdag hadde tyskerne paa flere steder bemægtiget sig englændernes anden forsvarsstilling.

Byngs armé ydet haardnakket motstand og angrepet vandt her kun møisommelig og skridtvis fremover. Goughs armé, som var søndenfor og langt svakere, ydet derimot kun liten motstand. Og tyskerne hadde her allerede den anden slagdag tat englændernes sidste bakre stilling og kampen naadde frem til det aapne

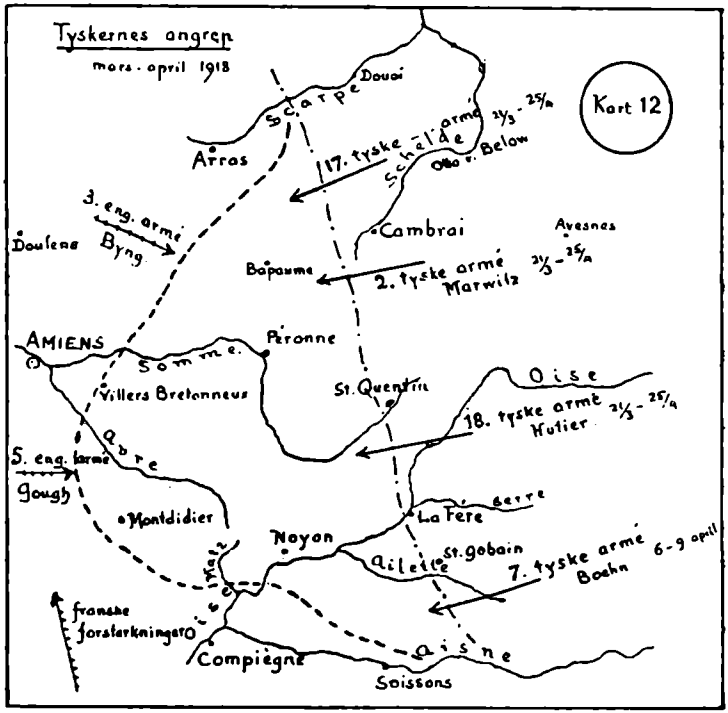

felt. Hutiers armé, som rykket frem paa denne del av fronten, kunde ogsaa den næste dag fortsætte fremrykningen, mens de to arméer ut til høire for Hutier, fremdeles blev tilbake og kjæmpet om fiendens tredje stilling.

Den tyske hærledelse hadde villet at hovedstøtet skulde utføres av disse to arméer paa den høire fløi, 17. og 2. armé. Hutiers armé skulde kun ha den mer begrænsede opgave at følge med i støtet for at dække flanken. Da det nu viste sig at hovedopgaven ikke kunde løses overfor englændernes haardnakkede motstand, blev det et spørsmaal om ikke hele angrepet skulde indstilles for at spare stridskræftene for det næste hovedstøt som skulde finde sted i Flandern. Den tyske hærledelse bestemte sig imidlertid for at utnytte

Hutiers fremgang og la angrepet fortsætte. Den haabet derved at naa frem til Amiens. De næste dage fortsatte fremrykningen. Tyskerne nærmet sig mer og mer det nye maal, Amiens. Den femte slagdag stod alle de tre tyske arméer bak englændernes oprindelige stilling, kun 30 km. fra Amiens. Kampen antok karakter av forfølgelse. Under indtryk herav bestemte den tyske hærledelse sig for at utvide offensiven litt efter litt over hele den engelske front helt til Kanalen. Tyskernes forhaabninger naadde sit højdepunkt.

Den 5. engelske armé, Gough, var allerede den første dag av angrepet kommet i en saa vanskelig stilling at den trængte hjælp. Englænderne og franskmændene forhandlet om det antal divisioner som enhver av dem maatte sende for at møte tyskernes angrep. Pétain bestred i begyndelsen at det var det tyske hovedangrep som her fandt sted. Det kom ved Reims, hvor beskytningen allerede skulde ha begyndt. Tilslut kom man dog til enighet med englænderne om at hjælpe Goughs armé og overta fronten til Somme. Det var «kapløpet til Somme», som franskmændene nu begyndte for at gjenoprette forbindelsen med englænderne. Men da de første franske divisioner kom til forsterkning, blev de sammen med englænderne drevet tilbake mot Amiens. Den 26. mars hadde Goughs armé ophørt at bestaa som kampdygtig formation. Dens levninger samlet sig ved Amiens. Og mellem engderne og franskmændene var — som føreren av den franske armé paa venstre fløi meldte den næste dag — en aapning paa 15 km., hvor ikke en mand befandt sig. En stor fare kunde ha opstaat om tyske kavaleridivisioner hadde trængt ind her og avskaaret forbindelsen mellem franskmændene og englænderne.

Vestmagtenes to hærførere tænkte begge først og fremst paa sikringen av den hær som var ham betrodd. Pétain hadde den 24. mars git ordre til at det

først og fremst gjaldt at opretholde en sterk fransk front og dernæst, om mulig, at holde forbindelsen med englænderne. Haig hadde den 25. mars skrevet fra Abbeville at adskillelsen mellem den engelske og franske hær kun var et tidsspørsmaal. Han forberedte sig endog til at gaa tilbake for at dække Kanalhavnene. Faren for at den engelske hær skulde gaa vestover mot havet, den franske sydover, var stor. Det vilde ha betydd den fuldstændige adskillelse av de to forbundne hære, og veien til Paris vilde — som den kjendte franske arméfører Mangin uttaler det — ha staat aapen. Han tilføier: «Ulykken var umiddelbart forestaaende, fordi ingen fælles fører var forhaanden».

I London, Paris og Versailles blev det forhandlet om det uheldige forløp av kampen. Clemenceau, som den 23. mars hadde været i Compiègne og talt med Pétain, hadde ved tilbakekomsten til Paris berettet til Poincaré: «Saken staar meget slet. Jeg vet ikke om vi maa tænke paa at rømme Paris». Foch skal ogsaa ha uttalt sig meget mistrøstig om stillingen idet han frygtet at Pétain var i begrep med at gaa tilbake til Paris, Haig mot havet, og at døren saaledes stod aapen for tyskerne; det betydde nederlaget. Det har endog i Frankrike, som i «Matin» den 13. november 1920, været paastaat at Pétain allerede hadde git ordre til retrætten. Ogsaa den engelske kaptein Wright, som var i ententens øverste krigsraad, skriver i sit verk «At the supreme war council»: «I slutten av uken fandt heftige debatter sted i London, Paris og Versailles. De værste eventualiteter blev behandlet, fortvilede resolutioner tat. Man traf forberedelser til rømning av Paris. Sent om natten fra lørdag til søndag (24. mars) telefonerte Clemenceau til republikkens præsident at han maatte være forberedt paa at flygte med regjeringen til Bordeaux. Clemenceau erklærte helt aapent at han vilde føre kampen helt til Pyrenæerne, og beregninger

blev opstillet om det vilde være mulig at føre resten av den britiske hær over til England. Førerne kunde være saa bestemte de være vilde, man visste dog ikke om folkene vilde fortsætte kampen. Tapet av Amiens kunde ogsaa trække efter sig tapet av krigen. Alt var avhængig av om denne by kunde holdes. Endnu engang vinket seiren i tyskernes umiddelbare nærhet.»

Det franske hovedkvarter maatte lægges længer tilbake, fra Compiègne til Provins, bak Marne. Dets pludselige avreise saa ut som flugt og øket befolkningens ophidselse.

Bak fronten var hele befolkningen paa flugt for invasionen. Landsbyerne blev forlatt, indbyggerne, kvinder, barn, oldinger, slæpte avsted med alt hvad de kunde bære eller paa anden maate bringe bort av husgeraad, mat, kvæg og andre eiendele. I lange rækker vandret overalt saarede eller utmattede soldater til feltlasarettene eller dithen, hvor de mente at kunne komme i sikkerhet. Ammunitionsdepoter blev latt i stikken. «Det var — som en fransk kavaleriofficer skildrer det — det triste billede av et tapt slag, som jeg saa. Siden 1914 hadde jeg ikke set noget lignende. Jeg hadde ikke trodd at jeg endnu engang maatte opleve disse sørgelige timer».

De forsterkninger Pétain sendte til englændernes høire fløi, var ikke tilstrækkelig til at stanse tyskernes fremtrængen. De franske divisioner som kom frem til slagmarken, kjæmpet med stor tapperhet for at stanse fienden. Men de var for faatallige. Mandag den 25. mars hadde general Fayolle, som overtok kommandoen over de franske tropper mellem Somme og Oise, kun seks franske divisioner til sin disposition.

Lloyd George sendte alle de tropper han kunde fra England over til fastlandet. Men heller ikke de kunde naa frem i ret tid til at redde general Goughs haardt betrængte armé.

Haigs rop om hjælp førte til at et krigsraad kom

sammen i Compiègne den 25. mars. Foruten Pétain, Foch og den engelske generalstabschef Wilson var ogsaa Clemenceau og den engelske krigsminister, lord Milner tilstede. Den britiske øverstbefalende Haig var derimot fraværende i Abbeville. En overenskomst blev truffet. I et nyt møte den næste dag i Doullens nord for Amiens, hvor ogsaa Haig var tilstede, fik Foch, som viste en sterk optimisme, i opdrag «at sikre de allierte hæres samvirken». Den egentlige overbefaling fik han dog først senere, midt i april maaned efter et nyt tysk angrep i Flandern.

Da Foch den 26. mars hadde faat sin opgave, søkte han straks med al mulig energi at samle sammen alle disponible franske stridskræfter for at dække Amiens og opretholde forbindelsen mellem franskmændene og englænderne. Paris og Kanalhavnene var visselig vigtige maal. Men de kom først i anden række. Maalet var nu, det direkte, nære og eneste maal: Amiens. Det maatte dækkes. Mellem Oise og Somme blev dannet to nye franske arméer, 3. franske armé under Humbert og 1. franske armé under Debeney, begge underlagt Fayolles' hærgruppe. Den franske front blev forlænget hele 50 km. nordover, og forbindelsen med englænderne gjenoprettet.

Den tyske offensiv blev stanset. Allerede den 27. og 28. mars kom omslaget. Tyskernes høire fløi, Belows armé, maatte først stanse uten at naa frem til Arras. Endnu haabet dog den tyske overledelse at kunne i det mindste bemægtige sig Amiens. Efter nogen dages ro og efter at ha bragt en stor artilleristyrke i stilling, gik tyskerne paany til angrep mot Amiens. Det lykkedes dog ikke at bryte franskmændenes motstand. Foch kastet altid nye divisioner ind i kampen. Tyskerne manglet friske divisioner og tilstrækkelig ammunition. De uttrættede tyske divisioner kunde ikke i ret tid bli avløst. Ammunition og for-

pleining var vanskelig at faa frem gjennem det ødelagte terræng.

Det store slag i Frankrike var tilende. En del av den engelske hær hadde lidt et alvorlig nederlag. Dets tap hadde i ti dage været mer end 170 000 mand, derav næsten 9 000 officerer. Og franskmændene var blit tvunget til at sende næsten halvparten av hele sin styrke til fronten nord for Oise. Stort bytte var faldt i tyskernes hænder. I otte dage hadde tyskerne naadd langt frem, paa den søndre del av slagmarken indtil 60 km. Men trods den store seier og det glimrende angrep var det ikke kommet til gjennembrud med derpaa følgende bevægelseskrig og heller ikke var Amiens tat.

To uker efter slagets begyndelse laa troppene atter overfor hverandre i skyttergravene. Angrepet hadde løpet sig fast og gik over til stillingskamp med et sterkt forbruk av tropper og ammunition. Tyskerne hadde mindre raad til dette end vestmagtene. De tyske troppers stilling med den langt fremspringende bue ind i den franske front og med daarlige forbindelser bak sig var desuten ugunstigere end fiendens. Særlig var Hutiers armé sterkt utsat i venstre flanke. For at rette herpaa foretok naboarméen den 6. april et fremstøt ut til venstre for Hutier, 7. tyske armé, Boehn. Tre dage senere hadde Boehns armé naadd frem til Ailetteelven.

I skogen St. Gobain, like nord for Ailette, blev ved Crépy stillet op stort skyts som beskjøt Paris paa mer end 100 km.'s avstand. Det var et par 21 cm. kanoner med 120 km. skudvidde. Tyskerne vilde øke den moralske virkning av sin offensiv ved at bombardere Paris. Virkningen var dog ikke stor efterat det første sterke indtryk i Paris var overstaat. Talrike flyveangrep mot tyske byer ved Rhinen, navnlig Karlsruhe, Cöln og Mannheim, var fiendens svar. Og hatet steg. Den «Politiske kanon» hadde ikke løst sin opgave. Snarere tvertom.

Ikke mange dage efterat den første tyske offensiv var stilnet av, vilde Foch gaa til motangrep paa begge sider av Somme. Den 8. april konfererte han med Haig om dette angrep. Men den næste dag kom et nyt tysk angrep dennegang i Flandern.

Tyskernes angrep ved Somme hadde krævet store troppemasser, men ikke opbrugt tyskernes støtkraft. Det angrep som nu kom i Flandern, nord for Lille, hadde dog ikke paa langt nær den kraft som det første angrep mot englændernes høire fløi. Det var ikke længer de samme utvalgte støtdivisioner som ved Somme hadde git tyskernes angrep den voldsomme styrke. Angrepet blev utført av to tyske arméer paa begge sider av Lys, nord for elven 4. tyske armé, Sixt v. Armin, syd for elven 6. tyske armé, v. Quast, ialt 35 divisioner. Det strategiske maal var Kanalhavnene.

Terrænget hvorover angrepet skulde føres, var sumpig og overfyldt av mange smaaelve, en mængde landsbyer og fabrikker, mange murer og graver og saaledes vel egnet for et haardnakket forsvar, selv om det høie grundvand ikke tillot dype jordarbeider.

Angrepet blev forsaavidt lettet som de engelske reserver var blit anvendt til at møte tyskernes angrep ved Somme.

Av de 58 britiske divisioner i Frankrike hadde ialt 46 allerede kjæmpet ved Somme.

Angrepet fandt sted paa en front av ca. 40 km., fra La Bassé i syd til et stykke nordøst for Ypres. Angrepsmaaten var som ved Somme. Det gjaldt ikke at vinde terræng, men at slaa fienden. Og det vilde tyskerne opnaa ved overraskelse, ved en kort, kraftig, paa enkelte steder koncentreret artilleriforberedelse og ved en hurtig fremrykning av infanteri, støttet av hjælpevaaben og dækket av artilleriets ildvalse. Infanteriets hovedvaaben var mitraljøsen, selv om antallet av geværer tilslut gjorde utslaget.

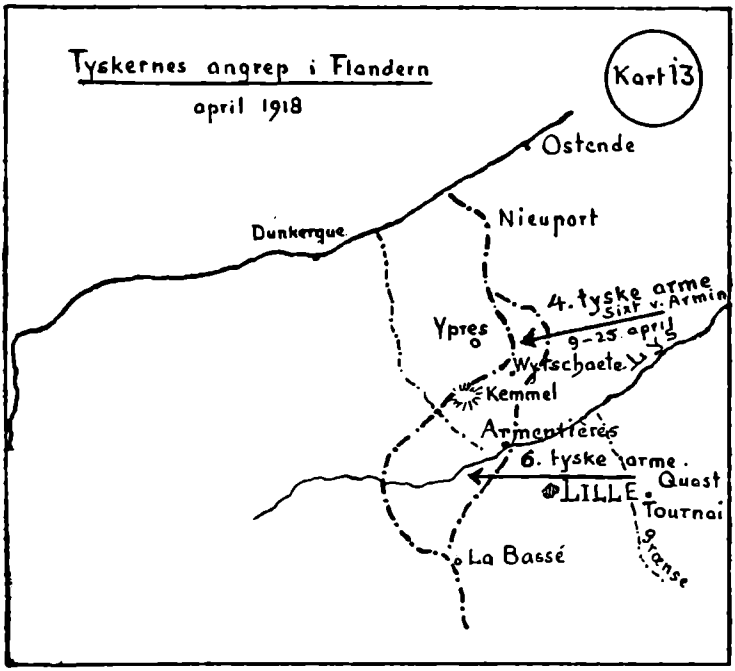

6. tyske armé, Quast, begyndte angrepet den 9. april. Den næste dag gik 4. tyske armé, Sixt v. Armin, ogsaa til angrep. Angrepet mødte store vanskeligheter, særlig som følge av terrænget, men vandt dog fremover. Den første dag hadde 6. armé bl. a. stødt paa portugisiske tropper, som blev overrasket og straks kastet paa flugt.

Haig bad om hjælp av Foch, som i begyndelsen var tilbøielig til at ville understøtte alene indirekte ved et angrep syd for Somme. Foch maatte dog snart sende franske divisioner til direkte understøttelse, tre kavaleridivisioner, derefter flere infanteridivisioner. Den første uke ialt fem infanteridivisioner.

Tyskernes angrep kom kun langsomt fremover. Først efter to ukers forløp lykkedes det tyskerne den 25. april efter en voldsom kamp at storme Kemmel-

høiden, det dominerende punkt i fiendens stilling. Det var dog for sent. Motstanderen hadde forlængst ført frem tilstrækkelige reserver til at dæmme op for den videre fremgang av de tyske tropper. Flere franske divisioner var kommet englænderne til hjælp, mot slutten av maaneden ialt fjorten franske infanteridivisioner og tre kavaleridivisioner. Og nu begyndte voldsomme motangrep for at ta tilbake Kemmelhøiden. Det lykkedes dog ikke. I begyndelsen av mai stilnet kampen av her i Flandern, og stillingskrigen begyndte paany. Tyskerne maatte nøie sig med en del fanger, en del materiel og forraad og med at ha trængt ind i fiendens front indtil 20 km.

Efter de to angrep mot Amiens og i Flandern hadde ententen faat et sterkt indtryk av faren ved tyskernes nye kampmaate, det hurtige, overraskende angrep av vel utdannede og utrustede tropper. Det kunde da være tale om at ville møte dette, ikke ved at forberede sig til forsvar, men ved selv at gaa til angrep. Ententens militære ledere, Foch, Pétain, Haig, ansaa dog tiden endnu ikke kommet, da de kunde gaa til angrep. De maatte vente og søke at holde fronten indtil de amerikanske arméer var færdig, antagelig ut paa sommeren 1918. De ventet et nyt angrep av tyskerne, ogsaa denne gang rettet mot englænderne, men antagelig som en indledning hertil et forutgaaende fremstøt paa et andet sted av fronten, et «bortledningsstøt». Ententen regnet med at tyskerne efter et angrep, f. eks. i Champagne, paa ny hurtig kunde vende sig mot englænderne. For at kunne motstaa det næste store angrep mot englænderne, bestemte Foch at gruppere hovedstyrken av sine reserver bak den nordre del av fronten ved Somme og ved Lys.

Ententens førere vilde saaledes ikke kaste sig ind i eventyr. De vilde vente til hjælpen kom. Og nu speidet de efter tegn og rygter som kunde røbe det

tyske angrep som de sikkert regnet med vilde komme. Og imens ordnet tyskerne sig til nye angrep.

De hadde ingen tid at tape. Hver dag bragte nu ententen øket hjælp fra Amerika. Et nyt angrep trængte dog nye, store forberedelser. Og da tyskernes angrepsmidler, stormdivisioner og tungt artilleri, var meget begrænset i antal, maatte forberedelsene ta forholdsvis lang tid. De to angrep hadde allerede forbrugt en saa stor del av deres kraft at det ikke var mulig at la det nye angrep finde sted umiddelbart efter angrepet i Flandern. Først i slutten av mai var forberedelserne færdig, en hel maaned efter at angrepet i Flandern var begyndt at ebbe ut.

Det endelige maal for den tyske hærledelse var fremdeles det at ødelægge den engelske hær. To gange var denne i en yderst kritisk situation blit reddet av franskmændene; men som Hindenburg uttrykte det, næret tyskerne det haab: «maaske vil det lykkes os den tredje gang helt at beseire denne motstander». Et angrep i Flandern var saaledes tyskernes store maal. Og hvis det lykkedes, var dermed efter tyskernes mening ogsaa krigens avgjørelse sikret. Kom tyskerne frem til Kanalen, berørte de — efter Hindenburgs uttryk — direkte Englands livsnerve.

For at kunne slaa englænderne i Flandern vilde dog tyskerne først søke at faa trukket de franske tropper væk fra englændernes front. Det bedste middel dertil mente de var at rette et angrep paa den franske front og helst paa et sted hvorved Paris blev truet. De valgte derfor at rette angrepet paa Aisnefronten vest for Reims. Angrepet skulde utføres av to tyske arméer, 7. armé, Boehn, og 1. armé, Fritz v. Below. Ut i høire flanke skulde 18. armé, Hutier, støtte angrepet.

Fienden merket ikke det ringeste til tyskernes forberedelser til det nye angrep, uagtet det franske

store hovedkvarter hadde regnet med sandsynligheten av et tysk angrep i tiden mellem den 20. og den 30. mai i avsnittet Arras-Amiens eller avsnittet Aisne-Champagne. Franskmændene hadde bak tyskernes front ikke set andet end de vanlige, store troppesammendragninger, som kunde benyttes like godt i vestlig som i sydlig retning. En stor rekognoscering av aeroplaner den 21. mai henimot Laon hadde heller ikke ført til noget resultat.

Angrepet blev først røbet den 26. mai av nogen fanger. Men det var for sent til at træffe effektive foranstaltninger for at møte det.

Den 26. mai om aftenen stod tyskerne færdig til angrep. Like før midnat hadde franskmændene avfyret et sidste skud mot Laon. Derpaa var det absolut stille ved fronten. Luften var varm og tung. Maanen kom op, og en let taake utbredte sig over egnen. Pludselig, ved halvtotiden om natten, brøt tyskernes artilleriild løs. Og nu utviklet begivenhetene sig, slag i slag. Allerede ved middagstid var Chemin des Dames, den sterkt befæstede høide og fra naturens haand et av de aller sterkeste avsnit inden den franske front, i tyskernes haand. Uten større tap hadde tyskerne gaat over Ailetteelven, steget op ad Chemin des Dames' steile skraaninger og om eftermiddagen ogsaa passeret den sterke hindring Aisne, før fienden kunde ødelægge broene her. Om aftenen stod Boehns armé allerede nord for elven Vesle, hvor angrepet egentlig skulde ha endt. Tyskerne hadde paa en dag naadd frem næsten 20 km. Deres tap var smaa. Fienden hadde derimot lidt store tap, deriblandt 15 000 fanger.

Angrepet gik videre, raskt sydover. Den fjerde dag, den 30. mai om aftenen, stod tyskerne paa høidene nord for Marne ved Château Thierry. De var naadd 55 km. fremover, hadde gaat over tre elver, og hadde tat 45 000 fanger.

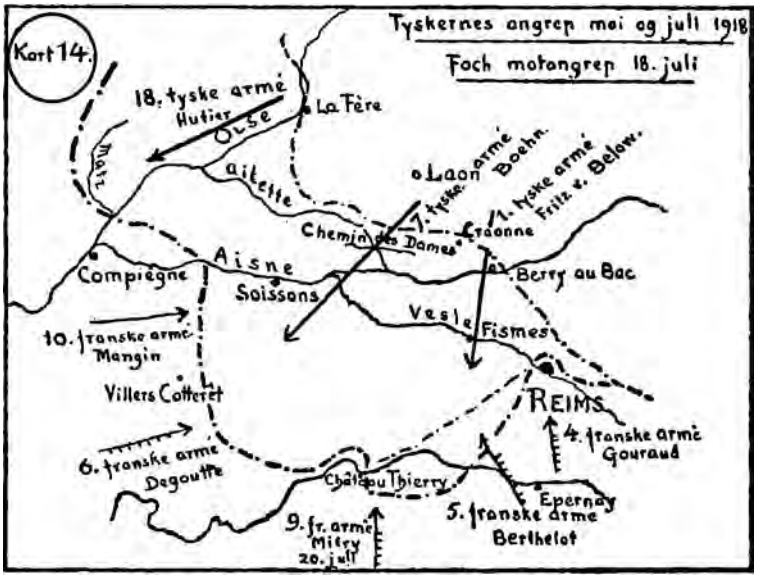

Arméene ut til siden for Boehns armé hadde dog liten fremgang. I øst kunde ikke tyskerne komme forbi Reims, og i vest mødte de ogsaa saa sterk motstand, at de ikke kunde komme langt ut over Soissons. Særlig var de store skoger ved Villers Cotterêts sterkt besat av fienden og stanset enhver fremgang av tyskerne. I begyndelsen av juni var det tyske angrep atter stanset op. Tyskernes længst fremskudte front ved Marne var alene 23 km. bred og sterkt utsat i flanken, særlig mot vest.

Naar angrepet hadde virket helt overraskende paa franskmændene kom det ogsaa av at Foch ikke hadde regnet med at tyskerne skulde søke at trænge frem mot Chemin des Dames, det punkt inden stillingen som franskmændene ansaa næsten uindtagelig. Det herværende avsnit gjaldt for «rolig» front. Nogen engelske divisioner som netop var kommet til denne angivelig «rolige» front for at hvile ut, var allerede den første dag blit løpet overende av tyskernes an-

grep. Franske divisioner, som var uttrættet av gravningsarbeide og hadde faat sig tildelt avsnit paa hele 6—12 km.s bredde, blev revet med av englænderne.

Under tyskernes angrep var de reserver som de allierte hadde mellem Compiègne og Argonnerne, ialt ni infanteridivisioner og tre kavaleridivisioner, snarest blit sendt til kamppladsen. Pétains indtrængende anmodning om at faa hurtig hjælp ogsaa av reserverne som stod nordenfor, hadde Foch derimot kun nølende efterkommet. Han regnet med at tyskernes angrep kun var en demonstration og ventet hovedangrepet mot den engelske front paa de gamle slagmarker i Flandern og Pikardie. Først da han saa at tyskernes angrep mot Marne gik videre fremover, sendte han sine reserver fra den nordlige krigsskueplads nedover til tyskernes angrepsfelt. Og saa snart de var utlastet, blev de enkeltvis kastet ind i kampen. Da tyskernes kampmidler heller ikke nu strak til for to store angrep paa samme tid, fik saaledes Foch som tidligere leilighet til at sende sine reserver dithen hvor tyskerne søgte at opnaa et resultat.

Tyskernes taktiske seier var saa stor at den kunde synes at fremby gode betingelser som indledning til en stor operation. Tyskerne var kommet meget længer frem end oprindelig planlagt og saa nær Paris at det maatte hvile som et tryk paa det franske folks stemning. Men de ledende mænd inden Frankrike viste sig som saa ofte før at ha sterke nerver og evnen til at holde ut. Foch lot sig ikke forlede til overilet handling. Han satte ikke ind flere reserver end nødvendig, og beholdt derved spillet i sin haand. Og Clemenceau holdt hele tiden motet og tilliden oppe. I deputerkammeret uttalte han den 4. juni de tapre ord mot al tvil og mismot: «Vistnok viger vi nu tilbake, men vi vil aldrig overgi os. Naar vi er bestemt paa at holde ut, saa vil seiren være vor.

Amerikanerne kommer. Franskmændenes og englændernes stridskræfter utmattes, men ogsaa tyskernes. Spillet gaar videre med amerikanernes hjælp. Ti vore forbundsfæller er bestemt paa at føre krigen til ende». Og nogen dage senere uttalte han: «Vi har den faste tillid at det forestaaende tyske angrep mislykkes. Jeg kjæmper foran Paris, jeg kjæmper i Paris, jeg kjæmper bak Paris».

Efterat tyskernes angrep de første dage av juni var stivnet til og stillingskrigen paany indtraadt ogsaa her ved Marne syd for Soissons, gjentok sig det samme som efter de to første angrep. Fiendens artilleriild vokste daglig og antok mer og mer en offensiv karakter mot den nye tyske stilling, den langt fremspringende bue ind i fiendens front. De tyske troppers stilling i den dype sæk vest for Reims var i det hele sterkt utsat. Kun en jernbanelinje over Soissons førte ind i dette avsnit. Satte fienden sig i besiddelse av Soissons, som blot laa faa kilometer borte fra hans front, vilde det bli umulig for tyskerne at bringe forsyninger frem til de søndenfor ophobede troppemasser. Disse maatte da ilsomt bli trukket tilbake.

Saa truet som tyskernes flanker var hernede ved Marne, kunde de foreløbig ikke gaa til den planlagte store offensiv i Flandern. Den nye stilling maatte opgis, eller den maatte utvides saa at den blev mindre utsat for fiendtlige angrep i flanken. Dette vilde tyskerne søke at opnaa ved et nyt angrep vest for Soissons, i retning av Compiègne og skogene Villers Cotterêts. Tyskerne regnet ogsaa med at de ved dette støt vilde trække sterke fiendtlige reserver ned til det angrepne sted og derved yderligere lette det avgjørende angrep i Flandern.

Hutiers armé gik den 9. juni til angrep mot Compiègne, ogsaa kaldt slaget ved Matz, for at bemægtige sig skogene ved Villers Cotterêts. Tyskerne stødte

paa 3. franske armé, Humbert, som allerede fra de første dage i juni hadde ventet et angrep og med alle midler hadde søgt at forebygge en overraskelse. Kampene her betegner i taktisk henseende en videre utvikling av det franske forsvarssystem. Franskmændene hadde anordnet et dypt forterræng, forsvaret av mange mitraljøser og med skytset saaledes opstillet at det i ret tid kunde trækkes tilbake. Bak forterrænget laa den stilling, som skulde være utgangspunkt for motangrepet. Tyskerne vandt i begyndelsen nogen fremgang, men blev den 3die dag mødt med et saa kraftig motangrep i høire flanke, at den tyske hærledelse fandt at burde avbryte kampen uten at ha opnaadd det tilsigtede resultat.

To dage senere, den 15. juni, gik østerrikerne til angrep ved Brenta og Piave. De haabet at bringe italienerne i saa store vanskeligheter at englænderne og franskmændene maatte sende forsterkninger til Italien. Slaget endte med et stort nederlag for østerrikerne. Det var imøteset med de største forhaabninger av centralmagtene. Skuffelsen blev derfor saa meget større og bidrog sterkt til at rokke tilliden og samholdet inden de østerrik-ungarske arméer.

Den tyske hærledelse tilraadet østerrikerne fremtidig at undgaa ethvert angrep og bad dem om istedet derfor at sende til vestfronten de kræfter som kunde undværes. Keiser Karl gav kun nølende efter for denne anmodning. Ialt blev fire divisioner sendt til vestfronten; men to av dem kunde ikke anvendes av mangel paa utdannelse og utrustning.

Den tyske hærledelse var fast besluttet paa at fortsætte offensiven. Fremdeles trodde den paa den endelige seier. Og den store avgjørelse skulde som tidligere planlagt finde sted i Flandern. Men først skulde et nyt angrep med begrænset maal, et bortledende støt om man vil, finde sted paa begge sider av Reims. Det skulde jevne veien, forberede det store

angrep i Flandern. Endnu engang skulde de fiendtlige reserver svækkes forinden kronprins Rupprechts hærgruppe gik til avgjørelsen, den store avgjørelse under verdenskrigen.

Mer end nogensinde maatte tyskerne nu søke at opnaa denne avgjørelse. Ikke alene fordi ententen stadig fik nye tropper fra Amerika, men ogsaa fordi den tyske hærs moral og kampkraft begyndte at svækkes. Den kjæmpende mand inden fronten hadde ikke den samme tro paa offensivens resultater som den tyske ledelse. Han hadde ikke forstaaelsen av den strategiske plan med de fortsatte hammerslag paa fiendens front for at utmatte fienden og faa ham til at forbruke sine reserver ved stadig nye «bortledningsangrep». Soldaten ventet av sine angrep en avgjørelse, ialfald et stort resultat som bragte krigens slutning nærmere. Altid krævedes av ham nye anstrengelser og ofre. Og nu begyndte han ogsaa at merke, stadig mer og mer, den nye, farlige motstander, amerikanerne. Trods seirene begyndte den tyske soldat at føle faren ved at centralmagtene stod saa alene. Og de kamerater som kom fra russisk fangenskap, fra østfronten eller fra fabrikkene hjemme, bragte ofte med sig en opfatning av krigen som ikke skulde staalsætte soldatene og gi dem mot til at fortsætte krigen. Mange kræfter i Tyskland, særlig de uavhængige socialister hadde allerede fra begyndelsen av aaret 1918 systematisk arbeidet for en revolution.

Det nye støt ved Reims, det femte i rækken, maatte ialfald forbruke en god del av tyskernes kraft. Og med deres indskrænkede kraftmidler var det et spørsmaal om tyskerne vilde beholde tilstrækkelige kræfter til det store angrep i Flandern. De mange forberedende støt indeholdt selvsagt en stor fare for dem som raadet over saa begrænsede midler som tyskerne nu efter fire aars krig, henvist som de var

alene til sine egne hjælpemidler. Snart var fire maaneder gaat siden den første offensiv begyndte. Og for tyskerne hastet det med avgjørelsen.

Deres angrep paa begge sider av Reims kunde dog først begynde midt i juli, da de sterkt uttrættede tropper behøvet nogen ukers ro. I den nye operationspause paa mer end en maaned hersket forholdsvis ro ved fronten. Men bakom var det megen bevægelse og virksomhet: bygning av veier og jernbanelinjer, forflytning av tropper, anlæg av ammunitionsdepoter, av flyvepladser, batteristillinger, utbygning av nye forsvarsstillinger og indøvning av troppene for den kamp som begge parter visste vilde forestaa.

Angrepet skulde utføres av tre tyske arméer, den ene skulde gaa over Marne ved Château Thierry, de to andre skulde rykke frem paa hver sin side av Reims. Reims selv skulde ikke angripes, men omgaaes og vilde — dermed regnet tyskerne — falde som bytte for seierherren. Tyskerne mente at dette vilde frembringe et stort moralsk indtryk, forbedre den almindelige stilling og ialfald trække tropper væk fra den nordre front, kanske ogsaa umuliggjøre franskmændenes stilling i Champagne, vest for Verdun.

Franskmændene blev denne gang ikke overrasket. Allerede fra begyndelsen av juli visste de hvad som forestod. Beretning av fanger gjorde sandsynlig at angrepet vilde finde sted noget efter den 10. juli. Luftrekognosceringer bekræftet fangenes meddelelser. Og det franske artilleri bragte talrike ammunitionslagere til at eksplodere inden den tyske front, et sikkert tegn paa at tyskerne forberedte et angrep.

Reserver blev ført til de truede steder for at møte angrepet og for selv at gaa til angrep mot tyskernes flanke mellem Château Thierry og Soissons. I syd skulde to franske arméer, 4. armé, Gouraud, og mere vestlig 5. franske armé, Berthelot, motta angrepet. Til at utføre motstøtet stod i tragten om skogene ved

Villers Cotterêts Fayolles hærgruppe, de to arméer, 6. franske armé, Degoutte, og ut til venstre for denne 10. armé, Mangin.

Franskmændenes forsvar var denne gang i en ganske anden utstrækning end tidligere grupperet efter dybden. Den første stilling skulde rømmes for tyskernes angrep og den egentlige kamp optas nogen kilometer bakenfor, efterat tyskernes linjer var bragt i uorden og deres artilleri maatte foreta en ny opstilling. Franskmændene hadde nemlig nu fuldt ut forstaat faren ved at ville holde første stilling, utsat som denne var for tyskernes hurtige, overraskende angrep. Tyskerne tapte derved en væsentlig del av den kraft som hittil hadde ligget i deres angrep. Det hurtige, kraftige støt rammet ikke længer en sterk stilling, men et terræng, kun svagt besat av fienden og blev nærmest et luftstøt. Da angriperen derefter vilde videre frem, mindre forberedt og mindre samlet til kamp, mødte han fiendens egentlige motstand, snart ogsaa hans motangrep.

Tyskernes taktik, som under de tidligere angrep hadde opnaadd saa store resultater, ikke mindst fordi den virket overraskende og ny, blev ikke nu længer av den værdi som hittil. Motstanderne hadde fundet de midler som kunde avverge den.

Den 15. juli tidlig om morgenen begyndte tyskernes angrep. Allerede aftenen før hadde franskmændene av fanger og en overløper faat vite at tyskerne stod færdig til at gaa frem. Det franske artilleri hadde da begyndt sin ild den 14. juli, noget før midnat. De tyske batterier aapnet ilden ikke længe efter.

Efterat det tyske artilleri og minekasterne hadde utført sit arbeide, fremforalt slaat istykker fiendens forreste graver, som dog denne gang var tomme, gik infanteriet frem til storm. Uten at møte alvorlig motstand naadde det frem til den første stilling. Da infanteriet vilde trænge videre frem, kom det snart

ind i en heftig artilleri- og mitraljøseild. Paa begge sider av Reims blev tyskernes angrep stanset op allerede foran fiendens anden stilling. Længer vest kom det tyske infanteri visstnok over Marne og videre frem 5 km. gjennem et meget vanskelig terræng, sterkt befæstet og energisk forsvaret av franske og amerikanske tropper, men heller ikke længer frem. Angrepet hadde løpet sig fast.

Da den tyske hærledelse forstod at støtet var mislykket, gav den allerede den 16. juli ordre til at stanse angrepet. Den vilde undgaa unødig tap og trængte desuten alle disponible stridskræfter til hovedangrepet i Flandern, hvor allerede talrike reserver stod beredt for det nye angrep. Ludendorff begav sig natten til den 18. juli dit hen for i kronprins Rupprechts hovedkvarter i Tournai at tale om de sidste forberedelser for angrepet og de nyeste erfaringer som maatte tas til indtægt. Og fra angrepsartilleriet ved Reims var allerede sendt skyts til Lille. Den 18. juli om formiddagen kom imidlertid telefonmelding til kronprins Rupprechts hovedkvarter om et angrep av franskmændene sydvest for Soissons, fra skogene ved Villers Cotterêts mot 7. tyske armé, Boehn. Det var ikke langt nordenfor det sted hvor general Maunoury i krigens begyndelse, den 6. september 1914, var gaat til angrep mot tyskernes høire fløi. Mægtige tankseskadrer skulde nu i retning av Soissons være brudt ind i de tyske stillinger. Kronprinsens hærgruppe meldte at nogen divisioner var sendt til understøttelse av 7. armé. Ludendorff gav straks ordre til at en division som laa i nærheten av St. Quentin, skulde med jernbanen sendes ned til kampfeltet. Saasnart Ludendorff var færdig med sin instruktion, ilte han tilbake til hovedkvarteret i Avesnes for der at træffe de videre forføininger.

Den 18. juli om morgenen var franskmændenes store motangrep begyndt fra skogene ved Villers

Cotterêts mot flanke og ryg av 7. tyske armé, Boehn. Ved denne armé hadde man allerede fra begyndelsen av juli maaned været av den opfatning at flere tegn tydet paa et forestaaende fransk angrep fra skogene ved Villers Cotterêts. Flyvere hadde meldt om sammendragning av fiendtlige stridskræfter i disse trakter. Og ved 7. armé mente man at ha forstaat at fienden foretok indskytninger mot tyskernes stilling. Den tyske front mellem Soissons og Château Thierry var ogsaa i tiden mellem 6. og 13. juli stadig blit utsat for større eller mindre fiendtlige angrep. Det saa ut til at franskmændene søkte at skaffe sig gode oversigtspunkter og at de vilde svække tyskernes herværende front. Overløpere meldte ogsaa om et forestaaende angrep, hvori en mængde tanks vilde delta. Fra tyske agenter kom lignende meldinger. Den 14. juli, franskmændenes nationale festdag, skulde angrepet begynde, saa het det.

7. armé fremholdt gjentagne ganger nødvendigheten av at forsterke denne del av fronten som en betingelse for at gaa til angrep. 7. tyske armé næret ellers frygt for at den under angrepet over Marne kunde bli anfaldt i ryggen. Arméen bad derfor om forsterkninger. Den tyske hærledelse sendte nogen tropper, men mente forøvrig at arméen var tilstrækkelig sikret, da tyskernes angrep vilde tvinge fienden til at sende sine reserver for at møte angrepet. Da den 14. juli gik hen uten nogen særlige begivenheter, virket dette yderligere til at berolige tyskerne. Selv inden 7. armé trodde man ikke længer paa angrepet. Saa kom det franske støt den 18. juli. Dette angrep blev saa meget farligere som franskmændene var blit bekjendt med tyskernes angrepsplan og kunde indrette sig derefter.

Franskmændenes angrep den 18. juli var allerede længe forberedt av Foch og Pétain. Tiden var nu inde til angrep. Den lange ventetid var til ende. Ameri-

kanerne var parate til at delta i kampen med flere divisioner. Artilleri og tanks var tilstede i stort antal.

Planen hadde til at begynde med gaat ut paa et lokalt angrep mot Soissons for derved at avskjære 7. tyske armés jernbaneforbindelse nordover. Men litt efter litt utviklet den sig til et stort angrep vestfra av Fayolles to arméer mot de tyske tropper mellem Aisne og Marne.

Da imidlertid tyskerne den 15. juli gik til angrep og trængte frem over Marne, begyndte Pétain at faa betænkeligheter med hensyn til Fayolles angrep. Han vilde først kaste tyskerne tilbake og dertil anvende ogsaa en del av Fayolles tropper. Han gav derfor telefonisk ordre til at avbryte sammendragningen. Foch gav dog straks kontraordre saa snart han fik kjendskap hertil. Forberedelserne til angrepet mellem Marne og Aisne blev atter optat. Og den 18. juli om morgenen gik franskmændene til angrep uten artilleriforberedelse.

Angrepets styrke berodde paa det store antal tanks som franskmændene hadde faat samlet i skogene ved Villers Cotterêts, tæt ind paa tyskernes forreste stilling. De var ført frem om natten, og saa snart de hadde nærmet sig de tyske linjer, begyndte en livlig artilleriild for at overdøve den larm fra tanks som ellers kunde ha røbet foretagendet.

Først faa timer før angrepet blev de franske tropper bekjendt med ordren. Tanks i et hittil ukjendt antal, alene ved den ene armé 321 tanks, kjørte dækket frem gjennem skog og høit korn, og bak dem kom infanteriet.

Tyskernes stilling var ikke tilstrækkelig forsterket ved skyttergraver. Stillingen var indtat efter angrepet i slutten av mai. Det var derfor nærliggende at troppene ved tanken paa en fortsættelse av offensiven ikke hadde anvendt tiden til utstrakte forsvarsanlæg. Først i anden halvdel av juni var troppene

gaat igang med befæstningsarbeider. Sterkt utmattet som de var efter kampene og anstrengelserne, og ringe som avdelingenes styrke var, blev arbeidsydelsen kun ringe, saa meget mer som fiendens ild ved dag og nat hindret arbeidet. Den største svakhet ved tyskernes stilling var dog dens beliggenhet nær ind paa de utstrakte skoger ved Villers Cotterêts, hvor fienden kunde forberede sig for angrepet.

De tyske divisioner blev løpet overende paa en maate som aldrig tidligere. Den første dag hadde Foch's støt naadd 4—6 km. ind i tyskernes stilling. Det lykkedes imidlertid tyske reserver i ret tid at naa frem og stanse angrepet. Boehns armé maatte dog fortsætte retrætten bak Aisne og Vesle. Her hadde den tat stilling i begyndelsen av august. Et vendepunkt var indtraadt i krigen.

I næsten fire maaneder hadde tyskerne gang paa gang gaat til angrep. Ikke samtidig paa to eller flere steder eller over hele vestfronten, men alene paa et sted ad gangen og med længer og længer tid mellem hvert angrep, tilslut hele 6 uker. Den tyske hærledelse mente at den ikke kunde handle anderledes med de indskrænkede midler den raadet over. Det var efter dens mening den eneste maate hvorpaa den kunde skaffe frem det nødvendige antal divisioner, den store masse av artilleri, minekastere, flyvere, ammunition, automobilkolonner og alt andet krigsmateriel som et angrep krævet. Men det var ikke lykkedes tyskerne at opnaa et gjennembrud av fiendens stilling for derpaa at gjennemføre den operation hvor deres overlegenhet i manøvrering skulde faa utfolde sig. Heller ikke var det lykkedes tyskerne at uttrætte fienden, faa ham til at forbruke sine reserver for at møte angrepene, hvorved tyskerne vilde ha kommet i den stilling at de kunde ha rettet det sidste avgjørende angrep mot englænderne i Flandern.

Det hadde vist sig at et enkelt angrep, hvor sterkt

det end var og hvor glimrende det end blev utført av troppene, før eller senere maatte mislykkes. Efter at ha trængt et stykke ind i fiendens front kom snart forsvarerens reserver frem og dæmmet op for angrepet. I Rusland hvor vei- og jernbanenettet var mindre utviklet og hvor det derfor hadde tat længer tid at faa reserverne frem, hadde faren for gjennembrud været ganske anderledes stor end nu i Frankrike. Og mellem angrepene paa vestfronten hadde det været saa langt ophold at virkningen av det ene angrep ikke kunde overføres paa det andet. De divisioner som fienden hadde sat ind for at møte angrepet, hadde faat tid til atter at erstatte tapene og hvile ut før det følgende angrep begyndte. «Deri laa den store svakhet ved Ludendorffs metode», sier den franske general Buat.

Foch's store motangrep mellem Marne og Aisne, slaget ved Soissons, var det første tegn til det store omslag paa vestfronten. Den tyske hær, likesom centralmagtenes øvrige hære, var nu efter fire aars krig mot en langt talrikere fiende ganske anderledes anstrengt end ententens hære. Disse hadde kjæmpet under langt gunstigere materielle vilkaar end centralmagtene. Og dertil kom at de amerikanske tropper nu begyndte at gjøre sig mer og mer merkbare under kampene paa vestfronten. De var for ententen en stadig ny kraftkilde, mens centralmagtenes kraft mer og mer uttømtes. Og mens de tyske tropper maatte være utmattet og krigstrætte, fik de nu nye motstandere med sterke nerver, med stor fysisk og moralsk kraft, og med udmerket utstyr, med beklædning, utrustning og bevæbning langt bedre end tyskerne. Deres utdannelse, teknik og hele kampværdi stod vistnok tilbake for de andre tropper som kjæmpet paa vestfronten. Men et visst ubekjendtskap med faren og derfor likegyldighet overfor den opveiet i meget disse mangler, særlig da krigen ikke skulde bli av

lang varighet. Personlig mot og foretagsomhet var ogsaa almindelig hos den amerikanske soldat.

De første amerikanske tropper, en enkelt division, var kommet til Frankrike i juni 1917, efterat De Forenede Stater hadde erklæret Tyskland krig nogen maaneder tidligere. Almindelig vernepligt fra det 18. til og med det 45. aar var indført og hadde skaffet nok mandskap. Vanskeligere var det med officerer. Sommeren 1917 var den amerikanske chef, general Pershing, indtruffet i Paris, og i løpet av det aar kom ialt til Frankrike 3½ amerikansk division. I 1918 kom fler og fler amerikanske tropper, en tid 30—40 000 mand, senere 75 000 og fra mai av gjennemsnitlig 250 000 mand hver maaned. I juli 1918 var over en million amerikanske soldater og arbeidstropper kommet til Frankrike, i november 1918 over to millioner.

Allerede fra mai 1918 deltok amerikanske tropper i kampen. Ved Foch's motangrep den 18. juli deltok de med forholdsvis stor styrke. Og i slutten av august rykket en selvstændig amerikansk armé ind i fronten ved Maas, en anden blev senere dannet. Disse arméers betydning under kampene sommeren og høsten 1918 bør ikke undervurderes.

Ententens angrep 1918.

Slaget ved Soissons indledet den række av angrep som Foch i de følgende maaneder rettet mot den tyske front. I fem store angrep var i løpet av næsten fire maaneder den tyske hærs kraft sat ind for at tiltvinge sig seiren og avgjørelsen av krigen. Den hadde nu som tidligere under verdenskrigen avlagt glimrende prøver paa tapperhet, dygtighet og opofrelse.

Det resultat, tyskerne hadde ventet av angrepene, var dog uteblit. Den fiendtlige front stod fast. Og nu hadde ikke tyskerne andet valg end atter at vende tilbake til forsvaret paa vestfronten. De store tap under angrepene, selv om de hadde været langt mindre end ententens, traf dog tyskerne langt haardere end fienden. De kunde ikke paa langt nær erstatte tapene. De fleste tyske divisioner var flere gange sat ind i kampen og hadde mistet en stor del av sine bedste soldater. Erstatningen var ikke alene utilstrækkelig, men bestod ogsaa for en stor del av elementer som ikke holdt maal overfor de store krav kampen paa vestfronten stillet. Selv inden hærens rækker steg raskt antallet av dem som bevisst motarbeidet de tyske troppers ydeevne og drev revolutionær propaganda. Tapet av fanger steg betydelig. En sterk epedemi av spanskesyken reducerte ogsaa hærens kamp-

kraft. Hele sommeren igjennem og utover høsten holdt sygdommen sig og selv om den som regel forløp hurtig, hadde den dog ofte tilfølge en længere tids svækkelse av de legemlige kræfter. Antallet av dødsfald var ogsaa betydelig.

Den tyske hærs styrke hadde siden april maaned avtat mer og mer. Særlig kom den til at mangle infanterister. Bataljonene talte ofte ikke over 400 mand. Rekrutaargangen 1899 var allerede forbrukt, og rekrutaargangen 1900 vovet den tyske hærledelse endnu ikke at benytte. Hærens væsentligste erstatning var de friskmeldte, ca. 60 000 mand om maaneden, et altfor lavt tal til at dække de store tap. Det blev da ikke andet tilbake end at gjøre divisionsfrontene svakere og desuten at opløse enkelte divisioner. I august blev opløst 10, indtil begyndelsen av oktober 22 tyske divisioner. Infanterimandskapene blev fordelt, artilleriformationene kunde man la bli staaende. Troppene fik mindre og mindre ro. De blev mer og mer kastet fra det ene slag over i det andet. Ententens trykkende overmagt stillet større og større krav til den tyske front. Større og større anstrængelser maatte de tyske tropper utholde.

Det overskud av kraft som ethvert angrep kræver, hadde den tyske hær ikke længer. Men i forsvaret haabet tyskerne at kunne hævde sig og naar tiden var inde, opnaa fred.

Endnu før Foch's motoffensiv syd for Aisne var avsluttet, hadde han bestemt sig til at gripe offensiven ogsaa paa andre dele av fronten.

Foch, som efter slaget ved Soissons blev utnævnt til marskalk av Frankrike, sammenkaldte i sit hovedkvarter i Doullens den 24. juli førerne for de forbundne hære, Pétain, Douglas Haig og Pershing, og utviklet for dem sin opfatning og sine hensigter. Han fremholdt det omslag i krigføringen som var indtraadt ved det store angrep den 18. juli. De ameri-

kanske tropper, som hver maaned kom over i et antal av en kvart million, sikret ententens numeriske overlegenhet. Tiden var derfor inde til det avgjørende motangrep, ikke et stort angrep over hele fronten, men stadige, uavbrudte angrep paa enkelte dele av fronten. Disse slag, sterke og like efter hverandre, skulde bringe den tyske front i uorden og opbruke de tyske reserver. Naar det var lykkedes, skulde den anden del av Foch's plan ta sin begyndelse; generaloffensiven skulde folde sig ut og tyskerne ligge under for det store angrep. Uvisst var det naar denne anden del av offensiven vilde finde sted. Det var avhængig av resultatet av de første angrep, om disse var lykkedes mot slutten av sommeren eller høsten eller muligens først endnu senere. Men sandsynlig var det, at krigen vilde ende senest i begyndelsen av aaret 1919.

Ententens angrep skulde først rettes mot de fremspringende punkter av den tyske front. Disse kunde ved sine utsatte flanker let rammes. Og ententen vilde ved at bemægtige sig dem frigjøre vigtige jernbanelinjer og terrængdele av militær og økonomisk betydning for ententen. Ententen vilde derved mer frit kunne forføie over sine krigsmidler.

Ved ententens angrep kom tanks til at spille stor rolle. I terræng hvor ingen særlige hindringer mødte kampvognene, navnlig hvor ikke elver spærret veien, brøt de let gjennem tyskernes linjer, ødela hindringer, mitraljøsereder, og banet derved veien for eget infanteri samtidig som de virksomt beskjøt fiendens. De blev sammendradd for angrepet, dækket av mørket eller av taake, ofte kunstig frembragt. For at overdøve larmen av kampvognene, naar de skulde frem i beredskapsstilling, kunde bombeflyvemaskiner bli sendt over tyskernes stilling eller artilleriet kunde foreta et bombardement. Virkningen av tanks skal ha været saa stor at selv fingerte tanks, lavet av træ og lær-

ret, kunde ha sin store betydning ved den frygt de indgav fienden.

Overensstemmende med Foch's plan fortsattes angrepet syd for Soissons mot Boehns armé som i begyndelsen av august var drevet bak Aisne. Snart begyndte ogsaa angrepet mot tyskernes fremskutte front øst for Amiens. Det blev ledet av marskalk Haig som la stor vegt paa overraskelsen og søkte derfor at faa tyskerne til at tro at et angrep blev forberedt i Flandern. Kanadiske avdelinger, hvis optræden tyskerne altid fulgte nøie, da de som regel anvendtes ved større angrep, blev som demonstration sat ind paa Kemmelfronten. Her blev ogsaa oprettet lasaretter og et hovedkvarter forberedt; tanks blev samlet, og øvelser av infanteri med tanks blev foretat om dagen, hvor de maatte bli observert av tyske flyvere. Og en flittig traadløs telegrafering skulde yderligere vildlede tyskerne.

Da angrepet begyndte den 8. august, hersket sterk taake, som paa mange steder blev yderligere forsterket ved kunstige midler. Tidlig om morgenen, kl. 4,30 i den dypeste stilhet, hørte man ett, to, tre kanonskud, derpaa aapnet hele det engelske artilleri ilden. Den blev snart til ildvalse, som straks fulgte tanks og infanteri fremover. Sværmer av kampflyvemaskiner deltok i angrepet.

Støtet blev utført av en engelsk og en fransk armé. Overraskelsen lykkedes fuldstændig. Angriperen trængte dypt ind i tyskernes stilling, allerede den første dag paa de steder hvor tanks kunde anvendes indtil 10—12 km. Resultatet var stort. Syv tyske divisioner var overrasket og slaatt. Et stort bytte av fanger og skyts var gjort. Angriperens tanks hadde hurtig ødelagt de tyske mitraljøsereder og trængte derpaa, fulgt av infanteri, paa sine steder ogsaa av kavaleri, ind i tyskernes stillinger, hvor de utbredte uorden og forvirring; endog enkelte divisionsstaber var blit overrasket

i sine kvarterer. Om aftenen kom motstøt fra de tyske divisioners bakre linjer. Og fra andre dele av tyskernes front blev reserver sendt frem mot indbrudsstedet. Men det vilde ta tid at faa disse tropper frem. Til held for tyskerne blev dog angrepet den 9. august ikke fortsat med samme kraft som dagen forut.

Den 10. august utvidet Foch angrepsfronten sydover. Tyske reserver begyndte imidlertid at komme frem. Og de næste dage gjorde angrepet kun enkelte smaa fremskridt.

Mens angrepet i fronten mot Peronne og paa begge sider av Somme fortsatte, lot Foch i sidste halvdel av august angrepsfronten yderligere utvides. Han vilde videre utnytte echelonangrepet som siden 18. juli hadde vist saa gode resultater. Og nu vilde han rette støtet mot fløiene av den fremskutte tyske front øst for Amiens. Han vilde søke at bemægtige sig hjørnepunktene Soissons i syd og Cambrai i nord for derved at faa tyskerne ind i en knipetang.

Den 18. august begyndte angrepet mot Soissons, nogen dage senere mot Cambrai. Tyskerne blev trykket bakover indtil de i begyndelsen av september stanset op i den gamle Siegfriedstilling, utgangsstedet for det store tyske angrep den 21. mars, altsaa et knapt halvt aar tidligere.

Ententens arméer hadde brukt nøiagtig en maaned til at bemægtige sig det terræng som tyskerne i mars maaned hadde erobret i løpet av 8 dage.

De franske og britiske arméer fulgte tæt efter de tyske tropper og tok stilling foran den nye tyske front. Det store slag som hadde varet en maaned, skulde faa den største betydning for hele krigens utgang. Allerede efter ententens angrep den 8. august hadde den tyske hærledelse, Hindenburg og Ludendorff, faat det sterkeste indtryk av at centralmagtene ikke længer ved vaabnene kunde tilkjæmpe sig freden. Denne maatte nu opnaaes ad diplomatisk vei. Og efter en konferance

i det tyske hovedkvarter i Spa i begyndelsen av september maaned, telegraferte statssekretær v. Hintze til utenriksministeriet i Berlin at keiseren og den tyske hærledelse var enige om at anmode dronningen av Holland om at formidle en henvendelse til ententen angaaende fredsforhandlinger.

Den 8. august var «den sorte dag» for den tyske hær under verdenskrigen. Med rette kunde ententen feire seiren som begyndelsen til det tyske nederlag. Ikke alene hadde de tyske tropper latt sig overraske av fiendens angrep — det var intet nyt, begge motstandere hadde under krigen ofte været utsat for det. Men tyskernes motstandsevne syntes den første dag som lammet overfor angrepets vældige kraft. Og enkelte tyske avdelinger viste tegn paa moralsk forfald og krigstræthet. En fremrykkende division blev av retirerende avdelinger tilropt «streikebrytere», «krigsforlængere».

Tyskernes kampmaate var nu under ententens angrep blit forsvarets og retrættens. Det gjaldt at vinde tid i haab om at kunne opnaa antagelige fredsvilkaar. En ny strategi og en ny taktik maatte anvendes.

Tyskernes nye strategi gik ut paa at holde igjen længst mulig og kun gaa tilbake naar fienden tvang til det. De vilde derved faa tid til at føre med sig ialfald en del av alt det værdifulde materiel som var ved fronten. De vilde ogsaa faa tid til at bygge ut nye stillinger som de kunde støtte sig til under retrætten.

Bygningen av disse stillinger begyndte allerede i august, da forholdene ved den tyske front blev mer og mer ugunstig. En række stillinger reiste sig: Lysstillingen, Hermanstillingen, Hunding, Brunhild, Kriemhild, Michelstillingen. De gik som en sammenhængende linje 20—50 km. bak den oprindelige vestfront fra Belgien i nord, gjennem Frankrike ned til Mosel, ca. 25 km. syd for Metz. Paa enkelte strækninger gik

disse stillinger bak elver som Lys, Schelde, Aisne og ellers gjennem et terræng som var valgt særlig med tanksfaren for øie.

Længere tilbake — nye 50—80 km. i luftlinje — kom den store Antwerpen—Maas stilling, som gik like vesenfor Antwerpen, Brüssel og Namur og derpaa bak den sterke fronthindring, elven Maas, indtil den 20—30 km. nord for Verdun bøiet østover mot Mosel, syd for Metz.

Tyskernes nye taktik blev under ententens angrep, som rimelig var, præget av den opgave at opholde fienden, sikre tilbakeførsel av materiel og vinde tid for indredningen av de nye stillinger. Det blev en utpræget forsvarstaktik, hvor det gjaldt at vinde tid og undgaa unødige tap; men ikke et passivt forsvar som vilde ha svækket troppenes aand og kampkraft. Forsvaret blev bevægelig med motstøt av sterke reserver som blev holdt beredt bak fronten.

Denne nye taktik renoncerte ofte paa skyttergraver og tilla særlig hindringer og underbringelsesrum stor værdi.

Foch fortsatte angrepet over hele fronten for at hamre løs paa tyskernes stilling og ikke gi dem tid til at sætte sig fast. Særlig rettedes angrepene mot det længst fremspringende hjørne av tyskernes front, det saakaldte Laffauxhjørne. Dette blev angrepet av Mangins armé og maatte opgis av tyskerne i slutten av september maaned. Angrep rettedes ogsaa mot den sterke stilling Chemin des Dames, som tyskerne dog holdt nogen dage længer end Laffauxhjørnet. Ogsaa mot det langt fremspringende hjørne av den tyske front ved St. Mihiel, syd for Verdun, kom et angrep, saaledes som forutsat allerede under konferancen den 24. juli i Foch's hovedkvarter. Dette angrep blev utført væsentlig av amerikanske divisioner, som her for første gang løste en selvstændig opgave. General Pershing overtok selv befalingen.

St. Mihiel-buen hadde for tyskerne ikke længer nogen strategisk betydning efterat deres offensiv var indstillet. Ved sin utsatte stilling frembød den endog en viss fare for tyskerne. Dens rømning var derfor allerede den 8. september blit beordret av den tyske hærledelse, saa meget mer som dette vilde bety en forkortning av fronten med flere kilometer. Utførelsen av ordren blev imidlertid forsinket som følge av vanskelighetene med at føre krigsmateriellet tilbake. Da amerikanerne den 12. september gik til angrep var derfor stillingen endnu besat. Angrepet lykkedes. Med tapet av et stort antal fanger, 16 000, et talrik skyts og meget materiel maatte tyskerne gaa tilbake til Michelstillingen.

Slaget hadde ikke mindst betydning ved det indtryk det gjorde paa de amerikanske troppers stemning og selvtillid. Dette deres første selvstændige foretagende mot tyskerne gav dem øket mot og tillid til større maal, et ikke ringe resultat for de unge, uprøvede amerikanske tropper.

Mens kampene paa vestfronten fortsatte i september maaned, mente marskalk Foch at den første del av den plan han hadde utkastet den 24. juli, nu var lykkedes og tiden derfor inde for det store angrep, generaloffensiven paa hele fronten mellem Maas i syd og havet i nord. Tyskerne hadde lidt store tap under kampene. Og det var alene med de største anstrengelser at de magtet at opretholde frontens sammenhæng. Deres divisioner smeltet sammen og antallet av deres reserver formindskedes. Deres front var blit trykket saa langt tilbake at den ikke længer frembød nogen direkte trussel for Kanalhavnene og heller ikke for de vigtige kommunikationer bak de allierte troppers front. Desuten var Tysklands forbundsfæller i en meget vanskelig stilling. Bulgarien var like ved sammenbrud og hadde ydet liten eller ingen motstand mot orienthærens store angrep som var begyndt midt i september. Efter-

retningene fra Tyrkiet og Østerrik-Ungarn tydet paa snarlig sammenbrud ogsaa i disse land. I Palæstina var den tyrkiske front allerede brutt sammen overfor englændernes angrep som hadde tat sin begyndelse for nogen maaneder siden. Foch vilde utnytte denne situation; de tyske tropper skulde ikke faa tid og ro til at organisere sit forsvar paa vestfronten og endnu mindre til at sende tropper til støtte for forbundsfællene, hvis sammenbrud ententen ellers maatte regne med snart forestod. Ententens arméer skulde derfor trods sterke tegn paa utmattelse, nu frem til det sidste store opgjør, til det avgjørende angrep paa vestfronten.

Foch's plan var den at gaa til angrep særlig mot tre vigtige avsnit av fronten: i nord Flandern, i centrum Siegfriedstillingen, i syd omraadet vest for Maas. Det sidste angrep paa begge sider av Argonnerne var det i strategisk henseende mest betydningsfulde. De to første vilde væsentlig kun føre til vinding av terræng. De var, selv angrepet i Flandern, nærmest at anse som frontalangrep. Angrepet paa begge sider av Argonnerne vilde derimot træffe et særlig saarbart sted av den tyske front. Det vilde eftersom det gik fremover, komme op i ryggen av det tyske forsvarssystem vest for Maas og derved true hele den tyske front med undergang.

Den store offensiv begyndte den 26. september vest for Maas og fortsatte derefter med et døgns mellemrum mot Siegfriedstillingen og ind i Flandern. Den blev vest for Maas ledet av Pétain og utførtes av 1. amerikanske armé og Gourauds franske armé, som var blit betydelig forsterket. Angrepet mot Siegfriedstillingen blev ledet av Haig med tre engelske arméer — Horne, Byng, Rawlinson — og en fransk armé, Debeney. Angrepet ind i Flandern førtes av den belgiske konge, men med den franske general Degoutte som stabschef og saaledes den virkelige leder. General Degoutte, som tidligere hadde været arméchef, hadde

tat med sig sin generalstab. Foruten belgierne deltok her en engelsk og en fransk armé, den engelske armé paa høire fløi, den franske i centrum.

Da ententens angrep begyndte den 26. september, var de tyske stridskræfter fordelt paa fem hærgrupper: Kronprins Rupprechts hærgruppe fra kysten til elven Scarpe, Boehns hærgruppe fra Scarpe til Oise, den tyske kronprins' hærgruppe fra Oise til ind i Argonnerne, Gallwitz' hærgruppe fra Argonnerne til Mosel, hertug Albrechts hærgruppe fra Mosel til Schweiz. Boehns gruppe blev senere fordelt mellem nabogruppene, da fronten blev kortere.

Den tyske motstand var paa langt nær endnu ikke brutt. Paa vestfronten raadet de fremdeles over et stort antal divisioner, ialt ca. 170, desuten 2 østerrikungarske. Og paa østfronten hadde de tilbake ca. 40 divisioner. Og troppenes motstandskraft var endnu betydelig. «Selv om det tyske infanteri hadde tapt meget av sin tidligere angrepskraft og de underordnede førere ikke længer var saa dygtige som tidligere, saa var artilleriet — efter hvad den franske forfatter Maurice uttaler — om det ogsaa var blit svakere, endnu sterkt og blev godt ført. Mitraljøserne var besat med utvalgte modige mænd, som ved sin store erfaring opnaadde stor virkning.» Og sterke tyske linjer laa endnu foran de allierte. Mange amerikanske divisioner hadde kun ringe eller slet ingen krigserfaring, deres utdannelse hadde været for kortvarig. De høiere førere og stabene hadde ingen øvelse i at lede større troppemasser.

Under disse forhold hadde det britiske krigskabinet drøftet det spørsmaal om man ikke skulde utskyte avgjørelsen til vaaren 1919 for at vente paa yderligere forsterkninger fra Amerika og gi amerikanerne bedre tid til utdannelsen. Man frygtet for at et angrep paa de tyske stillinger skulde føre til et nyt Somme- eller Flandernslag med deres uhyre tap. De politiske følger

av et mislykket angrep kunde bli betænkelige. Man regnet dog ogsaa med den mulighet at tyskerne kunde bryte sammen, naar deres forbundsfæller gav tapt.

Om morgenen den 26. september gik Pershings og Gourauds armeér efter 10 timers artilleriforberedelse til angrep paa begge sider av Argonnerskogen. Amerikanernes angrep i og øst for Argonnerne hadde stor kraft. Det var nye, ubrukte tropper, med sunde, sterke nerver, som her gik frem. Tyskerne hadde ikke ventet noget stort angrep paa den del av fronten hvor amerikanerne nu angrep. Det hadde de derimot ventet i Champagne, hvor franskmændene gik til angrep nu som saa ofte tidligere. Amerikanernes angrep blev saa meget lettere da det kom overraskende. Paa denne del av fronten var desuten det tyske forsvar langt mindre organiseret end i Champagne. De tyske divisioner som her kjæmpet, var tildels sat ind paa denne del av fronten for at hvile ut efter utstaaede kampe; for en stor del var kun landvernstropper til raadighet. Og tyskerne manglet her et sterkt artilleri og talrike flyvere. Det var derfor naturlig at amerikanerne gjorde større fremskridt end franskmændene. Det lykkedes dem allerede den første dag at trænge frem mellem 5 og 10 km. Men tyske reserver kom til og amerikanerne maatte nøie sig med smaa fremskridt. I de første dage av oktober syntes den herværende tyske front atter at fæstne sig.

I centrum hadde Haig lat artilleriet begynde sin ild natten til den 27. september. Om morgenen begyndte infanteriangrepet. Litt efter litt kom Haigs samtlige armeér ind i kampen. Denne var egentlig blot en fortsættelse av den offensiv som var begyndt allerede den 8. august. Troppene hadde kun hat liten hvile, og selv om en del divisioner var blit ombyttet, hadde dog de fleste nu kjæmpet saa længe at en viss træthet maatte gjøre sig gjældende hos de angripende. Følelsen av at det nu bar fremover og at tyskerne

maatte vike over hele fronten, var dog en sterk spore til at holde ut.

Til forsvar av Siegfriedstillingen, som paa sine steder hadde en dybde av 7—9 km., raadet tyskerne over store styrker. Men de maatte sende en del av dem østover for at møte det farlige angrep paa begge sider av Argonnerskogen. Da Haigs angrep i de første dage av oktober stilnet av, var Siegfriedstillingens hovedforsvarslinje paa enkelte steder gjennembrutt. De tyske arméer holdt dog ialfald de mer eller mindre sammenhængende bakre linjer av stillingen.

Angrepet i Flandern begyndte natten til den 28. september mellem Ypres og Dixmude. 4. tyske armé, v. Armin, maatte kjæmpende vike noget tilbake sammen med høire fløi av 6. tyske armé, v. Quast.

Ogsaa paa de øvrige dele av fronten gik ententens tropper til angrep. I centrum, fra Reims og vestover, hadde saaledes Berthelots og Mangins arméer gaat frem og vundet et stykke terræng, særlig omkring Aisne. De kjæmpet her mot tyske tropper, som tilhørte kronprinsens hærgruppe.

Den tyske hærledelse vilde længst mulig søke at holde Belgien og Nordfrankrike besat. Den vilde derved være i besiddelse av et fredspant og kunde holde krigen utenfor eget lands grænser. En retræt i stor stil vilde ogsaa virke deprimerende paa hær og folk. Og den vilde bety store tap av værdifuldt materiel og betydelige forraad som det vilde ta tid at føre bort. De fredsforhandlinger som tyskerne ved denne tid søkte at indlede, vilde ogsaa bli uheldig paavirket av en stor retræt. Den tyske hærledelse ansaa dog stillingen saa alvorlig at den i de sidste dage av september opfordret den tyske regjering til straks at træde direkte i forhandlinger med fienden om freden paa grundlag av Wilsons bekjendte 14 punkter. Hærledelsen søkte endog ved gjentagne henvendelser i Berlin at paaskynde disse forhandlinger. Særlig optraadte Luden-

dorff i disse dage paa en saadan maate at han synes at ha tapt sin ellers saa store nervestyrke.

I begyndelsen av oktober 1918 traadte den tyske regjering i telegrafisk forbindelse med præsident Wilson for hurtigst mulig at faa tilveiebragt vaabenstilstand og forberede en fredslutning.

Ved fronten blev imidlertid de tyske tropper ved ententens stadige angrep trykket tilbake til de forberedte stillinger: Hermann, Hunding, Brunhild og Krimhildstillingene. Den tyske hærledelse haabet her at kunne skape en fast front, ialfald for en tid. Henimot den 20. oktober var den nye front besat.

Ententens tropper fulgte overalt hurtig efter tyskerne. Foran de engelske arméer kom enddog kavaleri til anvendelse. Foch vilde gjennemføre offensiven med den største energi. Fienden skulde ikke faa tid og leilighet til paany at organisere sit forsvar. Tyskerne skulde allerede denne høst drives ut av Frankrike og Belgien. Et nyt direktiv overensstemmende hermed utstedte Foch den 19. oktober.

Foch vilde ikke gi sine tropper et øiebliks ro. Angrepet skulde fortsætte uten ophold. Tyskerne skulde drives videre tilbake. Og de skulde ved et angrep av amerikanerne fra Verdun av bli yderligere presset til hurtig retræt.

Foch hadde ved denne tid ogsaa den plan at gaa til et stort angrep ind i Lothringen paa begge sider av Metz for derved at komme op i ryggen av tyskernes hovedstyrke. Dette angrep, som stillet sig et langt større maal end nogen av Foch's tidligere angrep, skulde begynde den 14. november. Allerede i begyndelsen av september maaned hadde Pétain beskjæftiget sig med en plan som denne og anmodet chefen for den østre hærgruppe, Castelnau, om nærmere at studere spørsmaalet om en mulig offensiv ind i Lothringen. I begyndelsen av oktober var en del forberedelser truffet, og senere ut i maaneden blev Castelnau's hærgruppe

betydelig forsterket av franske og amerikanske divisioner og en ny armé under Mangin. Angrepet kom dog ikke til utførelse, da krigen sluttet tidligere.

Ententens sidste store angrep begyndte imidlertid den 31. oktober i Flandern og fortsatte de følgende dage langs hele fronten. Tyskerne kjæmpet med stor utholdenhet. Men den 4. november maatte den tyske hærledelse bestemme sig til paa ny at forkorte fronten og trække troppene tilbake til Antwerpen—Maasstillingen. Den 11. november var de tyske arméer, tæt forfulgt av de allierte, paa retræt for at naa denne stilling, da vaabenstilstanden traadte i kraft. Kl. 11 om formiddagen stanset ilden overalt, efterat de sidste store kampe her paa vestfronten hadde varet uavbrudt fra slutten av mars til nu ut i november, altsaa mer end 7½ maaned.

Kampen paa vestfronten var avsluttet. Allerede den 29. september hadde Bulgarien sluttet vaabenstilstand, den 30. oktober Tyrkiet. Og den 4. november var vaabenstilstand indtraadt ogsaa for Østerrik-Ungarn. Og over hele Tyskland hadde revolutionen allerede fra de sidste oktoberdage bredt sig med stor hurtighet. Den 9. november hadde keiser Wilhelm abdiseret og republikken var erklæret.

Den 28. juni 1919 sluttedes freden til Versailles, femaarsdagen efter mordet i Sarajevo.

